

Департамент освіти і науки
виконавчого органу Київської міської ради
(Київської міської державної адміністрації)
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Інститут післядипломної освіти

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ КИЄВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Методичні рекомендації

Педагогам,
учням,
батькам,
керівникам закладів
освіти

Київ — 2024

УДК: 37.091.2(477.411):613.8]:355.01](072)
Ф50

Рекомендовано до оприлюднення в Інтернеті
Вченою радою Інституту післядипломної освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 6 від 04.06.2024 р.)

За загальною редакцією
Олени ФІДАНЯН, Михайла ВОЙЦЕХІВСЬКОГО

Рецензенти:

Митник О.Я., завідувач кафедри практичної психології Педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор;

Малишев В.В., професор кафедри фундаментальних та медико-профілактичних дисциплін Міжнародного європейського університету, доктор технічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України.

Організація освітньої діяльності в закладах освіти Києва
Ф50 в умовах воєнного стану. Методичні рекомендації : навч.-метод.
посіб. / Упоряд.: Фіданян О., Войцехівський М., Дідур О. ; за заг.
ред. О. Фіданян, М. Войцехівського. — Київ : Київ. столич. ун-т
ім. Б. Грінченка, 2024. — 428 с.

ISBN 978-617-658-123-9

У методичному poradniku зібрано рекомендації зі збереження і зміцнення ментального здоров'я. Узагальнено практики керівників закладів освіти із реалізації реформи «Нова українська школа», організації освітнього процесу в умовах воєнного стану. Окреслено особливості організації освітньої діяльності в умовах воєнного стану. Запропоновано методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у 2024/2025 навчальному році. Визначено перспективи позакласної та позашкільної освіти в умовах воєнного стану.

Для вчителів, керівників закладів освіти, учнів, батьків, методистів методичних кабінетів та обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти.

УДК: 37.091.2(477.411):613.8]:355.01](072)

© Департамент освіти і науки виконавчого органу
Київської міської ради
(Київської міської державної адміністрації), 2024

© Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, 2024
© Фіданян О., Войцехівський М., Дідур О., упорядкування, 2024

ISBN 978-617-658-123-9

ЗМІСТ

Вступ	7

ПІДТРИМКА МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ПЕДАГОГІВ, УЧНІВ, БАТЬКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	9

<i>Ольга Хмелева-Токарева, Олена Сокол, Тетяна Гулевич, Марія Величко, Вікторія Торліна. Організація освітньої діяльності у векторі збереження і зміцнення ментального здоров'я</i>	9
<i>Марина Шопіна. Як організувати індивідуальну роботу дошкільника з особливими освітніми потребами</i>	45
<i>Владислава Смолянова. «Сонячні діти». Сучасні методи для навчання учнів з синдромом Дауна</i>	51
<i>Людмила Мальованна. Очікуваний виклик в освітньому середовищі — інклюзія в освіті</i>	59

РОБОТА КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	61

<i>Костянтин Линьов. Поради колегам від слухачів фахового курсу для керівників закладів загальної середньої освіти «Реалізація реформи «Нова українська школа»: навчання у 5–7 класах за Державним стандартом базової середньої освіти»</i>	61
<i>Олександр Пошелюжний. Поради молодому/новопризначеному директору: вносимо зміни до статуту ЗЗСО</i>	86
<i>Валентина Кучерява. Особливості організації освітнього процесу в очному, дистанційному та змішаних формах в умовах воєнного стану</i>	89
<i>Світлана Олексенко, Наталія Петрошук, Світлана Савченко. Безпечне та здорове освітнє середовище для учасників освітнього процесу</i>	96

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. ВИКЛИКИ. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	102

Дошкільна і початкова освіта	102
<i>Людмила Меленець. У новий навчальний рік з новим Законом «Про дошкільну освіту»</i>	102

<i>Світлана Цибульська. Психосоціальна підтримка молодших школярів на початку навчального року: ідеї та поради</i>	108
<i>Алла Гончаренко, Наталія Дятленко. Як зробити навчання дошкільників цікавим та розвивальним: педагогічні родзинки</i>	112
<i>Олена Полякова. Методичні поради педагогам початкової школи щодо формувального оцінювання</i>	116
<i>Ольга Третяк. Удосконалення інфо-, медіаграмотності вчителя початкової школи</i>	120
<i>Вікторія Щербина. Забезпечення вчителями початкових класів якості освітньої діяльності в умовах воєнного стану в Україні</i>	125
<i>Ірина Байдак. Особливості викладання предмета «фізична культура» в очному, дистанційному та змішаних формах в умовах воєнного стану</i>	127
<i>Наталія Денисова. Штучний інтелект у початковій школі: цікаво й корисно</i>	131
<i>Зоя Еманова. Тілесна перкусія (Body Percussion) як засіб гармонізації музичного розвитку дітей</i>	136
<i>Наталя Зеленьак. Дисграфія в молодших школярів, причини виникнення, види та корекція</i>	139
<i>Христина Лічманенко. Короткотривалі проекти та їх впровадження в навчальному процесі в початковій школі</i>	144
<i>Олена Мельничук. Навчання в укритті: виклики і рішення</i>	147
<i>Кристина Дубініна. Експериментально-дослідницька діяльність на уроках «Я досліджую світ»</i>	150
<i>Олена Ніжнік. День без іграшок у закладі дошкільної освіти (історія одного дня під час воєнного стану)</i>	156
<i>Ірина Санковська. Формування в учнів початкової школи навички раціонального використання енергії</i>	158
<i>Юрій Черпак. Інноваційний контекст роботи вчителя фізичної культури: виклики часу</i>	172
<i>Тетяна Шевченко, Галина Яковчук. Музейний простір дошкільного закладу під час військового стану як осередок зцілення й розвитку особистості</i>	177
<i>Олена Таран, Ірина Санковська. Методичні рекомендації та практичні поради під час роботи над темою «Вімельбух. Розглядаємо вімельбух»</i>	182
Мовно-літературна галузь	188
<i>Наталія Дика, Олександра Глазова. Методичні рекомендації щодо викладання української мови та літератури в 2024–2025 навчальному році</i>	188

<i>Наталія Дика, Наталія Розінкевич. Особливості викладання української літератури в очному, дистанційному та змішаному форматах: методичні підказки</i>	202
<i>Світлана Сафарян. Забезпечення якості навчання зарубіжної літератури в умовах воєнного стану</i>	216
<i>Людмила Співакова. Застосування цифрових платформ, інструментів та додатків для підвищення ефективності навчання англійської мови: інтеграція цифрових та педагогічних технологій</i>	224
<i>Лідія Дончук. Розробка уроку до Дня рідної мови</i>	233
<i>Оксана Лутанюк. Емоційне налаштування учнів під час уроків української та літератури</i>	240
<i>Алевтина Багінська. Розвиток білінгвального середовища в закладі загальної середньої освіти (з досвіту роботи педагогічних працівників Ліцею № 34 імені Віктора Максименка)</i>	242

Природничо-математична галузь 255

<i>Ярослав Якунін. Проект програми STEAM факультативу «Смартографія» для 7–9 класів: створення мотивації до вивчення предмета через спецінтерес дитини</i>	255
<i>Людмила Булигіна. Ефективне використання ресурсів ІТ студій Дія. Освіта на уроках інформатики</i>	260
<i>Василь Заплатинський. Викладання тематики воєнних небезпек в інтегрованому курсі «Здоров'я, безпека та добробут» та у предметі «Основи здоров'я»</i>	261
<i>Вадим Гавронський. Підготовка вчителів до впровадження принципів Нової української школи під час вивчення фізики в 7 класі</i>	268
<i>Олександр Рудик. Роль асинхронної дистанційної освіти</i>	278
<i>Сергій Колесніков. Інформаційні технології на уроках математики: проект «Каштан». Експертна система з математики для учнів 8 класу</i>	279
<i>Ірина Воронникова. Корисні ресурси для вчителів математики</i>	285
<i>Вікторія Косик. Активні покликання на е-ресурси з географії, фізики, хімії, біології</i>	288
<i>Максим Рудич. Подолання освітніх втрат із соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі на прикладі ВШО</i>	301
<i>Ірина Філоненко. Методичні рекомендації щодо навчання хімії у 2022/2025 навчальному році</i>	324
<i>Яна Коваль. Вивчення теми «Різноманітність речовин» у 7 класі</i>	329
<i>Галина Надточий. Використання елементів гри у навчанні хімії</i>	336
<i>Альона Пікож. Використання інтеграційних елементів STEAM на уроках хімії</i>	339

<i>Юлія Балясна. Дослідження на уроках хімії:</i>	
паперова хроматографія	341
<i>Лариса Коломієць. Організація роботи</i>	
над проектами-дослідженнями	343
<i>Людмила Рак. Організація освітнього процесу</i>	
в 2024/2025 навчальному році із трудового навчання	
і технологій	349

Громадянська та історична галузь

<i>Оксана Салата. Виховання громадянськості учнів на ідеях</i>	
української державності	367
<i>Нінель Клименко. Громадянська та історична галузь</i>	371
<i>Ольга Дудар. Діяльнісний підхід на уроках історії</i>	377
<i>Юрій Беззуб. Навчально-методичний путівник</i>	
(модельні навчальні програми, підручники,	
посібники, інформаційні ресурси)	382
<i>Фелікс Левітас, Олександр Трухан. Освітня стратегія</i>	388

ПОЗАКЛАСНА ТА ПОЗАШКІЛЬНА РОБОТА

В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

<i>Світлана Хімко. Про проведення I, II та III етапів</i>	
Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів	
у місті Києві та результати участі предметних команд	
у IV (фінальному) етапі олімпіад у 2023/2024 н.р.	396
<i>Олена Герасимович. Створення умов для зростання</i>	
майбутньої наукової еліти України	406
<i>Лариса Дейдиш. Позашкільна освіта: завдання</i>	
на наступний навчальний рік	412
<i>Галина Лінчевська, Інна Прохорова. Поради класним керівникам</i>	
закладів загальної середньої освіти з національно —	
патріотичного виховання учнів	418
<i>Вадим Закорко. Науково-методична робота ліцею</i>	
як складник національного виховання	423

ВСТУП

У зв'язку із особливими умовами діяльності закладів освіти м. Києва в період воєнного стану зростає роль якісного безперервного професійного розвитку педагогічних працівників. Пріоритетним напрямом роботи з педагогами стає підвищення їх кваліфікації щодо особистісного розвитку, відновлення та збереження внутрішніх ресурсів, постійна психологічна та методично-педагогічна підтримка. Під час війни педагоги особливо потребують саме постійного супроводу своєї професійної діяльності.

З цією метою в Інституті післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка створена та реалізовується інноваційна модель професійного розвитку педагогічних працівників, яка дає можливість кожному педагогу вибудовувати індивідуальну освітньо-професійну траєкторію та економити фінансові й часові ресурси для підвищення кваліфікації. Модель передбачає навчання педагогів «без відриву від їх основної діяльності».

- Тренінгова програма (безпосередньо у закладі освіти) «Психологічний супровід діяльності педагога в умовах воєнного стану». Забезпечує психологічну підтримку діяльності педагога.

- Програма розвитку ключових компетентностей (очне навчання безпосередньо у закладі освіти). На задоволення запитів педагогів та адміністрації закладу освіти, у зручний для них час проводяться тренінги, семінари, майстер-класи для всього педагогічного колективу або його частини.

- Програма розвитку персоналу закладу освіти. На замовлення адміністрації закладу освіти відбувається вивчення запитів педагогів, формується та реалізовується індивідуальна для кожного закладу освіти програма підвищення кваліфікації з урахуванням стратегії розвитку закладу освіти.

- Дистанційна онлайн-програма «Безперервна підтримка професійної діяльності педагога». Актуальні щотижневі вебінари на проблеми, які потребують термінового вирішення. Тематика оновлюється щомісяця.

- Дистанційна програма підвищення кваліфікації «24x7x365». Передбачає самостійний вибір педагогами змісту дистанційного навчання та пропонує для вибору педагогам понад 560 навчальних модулів у зручний для них час.

Заклад освіти може замовити необхідний захід будь-якої програми у зручний для себе час, написавши лист на електронну адресу: ippro@kubg.edu.ua.

Таким чином, кожен київський педагог самостійно реалізовує своє право на підвищення кваліфікації та обирає форми й зміст навчання у вільний від роботи час. Про ефективність та необхідність для професійного розвитку педагогів такої моделі свідчить динаміка її учасників: 2020 рік — 19 000 осіб, 2021 рік — 28 000 осіб, 2022 рік — 31 000 осіб, 2023 рік — 32 000 осіб.

Модель забезпечує не тільки професійний розвиток педагогів відповідно до їх запитів, державної політики в галузі освіти та викликів воєнного часу, а й дає змогу керівникам закладів освіти не знижувати якість освіти учнів школи через нерівноцінні заміни уроків та зекономити кошти, які потрібно було б витратити на такі заміни.

Підвищення кваліфікації за іншою моделлю потребує заміни уроків педагога (мінімум 3 дні) та знижує можливість його професійного розвитку. Таким чином, економія коштів для бюджету м. Києва становить понад 32 000 000 грн на рік (25 000 педагогів (мінімальна кількість слухачів Інституту) x 12 годин (3 робочі дні по 4 уроки) x 104 грн (вартість одного уроку) = 31 200 000 грн на рік).

Розвиток динамічної інноваційної моделі професійного розвитку педагогічних працівників закладів освіти м. Києва, яка враховує професійні запити й потреби близько 40 тисяч педагогів закладів освіти столиці, державну політику в галузі освіти, виклики й загрози воєнного часу, є пріоритетним в галузі підвищення кваліфікації на 2024–2025 роки.

Інститут післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка — з освітянами й для освітян!

З повагою *Михайло ВОЙЦЕХІВСЬКИЙ*,
директор Інституту післядипломної освіти,
кандидат педагогічних наук, доцент

ПІДТРИМКА МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ПЕДАГОГІВ, УЧНІВ, БАТЬКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ольга Хмелева-Токарева,

завідувач НМЦ практичної психології і соціальної роботи Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Олена Сокол,

практичний психолог НМЦ практичної психології і соціальної роботи Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Тетяна Гулевич,

практичний психолог НМЦ практичної психології і соціальної роботи Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Марія Велико,

практичний психолог НМЦ практичної психології і соціальної роботи Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Вікторія Торліна,

соціальний педагог НМЦ практичної психології і соціальної роботи Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Організація освітньої діяльності у векторі збереження і зміцнення ментального здоров'я

Проблема захисту ментального здоров'я надзвичайно загострилася під час повномасштабної війни Росії проти України. Такі чинники, як:

- ✓ участь у бойових діях;
- ✓ перебування в прифронтовій зоні з постійними ракетними та артилерійськими обстрілами, бомбовими ударами;
- ✓ перебування в окупації,
- ✓ втрата почуття безпеки внаслідок вразливості практично всієї території країни для ракетних обстрілів та атак БПЛА;
- ✓ переміщення в інші регіони або країни й пов'язані з цим втрата роботи й звичного, комфортного середовища;
- ✓ побутові негаразди;
- ✓ фінансові труднощі;
- ✓ соціальна ізоляція;
- ✓ невпевненість у майбутньому і тривога за рідних та близьких.

В сукупності це надмірно підвищує вразливість наших спів-громадян до психосоціального стресу, сприяє поширенню психічних розладів: депресії, тривоги, постстресових розладів і в цілому негативно впливають на всі сфери життя і діяльності людини.

Ці проблеми впливають напряду так і опосередковано на ефективність діяльності системи освіти столиці. Про це свідчать результати опитування 1026 педагогів столиці, яке провели працівники науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи у січні–лютому 2024 року, щодо змін у психологічному та фізичному здоров'ї з початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

Погіршення відмічають — 77 % від опитуваних. Що саме?

- тривожність — 69 %
- виснаженість або постійна втома — 55,9 %
- психологічна напруга — 52,3 %
- порушення сну — 50,5 %
- негативні думки — 36,7 %
- дратівливість — 35,2 %
- втрата когнітивних навичок (погіршення пам'яті, уваги тощо) — 33,5 %
- емоційна нестабільність — 27,4 %
- напади страху — 20,6 %
- відчуття безпомічності, безсилля — 20,3 %

- відчуття безнадії, безвиході — 20,3 %
- відчуття втрати контролю у власному житті — 13,2 %
- зміна харчової поведінки — 11,4 %
- відчуття провини — 10,7 %
- спонтанна агресія — 8,2 %
- панічні атаки — 7,1 %
- аутоагресія — 3,2 %
- слухові галюцинації — 0,4 %

На питання «Що допомагає Вам підтримувати себе?», більшість назвали соціальні зв'язки, спілкування (66,20 %). 65,8 % опитаних відмітили, що допомагають віра, переконання, цінності.

Уява, мрії, спогади, творчість важливі для 48 % опитаних.

Не менш важлива фізична активність, тілесні ресурси (40,6 %).

Вираження емоцій та почуттів (31 %), пізнання та когнітивні стратегії (13,9 %) теж є ресурсними каналами для опитаних освітян.

Рекомендації педагогічним працівникам щодо організації освітнього процесу у 2024–2025 навчальному році

Події в Україні останніх років, обставини повномасштабної війни на українських територіях змушують вносити суттєві корективи в освітній процес. Зокрема — приділяти особливу увагу психологічній компоненті навчання. Нині педагогам важливо розуміти не тільки психологічні проблеми навчання і виховання особистості, механізми її соціалізації, знати і враховувати у освітньому процесі вікові особливості здобувачів освіти, але й орієнтуватися у правилах надання першої психологічної допомоги та самодопомоги, вміти розпізнавати прояви гострого стресу та психологічної травми тощо. Адже все це може відображатися на соматичному та психологічному стані учасників освітнього процесу і істотно впливати на перебіг процесу навчання.

Як подолати надмірну тривожність?

Тривожність — відчуття, що забирає багато енергії та призводить до хронічної втоми психіки. Якщо відчуваєте подібний стан, то найкраще, що ви можете зробити — звернутися до фахівця з ментального здоров'я аби продіагностувати ваш рівень

тривожності та отримати кваліфіковані рекомендації щодо подолання глибинних причин її появи. Проте, відкоригувати свій емоційний стан можна і самостійно.

Перелік практик, корисних для подолання тривожності

- Відчуттям надмірної тривоги, відсутністю можливості зосередитися й отримувати задоволення від життя, організм сигналізує про необхідність звернути на себе увагу. Тому, якщо тривожність і внутрішні переживання “беруть вас у полон” — проявіть більше турботи про себе, своє тіло, будьте чуйними і уважними до своїх потреб і бажань, задовольняйте їх по зможі.

- Можуть допомогти вправи з визначенням причин тривоги. Спробуйте зробити список речей або подій, які її провокують. Далі визначте, чи можете ви впливати на кожну з них. Якщо ні, то які це викликає відчуття? Записування причин тривоги дозволяє критичніше мислити та поступово знижувати тривожність.

Вправа «Амулет спокою»

Зарадити надмірному хвилюванню може амулет спокою. Ним може стати предмет, з яким у вас асоціюються певні приємні спогади. Було б зручно, якби він міг поміститися на долоні.

- Візьміть амулет у руку (можете заплющити очі). Тримайте його міцно, наче руку близької людини. Перенесіться думками в приємні спогади, пов'язані з вашим амулетом, пригадуйте все, до найменших деталей: образи, звуки, запахи, смаки, тілесні відчуття тощо. Така практика допоможе вам заспокоїтися.

Вправа «Метелик»

Схрестіть долоні на грудях.

Зчепіть великі пальці так, щоб утворився “метелик”.

Прикладіть долоні до грудей і по черзі легенько та ритмічно постукуйте по ключицях — лівою, правою, лівою...

Через внутрішні вібрації ви чутимете ці звуки, ніби гучне розмірене серцебиття. І саме це вас заспокоїть. Продовжуйте виконувати вправу доти, доки не відчуєте, що ваше дихання вирівнялося.

- *Вправа «Звільнення від тривожності»*

- Сконцентруйтеся на ситуації та тривожній нав'язливій думці, яку вона викликала.

- Сформуйте просту альтернативну думку №1, яка буде смішною або навіть абсурдною.

- Сформуйте просту альтернативну думку №2 — реалістичнішу і кориснішу ніж перша.

Щоразу, коли ми створюємо альтернативні думки замість тривожних і нав'язливих, ми привчаємо свій мозок автоматично позбавлятися негативу.

- Знизити власну тривожність можна приділивши більше уваги плануванню і дотриманню режиму, звичної рутини життя: намагайтеся складати короткострокові плани (на день, на тиждень), виконуєте звичні побутові дії (гігієнічні та доглядові процедури, пробудження та відхід до сну у визначений час тощо). Це зробить буденність більш передбачуваною, дасть відчуття контролю над поточними справами і власним життям.

- Спробуйте також техніки розслаблення, наприклад, дихальні вправи. Головна мета — швидко розслабитися і заспокоїтися.

Під час нападу тривоги прискорюються пульс та дихання, може виникнути надмірне потовиділення, а інколи навіть запаморочення. У такі моменти контролювання дихання може допомогти розслабити і тіло, і розум.

Практика дихання діафрагмою:

1. Усамітніться у тихому спокійному місці, подалі від зовнішніх подразників, якщо це можливо.

2. Сядьте зручно, розслабте плечі, покладіть одну руку на груди, іншу — на живіт. Якщо це не викликає у вас дискомфорту — можете заплющити очі.

3. Повільно вдихніть через ніс. Груді повинні залишатися нерухомими, а живіт — розширюватися. Затамуйте дихання на декілька секунд.

4. Легко натисніть на живіт і видихніть повітря.

5. Повторіть вправу кілька разів, або до тих пір, поки не з'явиться відчуття, що тривога зменшується.

Вправа «4-7-8»

Ця вправа є, мабуть, найвідомішою дихальною методикою, яка допомагає повернути контроль над емоціями.

1. Видихніть повністю.
2. Глибоко та розмірено вдихайте через рот протягом 4 секунд (рахуйте подумки або використовуйте таймер на телефоні).
3. Затримайте подих на 7 секунд.
4. Повільно і спокійно видихайте протягом 8 секунд. Повторіть цикл декілька разів, доки не почнете заспокоюватися. Якщо у вас немає досвіду виконання подібних вправ і ви не часто займаєтеся фізичною активністю, то можливо, на початку у вас може трохи паморочитися голова через гіпервентиляцію легенів. Не хвилюйтеся, це нормально.

- Розслабляючі візуалізації

Вправа «Щасливе, безпечне місце»

Напевне, кожній людині знайомий вислів «знайти своє щасливе, безпечне місце». Створення уявної картини місця, яке змушує відчувати себе розслаблено, насправді може заспокоїти мозок і тіло. І коли людина починає відчувати тривогу, необхідно сісти у затишному місці та уявити своє ідеальне місце для відпочинку і себе у ньому. Це може бути будь-яке місце у світі, реальне чи уявне, але це місце повинно здаватися щасливим, мирним та безпечним. Слід подумати про всі дрібні деталі, наприклад, як би там пахло, яка там пора року чи час доби. Потрібно заплющити/напівзаплющити очі і уявити себе в цьому «щасливому місці», «побути» там, при цьому повільно дихати носом і видихати ротом до тих пір, поки не настане відчуття спокою. «Відвідувати» «щасливе місце» можна щоразу, коли з'являється тривога.

Вправа «Цеглина»

- Уявіть свої тривожні думки й емоції предметом, наприклад, цеглиною.
- Уявіть, що ця цеглина зараз перебуває всередині вас.
- Глибоко вдихніть. Наповніть легені повітрям, щоб воно нечаче обгорнуло цеглину.
- Вдихайте повільно. З кожним подихом повітря ніби огортає та ховає цей об'єкт.
- Робіть так, доки цеглина не зменшиться або її зовсім не буде видно.

«Цеглина» — одна вправ, що працюють як візуалізація. Вона може бути ефективною для подолання стресу, тривоги й страху, корисною під час нападів паніки.

- Розслаблення м'язів.

Коли людина відчуває занепокоєння, вона може помітити напруження у м'язах. Це м'язовий стрес, який може ускладнити боротьбу з тривогою. Знімаючи м'язове напруження, зазвичай можна знизити рівень тривоги.

Вправа для зняття м'язового напруження:

- закрийте очі та зосередьтеся на диханні;
- повільно видихніть ротом та вдихніть через ніс;
- стисніть пальці руки у кулак і затримайте руку у такому положенні на декілька секунд;
- повільно розтисніть пальці.

Після цієї вправи можна помітити, як відчуття напруги залишає руку і згодом рука стає більш розслабленою.

Потрібно продовжувати напружувати і розслабляти різні групи м'язів у тілі. Відповідно до власних бажань, можна напружувати м'язи у різному порядку або рухаючись вгору, чи вниз.

- Складні розумові операції

Це ще один із способів знизити рівень тривоги. До них належать: математичні дії, пригадування або складання віршів, рахунків у прямому і зворотному порядку тощо.

Розслаблення за допомогою рахунку

Рахунок — це простий спосіб зняти тривогу. Коли виникає відчуття наближення тривоги, необхідно заплющити очі (спрямувати погляд дододу) та повільно порахувати від 1 до 10. При необхідності вправу слід повторити і порахувати до 20 або навіть більше. Можна рахувати у зворотному порядку (від 10 — до 1). Продовжувати рахувати варто доти, доки не з'явиться відчуття, що тривога вщухає. Як правило, полегшення настає доволі швидко, але іноді для цього має пройти певний час. Слід залишатися спокійними і терплячими.

- Переривання тривожного мислення.

Іноді тривожне мислення може змусити людину повірити у думки, які не відповідають дійсності, або й змусити її робити

те, що погіршує тривогу. Тому, корисно розірвати ланцюжок тривожних думок, щоб дати собі можливість мислити чіткіше.

Способи перервати тривожний процес мислення: вибрати приємну думку і зосередитися саме на ній (про кохану людину, приємну подію); співати пісеньку в оптимістичному темпі; говорити про свої тривоги смішним голосом; слухати музику; читати книгу тощо. Головне — усвідомлювати, що перемикаючи свою увагу на добросовісне виконання завдання ви знижуєте рівень тривоги.

- Якщо виникла ситуація, яка викликає у вас занепокоєння — візьміть перерву. Наприклад, просто сходите на коротку прогулянку. Це допоможе вам заспокоїтися.

- Повторюйте про себе тривожну думку, аж поки вона не стане нудною. Це «лікування нудьгою» знищує занепокоєння.

- Сформулюйте словами свої емоції. Наприклад: «Я відчуваю страх і занепокоєння». Вимовте це вголос, щоб дистанціюватися від емоції та подивитися на неї з боку.

- Запитайте себе: «Наскільки складною є ваша ситуація (може, все не так катастрофічно і ви надміру драматизуєте). Що найгірше може статися?» Потім — «Як би я могла/міг впоратися з цим?» Дайте відповіді.

- Якщо ви акцентуєте увагу на негативі, спробуйте уявити найбільш сприятливий вихід із проблемної ситуації.

- Уявіть, що ситуація, з якою ви зіткнулися, сталася давно. Чи переживали б ви її так само гостро через рік? А через п'ять чи десять років? Перегляньте свій спосіб реагування на ситуацію з нової позиції.

- Дієвими способами заспокоїтися можуть бути фізична праця або будь-яка рухова діяльність. При цьому свідомість звільняється з емоційного «полону» і людина починає краще розуміти свій стан та поведінку, починає управляти ними. Наприклад, влаштуйте прибирання: якщо навести лад вдома або на робочому місці, то це допоможе навести лад і в думках.

- Прийміть ванну, нехай ваше тіло і м'язи розслабляться і відпочинуть у теплій воді.

- Влаштуйте інформаційний детокс. Позбавте себе додаткових джерел появи тривоги. Відпочиньте від новин і соціальних мереж.

- Припиніть порівнювати себе виключно з успішними людьми — надмірне захоплення такими думками може негативно вплинути на самооцінку та відчуття спокою.

- Дозвольте собі робити те, що не викликає у вас відчуття стресу, а приносить задоволення. Відпочиньте, побудьте спокої у цій діяльності і лише тоді повертайтеся до справ.

- Користуйтесь цілющою силою гумору: дивіться комедійні фільми, читайте жарти чи анекдоти, жартуйте. Гумор викликає сміх, а той у свою чергу вивільняє у наше тіло дофамін і зменшує рівень гормону стресу, який пов'язаний з тривогою.

- Пожуйте жувальну гумку. Це може допомогти полегшити симптоми тривоги.

- Заохочуйте себе. Якщо вам вдалося подолати тривогу — винагороджуйте себе. Це стимулюватиме вас домагатися успіху в майбутньому.

Спробуйте якомога більше способів боротьби з тривожністю аби обрати ті, що допомагатимуть вам найефективніше. Щоб помітити відчутний позитивний ефект, варто виконувати вправи регулярно, по декілька разів на день, адже формування нових звичок і навиків відбувається шляхом багаторазових повторень.

Виснаження — це занепад фізичних та емоційних сил. Це стан, коли людина почувається втомленою, безсилою та втрачає інтерес до раніше улюблених справ. При появі ознак виснаження необхідно комплексно підбирати методи самовідновлення:

- фізичні (баня, загартовування);
- біохімічні (ароматерапія, вітаміни, чай з мелісою і медом на ніч); фізіологічні (масаж, дихальні техніки, спорт);
- психологічні (медитація, читання книг, волонтерська допомога).

Також можна використати такі способи психологічної само-допомоги:

Ефективний розподіл робочого часу та навантаження. Правило «8 годин»

Для того, щоб працювати без виснаження та зберігати свою життєву ефективність необхідно розподілити час доби за таким принципом: 8 годин — час для роботи, 8 годин — час для відпо-

чинку та особистих справ, 8 годин — для сну. Організовуючи свій час роботи важливо пам'ятати, що кожні 2 години необхідно робити 10 хвилинну перерву для відпочинку та перезавантаження.

Розподіл пріоритетів між задачами. Метод «АБВ»

У ситуації конкретного планування свого робочого дня за основу беруться критерії значущості, важливості і терміновості завдань: А — найбільш значущі, важливі та термінові; Б — значущі, важливі, термінові; В — менш важливі, менш значущі, менш термінові. Відповідно до ієрархії завдань їх вибудовують у відповідний ряд за значимістю, визначаючи час і терміни виконання, до прикладу. 1. Складіть список всіх майбутніх справ на робочий день. 2. Систематизуйте завдання за їх важливістю, встановіть черговість справ відповідно до їх значення для вашої діяльності. 3. Пронумеруйте свої справи і завдання. 4. Оцініть значимість ваших справ відповідно до категорії А, Б, В. 5. Перевірте свій план.

Вправа «Багаж щастя»

Уявіть, що у вас за плечима — наплічник, у якому лежить усе, щоби відчувати себе щасливою/им. Дайте собі відповіді на запитання:

- що саме лежить там?
- хто збирав цей багаж?
- що в ньому ваше?
- що там не ваше?
- можливо, від чогось треба відмовитися чи, навпаки, щось додати?
- наскільки вам легко чи важко нести цей багаж?

Після того, як ви відповісте на ці запитання, можете намалювати те, що лежить у вас у наплічнику. Спробуйте відслідкувати свій стан у момент, коли ви не лише думаєте над тим, що лежить у вашій ноші, а коли бачите всі ці речі намальованими на папері. Вам, напевно, захочеться щось додати або від чогось відмовитися. Зробіть це.

Протистресове дихання (виконайте цю вправу самі і навчіть тих, хто поруч). Повільно виконуйте глибокий вдих через ніс (на 1–2–3–4); на піку вдихання — затримайте дихання (на 1–2–3–4), після чого зробіть видих через рот (або як зручно) якомо-

га повільніше (на 1–2–3–4–5–6). Постарайтеся уявити собі, що з кожним глибоким вдихом і тривалим видихом ви поступово позбавляєтеся від напруги, ніби «видихаєте її». Робіть цю вправу стільки скільки необхідно.

Вправа «Дихання «ха»

Станьте, ноги поставте нарізно. Повільно піднімайте обидві руки над головою, зробіть глибокий вдих і затримайте дихання на 5-10 секунд. Після цього, різко опускаючи руки вниз, нахиліться вперед і видихніть максимум повітря із звуком «ха». Виконайте цю вправу стільки разів скільки скільки вам потрібно.

Вправа «3 дзеркала»

Займіть зручне місце для роботи, підготуйте необхідні матеріали (папір обраного формату, олівці, маркери, фломастери, фарби, пастель тощо). Намалюйте самого себе в трьох дзеркалах: — у зеленому — таким/ою, яким/ою ви є нині; — в блакитному — таким/ою, яким/ою ви хочете бути; — в червоному — таким/ою, яким/ою вас бачать друзі. Проаналізуйте, зображення якого з малюнків викликало у вас найбільше труднощів? Який із зображених образів найближчий вам?

Медитативна практика «Внутрішній промінь»

Уявіть, що в середині вашої голови, у верхній її частині виникає світлий промінь. Він поволі і послідовно рухається зверху вниз і освітлює зсередини деталі вашого тіла — обличчя, шиї, плечей, рук, грудей, ніг теплим, рівним і розслабляючим світлом. По мірі руху променя, розливається приємне тепло, розгладжуються зморшки, зникає напруга в області потилиці, опускаються плечі, звільняються від втоми шия і груди. Тепло рухається далі до живота, ніг — внутрішній промінь ніби формує нову зовнішність людини, спокійної, задоволеної собою і своїм життям. Побудьте в цьому стані, скільки вам хочеться, а потім поверніть свій уявний промінь назад.

Робота педагога — це не лише розумові навантаження, але й емоційна втома. Постійне спілкування з учнями, батьками, колегами, вирішення конфліктних ситуацій, підготовка до уроків та перевірка робіт — все це може призвести до психологічної напруги.

Існують методи, які педагоги можуть використовувати для зниження психологічної напруги та збереження психічного здоров'я, такі як прості вправи на дихання та м'язову релаксацію.

Пам'ятайте, що вправи є лише зразками. Ви можете вибрати ті, які вам найбільше підходять, або створити власні. Для досягнення найкращого результату важливо практикувати вправи регулярно. Якщо ви відчуваєте, що не можете впоратися зі стресом самостійно, зверніться за допомогою до психолога.

Вправа «Глибоке дихання»

Ляжте на спину або сядьте зручно. Покладіть одну руку на груди, а іншу на живіт. Зробіть глибокий вдих через ніс, наповнюючи спочатку живіт, а потім груди. Повільно видихніть через рот. Повторіть 5–10 разів.

Вправа «Дихання з візуалізацією»

Уявіть собі, що ви вдихаєте чисте, свіже повітря, яке наповнює ваше тіло енергією та спокоєм. На видиху уявіть, що ви викидаєте з себе весь стрес та негативні думки. Повторіть 5–10 разів.

Прогресивна м'язова релаксація за Джейкобсоном

Ляжте на підлогу або відкиньтесь на стілець, покладіть руки на коліна. Зробіть кілька повільних рівних вдихів. Тепер зосередьте свою увагу на наступних зонах, намагаючись залишити решту частин тіла розслабленими.

Лоб. Зморщіть чоло на 15 секунд. Відчуйте, як м'язи напружуються. Потім повільно розслабляйте чоло, рахуючи до 30. Дихайте повільно та рівно.

Щелепа. Напружте м'язи щелепи на 15 секунд. Потім повільно ослабте напругу, рахуючи до 30. Зверніть увагу на почуття розслаблення та продовжуйте дихати повільно та рівно.

Шия та плечі. Збільште напругу в шії та плечах, піднявши плечі до вух і затримайтеся на 15 секунд. Повільно ослабте напругу, рахуючи до 30.

Руки та кисті. Повільно стисніть обидві руки в кулаки. Пристисніть їх до грудей і утримуйте 15 секунд, стискаючи так сильно, як тільки можете. Потім повільно відпустіть, рахуючи до 30. Зверніть увагу на відчуття розслаблення.

Сідниці. Повільно збільшуйте напругу в сідницях протягом 15 секунд. Потім повільно ослабте напругу протягом 30 секунд.

Ноги. Повільно збільшуйте напругу у квадрицепсах та литках протягом 15 секунд. Напружте м'язи так сильно, як тільки зможете. Потім обережно ослабте напругу протягом 30 секунд. Зверніть увагу, як напруга йде, а відчуття розслаблення залишається.

Ступні. Повільно збільшуйте напругу в стопах та пальцях ніг. Напружте м'язи настільки, наскільки зможете. Потім повільно ослабте напругу, рахуючи до 30. Зауважте, як зникає вся напруга.

Порушення сну може значно впливати на ефективність роботи педагога, його емоційний стан та здоров'я загалом. В умовах постійного стресу і високих вимог, педагоги часто стикаються з труднощами засинання та безсонням. Існують прості правила, що допоможуть покращити якість сну і загальний стан здоров'я:

- Намагайтеся лягати спати в один і той же час. Можна використовувати застосунки для регуляції сну на кшталт Sleepo, SleepDiaryApp, SleepyTime, RainRainSleepSounds тощо, які розраховують, зокрема, оптимальний час відходу до сну відповідно до рекомендацій ВООЗ щодо тривалості нічного відпочинку для різних вікових категорій.

- Не компенсуйте накопичене щоденне недосипання відсипанням у вихідні дні, оскільки воно може мати негативний ефект — з часом збивається режим і тоді складно заснути і прокинутися вчасно.

- Забезпечте темряву в спальні. У цьому вам допоможуть щільні темні штори або маска для сну. Світло пригнічує вироблення мелатоніну, основного гормону епіфіза, який регулює добовий ритм, допомагає засинати, а також відповідає за повноцінне відновлення всього організму. До речі, мелатонін не накопичується, і це ще одне пояснення, чому виспатися на кілька днів наперед не вдасться.

- Почніть з розслаблення перед сном, прийміть теплу ванну, почитайте книгу, послушайте заспокійливу музику. Уникайте інтенсивних фізичних навантажень, ПК, смартфонів та роботи за кілька годин до сну. Медитація, йога, глибоке дихання — все це може допомогти вам розслабитися та швидше заснути.

Перелік наступних технік може стати в нагоді для нормалізації сну:

Розтяжка на ліжку. Ляжте на спину і витягніть руки над головою. Повільно потягніться, відчуваючи розтяжку всього тіла. Потім зігніть коліна до грудей і обійміть їх руками, утримуючи цю позу 30 секунд. Повторіть кілька разів.

Використовуйте *вправи на дихання*, наприклад: «Дихання животом» Лягайте на спину, поклавши одну руку на грудь, а іншу на живіт. Повільно вдихайте через ніс, відчуваючи, як ваш живіт підіймається. Видихайте через рот, дозволяючи животу опуститися. Виконайте цю вправу 5–10 хвилин перед сном.

Вправа «Самомасаж». Почніть із масажу скронь. Покладіть кінчики пальців на скроні, легкими круговими рухами масажуйте скроні протягом 1–2 хвилин. Потім покладіть пальці на середину лоба, повільно проведіть пальцями вбік до скронь. Повторіть кілька разів. Перенесіть пальці для масажу задньої частини шиї, робіть легкі кругові рухи від основи черепа до плечей протягом 1–2 хвилин.

Ароматерапія. Використання ароматичних масел може сприяти розслабленню і покращенню сну. Використовуйте дифузор з ефірною олією у спальні за 30 хвилин до сну або капніть декілька крапель олії на подушку.

Наприклад: *лаванда* заспокійлива, допомагає при безсонні та стресі; *м'ята* освіжаюча, допомагає при головних болях та втомі; *сандалове дерево* допомагає зняти нервову напругу, поліпшити сон, сприяє медитації та релаксації; *іланг-іланг* використовується для зняття стресу, поліпшення настрою, зменшення тривожності.

Найчастіше дратівливість є наслідком неправильного сприйняття світу і суперечностей між тим, що ми хочемо і тим, що можемо собі дозволити. і чим менше шансів вплинути на ситуацію, тим сильніше подразнення.

Що робити, коли виникає дратівливість:

- Знайдіть причину роздратування. Можна скласти список з 5–10 основних джерел, що є для вас подразниками. Проведіть аналіз їх історії виникнення. Що це означає для вас? Як це впливає на ваш рівень життя?

- Спробуйте дистанціюватися від ситуації. Змініть фокус уваги на іншу сферу діяльності або місце перебування (вийдіть в іншу кімнату, на вулицю, пройдіть одну зупинку пішою дорогою). Відстороненість на певний час від ситуації, що дратує, дає можливість подивитися на неї під іншим кутом зору та прийняти раціональне рішення.

- Не кричіть. Коли ви підвищуєте голос, то даєте змогу роздратуванню повністю захопити себе. Найефективніше висловити свою позицію спокійним тоном. Якщо ж все ж таки потрібно покричати, то спрямуйте цю енергію в позитивне русло (покричіть в полі, в лісі, в подушку, пустий стаканчик або використайте «беззвучний крик»).

- Зменшіть масштаб причини роздратування або інтегруйте її в реальність життя. Оцініть що саме є важливим для вас в цій парадигмі і що не буде суттєво впливати на життєвий ритм ні в теперішньому часі, ні в майбутньому.

- Називайте речі своїми іменами, це дозволить окреслити зони контролю та впливу оточення на вас і навпаки, зняти непорозуміння та зрозуміти свої істинні потреби.

- Придумайте метафору — образ для того стану, в якому ви знаходитеся в роздратованому стані але не бажаєте ним залишатися надовго. Це може бути вулкан, дракон, чайник, жатка, електропила тощо.

- Пригадайте смішну історію або змусьте себе посміятися над ситуацією, що склалася. Такий спосіб є своєрідним самообманом — «примусова» посмішка змусить ваш мозок налаштуватися на позитивний лад, настрій покращиться само собою.

- Займайтеся спортом. Вибирайте види спорту, які вам до вподоби. Боксерська груша, теніс, стрибки допоможуть виплеснути негативні емоції, біг, скандинавська ходьба — стабілізувати тиск, гімнастика — набути гармонії із самим собою.

Для зняття дратівливості можна використати такі вправи:

Вправа «Піджак на вішалці»

Зняти напруження в м'язах можна не лише, лежачи або сидячи, а й стоячи чи навіть ідучи. Для цього достатньо уявити себе «без кісток», зробленим ніби з гуми, або уявити своє тіло

піджаком, що висить на вішалці. Порухайте тілом, яке, наче вільно висить на хребті. Відчуйте, як вільно гойдаються руки, плечі, тазовий пояс, коли ви рухаєте хребтом.

Вправа «Рахунок»

Цю вправу можна робити в будь-якому місці. Потрібно сісти зручніше, скласти руки на колінах, поставити ноги на землю й знайти очима предмет, на якому можна зосередити свою увагу.

1. Почніть рахувати від 10 до 1, на кожному рахунку роблячи вдих і повільний видих. (Видих має бути помітно довше вдиху.)

2. Заплющіть очі. Знову порахуйте від 10 до 1, затримуючи подих на кожному рахунку. Повільно видихайте, уявляючи, як з кожним видихом зменшується й нарешті зникає напруження.

3. Не розплющуючи очі, рахуйте від 10 до 1. Цього разу уявіть, що видихуване вами повітря пофарбоване в теплі пастельні тони. З кожним видихом кольоровий туман стає густішим, перетворюється на хмари.

4. Пливить ласкавими хмарами доти, поки не захочеться розплющити очі.

Через тиждень почніть рахувати від 20 до 1, ще через тиждень — від 30, і так до 50.

Вправа «Злі — добрі кішки»

По черзі перетворюємося то в злих, то в добрих кішок. Злі кішки шиплять і «дряпаються», добрі кішки милуються і мурчать.

Вправа «Стирання інформації»

Розслабтеся. Заплющіть очі. Уявіть, що перед вами лежить чистий аркуш паперу, олівці, гумка. Подумки намалюйте на аркуші негативну ситуацію, яку б вам хотілося забути. Це може бути реальна картинка, образна ситуація. Подумки візьміть гумку й послідовно «витирайте» з аркуша цю негативну інформацію, доки не зникне ця картинка. Знову заплющте очі й уявіть собі той самий аркуш паперу. Якщо картинка не зникла, візьміть гумку й «витирайте» її до повного зникнення.

Вправа «Ворона на шафі»

Якщо певна людина викликає у вас роздратування, а вам доводиться взаємодіяти з нею, можна зменшити своє напруження, подумки домальовуючи реальну картину ситуації. Наприклад,

уявіть цю людину дуже маленькою, у смішному вбранні або розташуйте її на значній відстані від себе, у дивному місці, змініть в уяві тембр її голосу тощо. Тобто віднайдіть такі доповнення до психотравмувальної ситуації, що зроблять її кумедною або незначущою для вас.

Повторювані негативні думки (румінація) — це зачасто відображення нашої психічної реальності що може не мати нічого спільного з реальною об'єктивною. Вони можуть видавати видимість за правду і з часом починають формувати дійсність.

Подолання румінації може зайняти час, але воно є важливим кроком у підтриманні емоційного благополуччя та здоров'я. Практикуючи позитивні стратегії та роблячи акцент на свій розвиток, ви можете зберегти гармонію в житті, знизити рівень стресу і покращити якість міжособистісних стосунків.

Для того, щоб відволіктися від румінації, необхідно діяти. Це може бути щось конкретне для вирішення проблеми, але це також може бути будь-який інший тип дії, який відволікає вашу увагу від повторюваних думок: заваріть каву, вийдіть на прогулянку, зателефонуйте другу, зробіть щось по дому. Або ж, якщо проблема знаходиться під вашим безпосереднім контролем, складіть список кроків, які потрібно виконати, щоб вирішити її. Корисно використовувати деякі когнітивно-поведінкові вправи, які можуть допомогти вам зменшити кількість повторюваних, негативних або некорисних думок.

- *Когнітивне розвантаження.* Одна з таких вправ — розв'язання складних

- головоломок, таких як складання кубика Рубика або виконання кросвордів.

- *Майндфулнес і медитація.*

Важливі інструменти, що можуть ефективно покращити когнітивні функції, включаючи пам'ять, увагу та усвідомлення. Медитація, спрямована на зосередження уваги і зниження рівня стресу, дозволяє мозку відпочити і відновити свою працездатність. Майндфулнес, який базується на усвідомленості й присутності у моменті, сприяє зміцненню нейропластичності, що, в свою чергу, підтримує розвиток мозку.

• *Соматичні техніки.* Такі вправи, як спів та обтанцювання, можуть стимулювати блукаючий нерв і покращити регуляцію нервової системи.

• *Читайте книги.* Вони замінюють погані думки і допомагають сконцентруватися на чомусь іншому.

• *Відпустіть те, що не можете контролювати,* усвідомте і проаналізуйте ситуацію, зрозумійте, що саме призвело до сьогоднішнього стану, розберіться в її сутності. Адже погані думки — це ті невирішені проблеми, ті речі, які залишилися нез'ясованими для вас, а також проблеми, які вже, можливо, перебувають в підсвідомості. Запитайте себе: «Що я можу змінити?». Якщо нічого не можете, відпустіть цю думку. А якщо можете — обміркуйте список дій і беріться за його втілення в життя.

Об'єднайте думки за назвою, підкреслюючи їхню некорисність або навіть шкоду — «знову ці нав'язливі думки», «а ось і ментальна жуйка». У такий спосіб ви даєте ярлик своїм конкретним думкам. А коли ми називаємо ворога на ім'я, він втрачає над нами владу.

Уявіть найгірший сценарій. Ми ніколи не можемо спрогнозувати майбутнє точно, тому не дуже корисно думати про те, що буде, «якщо...». Однак ми можемо вплинути на сьогоднішнє. Щоб допомогти собі, обдумайте (а найкраще — запишіть), що найгірше може статися, якщо те, чого ви боїтесь, таки відбудеться. Поверніть собі власну спроможність: змодельуйте катастрофічний сценарій та ваш план дій. Спробуйте змінити вектор вашого мислення та побудови здогадок: можливо, ви помиляєтеся з точністю до навпаки.

Поставте нав'язливим негативним думкам складні запитання. Якщо ви схильні хвилюватися і переживати через важливі події, то негативні думки можуть лише відволікати ваш мозок. Тут допоможе раціоналізація. Можна, наприклад, спробувати техніку сократівського діалогу: поставити собі кілька запитань і відповісти на них фактами.

Документуйте факти, що спростовують нав'язливі думки — заведіть блокнот і записуйте свої, навіть незначні, досягнення: кожен успішний телефонний дзвінок і виступ, ко-

жен комплімент від колег. І коли вмикатиметься стара-добра жуйка «мені нічого не вдається» — у вас будуть конкретні нотатки що це не так.

Використовуйте досвід. Почніть запам'ятовувати про себе щось позитивне і таке, що підтримає вашу впевненість у особистісних досягненнях. З часом мозок буде концентруватися на тому, що ви повторюєте самому собі.

Нагадуйте собі, що негативні думки, які ви допускаєте, є не що інше як усього-лише думки і все тут. Вони не здатні змінювати вашу дійсність без вас. Все залежить від вашої поведінки та вміння реагувати на виклики, вести себе раціонально приймаючи ситуації і жити далі, налаштовуючись на позитив.

Ось перелік деяких дієвих способів для подолання негативних думок:

Придумати покарання за смуток. Проста вправа — надіти на руку гумку і при будь-якій поганій думці відтягувати її і відпускати, і не злегка, а відчутно. Мозок гостро реагує на біль, щоразу отримуючи больовий сигнал при сумних думках, він стане їх уникати.

Спілкуватися з оптимістами. Людина, яка вміє посміхатися всупереч своїм проблемам, ніколи не застрягне в безодні негативних думок і завжди зуміє знайти вихід зі складної ситуації. В товаристві життєрадісних і оптимістичних людей — немає місця негативним думкам та хвилюванню. Щира посмішка заразлива, а час, проведений в товаристві веселих людей, принесе набагато більше користі, ніж важкі розмови про негатив.

Влаштувати собі марафон подій. Відвідувати виставки, концерти, ходити в кіно. Намагатися якомога більше часу проводити на людях, дізнаватися нове і ділитися своїми враженнями з близькими людьми. Вечорами вдома не давайте собі сумувати та думати про погане. Робіть все, щоб відчувати якомога більше радості.

Вправа «Заземлення»

«Заземлення» можна робити: вдома, у метро або у черзі до каси. Вправа складається з трьох дій.

1. Спочатку треба звернути увагу на те, як ви почуваетесь зараз і про що думаєте. Проговоріть це собі подумки.

2. Тепер спробуйте уповільнитися й з'єднатися зі своїм тілом. Це не так складно, як звучить. Повністю видихніть повітря з легень, а тоді знову повільно їх наповніть глибоким вдихом. Повільно притисніть ступні до підлоги. Так само плавно витягніть руки вздовж тіла або зімкніть долоні перед собою.

3. Перенаправте увагу на світ навколо. Які 5 предметів ви бачете? Які 3–4 звуки чуєте? Які запахи відчуваєте? Проговоріть подумки, що й де ви зараз робите. Тепер торкніться коліна або якогось предмета поруч, дослідіть його текстуру, температуру тощо.

Вправа «Книжка з малюнком»

Уявіть в себе на колінах відкриту книжку з чистими аркушами. Тепер уявіть там тривогу чи відчуття у вигляді малюнка. Як він виглядає? Роздивіться уважно. Тепер закрийте цю уявну книжку. Нехай вона собі лежить поруч. А ви продовжуйте займатися справами. Якщо треба кудись іти, можете «взяти» книжку з собою. Але не відкривайте, просто знайте, що вона є — це допоможе вам тримати фокус на реальності.

Вправа «Навмисно не слухайте свій розум»

Встаньте і візьміть у руки телефон, книгу чи інший предмет, і почніть повільно ходити по кімнаті, читаючи наступне речення вголос кілька разів: «Я не можу ходити по цій кімнаті». Повільно, але чітко повторіть це речення під час руху принаймні п'ять-шість разів. «Я не можу ходити по цій кімнаті». Тепер ви можете знову сісти. Навіть найменша демонстрація того, що влада розуму над вами є ілюзією, може надати вам відчуття свободи робити інші важчі та серйозні речі. Ви можете легко включити це у своє життя як звичайну практику.

Вправа «Проспівуйте свої негативні думки»

Цей метод ефективний, коли у вас є якісь дуже негативні думки. Перетворіть вашу важку думку на речення та спробуйте проспівати її. Підійде будь-яка мелодія, при цьому неважливо, яким буде її зміст, майстерність римування чи виконання. Просто повторіть свою думку під ту мелодію, яку ви оберете. Експериментуйте з різними мелодіями та темпом виконання.

Вправа «Носить важку думку з собою»

Запишіть негативну думку, що повторюється, на маленькому аркуші паперу. Закінчивши писати, підніміть аркуш і подивіться на нього так, ніби це дорогоцінна й крихка сторінка старовинного рукопису, а ці слова — відлуння вашої історії. Навіть якщо ця думка болісна, запитайте себе, чи готові ви вшанувати цю історію, вирішивши носити цей аркуш паперу з собою. Якщо ви можете відповісти «так», покладіть його в кишеню, гаманець або сумку. Протягом декількох днів час від часу погладьте свій гаманець чи сумку, щоб визнати/спростувати, чи це частина вашої подорожі в майбутньому.

Педагог, що як і усі українці переживає кризу війни, має особливо відповідально ставитись до власного самопочуття. Адже власне він сам, його особистість і є інструментом його професійної діяльності.

Дотримання простих порад допоможе навчитися краще справлятися зі стресом, станезапорукою стійкості та витривалості.

Завжди дбайте про особисту безпеку, турбуйтеся про своє соматичне та ментальне здоров'я.

Пам'ятайте про правило одягання кисневої маски у літаку: подбайте про власне благополуччя, щоб потім мати можливість і сили допомагати іншим.

Спробуйте зрозуміти природу свого стресу. Важливо визначити, що саме викликає у вас стрес, щоб розробити стратегії з його подолання.

Зверніть увагу на ознаки стресу: фізичні — можуть включати головний біль, втому, порушення сну, проблеми з травленням, тремтіння тіла тощо; емоційні — дратівливість, тривогу, вразливість, пригніченість, втрату сенсів і почуття гумору, апатію та інше; когнітивні — сповільнення мисленневих процесів, зниження концентрації уваги, погіршення пам'яті, неможливість зосереджуватися, часті помилки тощо; поведінкові — втрата працездатності, довіри до соціуму, метушливість, нав'язливі звички, неможливість розслабитися та абстрагуватися від проблем та інше.

Опануйте методи ефективного управління часом. Експериментуйте з різними методами тайм-менеджменту та знайдіть те, що підходить саме вам.

Практикуйте методи релаксації: глибоке дихання, йога, медитація, техніки Mindfulness тощо, що можуть допомогти зменшити стрес і тривогу.

Регулярно займайтеся спортом. Це може бути ходьба, біг, плавання або будь-який інший вид активності, який вам подобається. Фізичні вправи — це чудовий спосіб боротьби зі стресом.

Проводьте час на природі. Активний відпочинок на свіжому повітрі допоможе вам розслабитися та покращити настрій.

Дотримуйтесь правил здорового харчування. Їжте багато фруктів, овочів та цільнозернових продуктів. Збалансоване харчування дасть вам енергію та допоможе краще справлятися зі стресовими навантаженнями.

Висипайтесь та відпочивайте. Повноцінний сон, короткі перерви протягом дня і відпустка протягом року сприяють перезавантаженню.

Дотримуйтесь безпекових правил та інструкцій. Відчуття безпеки та захищеності зменшує тривогу, дає можливість зосередитися на робочих завданнях.

Приділяйте увагу здоров'ю духовному. Насамперед, духовний статус визначається усвідомленням своєї місії. З'ясуйте/пригадайте її. Уточніть ваші життєві цінності, пріоритети, цілі і дійте відповідно. Шукайте способи реалізації ваших здібностей відповідно до світогляду. Це надасть вашому життю сенсу і барв, допоможе подолати найсерйозніші виклики.

Укріплюйте стійкість духу, підтримуйте жагу до життя, задовольняйте свої творчі пориви, прагнення до пізнання, самопізнання і самовдосконалення: читайте книги, здобуйте нові знання і навички, здійснюйте рефлексії, встановлюйте мета-орієнтовані плани, спілкуйтеся з позитивними та надихаючими людьми, шукайте нові можливості для особистого зростання.

Будьте вдячними, дякуйте, звертайте увагу на те хороше, що відбувається у вашому житті. Коли відчуваєш вдячність, мозок виділяє дофамін і у тебе покращується настрій, з'являються сили на улюблені справи.

Пробачайте. Непрощення здатне зашкодити нам не тільки духовно, психологічно, але і фізично. Тому прощення — здорова форма самодопомоги.

Вчіться і практикуйте вміння за необхідності казати «ні». Це вміння може стати потужним ресурсом економії часу й сил.

Знайте, що ваш емоційний стан має значення. Якщо відчуваєте, що власні думки, страхи та тривоги вас дестабілізують, спробуйте психологічно налаштуватися на роботу. Зробіть те, що може допомогти опанувати себе, повернутися у стан «тут і тепер».

Практикуйте позитивне мислення, візуалізацію успіху та афірмації. Це допоможе вам налаштуватися на позитивну хвилю та підвищити свою життєстійкість.

Беріть відповідальність за своє життя і не бійтеся помилок, адже вони є частиною неоціненного досвіду. Аналізуйте свої помилки, робіть висновки та використовуйте їх як можливість для саморозвитку, оскільки як успіхи, так і невдачі є своєрідним «тренажером» для формування особистості.

Ставте перед собою реалістичні, конкретні і вимірювані цілі.

Розвивайте навички критичного мислення, підвищуйте власну медіаграмотність, турбуйтеся про інфогігієну. У мережі є надто багато неправдивої інформації, тому читайте лише офіційні перевірені джерела. Не дозволяйте медіатехнологіям, негативним думкам і настроям інших людей чинити вплив на вашу свідомість і поведінку.

Намагайтеся дотримуватись балансу між роботою і особистим життям, чітко розмежовуйте робочий та приватний час. Залишайте «роботу на роботі», не обговорюйте робочі проблеми вдома.

Делегуйте завдання іншим, коли це можливо. Не соромтеся просити допомоги у колег, друзів чи членів сім'ї.

Знаходьте час для зустрічей з рідними та друзями, відвідин мистецьких або спортивних заходів; діліться своїми емоціями, розповідайте про те, що вас хвилює та надихає.

Щодня виділяйте хоч мінімум часу «тільки для себе» і проводьте його з максимальною користю і задоволенням. Робіть те, що відновлює ваш ресурс, наповнює силою і енергією.

Опановуйте протоколи першої психологічної допомоги і навички самодопомоги. Їх можна застосовувати не тільки у власних інтересах, але й у професійній діяльності.

Приєднуйтеся до об'єднань людей, близьких вам за інтересами: професійні спілки, волонтерські організації тощо. Серед однодумців простіше знайти розуміння і допомогу, зокрема, існують групи підтримки для педагогів, які можуть бути чудовим місцем, щоб поділитися своїм досвідом та отримати підтримку від інших людей.

Приділяйте час прогнозуванню та плануванню у професійній діяльності і особистому житті аби вберегтися від додаткових стресів. Плануйте робочий тиждень, місяць із визначенням короткострокових і довгострокових цілей роботи, що дозволить фокусуватися на необхідних діях, підвищить мотивацію діяльності та зменшить кількість невиправданих емоційних витрат. Варто виділяти завдання та цілі, що є пріоритетними.

Намітьте план свого професійного розвитку і самовдосконалення. Відвідуйте заходи, використовуйте онлайн-ресурси, які цьому сприятимуть (курси підвищення кваліфікації, конференції, вебінари, супервізії тощо). Окрім суто професійної користі, обміну інформацією з колегами, що дає відчуття світу ширшого, ніж той, який існує всередині окремого колективу, такі заходи покликані активізувати взаємозв'язки, сприяти активному спілкуванню, а це відволікає від буденності, приносить в звичний ритм життя свіжі думки і віяння.

Випробуйте різні стратегії самодопомоги аби обрати ті, що найбільше відповідають вашим потребам. Немає універсальних методів та прийомів, що підходять усім без винятку.

Якщо ви відчуваєте, що не можете впоратися зі стресом самотією, не нехтуйте можливістю звернутися за психологічною підтримкою до психолога або іншого фахівця з ментального здоров'я — вони можуть навчити вас додатковим механізмам подолання стресу.

Створення психологічно сприятливого освітнього простору

При організації освітнього процесу дотримуйтеся санітарного регламенту та педагогічної етики. Створіть комфортний робо-

чий простір, який буде сприяти продуктивності та емоційному благополуччю.

Враховуйте вікові, психофізіологічні особливості здобувачів освіти під час навчання та виховної діяльності.

Адаптуйте/модифікуйте (при необхідності) навчальні та факультативні програми до індивідуальних особливостей дітей.

Налагоджуйте (за потреби) співпрацю з фахівцями/спеціалістами, які працюють із здобувачами освіти поза межами закладу.

Надавайте всебічну підтримку здобувачам освіти в процесі їх розвитку та пізнання.

Нині відповідальність закладу освіти за дитячу безпеку більша ніж будь-коли раніше. Адже створення безпечного простору — найкраща протидія стрес-факторам. Такий простір створюється гарантуванням фізичної, емоційної, соціальної безпеки та безпеки самовираження. Ідеться про простір із чітко структурованими правилами та межами контакту, допомогу у відновленні та підтримці відчуття нормальності, гідності та надії, забезпечення безперервності навчання, соціально-емоційної підтримки, можливості повною мірою проявити інтелектуальний та творчий потенціал.

Працуйте над створенням максимально безпечного простору. Подбайте про те, щоб кожна дитина комфортно почувала себе під час навчання.

Дбайте про дотримання правил фізичної безпеки, підтримуйте сприятливу психологічну атмосферу безпеки і прийняття. Нагадуйте дітям, як заклад дбає про їхню безпеку та які заходи вжиті для зменшення ризиків, а також про те, чому тут можна відчувати себе захищеним.

Допомагайте новоприбулим дітям адаптуватися до навчального середовища. За потреби, проведіть ознайомчі заняття: дайте можливість дітям познайомитися один з одним, з правилами закладу освіти тощо.

Підтримуйте позитивну атмосферу: встановіть доброзичливі стосунки з дітьми: спілкуйтеся з ними з повагою, щиро цікавтеся їхнім життям, захопленнями, думками.

Створюйте атмосферу співпраці та взаємодопомоги: заохочуйте учнів до спільного розв'язання проблем, роботи над проектами, обміну знаннями та досвідом.

Підтримуйте позитивну самооцінку дітей: хваліть їхні досягнення, заохочуйте до нових спроб, вірте в їхні можливості.

Запобігайте проявам неприйняття, агресії, критики.

Будьте доступними для спілкування: давайте учням зрозуміти, що ви завжди готові допомогти їм, вислухати їхні проблеми та надати поради.

Слухайте та надавайте дітям можливість висловитись: розповісти про свій настрій, розказати про свої справи, поділитися емоціями.

Обов'язково спрямовуйте увагу дітей на маленькі перемоги, сильні сторони, гарні новини. Учтіть їх помічати позитивне, красиве, гідне.

Під час розмов стежте за реакціями дітей, будьте чутливими до їх рівня тривоги. Пам'ятайте, що діти сприймають емоційні сигнали від дорослих, тому розмовляючи з дитиною, варто тримати контроль над емоціями.

Основні психологічні маркери, на які потрібно звернути увагу при спілкуванні з дітьми:

- різка зміна поведінки, часта зміна настрою, “замороженість почуттів”;

- виражене засмучення, хвилювання, тривожність, наявність страхів;

- часті скарги на фізичне самопочуття, зміни у зовнішньому вигляді (різка зміна маси тіла, неохайність, байдужість до зовнішнього вигляду тощо);

- блідість/почервоніння шкірних покривів, надмірна пітливість, сонливість, тремтіння, енурез, енкопрез, потреба часто ходити у туалет, гризіння нігтів, накручування волосся на палець, почісування різних ділянок тіла, смоктання пальців тощо;

- небажання ходити до закладу освіти, відвідувати заняття, долучатися до виховних заходів, бажання усамотнитися;

- примхливість, неслухняність, опір/протест, плаксивість, агресія, дратівливість, прояви жорстокості, замкнутість, невпе-

вненість, ізоляція, небажання брати відповідальність за свої вчинки, відмова від соціальних контактів;

- регрес або відсутність динаміки у розвитку, помітне погіршення успішності;

- самоушкоджуюча поведінка;
- регулярні/неконтрольовані дотики дитини до своїх геніталій;
- вживання психоактивних речовин.

Проявляйте уважність, емпатію, тактовність і розуміння у кожній ситуації спілкування, як під час процесу навчання так і у неформальній обстановці. Демонструйте, що ви поруч і, за потреби, готові прийти на допомогу. Спокійний, впевнений і розуміючий дорослий — дає відчуття опори, яке для дитини надзвичайно важливе у мінливому, стресогенному, нестабільному світі.

Встановлюйте разом з дітьми правила взаємодії і неухильно виконуйте їх.

Допомагайте дітям розвинути навички управління часом, організації та самостійного навчання.

Дотримуйтесь рутини: діти, як правило, працюють краще, коли розуміють чого очікувати, знають послідовність дій. Навчальна рутина знижує тривожність здобувачів освіти, допомагає взяти під контроль важливу частину їхнього повсякденного життя. Це теж сприятиме відчуттю безпеки і стабільності.

Застосовуйте сучасні форми та ігрові прийоми роботи з учнями в освітньому процесі (ранкові зустрічі, кола спілкування, “крісло автора”, веселі перерви тощо).

Намагайтеся наповнювати заняття інтерактивом, робити їх практико орієнтованими, цікавими для сприйняття. Це не тільки допоможе краще засвоїти навчальний матеріал, але і позитивно впливатиме на емоційний стан дітей.

Активно використовуйте міжпредметні зв'язки — це один з найцікавіших способів заохотити кожну дитину до практичної діяльності. Поеднання знань з різних галузей, що притаманно інтегрованим заняттям, роблять їх цікавими, запобігають втомлюваності дітей та педагогів, сприяють розкриттю творчих здібностей, урізноманітненню методів та форм навчання, посилюють інтерес до знань, активізують мислення, оволодіння систе-

мою наукових знань, розширення світогляду, посилюють інтерес до навчання в цілому.

Практикуйте постійну зміну видів діяльності на заняттях. Це допоможе підтримувати у дітей пізнавальний інтерес, зменшить втому і напругу.

Вибираючи навчальний, стимулювальний матеріал, враховуйте загострену емоційну реакцію дітей, намагайтеся оминати той, що може викликати у дітей асоціації, пов'язані з подіями війни. Контент не повинен лякати та засмучувати. Зупиняйте свій вибір на позитивних та яскравих добірках.

Показуйте дітям, як знання та навички, які вони отримують на заняттях, можуть бути корисними у житті. Заохочуйте дітей впроваджувати (застосовувати) їх у буденних ситуаціях.

Ставте перед дітьми цікаві та досяжні цілі: допомагайте їм зрозуміти, як досягти цих цілей, які кроки для цього потрібно зробити.

Заохочуйте самостійність та ініціативність учнів: дайте їм можливість самостійно обирати теми для проєктів, досліджень, творчих завдань; розвивайте навички пошукової роботи — користування додатковою літературою, словниками, довідниками, інтернет — ресурсами, підготовкою практичних, науково-дослідницьких та творчо-мистецьких проєктів.

Мотивуйте здобувачів освіти до участі в конкурсах, змаганнях, турнірах, суспільно-корисній діяльності, комунікаціях за інтересами, стратегічних зустрічах.

Сприяйте соціальній інтеграції дитини, залучайте дітей до гурткової роботи та корисного дозвілля.

Організуйте відвідування учнями мистецьких, наукових, дослідницьких установ, зустрічі з випускниками школи — студентами вузів, середніх професійних навчальних закладів та представниками різних професій, проводьте виховні заходи пізнавального і ресурсозберігаючого спрямування.

Допомагайте здобувачам освіти проєктувати індивідуальну освітню траєкторію, моделювати варіанти профільного навчання та професійного становлення, здійснювати аналіз власних досягнень, складати власне портфоліо, мотиваційний лист, резюме.

Давайте дітям позитивне підкріплення. Пам'ятайте про важливість і користь створення ситуацій успіху. Це мотивуватиме дітей до подальшого особистісного розвитку. Підсумовуйте результати діяльності у кінці заняття, при цьому знаходьте привід відмітити успіхи і старання дітей. Запобігайте негативних оцінок, оцінюйте діяльність, а не особистість. Зосереджуйте увагу на сильних сторонах. Допоможіть дітям відчувати, на що вони здатні, — це додасть їм сили та впевненості.

Розвивайте навички самоконтролю, саморозвитку, самосвідомості, вміння оцінювати свою роботу і роботу групи.

Допомагайте знаходити і розвивати сильні сторони дитини та використовувати їх для подолання труднощів.

Уважний педагог завжди помічає зміни у поведінці та психологічному стані дітей. Якщо такі зміни викликають занепокоєння, проявляються систематично, то говорити про них самій дитині не варто. Такі питання вирішуються на рівні дорослих — треба звернути на це увагу працівників психологічної служби закладу освіти, повідомити батьків.

Налагоджуйте емоційний зв'язок зі здобувачами освіти — цікавтеся їх життям, захопленнями, настроєм.

Користуйтеся “барометром настрою”. Це не вимагає значних часових затрат, але дасть можливість відслідковувати емоційний фон дитячої групи, оперативно реагувати на психоемоційні проблеми окремих дітей.

Дитячі колективи можуть поповнюватися дітьми із сімей, що рятуються від війни. Було б добре, аби педагог знайомився із ними, заздалегідь з'ясувавши інформацією про те, що така дитина пережила, чи не загинув у неї хтось із родичів, адже такі обставини життя можуть вкрай негативно позначитися на стані дітей і їх здатності оволодівати новими знаннями. Важливо познайомити цих дітей із колективом, здійснювати заходи, які б сприяли згуртуванню та товариським стосункам. У першу чергу — це завдання для вихователів і класних керівників. При цьому педагогам необхідно пам'ятати про застороги щодо використання та поширення конфіденційної інформації.

У спілкуванні з дітьми, що мають травматичний досвід не варто ініціювати розмови на теми, що пов'язані із таким досвідом, зосереджувати на них увагу, адже це може спричинити неконтрольовану емоційну реакцію самої дитини та емоційне зараження інших дітей, з чим буде досить складно впоратись. Проте, якщо дитина вирішує поділитися своїми переживаннями, переривати її розповідь не треба. Варто бути поруч, уважно і емпатійно вислухати, продемонструвати підтримку (контактом очей, кивками голови, іншими прийомами активного слухання). Наприкінці завждиробіть акцент на силі і стійкості дитини. Висловлювати свої думки і судження треба обережно і зважено, щоб не знецінити дитячі почуття, не налякати дитину своїми власними переживаннями. При тому дорослим дуже би стала в пригоді розвинена здатність витримувати чужі негативні емоції, контейнерувати їх. Цінують довіру дитини, яка вам «відкрилася».

Говоріть з дітьми про емоції та почуття. Розповідайте про прийнятні форми виявлення негативних емоцій, не соромте за прояви страху і тривоги. Приділяйте час розвитку емоційного інтелекту.

Пітер Саловей, один з засновників теорії емоційного інтелекту, вирізнив п'ять базових складових EQ: *усвідомлювати свої емоції* (самопізнання), тобто могли назвати те, що ми відчуваємо, ідентифікація свого емоційного стану, настрою; *управляти своїми емоціями* (саморегуляція) — тобто володіти собою в певних ситуаціях, вміти при потребі визначити рамки свого впливу, заспокоїти себе, справитися з тривогою чи гнівом; *самотивація* — вміння управляти власними імпульсами, тобто при потребі, відкладати задоволення і приборкувати моментні бажання, щоб досягнути більшого в майбутньому; *емпатія, розпізнавання емоцій інших людей* — здатність враховувати почуття інших людей при прийнятті рішень, навик слухати і чути, дивитися і бачити емоційні стани, потреби інших людей; *управління стосунками* (соціальні навички) — побудова здорових стосунків, вміння зацікавити людей, привабити їх на свою сторону, працювати в команді, вирішувати конфлікти, бачити сильні сторони людей і допомагати їм у реалізації цілей і планів, вміння створити в ко-

манді атмосферу довіри, вислухати, прийняти різні точки зору, знайти спільні точки дотику, вміння будувати довготривалі, здорові стосунки в парі.

Допомагайте дітям засвоїти найпростіші навички психологічної допомоги і самопомоги: правильні дії при реакціях надмірного страху, тривоги, паніки, ступору тощо; навчайте учнів технік зняття психоемоційної напруги, які допоможуть їм зняти стрес та розслабитися.

Заохочуйте здоровий спосіб життя: доносьте до дітей важливості здорового харчування, фізичної активності, достатнього сну тощо.

Дбайте про медіагігієну та медіаграмотність здобувачів освіти. Медіа — це один із напрямів зовнішнього впливу, який відображається на психологічній безпеці українців. Розвивайте здатність дітей використовувати, аналізувати, оцінювати та передавати повідомлення в різних формах. Будьте уважними до того, яку інформацію отримують діти, прислухайтеся до їхніх розмов, аналізуйте їхні запитання до вас. Діти можуть отримувати інформацію з різних джерел, тому важливо уточнювати її походження і якщо вона неточна або неправдива — виправити це. Розкажіть про те, як і для чого можуть поширюватися фейки. Саме тоді, коли дитина запитує, висуває гіпотези, шукає причини — вона мислить. Нагадайте дітям, що вони можуть звертатися за порадами чи допомогою до дорослих, яким довіряють.

Приділяйте увагу розвитку у здобувачів освіти м'яких навичок. Це сприятиме їх соціалізації, життєстійкості, посилюватиме адаптивність.

Використовуйте гумор: посміхайтесь, жартуйте, використовуйте освітній процес не лише як можливість опанувати нову тему, але й як змогу створити психологічно позитивний мікроклімат. Позитивні емоції — це завжди добре. Онлайн робота теж дає для цього можливості.

Перебування в укриттях Намагайтесь зробити перебування дітей в укриттях максимально безпечним і комфортним. Цьому сприятимуть: відслідковування, не ігнорування дорослими сигналів небезпеки, обізнаність дітей щодо планів дій та правил

поведінки під час надзвичайних ситуацій; знання розташування санітарно-гігієнічних зон, ємностей з питною водою, куточків першої медичної допомоги, психологічної підтримки і доступність їх використання; можливість брати в укриття свої речі (телефон, іграшки, книги тощо); змога зв'язатись з близькими; переключення уваги дітей дошкільного та молодшого шкільного віку та структурування часу їх перебування в укритті за допомогою ігор, розваг, читання книжок, малювання тощо; можливість провести час в усамітненні чи спонтанному спілкуванні для дітей середнього та старшого шкільного віку.

Взаємодія з батьками

Значення батьків у розвитку особистості дитини переоцінити неможливо. Батьки складають перше оточення дитини, в якому вона здобуває важливий життєвий досвід, знання про себе і про світ. Основна структура особистості — система уявлень і ставлень до себе, до людей, до світу (яка багато в чому визначає характер і поведінку людини) формується під впливом батьків. Тому дуже важливо будувати з родиною ефективну партнерську комунікацію. У контексті турботи про ментальне здоров'я мета такої комунікації полягатиме у моніторингу психоемоційного стану дітей, просвіті та психоемоційній підтримці батьків, і, звісно ж, піклуванні про власне психологічне благополуччя педагога.

Головне завдання у роботі з сім'єю полягає в тому, щоб батьки змогли побачити реальну перспективу розвитку своєї дитини, з'ясували можливі труднощі її соціального розвитку, а також визначили свою роль у взаємовідносинах з дітьми. Психолого-педагогічна підтримка батьків — система заходів, спрямованих на:

- створення належних умов для забезпечення потреб та гармонійного розвитку дитини;
- об'єктивну оцінку батьками своєї дитини;
- зменшення напруги в взаємовідносинах «батьки-діти» на фоні вікових та психологічних особливостей дітей;
- підтримку впевненості батьків у можливостях дитини;
- формування у батьків адекватного ставлення до проблем дитини;

- інформаційно-просвітницький супровід в питаннях особливостей розвитку, навчання та виховання;
- психоемоційну підтримку батьків.

Поради щодо взаємодії з батьками:

Будьте у контакті з батьками здобувачів освіти. Спільними зусиллями ви зможете зробити більше як для освіти дітей так і для збереження і зміцнення їх ментального здоров'я.

Дотримуйтесь етичних норм у спілкуванні з батьками, уникайте образ, дискримінації та упереджень.

Спілкуйтеся з батьками щиро, доброзичливо та з повагою. Заохочуйте зворотній зв'язок: створіть умови, щоб батьки могли вільно спілкуватися з вами, ставити запитання та висловлювати свої думки.

Підкреслюйте спільні цілі: дайте зрозуміти батькам, що ви та вони маєте одну мету — успішне навчання та розвиток їхніх дітей.

Створіть прозоре та доступне для всіх батьків інформаційне поле.

Використовуйте чітку та зрозумілу мову, уникайте професійної термінології, яка може бути незрозумілою для батьків.

Вчасно реагуйте на батьківські запити.

Здійснюйте фахову просвітницьку та роз'яснювальну роботу, проводьте батьківські зустрічі з актуальних питань, інформаційно-просвітницьку діяльність через канали онлайн-зв'язку, індивідуальні консультації для здобувачів освіти та їх батьків стосовно результатів навчання, особистісного розвитку дітей тощо.

Уважно слухайте батьків, коли вони висловлюють свої думки та занепокоєння, не перебивайте їх та демонструйте щирий інтерес до їхніх слів.

Використовуйте «Я» — висловлювання замість звинувачень та критики, якщо хочете поділитися своїми почуттями та думками, не ображаючи при цьому співрозмовника.

Залучайте батьків до аналізу та оцінювання успіхів дитини, прогнозування перспектив її розвитку.

Інформуйте батьків про досягнення і труднощі їхніх дітей, загальні успіхи та проблеми дитячого колективу. Якщо у дитини

є негаразди, говоріть про це з батьками чесно та відкрито, проявляйте в контакт з батьками підтримуючу позицію щодо них і щодо дитини. Співпрацюйте з батьками, щоб розробити план допомоги, який буде враховувати потреби та можливості дитини.

Використовуйте різні канали комунікації для обопільної зручності: телефонний зв'язок, месенджери, онлайн-платформи тощо.

Зосередьтеся на позитиві, коли ви спілкуєтеся з батьками про їхніх дітей, акцентуйте увагу на сильних сторонах дітей, їх досягненнях та привабливих рисах.

Залучайте батьків до процесу навчання: заохочуйте батьків брати участь у навчанні своїх дітей, пропонуйте завдання та проекти, які вони можуть виконувати разом з дітьми.

Заохочуйте батьків до участі у заходах, що відбуваються в закладі освіти, організовуйте спільні заходи для дітей та батьків, такі як свята, екскурсії, квести, змагання тощо. Це допоможе зміцнити зв'язок між родиною та закладом освіти.

Зберігайте конфіденційність, діліться інформацією про дитину лише з тими, хто має законне право на її отримання.

Встановіть правило, не порівнювати дітей між собою, натомість систематично відмічайте динаміку в розвитку окремої дитини в присутності батьків.

Демонструйте батькам професіоналізм та впевненість: проявляйте компетентність і обізнаність, дотримуйтесь педагогічного такту, зберігайте почуття власної гідності, спокій та стриманість, навіть у складних ситуаціях. Будьте гнучкими, готовими до діалогу і компромісу.

ПЛАТФОРМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ:

- Аптечка психологічної самопомоги
<https://howareu.com/storage/app/media/Posibnuki/Aptechka.pdf>
- Всеукраїнська програма ментального здоров'я:
<https://howareu.com/>
- Група підтримки для дівчат та дружин захисників України
«П'ять кроків резиліентності для тих, хто чекає»:
<https://forms.gle/1h3VWP2rEK8PsS96A>

- Група психологічної підтримки родин, які втратили близьких: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdTreDshTkZoecXi8mg0evi_81row1Sget9yTRIOAfeThjjA/viewform?fbclid=IwAR11vceryhu4IImUtmIxljWsmFHZi6GDxcjsHdYEZyRsnDaw5HKj9oww3yYY
- Для підлітків та батьків: <https://poruch.me/>
- Київський міський центр гендерної рівності: <https://kmc-gender.kyiv.ua/>
- Кризовий центр «Соціотерапії»: (044)524-84-90, (044)258-68-91
- Національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації: <https://la-strada.org.ua/garyachi-liniyi>
- Національна гаряча лінія з питань профілактики самогубств та підтримки психічного здоров'я: <https://lifelineukraine.com/>
- Психологічна підтримка Інституту післядипломної освіти: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScshfjZcBCkg9InlrgGiSBSotKEUk0jRJD9rP8wYyB22reDoQ/viewform?usp=sf_link
- Розірви коло: <https://rozirvykolo.org/mental-support/>
- Рух для підлітків: <https://teenergizer.org/>
- Хаб стійкості: <https://resiliencehub.com.ua/>
- UA MentalHelp: <https://uamentalhelp.org/>

Список використаних джерел:

1. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс; за заг. ред. Н. Гусак; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ : НаУКМА, 2017. — 92 с.
2. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу. Навчально-методичний посібник / Андрєєнкова В. Л., Войцях Т. В., Гриців І. П., Мельничук В. О., Сабліна Н. О., Флярковська О. В., Харківська Т. А. — К., 2023. — 149 с.
3. Регіональний психологічний проєкт «Завжди поруч»: кращі практики (з досвіду роботи). [у 2-х ч.]. Ч. 1 / Уклад. І. В. Марухина, Л. О. Кондратенко. Суми: НВВ КЗ СОППО. 2023. — 64 с.
4. Резилієнс-довідник: практичний посібник. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2023. — 25 с.
5. Сапольські Р. М. Чому зебри не страждають на виразку / пер. з англ. О. Лобастова / Роберт М. Сапольські. Харків : «Ранок»; Фабула, 2022. — 400 с.

6. Формування безпечного освітнього простору закладу освіти в діяльності працівників психологічної служби / авт. кол: В. В. Байдик, Ю. П. Гопкало, І. О. Корнієнко, Н. В. Лунченко, Ю. А. Луценко, Р. А. Мороз, М. В. Саврасов, І. І. Ткачук; за наук. ред. Н. В. Лунченко, І. І. Ткачук. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2023. — 111 с.

6. Вплив війни на зміну рівня стресу та стратегій збереження життєстійкості українців / Предко В. В., Сомова О. О. Том 33 (72) № 4 2022: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/4_2022/16.pdf

6. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану: <https://school6-selidovo.dn.ua/10022/psychologichna-pidtrymka-uchasnykiv-osvitnogo-proczesu-v-umovah-voyennogo-stanu>

6. Психологічний супровід взаємодії суб'єктів освітнього простору: навчально-методичний посібник / колектив авторів, за науковою редакцією академіка НАПН України С.Д. Максименка. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2023. 81 с.: <https://lib.iitta.gov.ua/738276/1/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%20%D0%B2%D0%B7%D0%B0%D1%94%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D1%96%D1%97%20%D1%81%D1%83%D0%B1%E2%80%99%D1%94%D0%BA%D1%82%D1%96%D0%B2%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%83.pdf>

6. Як вчити та навчатись в умовах війни / Т. П. Цюман, З. М. Адамська, О. Л. Нагула, К. В. Пуха. Інформаційно-методичні матеріали для дорослих (учителів, викладачів, психологів) зі створення сприятливих умов для навчання та розвитку в умовах воєнного часу. 2022. URL: https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/How-to-teach-and-learn.pdf

Марина Шопіна,

доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат психологічних наук

Як організувати індивідуальну роботу дошкільника з особливими освітніми потребами

Для того щоб розпочати розвивальні заняття з дитиною з особливими освітніми потребами (ООП), потрібно спочатку налагодити з нею взаємодію та навчити її співпрацювати. Нам треба розуміти, що до будь-яких занять дитину треба підготувати. Розвивальні вправи мають сенс, якщо дитина: більш-менш розуміє звернену до неї мову; готова повторювати запропоновані дії; може виконувати певну кількість таких дій поспіль, не відволікаючись від заняття; може витримати декілька серій вправ з невеликими перервами. Розглянемо декілька основних моментів, на які варто звернути увагу при налагодженні співпраці з дитиною.

1. Коли вже можна розпочинати заняття. Заняття з дитиною можна розпочинати вже тоді, коли ви змогли налагодити з нею більш-менш стабільну комунікацію, що може базуватись на домовленостях. В середньому, це приблизно дитина дворічного віку. Але треба пам'ятати, що дитина постійно розвивається і основною формою діяльності, що спрямована на її розвиток, є гра. У даному випадку, називаючи вік, ми мали на увазі період початку ігор, які вже трошки схожі на заняття, коли ми зможемо встановлювати «правила гри» і намагатися досягти конкретних результатів. Підбираючи ігри для дитини треба враховувати не її вік, а її здібності. Завдання мають бути посильними дитині, тобто, вона має їх з легкістю виконувати. А далі починається поступове ускладнення правил гри. При виникненні труднощів, робиться крок назад, щоб дитина не відмовилась працювати надалі. (Дивіться відеоматеріали «Відповіді на 3 найчастіші запитання» <https://www.youtube.com/watch?v=lgO5O9nNojs&t=17s>)

2. Як розпочати заняття із дитиною. Починати треба з того, що привчити дитину певний час сидіти навпроти нас за столом і контактувати з нами будь-яким чином. Якщо ви бачите, що дитина швидко втомлюється, робіть частіше перерви. Доведіть з дитиною про певний сигнал, який символізує необхідність сісти на місце і включитись у взаємодію. Використайте іграшку-символ (це може бути будь-яка іграшка, що подобається дитині). Як використовувати іграшку помічника, дивіться у відео «Іграшки-символи» <https://www.youtube.com/watch?v=zNZPOqt2Rgs&t=22s>, а також «Іграшки-помічники: навчання з елементами рольової гри» <https://www.youtube.com/watch?v=MEASq-iTCbA&t=35s>, або встановіть умовний сигнал (наприклад, порухайте голосно до 3 або до 5, показуючи це дитині на пальцях, а потім посадіть її за стіл. Як розпочати заняття дивіться в відео «Основні принципи взаємодії» <https://www.youtube.com/watch?v=rRAHiNFLF34&t=41s>).

3. Як пояснити дитині прості правила взаємодії під час заняття. Під час виконання розвивальних вправ із дитиною, встановлюємо декілька правил. **1. Руки на столі.** Слідкуємо, щоб дитина працювала двома руками. Для опрацювання цієї навички ми можемо запропонувати дитині прості вправи, наприклад складання об'ємних овочів, фрукти з набору або прості пазли, що складаються з двох частин, по одній в кожному ручку дитини. **2. Стеження за власними діями.** Нам потрібно, щоб дитина спостерігала за тим, що відбувається на столі, та за тим, що вона робить руками. **3. Вказівний жест.** Це один з перших засобів комунікації, який починає використовувати дитина. При цьому, дитина відхиляє випрямлений вказівний пальчик або над верхньою частиною долоні або в бік її нижньої частини. Якщо в дитини, якій виповнилось два роки, не виражений вказівний жест, формуємо його штучно: беремо ручку дитини в свою, випрямляємо вказівний пальчик і направляємо його на потрібний предмет, називаючи його вголос. Першим успіхом вважаємо, якщо дитина зрозуміла сенс цієї дії і слідкує за вашим вказівним жестом. **4. «Пінцетний» захват.** Дивимось, яким чином дитина бере дрібні предмети, чи сформований «пінцетний» захват (дитина бере дрібний предмет, захо-

плюючи його між вказівним і великим пальцями). Якщо дитина намагається взяти дрібний предмет (наприклад, квасолинку) всіма п'ятьма пальцями, розташовуючи їх в одній площині («мавпячий» захват), то варто звернути увагу на постановку великого пальця дитини і розвивати силу м'язів рук (більш докладно можна подивитися у відео «Ручку дай!: корекція постановки великого пальця» <https://www.youtube.com/watch?v=gJA2BjakiCU&t=2s>). Силу м'язів можна тренувати під час ліплення з пластиліну або солоного тіста, а сам захват потренувати, граючись з прищіпками. При роботі дитини з дрібними предметами будьте особливо уважні! (Дивіться «Ігри з прищіпками для розвитку м'язів руки» <https://www.youtube.com/watch?v=pR05UHiFvBE&t=1s>)

5. Завершеність завдання. Будь яку вправу потрібно допрацьовувати до кінця. Якщо в дитини щось не вийшло, доробить запропоновану вправу її руками, або, у крайньому випадку, нехай дитина спостерігає, як цю вправу буде виконувати іграшка-помічник. Запропонуйте дію, яка буде символізувати закінчення серії завдань (наприклад, «дай п'ять») і початок короткої перерви. А також дію, яка буде символізувати закінчення заняття взагалі, наприклад, плескання в долоні. Не забувайте хвалити і заохочувати дитину добрими словами після кожної, самостійно або з вашою допомогою, виконаної дії. Під час перерв дайте дитині порухатись та проконтактуйте з дитиною фізично: потримайте за ручку, погладьте, обійміть. (Докладно про взаємодію з дитиною під час заняття, дивіться відео «Організація заняття з дитиною» <https://www.youtube.com/watch?v=ZLNEIkjS2KQ&t=5s>).

4. Візуалізуємо прогрес виконання і ускладнення завдань. У процесі заняття спрощуйте завдання, якщо дитина з ними не справляється. Пам'ятайте про головну мету ваших занять: навчитися взаємодіяти певний час. Нові завдання вводьте поступово. Якщо дитина не виконує запропоновану вами вправу, виконуйте завдання її руками і обов'язково до кінця. Використовуйте позначки виконаних завдань (фішки, камінці, гудзики тощо), які ви поступово будете складати в кошик, символізуючи прогрес заняття. Дайте дитині зрозуміти, що заняття закінчиться, коли всі фішки будуть у кошику. Ви досить легко зрозумієте, що дити-

на прийняла цю умову, коли вона сама почне перекладати фішки у кошик. У такому випадку спростить завдання, але привчіть дитину до того, що правило діє лише тоді, коли кошик фішками наповнюєте ви. Пам'ятайте про те, що для дитини все має бути грою, а наші цілі мають досягатись непомітно для неї. Це важливо, щоб не викликати зворотній ефект і категоричну відмову дитини від взаємодії і повторенні запропонованих дій. (Більш докладно можна подивитися у відео «Ускладнення завдань» <https://www.youtube.com/watch?v=GmAVL8THQhs>).

5. Використовуємо спец інтереси дитини. Коли ми намагаємось навчити чомусь дитину, нам потрібна хоча б невеличка частинка її уваги. Але привернути увагу дитини з ООП до себе завдання непросте. Така дитина може довгий час виконувати монотонні дії, які її повністю поглинають. Малий обсяг уваги не дозволяє їй побачити або почути ваші звернення. Отже, спробуємо не привертати увагу до себе, а «спіймати» увагу дитини. Придивіться до дитини, або запитайте у батьків, можливо вона має якийсь «спеціальний інтерес» до певних предметів, що зазвичай захоплюють її увагу. Можливо, дитина годинами роздивляється картки із тракторами або дорожніми знаками, а на інші предмети особливо не звертає уваги. А, можливо, у дитини є якийсь улюблений персонаж або іграшка. Ідея полягає в тому, щоб використовувати під час занять об'єкти (або моделі об'єктів), які захоплюють увагу дитини, і вже з ними виконувати традиційні вправи, наприклад, сортування. (Більш докладно можна подивитися у відео «Як «спіймати» увагу дитини» <https://www.youtube.com/watch?v=FpQTgDjZmRs&t=4s>).

6. Заняття проводимо лише у ігровій формі. Ігрова діяльність для дитини є основною. Дитина у власній інтерпретації переживає дії, які побачила навколо себе. Виконуючи ігрові дії, дитина також намагається зрозуміти їхній сенс. І дуже часто її розуміння ситуації не збігається з тим, що вкладають у такі ж дії дорослі. Наприклад, дитина бачить, як хтось підметає підлогу. Вона бере до рук віника чи щітку і починає імітувати рухи дорослого, навіть, не торкаючись підлоги, або розкидаючи сміття у різні боки. І це нормально. Дитина шукає сенс у діях дорослих

на зрозумілому їй рівні: «Якщо дорослі так роблять, то мабуть це має бути весело. Он як все розлітається навколо! Це й справді весело! Схожу підмету тепер у ліжку!» а якщо дитина не побачить сенс у цих діях, то дуже швидко втратить інтерес до процесу і почне шукати інше заняття. Навіть прості і монотонні вправи, такі як, наприклад, сортування, можна урізноманітнити, якщо додати в їх виконання елементи сюжету. «Ми не просто викладаємо рядком кришечки, ми будуємо доріжку, по якій хлопчик піде до свого друга. А той, у свою чергу, піде назустріч по кришечках іншого кольору. (Більш докладно можна подивитися у відео «Важливість додавання ігрового моменту до завдань» <https://www.youtube.com/watch?v=uhWgymGnCAA&t=21s>).

7. Унікаємо стереотипної поведінки. Діти схильні до багаторазового переживання однієї і тієї ж ситуації. Вони надають перевагу одним і тим же розповідям дорослих, багаторазово повторюють слова і дії. Це є нормальним. Таким чином діти відпрацьовують нещодавно набуті навички. Для більшості дітей цей процес може займати від кількох повторів до кількох днів, в залежності від складності навички. Наприклад, одну і ту ж казку діти можуть із задоволенням слухати тиждень. Додатково їх приваблює відомість і передбаченість ситуації. Наприклад, вони вже точно знають, що нічого страшного у казці не буде, а всі зворушливі моменти починають переживати ще до того, як вони озвучені. У дітей з ООП процес набуття і закріплення навичок відбувається набагато повільніше через те, що вони по іншому бачать і сприймають світ. І тому виникає явище, яке називають стереотипною поведінкою. Щоб відкоригувати стереотипну поведінку дитини, яка додатково гальмує усвідомлення універсальності дій і призначення предметів, треба допомогти дитині розширити її уявлення про зовнішній світ. Наприклад, показати, що предмети, які виконують одну і ту саму функцію, можуть виглядати по різному. А також, для виконання певних дій можна користуватись не лише звичними, але й іншими відповідними предметами. Це поступово буде зрушувати свідомість дитини в бік розуміння універсальності предметів і дій, що вкрай необхідно для успішного переносу набутих навичок у нові для дитини обставини (Більш

докладно можна подивитися у відео «Корекція стереотипної поведінки» <https://www.youtube.com/watch?v=oRQiMoGzsE0&t=4s>)

8. Які вправи обрати. Заняття краще розпочати з вправи, що вже відома дитині. Це може бути рамочка Монтесорі, мозаїка, пазли тощо, будь яка гра, яку дитина вже виконувала. Так ми налаштуємо дитину на взаємодію. Коли дитина бачить вже знайомі їй речі, їй набагато легше включитися в гру. Таким чином ми знижуємо тривожність дитини перед невідомістю і створюємо «ситуацію успіху». Працюючи зі знайомими матеріалами, дитина вже точно знає, що зможе виконати запропоновану їй вправу, і «на хвили успіху» буде мати інтерес до виконання наступних вправ. Якщо на початку заняття дитина побачить якусь гру вперше і не зрозуміє, що саме зараз потрібно виконувати, є ризик, що дитина втратить інтерес до гри та подальшого виконання вправ. (Приклади розвивальних вправ: «Рамки Монтесорі» <https://www.youtube.com/watch?v=cn0D3qHes64&t=3s>, Ігри для напрацювання точності рухів https://www.youtube.com/watch?v=Ky6uSBIB_Fg&t=70s, «Розвиток уваги: ігри для дітей дошкільного віку» <https://www.youtube.com/watch?v=uRxq-el3x8A&t=24s>, «Ігри з пірамідкою» <https://www.youtube.com/watch?v=ZHsYK3jcPCk&t=127s>, «Мозаїка: поетапне опанування гри» <https://www.youtube.com/watch?v=upVmDYjVtGk&t=13s>, «Лото як розвивальна гра» <https://www.youtube.com/watch?v=VP9QdozlrzQ&t=38s>, «Ігри з манкою» <https://www.youtube.com/watch?v=MQd6vtUQaNm&t=28s>, «Вправи на розвиток мовленнєвого дихання» <https://www.youtube.com/watch?v=GgldH8m59E&t=53s>, «Ігри з губками для миття посуду» <https://www.youtube.com/watch?v=d6qEmbvkMJA&t=21s>).

Наведений перелік розвивальних вправ, не є вичерпним. На каналі YouTube «Психологічна підтримка дитини з ООП» <https://www.youtube.com/@ShopinaMaryna> на даний момент представлено 102 відео. Канал розвивається і регулярно поповнюється новими відеорекомендаціями. Усі ролики лаконічні, присвячені окремим методам, прийомам і технікам роботи. Отже, освітяни, батьки та усі бажаючі мають можливість знайти для себе саме той матеріал, що їх цікавить у даний момент.

*Владислава Смолянова,
методист НМЦ професійного розвитку
педагогічних працівників Інституту
післядипломної освіти Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка*

«Сонячні діти». Сучасні методи для навчання учнів з синдромом Дауна

Зміни за останні роки забезпечили доступ для освіти дітей з особливими потребами. Розвиток інклюзивної освіти для дітей із синдромом Дауна достатньо повільний, але й стабільний. Для задоволення освітніх потреб «сонячних учнів», законодавство допомагає забезпечувати школи ресурсами необхідними для таких особливих дітей. Але питання для вчителів залишається відкритим: — «Які методи або стратегії навчання більш актуальні для учнів із синдромом Дауна?».

Синдром Дауна — це генетичне захворювання, яке зустрічається в 1 із 700 народжених немовлят.

Він вражає людей будь-якого віку, раси та економічного рівня та є найбільш поширеною хромосомною аномалією. Найпоширеніша форма синдрому Дауна, трисомія — наявність додаткової (зайвої) хромосоми у каріотипі людини. Цей генетичний матеріал змінює хід розвитку та викликає характеристики, пов'язані з синдромом Дауна. З кожним роком ми отримуємо все більше інформації про синдром Дауна, але в суспільстві достатньо розповсюджених міфів.

Міф №1 — синдром Дауна є рідкісним генетичним захворюванням. **Реальність:** синдром Дауна є дуже поширеним генетичним захворюванням. Одне з кожних 700 народжених є дитиною з синдромом Дауна, що становить достатню кількість народжень на рік тільки в багатьох країнах.

Міф №2: люди з таких захворюванням мають коротку тривалість життя. **Реальність:** Тривалість життя людей із синдромом Дауна зростає за останні роки, і середня тривалість життя наближається до середньої тривалості життя однолітків без синдрому Дауна.

Міф №3: більшість дітей із синдромом Дауна народжуються у старших батьків. **Реальність:** дітей із синдромом Дауна народжуються від жінок молодше 35 років просто тому, що молодші жінки мають більше дітей. Однак частота народження дітей з синдромом Дауна зростає з віком матері.

Міф №4: люди із синдромом Дауна вважають достатньо «відсталими». **Реальність:** педагоги — дослідники все ще відкривають повний освітній потенціал людей. «Сонячні діти» приймають участь у різних освітніх програмах, отже повний спектр їх потенціалу поки не відомий.

Міф №5: «Сонячних учнів» необхідно віддавати в окремі програми спеціальної освіти. **Реальність:** дітей із синдромом Дауна зараховують до звичайних академічних класів у школах по всьому світу. Сучасною тенденцією в освіті є повноцінне включення в соціальне та освітнє життя громади.

Міф №6: у майбутньому, учні з синдромом Дауна не можуть працювати. **Реальність:** компанії шукають таких молодих людей, тому що люди з синдромом Дауна привносять у свою роботу ентузіазм, надійність і відданість справі.

Міф №7: Синдром Дауна неможливо вилікувати. **Реальність:** дослідження синдрому Дауна досягають великих успіхів у виявленні генів. Зараз вчені твердо переконані, що в майбутньому можна буде покращити, виправити або запобігти багатьом проблемам, пов'язаним із синдромом Дауна.

Що треба знати про проблеми зі здоров'ям, які можуть вплинути на навчання «сонячного учня»?

Поведінка, яку вчитель може спостерігати в класі, може мати медичне або медичне підґрунтя. Треба налагодити комунікацію з батьками учня, і визначити попередні захворювання та ліки, які він приймає, оскільки це може вплинути на здатність слухати та виконувати вказівки.

Практичні поради та практики сприятимуть покращенню успіху в класі:

1. Необхідно попросити батьків повідомляти вас про зміни в стані здоров'я чи режимі сну їхньої дитини, оскільки ці фактори можуть зменшити її здатність вирішувати проблеми. Втома

наприкінці навчального дня може значно збільшити час, необхідний для обробки інформації чи вказівок, і спричинити розчарування та уявні проблеми з поведінкою.

2. У випадку хвороби «сонячного учня», йому може знадобитися додатковий час на відновлення, тому потрібно розглянути альтернативні види діяльності та додаткові періоди відпочинку.

Також у таких учнів може спостерігати зниження м'язового тону, учні з синдромом Дауна можуть засмучуватися, коли їх здатність виконувати завдання знижена. Дайте учню із синдромом Дауна додатковий час для виконання завдань.

Для підтримки розвитку дрібної моторики використовуйте вправи для зміцнення зап'ястя та пальців. Мультисенсорні заходи та матеріали добре працюють.

Через низький м'язовий тонус, можуть виникати труднощі з рухом щелепи та труднощі з руховим плануванням, що може призводити до проблем з розбірливістю мовлення. Цей фактор треба теж враховувати при навчанні «сонячних учнів».

Використовуйте прості запитання і давайте достатньо часу щоб підготувати відповідь.

Значна частина учнів із синдромом Дауна мають проблеми з пам'яттю, отже важливо подавайте інформацію чітко, упорядковано і пояснювати зв'язки між інформацією для створення системи знань. За рахунок того, що «сонячні учні» мають певну будову структури кісток і тканин вухі, цей фактор підвищують здатність до підвищеної чутливості (гучні звуки, вібрації), потрібно подбати про рівень шуму у класі.

Є випадки, коли діти із синдромом Дауна страждають на апное уві сні. Це тимчасове припинення дихання на короткий проміжок часу. Апное може призвести до гіперактивності, втрату пам'яті, до інтелектуальних порушень. Треба обговорити цю проблему із батьками учня, можливо доречним буде медичне втручання для покращення сну і життя такої дитини.

Важливо звернути увагу на те, що «сонячні учні» можуть частково страждати від втрати слуху і зору. Якщо вчитель помітив,

що учень не звертає на нього уваги, то це може бути такий випадок. Обов'язково потрібно звернути уваги батьків, якщо не лікувати, учень взагалі може втратити здатність чути. Практичними порадами для вчителя може бути:

— Говоріть безпосередньо з учнем і доповнюйте його знаками, жестами або виразами;

— Пишіть на дошці;

— Повторюйте запитання.

Для підтримки зорових навичок потрібно пересадити учня на перші парти, використовувати збільшений шрифт та інші засоби.

Сучасні дослідження підтверджують, що люди із синдромом Дауна мають менший больовий поріг ніж інші. Вчителю потрібно звернути увагу на сигнали дитини для того щоб визначити наскільки учень може бути травмований.

Учні з синдромом Дауна є унікальними, вони хочуть спілкуватися, і багатьом знадобляться спеціальні техніки, стратегії та вправи, щоб допомогти їм у розвитку спілкування. Візуальні матеріали, такі як фотографії, є чудовими інструментами для спілкування. Вчитель може порадитись із логопедом учня, для того щоб обрати найкращий спосіб подання такому учню навчальної інформації.

Важливим буде згадати про робоче місце такого «сонячного учня». Таке місце повинне бути зручним, мати правильну опору, яка допоможе зняти втому учня. Такому учню не рекомендується сидіти довго на підлозі без підтримки спини. Також не рекомендується сидіння в позі W «поза жаби», в цій позі навантажуються колінні та тазостегнові суглоби. Потрібно порадитись з батьками учня чи користуються вони послугами фізіотерапевта, можливо є конкретні рекомендації для такої дитини, яких потрібно притримуватись.

Низький м'язовий тонус або гіпотонія укорочені кінцівки — руки можуть бути на 10–30 % коротшими, нестабільність зв'язок або суглобів. Ці фактори можуть сприяти складності роботи дрібних м'язів, наприклад почерку. Крім того, у дітей із синдромом Дауна кістки зап'ястка можуть розвиватися повільніше,

знижена шкірна чутливість або затримка дозрівання долонного рефлексу.

У дітей із синдромом Дауна існує широкий діапазон здібностей, поведінки та фізичного розвитку.

Найкраще учні з синдромом Дауна навчаються за допомогою мультисенсорної програми.

Які ж стратегії будуть найбільш ефективними для «сонячних учнів»?

Розберемо деякі з них:

1) Для адаптації навчальної програми потрібно постійно змінювати, спрощувати, доповнювати ;

2) Постійно повторювати маленькі фрагменти інформації;

3) Для учнів з проблемами слуху приймати тільки адекватну відповідь;

4) Уникати багатозначних термінів, бо такий учень вчиться повільніше;

Звичайно не існує унікальної формули навчання учнів із синдромом Дауна.

Потреби кожного учня унікальні. Процес простий, але вимагає спільної роботи всіх членів команди.

Методи і матеріали або подання навчальної інформації може відрізнитись і в цьому випадку звичайно частина відповідальності покладається на вчителя, на його особисті якості такі, як: уважність, емпатія та інші. Вчителю потрібно набратись терпіння і не забувати, що візуальна адаптація найкраще підходить для ваших учнів із синдромом Дауна.

Потрібно звернути увагу вчителя на обійми. Важливо допомогти дітям із синдромом Дауна засвоїти належні соціальні межі. Якщо в молодших класах вчителі заохочують дітей до обіймів, то в старших або в подальшому житті, діти повинні навчитись заміняти обійми більш відповідними соціальними жестами, такими як: потиск руки, легке поплескування по спині, якщо це є доречним в тій чи іншій ситуації.

Команда робота — партнерство дома і школи.

Цей пункт є не менш важливим ніж інші. Творча співпраця між усіма членами команди є найкращою стратегією успіху.

Кожна дитина має унікальний потенціал, і коли батьки, вчителі, помічники, спеціалісти, адміністратори школи, тощо працюють в інтересах дитини, в учень матиме продуктивний рік.

Якість життя людей із синдромом Дауна різко зросла за останні роки завдяки значному прогресу у сферах медичного обслуговування та освітньої підтримки.

Вчитель може надавати підтримку не тільки такому «сонячному учню», а й його батькам. Потрібно організувати загальну підтримку всієї команди яка буде оточувати такого учня.

Ментальне здоров'я учнів із синдромом Дауна є важливою складовою успішності освітнього процесу. Такі діти схильні до депресій, тривоги. Учні можуть втрачати інтерес до діяльності, бути надмірно, яка раніше могла мотивувати, може проявлятися надмірна або підвищена дратівливість, часте зниження настрою, скарги на головний або шлункові болі без медичної причини, відмови від відвідування школи, відмова говорити в певних умовах або в оточенні певних людей, плач або чіпляння під час розлуки з батьками, надмірна або підвищена жорстокість, надмірне дотримання розпорядку дня.

Потрібно допомогти учням з синдромом Дауна стати щасливими і знайти своє місце в такому нелегкому житті. Процес розвитку буде давати помітніші результати, якщо дитина набуде певних навичок і навчиться використовувати їх в повсякденному житті. Ці діти чуйні, здатні встановлювати контакт, тому доречним буде посміхнутись такій дитині, не забувати похвалити її навіть за її маленькі досягнення, якщо дитина навіть самостійно переписала будь-який текст, потрібно звернути на це не аби яку увагу і відмітити її старання.

Навіть якщо вам здалось, що дитина не почула тієї інформації, яку ви їй намагались викласти, при повторенні вона обов'язково вам її видасть.

Якщо є вибір вивчити вірш або обрати одного з авторів, дайте цей вибір дитині, вона обов'язково відмітить для себе, що вчитель уважний до її власних потреб і уподобань. Ці діти дуже радіють коли вони можуть обирати або прийняти рішення самостійно. Звертайте увагу на різні предмети, які оточують такого учня,

йому важливий контакт з вами і з навколишнім середовищем. Не потрібно й забувати про тактильність, ці діти достатньо життєрадісні і ласкаві. Їх сильною стороною є те, що такі діти достатньо відкриті, тому при встановленні контакту з ними можна побудувати досить міцний зв'язок.

Але не потрібно забувати про всіх учасників і про батьків також. Вони не завжди можуть самотійно допомогти своєму психічному здоров'ю. Як правило це пов'язано із досвідом виховання дитини із синдромом Дауна. Тому що батькам теж притаманні такі стани як горе, тривога, депресія. Існують види терапії до яких залучені всі члени сім'ї. Така терапія включає техніки релаксації, тренування самооцінки, виховання емоцій, навчання стратегіям підтримки позитивної поведінки для використання з дитиною, стратегії покращення стосунків між батьками і дітьми тощо.

У роботі з дітьми із синдромом Дауна можна використовувати:

- сучасну педагогічну технологію «Створення ситуації успіху», вона створює атмосферу захищеності, впевненості, будує джерело, яке дає учню енергію для подолання труднощів;

- елементи методики ТАН-Содерберга, в основі яких лежить методика глобального читання;

- інноваційно — комп'ютерні технології;

- елементи проєктивної методики, які дають можливість учню перенести набуті навички під час занять на їх практичне використання.

Звернемо увагу і на досить прості речі, які можуть допомогти зберегти благополуччя «сонячного учня»:

- Підтримка соціальних зв'язків (онлайн, якщо не особисто);

- Час на свіжому повітрі, навіть якщо він короткий;

- Відповідний рівень фізичної активності;

- Надання додаткової комунікаційної підтримки, якщо необхідно;

- Забезпечення готовності до будь-яких змін, навіть невеликих;

«Сонячні учні», як і звичайні діти мають свої слабкі і сильні сторони, їх мислення побудовано трохи по іншому, але ми як їх вчителі повинні їм допомогти адаптуватися, тому доречним буде використовувати програму, яка буде побудована на візуальному

підкріпленні, підтримувати учнів і обов'язково мати вчителю і свого власного супервізора, який буде в свою чергу підтримувати роботу вчителя та його ментальне здоров'я, приділяти більше часу для здобуття практичних навичок і обов'язково згодом отримаємо найкращі результати, які допоможуть нашим «сонячним учням» досягти успіху в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. <http://www.downsyndrome.org>
2. <http://www.dshealth.com/apnea.htm>
3. www.dsagsl.org
4. <http://www.dseusa.org/en-us/>
5. http://ussf.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=59:dity-iz-syndromom-dauna-fakty-navchannia-dopomoha&catid=17&Itemid=251
6. https://www.downs-syndrome.org.uk/wp-content/uploads/2022/05/2022.02_Wellbeing-what-to-look-for_v3.pdf

*Людмила Мальованна,
здобувач другого (магістерського) рівня ви-
щої освіти УДУ імені Михайла Драгома-
нова, вчитель початкових класів гімназії
№ 179 Голосіївського району м. Києва*

Очікуваний виклик в освітньому середовищі — інклюзія в освіті

«Сьогодні нарешті настав час, коли інклюзивна освіта в Україні стала невід'ємною частиною державної програми по створенню умов для якісного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Безумовно, це наближує нас до європейських принципів та стандартів життя, де кожен громадянин має можливості для реалізації свого потенціалу».

Марина Порошенко

Діти з особливостями розвитку в дитячому колективі — «незручні діти», лише тоді, коли педагог морально неготовий до зустрічі з особливою дитиною. Тому найперша і найголовніша моя порада, яка стосується перш за все батьків, що виховують дитину з особливостями розвитку — знайомство з майбутнім педагогом повинно відбутися ще за рік до вступу дитини у шкільне середовище.

Дитина і педагог на інтуїтивному рівні повинні відчувати «спільну сумісність і прийняття одне одного». Рік спілкування, бажано розпочати в домашніх умовах, допоможе встановити керуючий контроль над дитиною, що є найважливішим досягненням у співпраці з майбутнім учнем. Основна проблема в роботі з дітьми з особливостями розвитку — це небажана поведінка. Зазвичай вона проявляється:

- коли дитина стомлюється;
- коли не розуміє інструкцій;
- коли хоче отримати бажану річ.

Емоції дитини некеровані і неусвідомлені, і як показує практика ми стаємо свідками маніпулятивної поведінки. Педагог, перш за все — людина, спостерігаючи за проявами такої поведінки отримує величезну порцію стресу.

Діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не зважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними. Але діти з особливими освітніми потребами мають отримувати будь-яку додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для успішного процесу навчання. На мій погляд — це основний наріжний камінь, що створює найбільшу перешкоду для соціалізації дітей у шкільному середовищі. Тому основна турбота щодо отримання додаткових якісних послуг для корекції поведінки і навчання дитини лягає на плечі батьків.

Ідеальним варіантом є модель тісної співпраці педагога і батьків. Дуже важливо, щоб усі діяли в інтересах дитини, а саме:

- кожного дня потрібен аналіз поведінки і вияв причин небажаних проявів поведінки;

- найбільшу увагу зосередити на сильних сторонах дитини, на її досягненнях і успіхах.

Я впевнена, що комплексна робота педагогів фахівців дозволяє здійснювати якісну корекцію фізичного, емоційного і розумового розвитку дітей. Особливо, рання корекція сприяє зменшенню і зникненню проявів небажаної поведінки. Дитячий колектив, в якому перебуває дитина з особливостями розвитку, дає можливість дитині наслідувати і імітувати стилі і моделі бажаної поведінки, знаходити шляхи вирішення проблеми соціально прийнятним способом.

Пошук шляхів самоосвіти і самовдосконалення змінюють ставлення до професії вчителя, адже працювати з дітьми не лише цікаво, але ще й енергозатратно. Радію разом з фахівцями, які знайшли свій шлях і впевнено працюють, даруючи дітям надію, віру, любов, нескінчену енергію та неймовірні досягнення.

РОБОТА КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*упорядник **Костянтин Линьов**
завідувач кафедри освітнього лідерства Ін-
ституту післядипломної освіти Київсько-
го столичного університету імені Бориса
Грінченка, кандидат наук з державного
управління, доцент*

**Поради колегам від слухачів фахового курсу
для керівників закладів загальної середньої освіти
«Реалізація реформи «Нова українська школа»:
навчання у 5–7 класах за Державним стандартом
базової середньої освіти»**

БЛИК Наталія Іванівна, директор СЗШ № 156:

«У ХХІ столітті до школи в Україні приходять кардинально інші діти, які відрізняються від попередніх поколінь способом мислення, прагненнями, світосприйняттям. Саме тому цих дітей мають вчити педагоги, а школами керувати директори нової генерації, ті, хто чутиме дітей та їх проблеми, спілкуватиметься з ними на рівних».

Колектив школи має певні напрацювання, набув досвіду у роботі з «НУШенятами» (учнями, які навчаються у 5–6 класах). Адміністрації ЗЗСО радимо:

— докласти максимум зусиль для забезпечення наступності між початковою та середньою школою (вчителі, які працюватимуть з дітьми у 5 класі, повинні протягом року відвідувати уроки, знайомитися з четвертокласниками, долучатися до спільних заходів, що дає можливість не лише побачити індивідуальність кожного учня, але й зробити адаптацію до навчання у п'ятому класі м'якішою, легшою для дитини);

— організувати регулярні обговорення за круглим столом усіх питань і проблем, які можуть виникати у роботі вчителя. Це може відбуватися у форматі роботи методичних об'єднань, або серед тих вчителів, які працюють у 5–7 класах. Практикувати постійний обмін досвідом між колегами, взаємовідвідування уроків та заходів;

— наголошувати на необхідності для вчителів постійно підвищувати свою кваліфікацію (відвідування тренінгів, семінарів, практикумів, спілкування з учителями пілотних шкіл тощо);

— в умовах воєнного стану особливу увагу приділяти психологічній підтримці учнів та вчителів;

— зрозуміти важливість і залучати до освітнього процесу батьків дітей (проведення зустрічей, уроків, спільної волонтерської роботи, проектна діяльність тощо);

— вивчати запити батьків та учнів, налагодити канали комунікації, зворотного зв'язку;

— пам'ятати про одну із засадничих ідей реформи НУШ — індивідуалізація навчання, увага на створення та реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії учнів.

НИКИТЮК Людмила Анатоліївна, директор спеціальної школи № 7 Голосіївського району м. Києва

Пропоную колегам використати ДИЗАЙН МИСЛЕННЯ та використати його для впровадження інноваційних рішень. Як же генерувати ідеї та експериментувати з ними?

ДИЗАЙН МИСЛЕННЯ — це щось набагато більше, ніж просто мислення. Даний метод базується на чотирьох запитаннях: що є? що якщо? що вражає? що працює?

Що є? Це аналіз поточної ситуації.
 Що якщо? Це уявлення можливого майбутнього
 Що вражає? Це розгляд можливостей, які може дати ідея.
 Що працює? Це створення прототипу експериментального випробування.

Які саме проблеми можна вирішити за допомогою ДИЗАЙН МИСЛЕННЯ? Ми постійно його використовуємо у нашій роботі. Ось приклад.

Діти досить часто та довго перебувають в укритті сидячи. Це створює незручності та напруження для них.

Постало питання, **ЯК ЗРОБИТИ ПЕРЕБУВАННЯ в УКРИТТІ КОМФОРТНИМ?** Була проаналізована ситуація, зібрані ідеї. Тепер ми маємо спальні місця в укритті!

ЩАВІНСЬКА Вікторія Олександрівна, заступник директора з навчальної роботи школи І–ІІІ ступенів № 308 Деснянського району м. Києва:

«Головне — обожнювати свою роботу, любити дітей, розуміти батьків, вибудувати трикутник співпраці: вчитель-учень-батьки, вміти бути гнучким!»

Реалізація реформи НУШ — це в першу чергу співпраця з колегами та знаходження спільних підходів з ними щодо нововведень! Організація круглого столу з колегами, обговорення, висловлення своїх інноваційних ідей є найраціональнішим способом впровадження інтегрованої освіти.

По-перше, під час складання освітньої програми варто враховувати всі аспекти нововведень. В предметно-тематичному плануванні кожного предмету є теми, котрі дотичні або схожі в різних освітніх галузях! Чому б їх не поєднати?

Скажімо, учні 7-го класу на уроках географії вивчають материки Америки та їх населення, тож здобувачі освіти можуть підготувати цікавий матеріал з цієї теми англійською мовою! Вже поєднання, вже інтеграція! Не обов'язково вигадувати щось нове, потрібно лише узгодити теми. Учням цікаво готувати такі проекти, де вони відтворюють необхідний матеріал, використовуючи іншу мову. Генетичні задачі з біології та лабораторне дослідження здобування власного генетичного матеріалу на уроках хімії. Ще одне чудове поєднання! Отже, міжпредметну інтеграцію дуже легко втілити у життя, а найголовніше, що це доступно, зрозуміло та, найголовніше, наочно! Саме наочності, дотичності вимагає сучасне покоління! Для сприйняття науки сучасні учні мають бачити, відчувати і, таким чином, розуміти науку.

По-друге, участь у різноманітних конкурсах в яких поєднано декілька мов — є чудовим способом мотивації до вивчення мов! Зокрема, учні нашої школи брали участь у конкурсі від Інституту польської мови, де потрібно було читати вірші польською та українською мовами заради розуміння їх значення. Головна мета — адаптація в іншомовному просторі без зайвого перекладу у голові з однієї мови на іншу! Учні одразу мають мислити потрібною мовою: українською, польською, англійською чи будь-якою іншою.

По-третє, профорієнтаційна робота відіграє важливу роль у визначенні майбутнього професійного шляху учнів. Які навчальні предмети обрати для ЗНО, на вивчення яких саме предметів зосередити своє навчання тощо?! Тож, співпраця з коледжами, технікумами, училищами, інститутами, університетами є дуже

важливою! Спільні заходи, об'єднані спільною метою зустрічі допомагають учням визначитися з майбутнім фахом та відчути себе студентом ще будучи учнем.

По-четверте, бути на одній хвилі з підлітками! Не обов'язково любити те, що люблять вони чи щоб воно вам подобалось, але розуміти їх бажання, почуття, прагнення, волевиявлення чи, принаймні, музику, яку вони слухають, є одним із ключових чинників позитивних досягнень дітей в усіх сферах!

По-п'яте, уроки історичної свідомості! Поширювати знання серед учнів щодо незламності духу українського народу, щодо НЕЗАЛЕЖНОСТІ своєї країни! Наша школа систематично долучається до онлайн та офлайн уроків, організованих Освітнім центром Верховної ради України, під час яких учні дізнаються про законотворчі процеси та вже формують свою власну думку щодо подій, які відбуваються у нашій країні. А курс «Шлях до доброчесності» допоміг зрозуміти учням відповідальність за вчинення корупційних дій та їх недопущення!

По-шосте, національно, патріотично спрямовані уроки та заходи мають бути щоденними, а не сплановані до якоїсь пам'ятної дати! Уроки трудового навчання, під час яких виготовляють обереги-браслети, янголів-охоронців з фетру, ляльок-мотанок, в'язаних гачком сердечок в патріотичних кольорах, амулетів з деревини, — все це допомагає психологічно учням, батьки яких захищають нашу державу, підтримувати наших Захисників та Захисниць й незламну віру у ПЕРЕМОГУ!!!

ШОСТАК Олександра Василівна, заступник директора з НВР гімназії № 258 Дніпровського району м. Києва:

«Якщо хочеш, щоб люди йшли за тобою, іди з ними. Не можна забувати, що в школі люди не тільки навчаються та працюють, — у школі вони живуть».

У нашому закладі освіти ми проводимо інноваційний методичний марафон «Довго сам учись, якщо хочеш навчати інших» у канікулярний час. За форматом — це інтерв'єзія. Вчителі кожного дня (за часом — 30 хвилин) запрошують всіх колег на зустріч, під час яких обмінюються набутими цікавинками, корисними

в подальшій роботі, підвищують власний професійний та особистісний рівень.

«**Family 258 Summer flex**» — 2024. У програмі:

1. «Краса власними руками»: виготовлення натуральної губної помади;
2. «Галопом по Україні»: куди поїхати відпочивати влітку;
3. «Розвантаж себе»: захід з використанням театральних методик;
4. ТОП-5 ранкових зустрічей;
5. Воркшоп «Аутентичний килимок»;
6. «Лайфаки: як легко спілкуватися українською»;
7. «Зняття психоемоційного напруження у педагогів за допомогою арт-технік»;
8. «Магія штучного інтелекту»: як використати можливості у педагогічній діяльності;
9. Вишкіл з сервісом Learningapps;
10. Використання елементів сенсорної інтеграції в корекційно-розвитковій роботі;
11. The LEGO Foundation: «Діяльнісна математика»;
12. Ниткова терапія.

Це один із прикладів створення доброзичливого мікроклімату у колективі. А в цілому воно працює на створення позитивного іміджу школи загалом.

ПАШИНСЬКА Ірина Володимирівна, заступник директора з навчальної роботи спеціалізованої школи І–ІІІ ступенів № 189 з поглибленим вивченням англійської та німецької мов Деснянського району м. Києва:

«Заступник директора — це технолог освітнього процесу. Управляй за допомогою розуму, веди за допомогою серця; не бійся підлеглих, здібніших за тебе, — пишайся ними, допомагай і підтримуй вчителів у пошуках власного стилю педагогічної діяльності, власного педагогічного почерку, пробуджуй ініціативу, підтримуй у прагненні до постійного самовдосконалення; створюй належні умови для підвищення фахової майстерності, педагогічної культури вчителя, його духовного збагачення».

Поради заступнику директора закладу освіти для успішної реалізації реформи «Нова українська школа»:

- Проявляйте підвищений інтерес до всього нового (читайте психолого-педагогічну літературу, педагогічну періодику тощо).
- Розвивайте в собі здатність реально оцінювати ситуацію, що склалася.
- Постійно підвищуйте свій рівень педагогічної та загальної культури.
- Розвивайте в собі здібність працювати у стресовому середовищі.
- Завжди ставте на перше місце колектив, а тоді вже завдання.
- Запам'ятайте, що сьогодні можна все зробити краще, ніж учора.
- Не розпочинайте роботу, якщо її мета та завдання не визначені.
- Працуйте завжди за чітким і конкретним планом.
- В умовах дефіциту часу вмійте визначати головне та концентруйте на ньому свою увагу й зусилля.
- Уміло організуйте та контролюйте індивідуальну та колективну самоосвіту.
- Чітко визначте права й обов'язки кожного учасника освітнього процесу.
- Сміливо йдіть на запровадження нового, беручи на себе відповідальність, аналізуючи успіхи та невдачі.
- Дотримуйтеся колегіальності у вирішенні суттєвих, важливих і перспективних завдань.
- Не допускайте недовіри до колег.
- Не старайтеся присвоїти собі результати роботи колективу або окремих працівників.
- Намагайтеся не командувати, а більше переконувати, дотримуйтеся демократичного способу керівництва.
- Не проводьте нарад, якщо питання можна вирішити в робочому порядку.
- Вимагайте від кожного, хто просить слова, конкретних пропозицій.
- Будьте уважні до колег і наполегливо вивчайте творчі можливості кожного.

- Ваш авторитет впливає на якість виконання роботи кожним педагогом.
- Будьте терпимі до окремих слабкостей колег.
- Проводячи бесіду з колегою, забудьте інші види роботи.
- Не допускайте психологічного напруження в колективі — цим ви позбудетеся майбутніх конфліктів.
- Доброзичливість, увага, коректність, усмішка повинні бути на вашому обличчі.

Досвід реалізації реформи НУШ в закладі показує, якщо заступник директора відповідально виконує свої основні завдання, то результат, обов'язково, буде позитивний!

ВАЛІЄВА Оксана Миколаївна, заступник директора СЗШ № 288 Святошинського району м. Києва:

«Якісний річний план має бути комплексним, стислим, конкретним, лаконічним та актуальним».

Процес створення річного плану можна розбити на чотири етапи:

1 етап. Підготовка до планування

Мета підготовчого етапу — зібрати та проаналізувати матеріали про вплив внутрішкільного планування на якість освітнього процесу. Варто залучити до процесу створення річного плану всіх учасників освітнього процесу.

Аби проект річного плану був змістовним і не перетворився на формальність, доцільно використовувати результати самооцінювання та провести анкетування працівників ЗЗСО, учнів базової і старшої школи та батьків. Це дозволить висвітлити позитивні та негативні фактори життєдіяльності школи, врахувати побажання учасників освітнього процесу щодо вдосконалення роботи.

Важливою складовою роботи є визначення цілей на навчальний рік та узгодження їх зі стратегічними цілями школи. Крім того, слід врахувати ефективність досягнення цілей за навчальний рік, який завершується. Якщо вони не були досягнені або досягнені частково, з чим це було пов'язано? З об'єктивними чи суб'єктивними причинами?

Найважливіше під час аналізу — це визначити причини невиконання заходів.

2 етап. Підготовка проєктів плану за основними напрямками

Розробити план — це передбачити певний комплекс заходів щодо вдосконалення освітнього процесу. Для початку варто ще раз опрацювати основні законодавчі акти (Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Санітарний регламент для ЗЗСО тощо), нормативні документи, що видані за час воєнного стану, теоретичні та методичні матеріали з питань розвитку освіти в цілому і планування зокрема. Слід пам'ятати, що якісний план характеризується не кількістю і гучними назвами заходів, а їх педагогічною доцільністю, комплексним підходом до навчання школярів на основі взаємодії педагогів, учнів та батьків.

Крім того, враховуючи Інструктивно-методичні рекомендації МОН щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти, надісланих під час війни, доцільно врахувати у річному плані такі напрями:

- Посилення національно-патріотичного виховання, формування громадянської позиції, розвиток навичок інформаційної гігієни під час війни.
- Впровадження у 7-х класах нового Державного стандарту базової середньої освіти.
- Подолання втрат у навчанні учнів, зумовлених тривалими карантинами та воєнним станом.
- Просвіта з питань особистої безпеки.
- Психологічна підтримка всіх учасників освітнього процесу.

Форма написання річного плану також може бути різною: календарною (помісячно), циклічною (містити певну циклічність форм роботи), текстовою (мати текстовий опис змісту), табличною (мати табличну форму написання), блоково-схемною (розбитою на певні блоки роботи). Але в будь-якому разі про кожен захід має бути представлена така інформація:

- строки виконання;
- інформація про відповідальних за реалізацію;

- форма узагальнення за результатами виконання (наказ, графік, розклад, аналітична довідка тощо);
- відмітка про виконання.

3 етап. Оцінка плану з точки зору його здійсненності

На цьому етапі робоча група має провести самоаналіз і надати оцінку проєкту річного плану за критерієм здійсненності. Оцінка за таким критерієм передбачає визначення розумної щільності плану, що виключає перевантаження виконавців запланованими заходами. Це допоможе одночасно зробити кількісний прогноз фактів виконання чи невиконання запланованих заходів та проаналізувати можливі складнощі та ризики.

4 етап. Затвердження річного плану на засіданні педради

Зазвичай остаточний варіант річного плану затверджується в серпні на першому засіданні педагогічної ради. Аби обговорення було конструктивним і результативним, бажано за декілька днів до засідання надіслати проєкт плану всім членам педради, щоб вони змогли сформулювати власну думку, надати зауваження та пропозиції. Після обговорення та прийняття педрадою рішення про схвалення, річний план остаточно редагується. Також річний план необхідно оприлюднити та пояснити всім учасникам освітнього процесу цілі та завдання на зборач.

МАТВІЄНКО Леся Анатоліївна, заступник директора з навчально-виховної роботи спеціалізованої школи I–III ступенів № 255 з поглибленим вивченням природничо-математичних предметів Дарницького району м. Києва

Опишу роботу нашого закладу за напрямком «Інклюзивна освіта».

Основні задачі, які стоять перед заступником директора, це: забезпечити належні умови для навчання дітей з особливими освітніми потребами та підготувати педагогічний колектив до роботи з такими дітьми.

Для початку необхідно відкрити інклюзивний клас. Для цього батьки надають у заклад висновок інклюзивно-ресурсного центру та пишуть заяву на ім'я директора. Адміністрація у свою чергу пише клопотання до Управління освіти з проханням відкрити

інклюзивний клас. З нового навчального року закладається субвенція на відкриття такого класу та введення ще однієї штатної одиниці асистента вчителя.

Після цього створюється команда психолого-педагогічного супроводу, яка складається із заступника директора, вчителя-класного керівника класу, асистента вчителя, спеціалістів, які потрібні дитині з ООП згідно висновку ІРЦ (психолога, логопеда, дефектолога, реабілітолога), представника Інклюзивно-ресурсного центру № 2, який закріплений за нашим закладом, та батьків дитини. Команда ППС проводить засідання та колективно складає індивідуальну програму розвитку дитини з ООП, керуючись рекомендаціями, наданими ІРЦ, та власними спостереженнями. Це і адаптація та модифікація навчального матеріалу, надання корекційно-розвиткових занять спеціалістами, рекомендованими ІРЦ згідно нозології та проблем дитини з ООП, використання додаткового дидактичного матеріалу та обладнання, допоміжних засобів навчання, відвідування ресурсної кімнати. Всі зустрічі оформлюються протоколом, у якому розписуються всі члени команди психолого-педагогічного супроводу та батьки учня (учениці). Таких зустрічей у нас проводиться не менше чотирьох на рік.

Якщо є проблеми та запитання, ініціюються зустрічі з фахівцями Інклюзивно-ресурсного центру. А таких ситуацій немало. Наведу приклад роботи з учнем з ООП 1 інклюзивного класу. Дитина має гіперактивність, непосидюча. Увага не концентрується на навчальному матеріалі, бігає по класу, видає сторонні звуки і чіпляється до учнів класу, заважаючи їм слухати вчителя та засвоювати нові знання. Асистент вчителя у класі є. Але у цьому ж класі є ще дві дитини з ООП з інтелектуальними порушеннями. Вчителю та асистенту вчителя дуже важко працювати з дітьми з різними діагнозами, адже всі вони потребують особливої уваги. А під час воєнного стану у класі може бути необмежена кількість учнів з ООП.

Ще важче працювати, коли батьки не налаштовані на співпрацю, вважають педагогів «ворогами» дитині. В даному конкретному випадку мама дитини з гіперактивністю вороже налаштована

на вчителя, дає поради, які не дієві, та звинувачує вчителя та корекційних педагогів у неуспіхах її дитини. До речі, до шкільного практичного психолога, який рекомендував їй встановити і вдома правила, яких дитина має обов'язково з батьками дотримуватися, працював з дитиною на розвиток уваги, емоційно-вольових зусиль, посидючості, вона відмовилася ходити, аргументуючи, що він «дуже тисне на дитину своїми правилами, а у неї діагноз».

У цьому випадку адміністрація ініціювала зустрічі з фахівцями ІРЦ, щоб почути їх думку у ситуації, що склалася, отримати рекомендації та підтримку. Мамі було запропоновано бути асистентом дитини, щоб приділяти дитині максимум уваги, слідкувати за його поведінкою у школі. Щоб вчитель мав можливість надавати якісні знання усім учасникам освітнього процесу. Для цього мама пройшла курси асистентів дитини, медичний огляд та написала заяву про допущення її до освітнього процесу у закладі як асистента дитини.

Був складений та підписаний відповідний договір, у якому прописані права та обов'язки сторін, до кінця навчального року. Цей досвід дав мамі зрозуміти, наскільки важко працювати педагогам з її дитиною. Та рекомендації, яких мама начиталася в «розумних» книгах і нав'язувала вчителям у роботі з її дитиною, не діють.

Мама весь час бігала за дитиною по класу, умовляла сісти, а коли це не діяло, виводила у коридор і, щоб ніхто не бачив, давала стусанів. Хлопчик від неї тікав по школі. На наступний навчальний рік мама відмовилася бути асистентом дитини. Ось результат втраченого часу, небажання мами співпрацювати з командою психолого-педагогічного супроводу та дослухатися до порад фахівців.

Особлива увага у закладі надається підбору кадрів. До початку навчального року відбуваються ретельні пошуки асистентів вчителя для інклюзивного класу з огляду на вік та нозологію дитини з ООП. Перевага надається педагогічним працівникам зі спеціальною освітою для можливості проведення корекційно-розвиткових занять (довантаження за цивільно-правовою угодою) та, бажано, з досвідом роботи. Набагато важче знайти

окремих спеціалістів для корекційно-розвиткової роботи (логопед, дефектолог, реабілітолог). У закладі були випадки, коли двоє асистентів, молоді дівчата, звільнилися через виснаженість та антипатію до дітей з ООП. Тому тим, хто каже, що асистентом може працювати будь-хто, не така це і важка робота, відповім, що це здається тільки на перший погляд. Це кропітка, систематична, енергозатратна робота.

Кожен асистент щоденно веде журнал спостережень за дітьми з ООП на уроках, у позаурочній діяльності, проводить з ними виховні та просвітницькі бесіди. З батьками також проводяться просвітницькі бесіди на різноманітні теми, їм щоденно надається інформація про досягнення або проблеми та труднощі дитини, надаються рекомендації. Ну і, звичайно, асистент має бути помічником вчителя і в підготовці до уроків, і в їх проведенні. Вести паралельний урок з вчителем для дитини з ООП, враховуючи всі рекомендовані адаптації та модифікації.

Наприкінці кожного семестру робиться моніторинг розвитку дитини (знання, вміння, навички, можливості та труднощі дитини) за такими напрямками: емоційно-вольова, мовленнєва, когнітивна, соціальна сфера, навчальні досягнення та труднощі. Завдяки цьому ми намічаємо шляхи подолання певних труднощів та проблем на наступний навчальний рік при складанні нової індивідуальної програми розвитку.

Ще є труднощі у відкритті інклюзивного класу не з нового навчального року, а з його середини. У нашому закладі був досвід, коли висновок ІРЦ принесли із заявою у 2 семестрі. І через те, що не були закладені кошти, інклюзивний клас відкрили з наступного навчального року. У дитини був висновок ІРЦ, але не могло бути асистента вчителя та корекційних педагогів. Нам було запропоновано перевести дитину до відкритого інклюзивного класу, але на даній паралелі таких класів взагалі не було. Тому вчитель мав самостійно реалізовувати індивідуальну програму розвитку дитини.

Також необхідно згадати про матеріально-технічну базу та безбар'єрне середовище. У закладі є пандус, обладнаний туюлет на 1 поверсі для людей з обмеженими можливостями. Вже

організовано класну кімнату неподалік туалету, оскільки ми вже знаємо, що у наступному навчальному році в нас буде дитина з ДЦП на візочку.

Є у нас приміщення під ресурсну кімнату, але відсутні дидактичні матеріали, технічні засоби, ігри та інші допоміжні засоби. Через брак коштів наше замовлення, клопотання до Управління освіти немає можливості реалізувати. Вчителі та корекційні педагоги користуються у своїй роботі матеріалами та засобами, придбаними за власні кошти. Тому ресурсна кімната дуже потрібна у закладах, де є інклюзивні класи.

ГУРА Наталія Володимирівна, заступник директора школи І–ІІІ ступенів № 25 Шевченківського району м. Києва

Проаналізувавши поради діючих директорів шкіл, можу порекомендувати колегам наступне:

1. Розуміти відповідальність за успіх усієї команди адміністрації.

2. Делегувати завдання, довіряти членам адміністрації та сприяти співпраці. Кожна людина хоче реалізувати свій творчий потенціал, а це можливо лише з певним рівнем свободи в діях, тому довіртеся своїй команді, підтримуючи в процесі та надаючи зворотній зв'язок після кожної справи.

3. Співчуття та спілкування є ключовими в роботі керівника. Розвивайте емпатійне мислення, активно слухаючи, намагаючись зрозуміти різні точки зору та надаючи підтримку, коли це необхідно.

4. Співпрацюйте. Найбільший виклик сучасної школи — це співпраця вчителів всередині освітнього закладу. Адже ми хочемо створити суспільство, де люди вміють разом жити, працювати і вчитися. Вчительський колектив має бути прикладом для дітей.

5. Створюйте середовище, яке дозволить спрощувати процеси та об'єднати людей, надихаючи та зміцнюючи їхню віру у власні сили.

6. Діліться своїми знаннями, коли це необхідно, але також заохочуйте свою команду розвивати власний досвід.

7. Завжди продовжуйте вчитися, ставте під сумнів свої знання та не нав'язуйте команді ті чи інші рішення.

8. Залишайтеся цікавими для колег. Менше говоріть, більше слухайте. Сприяйте відкритому та конструктивному діалогу в команді.

9. Уникайте дріб'язкового контролю за роботою вчителя.

10. Генеруйте, але не нав'язуйте свої ідеї.

11. Владу треба передавати всім вчителям, що працюють у школі. Адже разом із владою ви передаєте відповідальність. А чим більше відповідальних людей у школі, тим краще.

Щоденно:

- 1) робота з розкладом (його коригування);
- 2) відвідування та аналіз уроків, позакласних заходів;
- 3) участь у методичній роботі (індивідуальні та групові консультації з педагогами; участь у роботі МО, нарадах тощо);
- 4) ведення журналу заміни пропущених уроків;
- 5) аналіз своєї діяльності й коригування плану на наступний день.

Щотижня:

- 1) аналіз стану освітнього процесу (відвідування й аналіз уроків, проведення контрольних зрізів, вивчення особистості вчителя спільно з психологом);
- 2) дослідження діяльності педагогічних кадрів школи (організація методичного навчання педагогів на діагностичній основі);
- 3) організація індивідуальних, групових, колективних форм методичної роботи; контроль і методична допомога;
- 4) формування банку педагогічних даних (виявлення системи роботи конкретного вчителя);
- 5) надання практичної допомоги молодим спеціалістам, педагогам, які цього потребують (вказати мету, завдання, форми, дати рекомендації);
- 6) інформаційно-аналітична діяльність (вивчення науково-педагогічної і методичної літератури, оформлення аналітичних матеріалів за підсумками моніторингу стану освіти);
- 7) аналіз виконання плану за тиждень. Складання плану на наступний тиждень.

ПАНТАЛІЙ Валентина Олексіївна, заступник директора з навчально-виховної роботи спеціалізованої школи І–ІІІ ступенів № 255 з поглибленим вивченням природничо-математичних предметів Дарницького району м. Києва

Заступнику директора школи важливо добре підготуватися до нового навчального року для забезпечення ефективної організації освітнього процесу.

Ось кілька порад:

1. Планування освітнього процесу

- Розробіть чіткий план навчального року з врахуванням календарних свят та канікул.

- Заздалегідь підготуйте розклад уроків, враховуючи оптимальне навантаження на учнів та вчителів.

- Організуйте роботу методичних об'єднань та засідань педагогічних рад для обговорення нових підходів і методик.

2. Контроль і оцінка

Аналіз та контроль якості освіти є ключовими завданнями для заступника директора закладу освіти. Нижче наведено рекомендації, які допоможуть ефективно виконувати ці обов'язки:

- Розробка системи моніторингу:

- Впровадьте систему регулярного моніторингу успішності учнів, що включає тести, контрольні роботи, проекти та інші форми оцінювання.

- Залучайте вчителів до розробки критеріїв оцінювання для кожного предмету та рівня навчання.

- Аналіз результатів навчання:

- Проводьте аналіз результатів навчальних досягнень учнів на підставі регулярних оцінювань та зовнішніх тестувань.

- Використовуйте статистичні методи для виявлення тенденцій та проблемних зон у навчальному процесі.

- Оцінювання методичної роботи:

- Аналізуйте ефективність методичних заходів, які проводяться у закладі, включаючи семінари, тренінги та методичні об'єднання.

- Залучайте педагогів до самооцінювання своєї методичної роботи та обміну досвідом.

— Зворотний зв'язок від учнів і батьків:

- Організуйте регулярні опитування учнів і батьків для отримання зворотного зв'язку щодо якості освіти, умов навчання та роботи вчителів.

- Аналізуйте результати опитувань та враховуйте їх при плануванні та коригуванні навчального процесу.

— Документування та звітність:

- Ведіть ретельний облік та документування результатів оцінювання та аналізу якості освіти.

- Готуйте регулярні звіти для адміністрації закладу, батьків та органів управління освітою.

3. Розвиток позакласної діяльності

Розвиток позакласної діяльності є важливою складовою освітнього процесу, яка сприяє всебічному розвитку учнів. Ось кілька рекомендацій для заступника директора щодо організації та розвитку позакласної діяльності:

— Оцінка інтересів і потреб учнів:

- Проведіть опитування серед учнів і батьків для визначення їхніх інтересів та потреб у позакласній діяльності.

- Аналізуйте результати опитувань для планування відповідних гуртків, секцій та заходів.

— Розширення спектру позакласних заходів:

- Організуйте різноманітні гуртки, спортивні секції, творчі студії, наукові клуби тощо.

- Враховуйте різноманітність інтересів учнів, включаючи спорт, мистецтво, науку, техніку, екологію та інші сфери.

— Планування і організація заходів:

- Розробіть річний план позакласної діяльності, включаючи регулярні заходи, конкурси, фестивалі, виставки, екскурсії та інші активності.

- Забезпечте координацію між різними заходами, щоб уникнути перевантаження учнів та педагогів.

— Залучення педагогів та спеціалістів:

- Залучайте педагогів до проведення позакласних занять на основі їхніх інтересів та компетентностей.

- Співпрацюйте з місцевими організаціями, спортивними клубами, культурними установами та іншими партнерами для проведення позакласних заходів.

- Мотивування учнів до участі:

- Розробіть систему заохочень для учнів, які активно беруть участь у позакласній діяльності (дипломи, грамоти, сертифікати, призи).

- Пропагуйте успіхи учнів у позакласних заходах через шкільний сайт, соціальні мережі, інформаційні стенди.

- Інформаційна підтримка:

- Регулярно інформуйте учнів і батьків про доступні позакласні заходи через оголошення, електронні листи, соціальні мережі, веб-сайт школи.

- Використовуйте сучасні комунікаційні засоби для поширення інформації та залучення більшої кількості учасників.

- Інтеграція з навчальним процесом:

- Включайте елементи позакласної діяльності у навчальні програми, використовуючи проєктні методи навчання, інтегровані уроки тощо.

- Заохочуйте учнів застосовувати знання та навички, отримані під час позакласних занять, у навчальному процесі.

- Моніторинг і оцінювання:

- Впровадьте систему моніторингу та оцінювання ефективності позакласних заходів.

- Регулярно аналізуйте відгуки учасників та коригуйте програми позакласної діяльності на основі зворотного зв'язку.

- Створення безпечного та сприятливого середовища:

- Забезпечте безпеку учнів під час проведення позакласних заходів.

- Створіть позитивну атмосферу, що сприяє розвитку творчості, командної роботи та особистісного зростання.

4. Впровадження новітніх технологій

- Сприяйте інтеграції цифрових інструментів в освітній процес.

- Забезпечте технічну підтримку та навчання для вчителів, щоб вони могли ефективно використовувати нові технології.

- Впроваджуйте інноваційні методи та технології навчання, що сприяють підвищенню якості освіти.

- Заохочуйте вчителів до використання інтерактивних та цифрових технологій в освітньому процесі.

- Інтерактивні методи навчання:

- Проектне навчання: учні працюють над реальними проектами, що дозволяє їм застосовувати знання на практиці.

- Технології в освіті:

- Використання цифрових інструментів: інтерактивні дошки, планшети, навчальні платформи (наприклад, Google Classroom, Moodle).

- Онлайн-курси та дистанційне навчання: доступ до освітніх матеріалів через Інтернет, можливість брати участь у вебінарах і відео-уроках.

- Персоналізоване навчання:

- Адаптивне навчання: використання програмного забезпечення, яке підлаштовується під індивідуальні потреби учнів.

- Індивідуальні освітні траєкторії: створення індивідуальних планів навчання для кожного учня.

- Активне навчання:

- Фліп-клас (перевернуте навчання): учні знайомляться з новим матеріалом вдома, а в класі виконують практичні завдання і обговорення.

- Гейміфікація: використання ігрових елементів у навчанні для підвищення мотивації та залучення.

- Розвиток критичного мислення:

- Дебати та дискусії: заохочення учнів до обговорення та аналізу різних точок зору.

- Метод кейсів: розгляд реальних ситуацій або проблем і пошук рішень.

- STEM-освіта (Science, Technology, Engineering, Mathematics):

- Інтегровані уроки: поєднання різних дисциплін в одному уроці для кращого розуміння взаємозв'язків.

- Лабораторні роботи та експерименти: практичні заняття для глибшого розуміння теоретичних знань.

Ці методи сприяють активному залученню учнів у навчальний процес, розвитку критичного мислення, творчих здібностей та підвищують загальну мотивацію до навчання.

5. Підвищення кваліфікації педагогічного колективу

- Організуйте тренінги та семінари для вчителів щодо новітніх методик викладання.

- Заохочуйте участь у професійних конкурсах, конференціях та вебінарах, тренінгах, семінарах.

6. Забезпечення психологічної підтримки

- Організуйте роботу шкільного психолога для підтримки учнів та вчителів.

- Проводьте заходи з профілактики стресу та емоційного вигорання серед учнів та вчителів.

7. Безпека та здоров'я

- Розробіть та впровадьте заходи безпеки в школі.
- Забезпечте належні умови для збереження здоров'я учнів і вчителів, включаючи дотримання санітарних норм.

8. Комунікація з батьками

- Проводьте регулярні зустрічі з батьками для обговорення успіхів та проблем їхніх дітей. Регулярно інформуйте батьків про успішність та потреби їхніх дітей, залучайте їх до обговорення індивідуальних освітніх планів.

- Використовуйте електронні засоби зв'язку для швидкого інформування батьків про важливі події та новини.

Ці поради допоможуть організувати освітній процес на високому рівні, що сприятиме ефективному навчанню та розвитку учнів.

КУЗЬМЕНКО Людмила Альбертівна, заступник директора з навчальної роботи в спеціалізованій школі І–ІІІ ступенів № 250 з поглибленим вивченням математики Деснянського району міста Києва

«Реформа освіти відбудеться тільки в тих закладах, де є відповідальні директори і заступники, які не є байдужими, намагаються навчити кожного педагога, докладають колосальні зусилля, хочуть не просто «сіяти розумне, добре, вічне», а і побудувати

освітній процес так, щоб він був цікавий, корисний, потрібний для сучасних дітей».

Наш заклад освіти з 2021 року бере участь у реалізації інноваційного освітнього проекту всеукраїнського рівня за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти» (наказ МОН України №406 від 02.04.2021), тому педагогічні працівники впродовж 3 років апробують модельні програми, систему оцінювання, фіксацію записів в електронному журналі, свідоцтві досягнень. Це новий досвід для всіх, але ми вже в 5 і 6 класах скористалися власними наробками та спостереженнями, напрацьованими в пілотному класі, тому впроваджувати новий Державний стандарт базової середньої освіти у 5 і 6 класах було для нас процесом зрозумілим.

Колегам-керівникам ЗЗСО рекомендую не просто ознайомити педагогів із законодавчими документами, а ґрунтовно «примусити» вивчити. Процес складний, бо вчителі є різного віку, особливо складно, якщо люди не зацікавлені, «вигоріли». Ми для себе зрозуміли, що мало просто вчителю назвати наскрізні вміння, компетентності, наскрізні змістові лінії, треба людей навчити їх формувати, розвивати, дати розуміння практичного втілення ідей та принципів НУШ. Підійшли до цього питання ґрунтовно:

1. Педагогічною радою затвердили методичну тему «Реалізація компетентнісного підходу у вимірі сьогодення».

2. Усі заходи (обов'язково практичного спрямування) в річному плані сплановано на основі методичної теми; впродовж року все проводимо.

3. На засіданнях методичних об'єднань 2 рази на рік педагоги аналізують сильні та слабкі сторони впровадження компетентнісного підходу, діляться досвідом, аналізують відвідані уроки колег, обов'язково проводять методичні заходи із впровадження компетентнісного підходу.

4. Педагогічну раду методичного спрямування проводимо 1 раз на рік, як правило, це відбувається на весняних канікулах. У цьому році засідання було проведено після аналізу відвіданих уро-

ків у вчителів-предметників. Проаналізували, які компетентності практично не охоплені увагою педагогів. Вчителям було представлено аналіз відвіданих уроків, наводжу до прикладу діаграму:

І відповідно, педагоги творчої групи з підготовки до педради ділились власним досвідом із формування ключових компетентностей: інноваційність, фінансова грамотність та підприємливість, екологічна компетентність, культурна компетентність.

5. Для вчителів-предметників мною був створений алгоритм самоаналізу проведеного навчального заняття, який оприлюднено на платформі освітнього проекту «На Урок»:

САМОАНАЛІЗ УЧИТЕЛЕМ ПРОВЕДЕНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАНЯТТЯ

1. ТЕМА УРОКУ.
2. МЕТА УРОКУ: (яку мету було поставлено, чи спрямована вона на оволодіння учнями ключовими компетентностями).
3. РОБОТА УЧНІВ ПІД ЧАС НАВЧАЛЬНОГО ЗАНЯТТЯ:
 - 3.1. Усі учні працювали під час проведення навчального заняття із зацікавленням, співпрацювали між собою.
 - 3.2. Більшість учнів працювала під час проведення навчального заняття.

3.3. Переважна більшість учнів була пасивною під час проведення навчального заняття (переважало монологічне мовлення вчителя/ вчительки над діалогічним мовленням педагога з учнями).

3.4. Усі учні були пасивними під час проведення заняття, не залучались до роботи (домінувало монологічне мовлення вчителя / вчительки).

4. ЯКІ КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАПЛАНОВАНО СФОРМУВАТИ на УРОЦІ (назвати, обґрунтувати) :

- вільне володіння державною мовою;
- здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами;
- математична компетентність;
- компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій;
- інноваційність;
- екологічна компетентність;
- інформаційно-комунікаційна компетентність;
- навчання впродовж життя;
- громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей;
- культурна компетентність;
- підприємливість та фінансова грамотність.

5. ЯКІ НАСКРІЗНІ ВМІННЯ ЗАПЛАНОВАНО РОЗВИВАТИ НА УРОЦІ:

- читання з розумінням,
- уміння висловлювати власну думку усно і письмово,
- критичне та системне мислення,
- здатність логічно обґрунтовувати позицію,
- творчість,
- ініціативність,
- вміння конструктивно керувати емоціями,
- оцінювати ризики,
- приймати рішення,

- розв'язувати проблеми,
- здатність співпрацювати з іншими людьми.

6. СПРЯМОВАНІСТЬ НАВЧАЛЬНОГО ЗАНЯТТЯ НА ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ:

6.1. Чи спрямовуєте зміст навчального матеріалу на виховання в учнів патріотизму, поваги до державної мови, культури, законів.

6.2. Чи розвиваєте в учнів загальнолюдські цінності (соціальну емпатію, толерантність, інклюзивну культуру тощо).

6.3. Які наскрізні змістові лінії реалізуєте (громадянська відповідальність, екологічна безпека і сталий розвиток, здоров'я і безпека, підприємливість і фінансова грамотність).

6.4. Чи розвиваєте в учнів громадянську активність та відповідальність.

6.5. Чи розвиваєте в учнів навички співпраці та культуру командної роботи.

6.6. Чи дотримуетесь гігієни навчання (вправи для збереження зору, постави, пальчикова гімнастика, проведення фізкультхвилинки тощо).

7. ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, ОБЛАДНАННЯ, ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ:

7.1. Назвіть інформаційно-комунікаційні технології, обладнання, медіаресурси, засоби навчання, які використали під час уроку. З якою метою (формування ключових компетентностей, навчальна мета, пошук інформації, активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів).

8. КОМУНІКАЦІЯ з УЧНЯМИ:

8.1. Чи дотримуетесь ви академічної доброчесності.

8.2. Як навчаєте учнів дотримуватись академічної доброчесності.

8.3. Як ви співпрацюєте з учнями (засади партнерства, особистісно-орієнтований підхід).

9. ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ЗАНЯТТЯ:

9.1. Чи оцінюєте ви навчальні досягнення учнів, спираючись на розроблені критерії.

9.2. Чи оприлюднено (і де саме) критерії оцінювання навчальних досягнень учнів.

9.3. Чи спрямовуєте ви оцінювання навчальних досягнень на індивідуальний поступ учня.

9.4. Які методики самооцінювання і взаємооцінювання учнів використовували на уроці.

9.5. Як ви підтримували в учнів бажання вчитися.

9.6. Чи спрямоване задане вами домашнє завдання на оволодіння ключовими компетентностями; чи озвучили ви критерії оцінювання домашнього завдання.

10. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З УЧНЯМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ (У РАЗІ НАЯВНОСТІ ТАКИХ):

10.1. Як ви плануєте роботу під час проведення навчального заняття з урахуванням індивідуальних потреб учнів з особливими освітніми потребами.

10.2. Як адаптуєте/модифікуєте зміст навчального матеріалу та / або адаптуєте час, відведений на виконання завдань, до індивідуальних освітніх можливостей учнів з особливими освітніми потребами.

10.3. Чи використовуєте спеціально розроблені завдання.

10.4. Як залучали до спільної роботи учнів з особливими освітніми потребами.

10.5. Які допоміжні (спеціальні засоби корекції) та дидактичні матеріали використовували під час навчання учнів з особливими освітніми потребами.

10.6. Як співпрацюєте з асистентом вчителя під час уроку чи при підготовці до уроку.

11. ЗАГАЛЬНИЙ ПІДСУМОК САМОАНАЛІЗУ:

11.1. Чи досягнуті мета, завдання та очікувані результати навчального заняття? Якщо так, то які чинники цьому сприяли? Якщо ні, то які причини не дозволили досягнути мети?

11.2. Що найкраще вдалося під час проведення навчального заняття?

11.3. Що не вдалося? З яких причин? Що потрібно зробити, щоб надалі уникати подібних ситуацій?

*Олександр Пошелюжний,
директор ліцею № 45 Подільського району
м. Києва*

Поради молодому/новопризначеному директору: вносимо зміни до статуту ЗЗСО

У кожного освітянина — свої уявлення про те, яким має бути заклад освіти і що повинен робити директор закладу загальної середньої освіти (далі — ЗЗСО) у свій перший день. Уявлення ці не завжди збігаються з реальністю, навіть якщо вчитель давно працює в школі й користується авторитетом серед учнів та колег. Потрапивши у директорське крісло, навіть дуже хороший педагог може розгубитися, тому що не знає, з чого почати роботу на новій посаді.

Перш за все — це знайомство: з колективом, приміщенням, територією, документами.

Міністерством освіти і науки України визначений Примірний перелік документів, що створюються під час діяльності закладів загальної середньої освіти, до якого варто звернутися кожному директору ЗЗСО.

Примірний перелік документів, що створюються під час діяльності закладів загальної середньої освіти, із зазначенням строків зберігання, наведено в додатку до листа-роз'яснення МОН України від 03.10.2018 № 1/9-596 щодо застосування окремих положень Інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти.

Перший документ, зазначений у Переліку, — Статут закладу освіти. Саме на ньому пропоную зосередити вашу увагу.

Статут — це нормативно-правовий акт, яким оформлюють створення закладу будь-якої форми власності, визначають його структуру, функції, правовий статус, взаємовідносини з іншими закладами, організаціями, а також обумовлюють порядок реорганізації та припинення діяльності. Будь-який заклад освіти — новий чи реорганізований — розпочинає свою діяльність після затвердження статуту чи внесення змін до нього.

Статут належить до установчих документів. Установчі документи розробляються відповідно до Конституції України, Цивільного та Господарського кодексів України, Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», а також відповідних підзаконних актів (у частині, що не суперечить зазначеним законам). Варто звернути увагу на необхідність використання в статутах нової термінології освітнього законодавства.

Ще варто звернути увагу на необхідність забезпечення відкритого доступу до статуту ЗЗСО.

«Заклади освіти, що мають ліцензію на провадження освітньої діяльності, зобов'язані забезпечувати на своїх веб-сайтах (у разі їх відсутності — веб-сайтах своїх засновників) відкритий доступ до статуту відповідного закладу освіти». (Частина друга статті 30 Закону України «Про освіту»).

Якщо заклад освіти пройшов трансформацію і вже має затверджену та зареєстровану нову редакцію Статуту, новопризначеному керівнику потрібно переглянути документ та впевнитися, що положення статуту не суперечать законодавству (**частина друга статті 33 Закону України «Про повну загальну середню освіту»**). Якщо ж заклад освіти перебуває на етапі трансформації і нової редакції Статуту ще немає, керівник може діяти за наступним алгоритмом:

1. Наказом керівника створюємо робочу групу по складанню нової редакції статуту закладу освіти.

Зверніть увагу, що відповідно частині другій статті 33 Закону України «Про повну загальну середню освіту» містить інформацію про:

- Повне та скорочене найменування
- Статус, форму власності, організаційно-правову форму та тип закладу
- Місцезнаходження
- Структурні підрозділи ЗО
- Систему управління ЗО, права та обов'язки органів управління, порядок прийняття ними рішень
- Мету, завдання, принципи діяльності

- Джерела надходження і порядок використання коштів і майна
- інші положення, що визначають функції закладу відповідно до законодавства.

Статут може містити й інші положення з питань, що не врегульовані законодавством, зокрема, що стосуються особливостей утворення і діяльності закладу.

2. Обговорюємо нову редакцію статуту з батьками та педагогами на батьківських зборах, на засіданні педагогічної ради, на загальних зборах (конференції); в разі потреби вносимо правки до документу.

3. Ухвалюємо рішення щодо погодження нової редакції статуту закладу освіти на загальних зборах (конференції), обов'язково протоколюємо рішення та ознайомлюємо його з учасниками зборів.

4. Оформлюємо нову редакцію.

Загальні вимоги щодо оформлення статуту викладені у Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 № 755-IV.

5. Подаємо статут на розгляд/затвердження засновнику (уповноваженому ним органу (особи)). Статут подається у трьох/чотирьох примірниках, прошитий та пронумерований.

6. Отримуємо Розпорядження засновника (уповноваженого ним органом (особою)) про затвердження Статуту ЗЗСО.

7. Подаємо заяву до Центру надання адміністративних послуг про внесення змін до установчого документа юридичної особи.

Зверніть увагу, що зміни у статутних документах підлягають обов'язковій реєстрації у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Відповідно до підпункту 11 частини першої статті 15 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» внесення змін до установчого документа юридично оформляється шляхом викладення його в новій редакції.

Разом із заявою подаємо примірник Статуту, примірник оригіналу (нотаріально засвідчену копію) рішення засновника, квитанцію про сплату адміністративного збору.

За результатом надання адмінпослуги отримуєте Виписку з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (ЄДР).

8. Після отримання Виписки з ЄДР видаємо накази керівника про зміну найменування та типу закладу освіти, заміни печатки та таблички на нову, внесення змін/заміна нової Інструкції з ведення діловодства у закладі освіти, затвердження з обов'язковим погодженням з органом управління освіти, нової номенклатури справ.

9. Приведення документації закладу освіти у відповідність до нового типу та найменування.

Даний алгоритм діє для внесення будь-яких змін до Статуту ЗЗСО (що не суперечать чинному законодавству).

*Валентина Кучерява,
директор школи I-III ступенів №266
Дарницького району міста Києва*

Особливості організації освітнього процесу в очному, дистанційному та змішаних формах в умовах воєнного стану

Освітня галузь України, як і всі сфери життя суспільства, зазнала серйозних змін в умовах війни. Освітній процес у закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану, відповідно до рішень обласних, Київської міської військових адміністрацій та засновників закладів освіти, може бути організовано за очною, дистанційною формами навчання або їх поєднанням (за змішаним режимом) залежно від можливостей фонду захисних споруд цих закладів.

Міністерство освіти і науки України наголошує, що освітній процес в умовах воєнного стану повинен бути орієнтований, перш за все, на створення безпечних умов навчання.

При організації освітнього процесу, незалежно від обраної форми (очної, дистанційної, змішаного режиму), у разі увімкнення сигналу «Повітряна тривога» або інших сигналів оповіщення потрібно забезпечити безумовне переривання навчання. Учасники освітнього процесу повинні організовано прослідкувати до споруд цивільного захисту і перебувати там до скасування тривоги, за можливості продовжуючи навчання в укритті.

Після відбою тривоги рекомендуємо продовжити освітній процес із урахуванням необхідного корегування, зокрема шляхом внесення змін до календарно-тематичних планів у межах розкладу навчальних занять, затвердженого керівником закладу освіти.

Механізм забезпечення здобуття повної загальної середньої освіти за дистанційною формою визначено Положенням про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 № 1115, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28 вересня 2020 року за № 941/35224.

Дистанційне навчання може передбачати навчальні (у тому числі практичні, лабораторні) заняття, вебіари, онлайн-форуми та конференції, самостійну роботу, дослідницьку, пошукову, проектну діяльність, навчальні ігри, консультації та інші форми організації освітнього процесу, визначені освітньою програмою закладу освіти (навчальними програмами з окремих предметів (інтегрованих курсів). А також використання відео конференцій та електронних платформ для навчання.

Спілкування між суб'єктами дистанційного навчання під час навчальних занять, консультацій, що проводяться дистанційно, забезпечується передачею відео-, аудіо-, графічної та текстової інформації в синхронному або асинхронному режимі.

Звертаємо увагу, що при проведенні навчального заняття в синхронному режимі, у разі увімкнення сигналу «Повітряна тривога» або інших сигналів оповіщення, педагогічні працівники

повинні зупинити урок та зацентрувати увагу школярів на необхідності слідування учасників освітнього процесу до безпечно-го місця, де за можливості й відповідних технічних умов можна продовжити навчання.

Із метою забезпечення безперервності освітнього процесу у випадку частого оголошення сигналу «Повітряна тривога», зокрема в закладах загальної середньої освіти, розміщених на прифронтових територіях, пропонуємо застосовувати асинхронний режим проведення навчальних занять. Наголошуємо, що питання безпеки учасників освітнього процесу має бути на першому місці при визначенні формату проведення навчальних занять у школі.

Під час навчання у школі I-III ступенів 266 м. Києва ми використовуємо відео-уроки, презентації, та інші допоміжні матеріали, максимально забезпечивши доступ учнів до них. Це покращує засвоєння інформації ними. Як варіант, даємо завдання підготувати презентацію учням самостійно. Таким чином, це дозволить краще підготуватись до уроку, покращить навички учня стисло і доступно подавати інформацію, підвищить здібності до публічного виступу. Бажано всі презентації зберігати та надати учням можливість повертатись до них у будь-який зручний час. А здобувачі освіти, які пропустили заняття, зможуть опрацювати цей матеріал самостійно. До презентацій додаємо субтитри. Так учні з поганим інтернет-з'єднанням зможуть отримати необхідну інформацію. Перевагами такого навчання є те, що можна опорний конспект подати у вигляді цікавих слайдів, схем, інтелектуальних карт, пізнавальних відео.

Ефективним у плані навчання є самостійне створення проєкту здобувачем освіти. Це може бути презентація чи схематична подача інформації. Адже, пояснюючи своїм однокласникам матеріал, дитина вчиться грамотно формулювати свою думку, стисло викладати інформацію. Для того щоб це реалізувати, потрібно у програмі Zoom увімкнути демонстрацію екрану. Таким чином, всі учасники конференції зможуть побачити проєкт. Вчимо діток формулювати питання до презентації. Упродовж року зі здобувачами освіти класів НУШ створюємо буктрейлери (короткі віде-

оролики, які надихають читати). Діти працюють з захопленням, що нам дуже імпонує.

Також у нашій школі є форма навчання, яка передбачає самостійне опанування навчального матеріалу відповідно до програмного освітнього рівня, з подальшою підсумковою атестацією для отримання офіційного документа про освіту, це — екстернат. Ця форма навчання має свої особливості, переваги та виклики. Здобувач освіти самостійно опановує матеріал за затвердженою навчальною програмою, використовуючи підручники, посібники, онлайн-ресурси та інші джерела. Кожного місяця учні екстернату мають консультації, надані від учителів. У кінці першого семестру проводяться моніторингові роботи з предметів. У кінці навчального року після успішного складання всіх необхідних іспитів здобувач освіти (екстерн) отримує документ про здобуту освіту.

Серед переваг цієї форми навчання ми можемо відзначити такі — індивідуальний підхід (можливість самостійно обирати темп та час навчання), економія часу (можливість швидше завершити навчання, ніж при традиційній формі), доступність (підходить для людей, які не можуть відвідувати навчальні заклади через віддалене місце проживання або інші причини), навички самодисципліни (розвиває самостійність, відповідальність та організованість).

Таким чином, екстернат є гнучкою та зручною формою навчання, яка дозволяє здобути освіту за індивідуальним графіком, однак вимагає високого рівня самодисципліни та мотивації.

Також у нашому закладі освіти впроваджена сімейна освіта. Сімейна освіта — це форма навчання, при якій діти отримують освіту вдома, а не в традиційних закладах освіти. Батьки або опікуни беруть на себе основну відповідальність за навчання дітей, хоча можуть залучати також репетиторів та онлайн-ресурси. Програма навчання адаптується під індивідуальні потреби, здібності та інтереси дитини. Навчання може відбуватися за будь-яким зручним графіком, що дозволяє враховувати біоритми та інші фактори. Батьки мають свободу обирати навчальні матеріали, методи та темпи навчання. Важливим аспектом є забезпе-

чення можливостей для соціальної взаємодії дитини з однолітками через гуртки, секції, екскурсії та інші заходи.

Персоналізоване навчання дає можливість враховувати індивідуальні особливості та інтереси дитини. Навчання в домашніх умовах може бути адаптованим і комфортним для дитини. Батьки можуть більше впливати на виховання дитини відповідно до своїх цінностей та переконань.

Індивідуальні форми навчання (екстернат, сімейна і педпаціонаж) освіта підходить також для дітей з особливими потребами, тим, кому потрібен індивідуальний підхід через фізичні або психологічні особливості. Сімейна освіта пропонує гнучкість та персоналізоване навчання, що може бути надзвичайно корисним для деяких сімей. Однак вона вимагає значних зусиль з боку батьків і надає особливого значення соціалізації та дотриманню освітніх стандартів.

Пілотування проєкту «Нова українська школа» (НУШ) — це важливий етап у реформуванні середньої освіти в Україні. НУШ-2 є продовженням цього процесу, націленим на удосконалення та розширення вже започаткованих реформ. Пілотування НУШ-2 здійснюється у відібраних школах по всій Україні. Ці школи отримують додаткову підтримку та ресурси для впровадження нових методик і підходів. І школа І–ІІІ ступенів 266 м. Києва у цьому переліку.

Мета проєкту НУШ-2 полягає у створенні сучасної та ефективної системи освіти, яка відповідатиме потребам сучасного суспільства та сприятиме розвитку ключових компетентностей учнів. Це включає критичне мислення, комунікаційні навички, креативність, а також здатність до самостійного навчання та адаптації в умовах змін.

Серед основних принципів НУШ-2 ми називаємо особистісно орієнтоване навчання (орієнтація на індивідуальні потреби, здібності та інтереси учнів), компетентнісний підхід (вивчення предметів і навичок, які будуть корисними в житті та професійній діяльності), інтеграція знань (міждисциплінарні зв'язки, що дозволяють учням краще розуміти взаємозв'язок між різними галузями знань).

У контексті Нової української школи (НУШ), учитель виконує кілька ключових ролей, спрямованих на модернізацію та покращення якості освіти в Україні. У НУШ вчитель виступає як фасилітатор, що допомагає учням самостійно здобувати знання, розвивати навички критичного мислення та аналізу. Учитель створює умови для активного навчання, де учні є центральними фігурами навчального процесу. Учитель інтегрує різні навчальні предмети та теми, щоб забезпечити міждисциплінарний підхід до навчання. Це сприяє більш глибокому розумінню та зв'язку між різними галузями знань.

У НУШ вчителі активно використовують сучасні педагогічні технології та методики, такі як проектне навчання, інтерактивні заняття та використання ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій). Учитель у НУШ приділяє особливу увагу індивідуальним потребам і здібностям кожного учня. Це дозволяє забезпечити диференційований підхід до навчання, адаптуючи завдання та методи до рівня підготовки та інтересів учнів. Учитель спрямовує свою діяльність на формування ключових компетентностей учнів, таких як критичне мислення, комунікативні навички, соціальна та громадянська відповідальність, ініціативність та підприємливість. Учитель активно співпрацює з батьками та громадою, залучаючи їх до освітнього процесу та створюючи спільне середовище для розвитку дітей.

Таким чином, учитель НУШ — не просто передавач знань, а ключова фігура, яка сприяє всебічному розвитку учнів, використовуючи сучасні методики та технології для досягнення високої якості освіти. Цьому допомагає ресурсне забезпечення — забезпечення шкіл необхідними матеріалами та технікою. Завдяки новим підходам та технологіям очікується значне покращення якості освіти. А підвищення рівня освіти сприятиме зростанню конкурентоспроможності України на міжнародній арені.

Пілотування проекту НУШ-2 є важливим кроком у трансформації української системи освіти, який, попри виклики, має потенціал суттєво підвищити її якість і відповідність сучасним вимогам.

Усупереч наявним перешкодам українська освіта обов'язково стане сильнішою після теперішніх випробувань, ключем до відновлення сподівань і можливостей для майбутнього кожного громадянина України, буде основою прогресу та розвитку нації, фундаментом її майбутнього. Ми маємо йти в ногу з часом і відповідати новим реаліям. Нашою метою має бути створення такого навчання, яке б не погіршувало рівень знань школярів, а лише покращувало його. В цьому допоможе креативність та винахідливість і вчителя, і здобувача освіти.

Список використаних джерел:

1. Освіта і наука України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. 2023. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf>

Світлана Олексенко,

старший викладач кафедри історичної та громадянської освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Наталія Петрошук,

доцент кафедри історичної та громадянської освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук

Світлана Савченко,

доцент кафедри історичної та громадянської освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат історичних наук

Безпечне та здорове освітнє середовище для учасників освітнього процесу

Вітчизняні та зарубіжні науковці й практики трактують освітнє середовище як частину життєвого, соціального середовища людини, яка виявляється у сукупності всіх освітніх факторів, що безпосередньо або опосередковано впливають на особистість у процесах навчання, виховання та розвитку; є певним виховним простором, у якому відбувається розвиток особистості.

Однією з основних концептуальних засад освітньої реформи «Нова українська школа» є створення сучасного безпечного освітнього середовища, що сприятиме творчому розвитку, мотивуватиме учнів до навчання. Воно ґрунтується на засадах особистісно орієнтованої моделі освіти, максимально враховує права, потреби та інтереси всіх учасників освітнього процесу, тому має на меті забезпечити:

- наявність безпечних умов навчання та праці;
- комфортну міжособистісну взаємодію, сприяючи емоційному благополуччю учнів, педагогів та батьків;

- відсутність будь-яких проявів насильства та наявність достатніх ресурсів для їх запобігання;
- дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

Проте освітній процес вкотре зазнав змін. Забезпечення належних умов організації безпечного освітнього середовища та безпека учасників освітнього процесу стали не просто актуальними, а життєво необхідними питаннями. Освітяни України, продовжуючи працювати у важких умовах війни, покладають на себе новий рівень відповідальності та формують унікальний педагогічний досвід.

З метою забезпечення дотримання конституційних прав та свобод дитини, гарантій з охорони дитинства, реалізації прав дітей на освіту, безпечне для життя і здоров'я освітнє середовище, збереження та зміцнення здоров'я підростаючого покоління Указом Президента України від 25 травня 2020 року № 195 схвалена *Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text>.

Щоб підвищити ефективність превентивних заходів щодо запобігання та попередження вчиненню правопорушень в освітньому середовищі та створити безпечні умови навчання та викладання, комфортну міжособистісну взаємодію, що сприятиме емоційному благополуччю учасників освітнього процесу, відсутності будь-яких проявів насильства, забезпечивши при цьому достатньо можливостей для їх запобігання, а також дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу 07 квітня 2023 року схвалено *Концепцію безпеки закладів освіти* (розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2023 р. № 301 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-kontseptsii-bezpeky-zakladiv-osvity-i070423-301>).

Відтак безпечне освітнє середовище в умовах воєнного стану набуває інших акцентів і підходів, а основним цільовим напрямом педагогічного колективу закладу освіти стає забезпечення

безпекової складової здоров'я особистості, її фізичного, психічного, соціального і духовного благополуччя.

Особлива і визначальна роль в цьому питанні належить учителю, перед яким постають такі завдання:

- надати здобувачам освіти базові знання з основ безпеки та формування поведінки правильних безпекових дій в умовах воєнного стану;
- навчити правилам збереження власного здоров'я та життя, надання допомоги оточуючим в разі бойових дій;
- забезпечити психолого-педагогічний супровід емоційно вразливим категоріям осіб, надання їм психологічної підтримки;
- сприяти адаптації та емоційно-психологічної підтримки тимчасово внутрішньо переміщеним особам;
- виховувати моральну стійкість, витримку, милосердя, взаємодопомогу, силу волі та твердість духу, відчуття себе громадянином своєї країни;
- навчати протидії ворожій пропаганді, вірі в перемогу, підтримці власного емоційного ресурсу;
- сприяти розвитку здатності та вмінню протистояти негативним емоціям, стресу, тривозі, почуттю небезпеки;
- сприяти волонтерству.

<https://prosvitcenter.org/product/pro-bezpeku-bezpechna-osvitnia-ekosystema-hromady-navchalno-metodychnyy-posibnyk/>

На виконання таких завдань і задля реалізації зазначених нормативно-правових актів пропонуємо освітній спільноті в межах компетенції організувати заходи, які спрямовані на:

- оволодіння необхідними знаннями, потрібними для подальшої безпечної життєдіяльності, які допоможуть зберегти життя;
- формування в учасників освітнього процесу гігієнічних навичок та засад здорового способу життя, зокрема звичок здорового харчування, фізичної активності, безпечної комунікації;
- впровадження принципу недискримінації, в тому числі конфіденційності щодо наявності будь-яких дискримінуючих ознак;
- запобігання вживанню учнями, іншими учасниками освітнього процесу тютюну, алкоголю, наркотичних засобів, інших речовин із психоактивною дією, унеможливлення їх розповсю-

дження та вживання в закладі освіти та на прилеглих до нього територіях;

- упровадження в закладах освіти програм із протидії провадам насильства та булінгу (цькування) і їх попередження;
- проведення ефективних інформаційних кампаній для учасників освітнього процесу, спрямованих на популяризацію здорового та безпечного способу життя, вакцинації, профілактики інфекційних та неінфекційних захворювань, протидію поширенню серед дітей та підлітків звичок, небезпечних для їх фізичного або психічного здоров'я.

Також рекомендуємо в роботі використовувати оздоровчі технології терапевтичного спрямування: арттерапія, піскова терапія, ігрова терапія, музична терапія, кольоротерапія, казкотерапія; організаційно-педагогічні технології: планування освітнього процесу, що сприяють запобіганню перевтоми, гіподинамії та інших дезадаптаційних станів тощо.

Разом з тим, рекомендуємо учителям під час уроку впроваджувати психологічні хвилинки, які допоможуть здобувачам освіти впоратися зі стресом та його наслідками, емоційно налаштуватися на урок і плідну роботу, завдяки чому створюватиметься сприятлива атмосфера, яка дасть змогу розслабитися, зняти емоційне напруження, відновити почуття безпеки та психоемоційного комфорту, що є природним механізмом стабілізації. Регулярне впровадження психологічних хвилин у зручний час і слушній нагоді допоможе здобувачам освіти стати більш спокійними, врівноваженими, краще зрозуміти свої почуття. Учитель має сам визначити, коли і у який час провести психологічну хвилинку.

Слід зазначити, що одне з найважливіших завдань сьогодні — оволодіння необхідними знаннями, які допоможуть зберегти життя. Зокрема, які заборони та обмеження діють під час воєнного стану; що таке «тривожна валіза», як її зібрати, що туди покласти; як діяти під час повітряних тривог (що робити, якщо сигнал застав удома / на вулиці / в магазині тощо); як поводитися під час обстрілів; як надавати першу домедичну допомогу. Заслуговують на увагу педагогів розроблені Державною служ-

бою України з надзвичайних ситуацій правила поведінки у разі виявлення вибухонебезпечних предметів «Загрози та небезпеки від вибухонебезпечних предметів». Вбачаємо за доцільне проведення із учасниками освітнього процесу просвітницьких заходів щодо питань мінної небезпеки і вибухонебезпечних предметів. URL: Презентація PowerPoint (dsns.gov.ua)

Повномасштабна війна російської федерації проти України та перебування у постійному стресі критично вплинули на стан психологічного здоров'я учасників освітнього процесу та безпосередню організацію навчання. Відтак були внесені зміни до статті 51 Закону України «Про повну загальну середню освіту» Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>. Вважаємо за потрібне нагадати, що тепер педагоги мають виділяти не менше 10 % загальної кількості годин на вдосконалення знань, вмінь і практичних навичок у питанні надання психологічної підтримки учасників освітнього процесу. До цієї теми корисними для педагогів будуть такі матеріали: Лист МОН України від 29.03.2022 № 1/3737-22 «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zabezpechennya-psihologichnogo-suprovoduuchasnikiv-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini>; Лист МОН України від 04.04.2022 № 1/3872-22 «Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-metodichni-rekomendaciyi-persha-psihologichna-dopomoga-algoritm-dij>

Інструментом для створення умов психологічно безпечного освітнього середовища є: моніторинг психологічної безпеки освітнього середовища та учасників освітнього процесу; психологічне консультування керівників закладів освіти та педагогічних працівників щодо управління освітнім середовищем у контексті психологічної безпеки; організація спеціального соціально-психологічного навчання учасників освітнього процесу, що сприяє їх саморозвитку, у тому числі, як суб'єктів взаємодії в освітньому середовищі; підготовка практичних психологів системи освіти до психологічного супроводу взаємодії суб'єктів освітнього

процесу та утворення ними безпечного освітнього середовища.
https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/KBOS_book.pdf

Доцільно наголосити, що потужним інформаційним ресурсом для педагогів столиці є сайт і платформа дистанційного навчання Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка URL: <https://ippo.kubg.edu.ua/>. До уваги освітян не лише значний перелік навчальних модулів і вебінарів, методичних кейсів, а й актуальна інформація, яка стосується безпечного освітнього середовища, професійного зростання, перебігу конкурсів і олімпіад, організації освітнього процесу та позаурочної діяльності.

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. ВИКЛИКИ. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Дошкільна і початкова освіта

*Людмила Меленець,
завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук*

У новий навчальний рік з новим Законом «Про дошкільну освіту»

Право особи на освіту може реалізовуватися шляхом її здобуття на різних рівнях освіти, у різних формах і різних видів, у тому числі шляхом здобуття дошкільної. Незважаючи на всі тяготи та випробування (пандемія, збройна агресія рф), що випали на долю України 20-х роках ХХІ століття, триває реформа освіти, і дошкільної зокрема.

Мета дошкільної освіти — забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей шляхом виховання, навчання, соціалізації та формування необхідних життєвих навичок. Діти старшого дошкільного віку обов'язково охоплюються дошкільною освітою відповідно до стандарту дошкільної освіти. Відповідальність за здобуття дітьми дошкільної освіти несуть батьки, які самостійно обирають способи та форми, якими забезпечують реалізацію права дітей на дошкільну освіту. Умови для здобуття дошкільної освіти створюють органи місцевого самоврядування шляхом: формування і розвит-

ку мережі закладів освіти; замовлення підготовки педагогічних працівників; реалізації освітніх програм неформальної освіти для батьків; проведення інших заходів. Порядок, умови, форми та особливості здобуття дошкільної освіти визначаються спеціальним законом (ст. 11 Закону України «Про освіту») [4].

Проект закону № 8030 «Про дошкільну освіту» було зареєстровано у Верховній Раді 13 вересня 2022 року, а 21 березня 2023 року Верховна Рада розглянула документ у першому читанні та схвалила його за основу. 31 травня 2024 року комітет ВР України з питань освіти, науки та інновацій рекомендував народним обранцям ухвалити законопроект про дошкільну освіту в другому читанні та в цілому. У четвер, 6 червня 2024 року, законопроект № 8030 було винесено на розгляд Верховної Ради в другому читанні та було схвалено 299 голосами в цілому. Варто зауважити, що під час розроблення нового закону фахівці врахували світовий досвід і євроінтеграційні вимоги.

Звертаємо увагу — внесено ясність у термінологію дошкільної освіти, визначено ключові поняття невід’ємного складника системи освіти (не ланки освіти, як це зустрічається в публікаціях та усних доповідях, а саме складника освіти). Зокрема уточнюється поняття «дошкільна освіта» — процес і результат всебічного розвитку, виховання, навчання, соціалізації дітей та формування у них необхідних життєвих навичок і компетентностей до початку здобуття початкової освіти.

На основі вікової періодизації розвитку дитини визначені **базові етапи дошкільної освіти**:

- вік немовляти (до одного року)
- ранній вік (від одного до трьох років)
- молодший дошкільний вік (від трьох до чотирьох років)
- середній дошкільний вік (від чотирьох до п’яти років)
- старший дошкільний вік (від п’яти до шести (семи) років, або ж до восьми років — для дітей з особливими освітніми потребами).

Закон України «Про дошкільну освіту» розроблено з метою **удосконалення функціонування системи дошкільної освіти**. При цьому необхідно враховувати набутий за роки незалежності України інституційний досвід; забезпечення рівного та без-

бар'єрного доступу кожного малюка до якісної дошкільної освіти; упровадження альтернативних механізмів фінансування дошкільної освіти; охоплення дошкільною освітою та додатковою увагою держави дітей від самого народження; впровадження ідеї автономії закладу дошкільної освіти та академічної свободи педагога; розвиток закладів дошкільної освіти всіх форм власності та інших суб'єктів освітньої діяльності; підвищення якості дошкільної освіти.

Окрім того, документ унормовує зміни, що стосуються діяльності педагогічних працівників, функціонування та забезпечення дитячих садків, зокрема:

- Педагогічні працівники матимуть 56 календарних днів щорічної відпустки, а для вихователів, інструкторів з фізкультури, психологів, соціальних педагогів, асистентів вихователів, методистів передбачене зменшення навантаження. Чітко визначено скорочений робочий час педагогічних працівників закладів дошкільної освіти і скорочений обсяг педагогічного навантаження, що дозволяє привести ці питання у відповідність до трудового законодавства, зменшити навантаження на вихователів, віднайти час для інших видів їхньої педагогічної діяльності (організаційної, методичної тощо) і забезпечити повноцінний відпочинок поза робочим часом.

- Засновникам надано право встановлювати вищі посадові оклади, доплати, надбавки та додаткові винагороди та прописаний обов'язок забезпечити педагогів ігровими, дидактичними, матеріально-технічними ресурсами.

- Педагогічні працівники зобов'язані систематично (щонайменше один раз на п'ять років) підвищувати кваліфікацію з надання психологічної допомоги та підтримки дітей, домедичної допомоги, забезпечення безпеки дітей, вдосконалення цифрових навичок тощо.

- Зкладам дошкільної освіти дозволено організовувати (відповідно до законодавства) медичне обслуговування вихованців — медичними працівниками закладів дошкільної освіти, закладів охорони здоров'я чи фізичних осіб-підприємців (які провадять господарську діяльність з медичної практики).

Документ також унормовує розширені форми здобуття освіти (очна, мережева, дистанційна) та нові типи: мобільний, сімейний, мінісадок, центр педагогічного партнерства.

Новий закон містить чіткий порядок зарахування дітей за територіальним принципом та особливі умови ліквідації садків у сільській місцевості й спеціальних дитячих садків; забороняє всі форми дискримінації (у тому числі на підставі надання чи ненадання закладу дошкільної освіти благодійної допомоги); актуалізує й активізує всі процеси, пов'язані зі створенням безпечного, здорового та інклюзивного (а де потрібно — спеціального) освітнього середовища — облаштування території, будівлі, споруди та приміщення закладу дошкільної освіти з урахуванням потреб і можливостей маломобільних груп населення.

Що змінюється для дітей і батьків чи осіб, що їх замінюють. Батькам закон гарантує права на територіальну доступність дошкільних закладів, на формування індивідуальної освітньої траєкторії для дитини, право вибору форми здобуття дошкільної освіти та право на педагогічну підтримку. Для надання якісної та доступної дошкільної освіти всім дітям, документ пропонує:

- поряд із державною мовою (в державних і комунальних закладах дошкільної освіти) дозволити **створення за заявами батьків окремих груп із провадженням освітнього процесу мовою корінних народів** або національних меншин (спільнот),

- сприяти **вивченню мов міжнародного спілкування (насамперед англійської)** у державних і комунальних закладах освіти,

- забезпечити дітям із порушенням слуху право на **здобуття дошкільної освіти українською жестовою мовою**,

- гарантувати кожному вихованцю безоплатне здобуття дошкільної освіти у державному, комунальному закладі з можливістю перебування в ньому за запитом батьків до 11 годин на день (уперше визначено на рівні Закону гарантований обсяг часу для здобуття гарантованої Конституцією України «безоплатної дошкільної освіти»),

- створити умови для перебування дитини у закладі дошкільної освіти понад гарантований обсяг часу, але не більше

12 годин (на підставі звернення одного з батьків і за рішенням засновника державного, комунального закладу освіти), що може оплачуватися коштом засновника, батьків або ж з інших джерел, не заборонених законодавством (розмір оплати визначається засновником),

- забезпечити територіальну доступність дошкільної освіти для всіх її учасників і перевезення (за потреби) педагогічних працівників до садочків та у зворотному напрямку (до місця проживання),

- створювати і забезпечувати функціонування мобільних дитячих садків — для надання освітніх послуг у сфері дошкільної освіти за місцем проживання дітей на територіях, де не забезпечене безоплатне здобуття дошкільної освіти в інший спосіб,

- надати дітям право здобувати освіту в різних формах або поєднуючи їх, однак основною формою здобуття дошкільної освіти визначити очну (денну),

- дозволити закладам дошкільної освіти за можливості (з урахуванням запитів батьків дітей і за рішенням засновника закладу) запроваджувати мережеву (дистанційну) форму здобуття освіти, або ж педагогічний патронаж,

- надати право батькам організовувати здобуття їхніми дітьми дошкільної освіти за сімейною (домашньою) формою,

- зараховувати дітей до комунальних закладів дошкільної освіти у затвердженій законом черговості (наприклад серед тих, хто проживає на території обслуговування відповідного закладу дошкільної освіти, це — діти сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти загинлих (померлих) ветеранів війни, захисників і захисниць України, діти у складних життєвих обставинах і на обліку в службах у справах дітей, діти, що постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, діти з особливими освітніми потребами, діти старшого дошкільного віку, діти військовослужбовців, діти з числа внутрішньо-переміщених осіб, діти осіб, постраждалих внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, діти, рідні брати чи сестри яких вже навчаються у цьому закладі та ін.),

- зобов'язати відповідний орган управління у сфері освіти надати батькам (за зверненням) перелік суб'єктів освітньої діяльності, які забезпечують здобуття дошкільної освіти, або ж перелік закладів, які мають вільні місця, якщо дитина не отримала місця для здобуття дошкільної освіти в комунальному закладі дошкільної освіти, на території обслуговування якого проживає,
- надати батькам дитини дошкільного віку право на отримання педагогічної підтримки шляхом педагогічних, психологічних або інформаційних консультацій, проведення освітніх заходів тощо,
- дозволити батькам бути присутніми поряд зі своїми дітьми під час освітнього процесу (за попереднім погодженням з керівником закладу дошкільної освіти).

Також законом забезпечено правову визначеність у питанні віку, до якого діти можуть перебувати в дитячому садку та здобувати дошкільну освіту.

Отже, сферу дошкілля в Україні з нового навчального року регламентуватиме новий закон «Про дошкільну освіту» № 8030. Прийняття нового Закону України «Про дошкільну освіту» дозволяє акцентувати увагу на тому, що дошкільна освіта — це повноцінний рівень освіти, призначений для розвитку, виховання і навчання дітей у ранньому і дошкільному віці, для формування якісного людського капіталу. Кожна дитина повинна мати право здобувати і здобути якісну дошкільну освіту. Тому новий закон «Про дошкільну освіту» має на меті створити максимально сприятливі умови для стрімкого розвитку якісної та доступної дошкільної освіти, а також забезпечити й збалансувати інтереси всіх учасників освітнього процесу (покращити умови праці для освітян, розширити права батьків дошкільнят).

Стимулюючи розвиток галузі на належному рівні, закладаються умови для плекання потенціалу європейської вільної України — наших наймолодших співгромадян. У Міністерстві освіти України наголошують, що прийняття даного закону — ще один крок до адаптації української освіти до стандартів ЄС.

Список використаних джерел:

1. Верховна Рада України прийняла Закон «Про дошкільну освіту». Прес-служба Апарату Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/print/250462.html>
2. Верховна Рада ухвалила законопроект «Про дошкільну освіту»: що зміниться для освітян, вихованців і їхніх батьків. URL: <https://nus.org.ua/news/verhovna-rada-uhvalyla-zakonoprojekt-pro-doshkilnu-osvitu-shho-zminitsya-dlya-osvityan-vyhovantsiv-i-yihnih-batkiv/>
3. В Україні прийняли новий закон «Про дошкільну освіту». URL: https://osvita.ua/news/92272/#google_vignette
4. Про освіту. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19?find=1&text=%D0%B4%D0%BE%D1%88%D0%BA#Text>
5. Рада ухвалила закон про дошкільну освіту: що зміниться у садочках для дітей і батьків. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/zakon-doshkilnu-osvitu-shcho-zminitsya-sadochkah-1717597955.html>

Світлана Цибульська,

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Психосоціальна підтримка молодших школярів на початку навчального року: ідеї та поради

У новому 2024–2025 навчальному році перед освітньою спільнотою постає багато викликів, проте питання безпеки та психосоціальної підтримки здобувачів освіти має першочергове значення.

Після довготривалих канікул дітям важко повернутися до занять, тому перші тижні навчання повинні бути адаптаційними і поступово вводити дітей у світ знань. Важливо налагодити емоційний зв'язок із кожною дитиною, тому радимо перед по-

чатком навчального року через електронні застосунки надіслати в групу класу чи на поштову скриньку батьків лист-повідомлення про радість від очікуваної зустрічі з дітьми (особливо, якщо це майбутні першокласники). У перший день навчання потрібно бути максимально уважним до кожної дитини, зазначити, як Ви раді бачити всіх, як подорослішали та змужніли Ваші вихованці. Такі слова підтримки наповнять учнів позитивними емоціями, а в класі пануватиме атмосфера прийняття, довіри, спокою і захищеності.

Спільні цінності та патріотичний настрій мають об'єднати дітей. У класі можна розмістити плакати та малюнки, які відображають нашу силу і єдність. Перший урок має бути особливим і мотивувати учнів на важливість навчання заради майбутнього. Можна створити з дітьми колаж «Карта мрій» та подумати, як навчання допоможе досягнути цієї мети. Надихнути дітей, вселити відчуття надії та позитиву допоможе квест «Незвичайна подорож з однокласниками». Кожен етап мандрівки — це виконання різних завдань. Певний символічний предмет, захований у яскраву скриньку, який знайдуть діти, створить елемент гри, казковості.

Радимо поговорити з дітьми про патріотизм як цінність, з'ясувати, що для них означає бути патріотом, для чого знати свою історію, як шанувати пам'ять минулого та героїв сучасності. Можна попросити дітей поділитися думками щодо власної стійкості, розказати, що допомагає вистояти і справитися з усіма негараздами, поділитися своєю «суперсилою». Цікаві форми, методи та прийоми роботи з національно-патріотичного виховання для роботи з дітьми можна знайти у модулі «Плакаємо патріота: формування особистісних якостей учня початкової школи» <https://elearning.ipo.kubg.edu.ua/enrol/index.php?id=456>

У перші дні навчання розпочинаємо роботу зі створення простору взаємин — обговорення правил класу. Чіткі рекомендації викликають у дітей усвідомлення структурованості освітнього простору, безпеки, спонукають до відповідальності та контролю за особистою поведінкою. Нагадуємо дітям про рутини. Передбачувані щоденні дії значущі для формування у молодших школя-

рів відчуття стабільності та буденності. Рекомендуємо проводити такі бесіди на ранковій зустрічі, яка є активною формою створення комфортної атмосфери в дитячому колективі та покликання мотивувати учнів до навчання. Змістове наповнення кожного етапу ранкової зустрічі повинно бути актуальним та відповідати сучасним потребам: мінна безпека, дії у надзвичайних ситуаціях, основи цивільного захисту. Для відпрацювання алгоритмів найкраще періодично організовувати ситуаційно-рольові ігри.

Шкільне життя у воєнний час наповнене стресовими і травмуючими ситуаціями. Найлегший спосіб «пропрацювати» їх через гру та арт-техніки: малювання, казкотерапію, театралізацію, експресивні форми мистецтва (спів, музика, танці). Є діти, яких втомлюють надмірні контакти, і вони прагнуть усамітнення. Для них можна обладнати у класі «безпечне місце». Тут діти зможуть відпочити на пуфі, чи посидіти у кріслі-мішку, погратися м'якими іграшками, що теж стають дієвим психологічним та педагогічним інструментом. Спілкування від імені іграшки дозволяє дитині поділитися своїми тривогами і хвилюваннями. Прояви турботи про улюблену іграшку додають дитині силу витримати напругу і швидше заспокоїтися.

У зв'язку з воєнними діями багато дітей мають знижений рівень соціальної адаптивності, основними ознаками якого є невпевненість, замкнутість, обмежене спілкування. Відновити почуття благополуччя учнів, налагодити ефективну комунікацію допомагають ігрові активності. Поради щодо фізичної, моральної, психічної стабілізації дітей та формування їх життєстійкості розміщено за покликанням: <https://elearning.ipo.kubg.edu.ua/course/view.php?id=535>.

Допомогти вчителю налагодити привітне спілкування у класі, формувати доброзичливі, гуманні взаємини, ціннісне ставлення до однокласників допоможуть поради, розміщені у модулі «Спілкуємось ефективно: як розвивати діалогічне мовлення молодших школярів», який можна знайти за покликанням <https://elearning.ipo.kubg.edu.ua/course/view.php?id=526>.

Отже, ранкові рутини, встановлення правил класу, підтримка позитивного виховання, навчання через ігрові активності —

це інструменти, які дозволяють досягнути передбачуваності та структурованості освітнього простору, двох визначальних чинників здорового розвитку і зростання дітей.

Ще більше корисної інформації запропоновано для педагогів на платформі дистанційної освіти ІПО <https://elearning.ipo.kubg.edu.ua/?redirect=0>. Близько 200 модулів допоможуть педагогам знайти відповіді на запитання, як оптимізувати програму та проводити уроки у воєнний час, як створювати безпечний і захищений освітній простір у закладі освіти та на онлайн-уроках, як торкатися делікатних питань втрати близьких і говорити з дітьми про війну, як зберігати ресурс здобувачів освіти та не вигорати самому.

Із метою педагогічного супроводу вчителя та надання йому дієвого інструментарію в роботі з дітьми в умовах воєнного стану викладачі Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка опублікували poradnik, у якому представлено досвід роботи освітян міста Києва під час війни щодо забезпечення якості освіти, зібрано рекомендації для збереження й відновлення внутрішніх ресурсів учасників освітнього процесу.

https://drive.google.com/file/d/1Et-AY_50Vbz0tG0UADHlg1jB4cZbHRZc/view

<https://drive.google.com/file/d/1olwY8tMT3febemiDswTyLiHlvgeta5-Z/view>

Вчителі, психологи, соціальні педагоги повинні спрямувати свій потенціал на формування безпечного середовища у закладі освіти та надання психосоціальної підтримки учасникам освітнього процесу.

Алла Гончаренко,

доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук, доцент

Наталія Дятленко,

доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат психологічних наук, доцент

Як зробити навчання дошкільників цікавим та розвивальним: педагогічні роздуми

Не стихають суперечки науковців, педагогів, батьків дошкільників про те, яким має бути навчання дітей цього віку. Поступово відходимо від традиційної знанняєвої парадигми, коли ефективність роботи педагога вимірювалася виключно знаннями вихованців; на зміну прийшов компетентнісний підхід, який вимагає активного залучення дитини до процесу пізнання, опертя на її мотиваційну сферу, безпосередню практичну діяльність. Беремо до уваги імпліцитний характер дитячого пізнання (більшість інформації дитина засвоює мимовільно, не докладаючи зусиль), вона відкрита до впливів зовні і можна сказати, що навчається постійно і для цього не обов'язково має бути в груповій кімнаті та сидіти за партою; є активним суб'єктом, що виявляється в її власних способах пізнання, активності, готовності пізнавати і відкривати; успішність її навчання значною мірою залежать від її включеності в розвивальне освітнє середовище. Начальною діяльністю дошкільник лише починає оволодівати, це прерогатива майбутніх вікових періодів, разом з тим, від сьогоднішніх перших кроків значною мірою залежить, чи буде в подальшому любити вчитися, чи стане потреба в пізнанні, здобутті нових знань, стилем всього життя і набуде важливої цінності. У даних методичних рекомендаціях зосередимо увагу на основних моментах

в організації навчання дошкільників, дотримання яких може стати для них радісним, цікавим та результативним процесом.

— *У першу чергу радимо опікуватися психологічним комфортом в групі.* Діти мають відчувати увагу, повагу та підтримку з боку вихователя; в дитячому середовищі має культивуватися і поціновуватися атмосфера довіри одне до одного та щирої зацікавленості. Коли дошкільники почуваються вільно, спокійно, то поведуться невимушено, цікавляться всім навкруги, ставлять запитання, висловлюють судження. У такій атмосфері розкриваються здібності дитини, вона стає здатною до пізнання, ризиків та відкриттів, її процес учіння відбувається успішно. Зроблена помилка, невдала спроба має розцінюватися як подолання першої сходинки в пізнанні і стимул для подальших кроків.

— *Беремо на замітку, що в організації навчальної діяльності дитини акцент варто робити на її почуттєвих переживаннях.* Шлях до розуміння та оволодіння конкретними знаннями має йти через почуттєві переживання дітей (здивування, інтерес, радість, сподівання, наміри, бажання, надії), які пробуджує сам педагог за допомогою різних засобів, до відтворення уявлень в грі, малюванні, розповідях і далі до більш-менш чіткого розуміння і формування елементарних уявлень і понять.

— *Радимо практикувати повноцінне системне тематичне навчання як форму організації навчальної діяльності дітей, де створюються сприятливі умови для задоволення потреб дітей в пізнанні, апробації власних сил і спроможностей.* Мова йде про те, що змістові теми мають вивчатися не одноразово на окремому фронтально організованому занятті, а певний час (один, два, три тижні) за різних форм організації дітей у різних ситуаціях та за різного контексту аж допоки знизиться чи зовсім зникне інтерес дітей до них. Хто пропонує ці теми? Насамперед, варто орієнтуватися на інтереси дітей, частіше обговорювати з ними, що саме вони б хотіли дізнатися, брати до уваги зміст їх запитань, суджень, зацікавленостей, тощо. Наприклад, помічено, що діти на прогулянці з інтересом спостерігають за роботою сміттєвоза, отож, можливо, варто започаткувати тему про переробку побутових відходів, або появу дитячого інтересу до комах можна

транслявати в обговорення, перегляд фільмів, спостереження, малювання, тощо. Що це дає? Діти мають можливість зануритися в тему, задіяти різні органи відчуттів, застосувати мислинне-ві операції, при цьому навчатися не лише на чолі з вихователем, а й одне від одного. Під кінець опанування теми групова кімната має нагадувати експериментальний майданчик, де відображується весь процес і результати навчання — малюнки, саморобки, плакати, книжки, тощо. Втім, вихователь сам може ініціювати вивчення теми через створення певної інтриги, проблемної ситуації, емоційно-збагаченої ситуації. Завершуватися вивчення теми має теж цікаво і надихаючи, яке умовно можна назвати святкуванням досягнень, наприклад, екскурсією, веселими іграми, спільними з батьками вечорами і т.д.

— *Пропонуємо звернути увагу на облаштування в групі закладу предметно-ігрового середовища*, яке має інтригувати, кликати, заохочувати до активних дій. Вважаємо, що таким вимогам може відповідати розміщення матеріалів по освітніх осередках, серед них: природничий, математичний, ігровий, книжковий та ін. Здається, настав час оживити діяльність в них, наповнити новим змістом, включити в педагогічний процес на рівноправних з іншими формами засадах. Саме такі осередки вихователь може використовувати для реалізації тематичного навчання; тут діти за власним бажанням, відповідно до власних інтересів можуть займатися різними справами: малювати, ліпити, вирізувати, майструвати, прати та прасувати, лагодити книжки, працювати в куточку природи, складати пазли, будувати з конструктора тощо. В умовах зниженого покрокового контролю та регламентованості діти будуть успішно нарощувати свій інтелектуальний потенціал, вправляючись у самостійності, ініціативності, творчості. Вихователь при цьому не самоусувається від роботи, його функції розширюються: в одних ситуація він — консультант, в інших — партнер, а в деяких і учень. Наповнення осередків має постійно змінюватися: доповнюватися, замінюватися, відповідати появі нових інтересів і можливостям. На початку вивчення теми осередки наповнені невеликою кількістю матеріалів, поступово — все більше й більше. Чим менші за віком діти, тим менше

має бути матеріалів. Це вимагає продуманої організації, хорошо-го оснащення, систематичності, єдності підходів і лише за таких умов можна очікувати продуктивної зустрічної активності дітей.

— *Намагайтесь максимально використати простір групової кімнати для організації роботи в освітніх осередках.* Добре, коли окремі куточки будуть відділені ширмами, перегородками, невисокими меблями і розміщені не по периметру кімнати, а по всій площі кімнати. Групова кімната не повинна нагадувати будинок відпочинку для дорослих людей, де всі предмети мають зафіксоване один раз і назавжди місце. Бездоганна чистота в групах, відсутність захаращеності, естетика інтер'єру — все це лише добре підґрунтя для організації різноманітної предметно-практичної, художньо-творчої діяльності, ігрової діяльності дітей.

— *Постійно оновлюйте дитячі осередки новими предметами, матеріалами, іграми.* Коли додавання матеріалів є постійним, вчасним, відповідним до інтересів дітей — *групові кімнати стає місцем експериментування, джерелом творчих ігор, спонукає дітей до запитань і позитивного розвитку.* Вихователів мають турбувати питання: чи достатньо матеріалів у групі, чи враховані інтереси як всієї групи, так і окремих дітей, чи стимулюють розумову діяльність, чи вдало розміщені, чи вчасно змінюються, замінюються, доповнюються? Потрібно безперервно додати нові матеріали, замінювати існуючі, тимчасово або назавжди прибрати ті, до яких втрачено інтерес. Взагалі педагог має постійно бути в пошуку і намагатись відшукувувати все нові і нові справи, які можуть зацікавити дітей.

— *Намагайтесь використовувати різні зацікавленості дітей і відображувати їх в осередках.* Наприклад, у групі є дитина з Вірменії, як тут не скористатися ситуацією і не допомогти всім іншим познайомитися з цією країною, її культурою, мовою, стравами, виставивши для огляду книжки, листівки, елементи національного вбрання, покуштувавши смачного печива (напевне, мама цієї дитини вам допоможе). Або є діти, які постійно бувають з своїми батьками в селі — нехай із чергової поїздки будуть привезені цікаві фотографії і всі діти зможуть побачити цікаві світлини сільського життя.

У цих рекомендаціях ми зупинилися лише на окремих позиціях, що на наш погляд, є важливими для успішного навчання дошкільників. Переконані, що кожний вихователь має безмежний арсенал методів, підходів, можливостей, творче осмислення представленого допоможе збагати педагогічний процес успішними практиками навчання дошкільників.

Олена Полякова,

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Методичні поради педагогам початкової школи щодо формувального оцінювання

У 2024/2025 навчальному році освітній процес у 1–4-х класах спрямовують на реалізацію Державного стандарту початкової освіти з урахуванням досягнень впровадження концептуальних засад реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» та подолання викликів, зумовлених особливостями освітнього процесу в умовах воєнного стану.

Важливими напрямками освітньої діяльності стають:

- ✓ посилення заходів безпеки життєдіяльності, зокрема просвіта щодо цивільного захисту;
- ✓ посилення роботи щодо забезпечення соціально-емоційного розвитку, зокрема і формування навичок самозарадності;
- ✓ психологічний супровід освітнього процесу в умовах воєнного часу;
- ✓ актуалізація національно-патріотичного виховання, формування громадянської позиції;

У 2024/2025 навчальному році оцінювальну діяльність здійснюють відповідно до Методичних рекомендацій щодо оціню-

вання результатів навчання учнів 1–4 класів закладів загальної середньої освіти, що затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 13.07.2021 № 813, можна переглянути за покликанням: <https://imzo.gov.ua/2021/07/15/nakaz-mon-vid-13-07-2021-813-pro-zatverdzhennia-metodychnykh-rekomendatsiy-shchodo-otsiniuvannia-rezul-tativ-navchannia-uchniv-1-4-klasiv-zakladiv-zahal-noi-seredn-oi-osvity/> та порад щодо оцінювання результатів навчання здобувачів початкової освіти та їх фіксація на носіях зворотного зв'язку між учасниками освітнього процесу, запропонованих у додатку 2 листа МОН від 19.08.2022 № 1/9530-22 (с. 13–26). Можна переглянути за покликанням: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/08/20/01/Dodatok.2.pochatkova.osvita.20.08.2022.pdf>

Привертаємо увагу до прикінцевих положень рекомендацій: «Ці методичні рекомендації з питань оцінювання результатів навчання учнів 1–4 класів мають рекомендаційний характер».

У 1–4-х класах закладів загальної середньої освіти здійснюють формувальне та підсумкове (річне) оцінювання. У 1–2-х класах оцінювання навчальних досягнень учнів виражають вербальною оцінкою (оцінювальним судженням), у 3–4-х класах за рішенням педагогічної ради може використовуватись як вербальна, так і рівнева оцінка.

Формувальне оцінювання — це процес збору, аналізу та інтерпретації інформації про досягнення здобувачів освіти з метою покращення їхнього навчання та розвитку. Формувальне оцінювання — це оцінювання, яке мотивує дітей вчитися.

Учитель може підкоригувати учня, надати зворотний зв'язок у процесі навчання. Процес формувального оцінювання має свій дизайн. Важливою є мета оцінювання. Необхідно розуміти, навіщо використовуємо формувальне оцінювання, що воно нам дасть і чим відрізняється від традиційного. Це допоможе змінити культуру оцінювання в класі.

Занімайте себе:

- Який очікуваний результат навчання?
- Що я хочу знати про навчання моїх учнів?

- Як я оцінюватиму учнів — письмово, усно, візуально, кінестетично?

- Коли я буду оцінювати — у процесі пояснення матеріалу чи після?

- Що мені знадобиться для формувального оцінювання учнів?

- Хто проводитиме оцінювання? Це буде взаємооцінювання чи оцінюватиме вчитель?

- Хто буде оцінений — окремі учні, група чи весь клас?

Перевірте себе, чи проводите ви в класі «оцінювання для навчання»:

- У класі більше цінуються ідеї, висловлені учнями, а не готові відповіді.

- Учні знають очікувані результати навчання та критерії успіху.

- Учні готові ризикувати, їх не лякають і не зупиняють помилки.

- Учні вміють аналізувати, надавати й отримувати відгуки.

- Учні відповідають за своє навчання.

- Учитель — не єдине джерело знань. Учні вміють користуватися принципом «Запитай у трьох, перш ніж запитати в мене». Так підвищуються комунікативні навички учнів.

- Учитель — фасилітатор у класі: він розуміє, як допомогти учням працювати в групі, досягати результатів за допомогою настанов чи зворотного зв'язку.

Отже, учень має зрозуміти, що необхідно робити, щоб досягти очікуваних результатів навчання. А саме:

- Куди я йду?

- Де я перебуваю тепер?

- Що я маю робити, щоб досягти поставленої мети?

Яка ж роль учителя в цьому процесі? На рівні «Куди я йду?» вчитель надає учням чітке та зрозуміле бачення навчальної мети та кінцевого результату. На рівні «Де я тепер?» учитель допомагає учням ставити власні цілі, надає постійний описовий зворотний зв'язок та навчає учнів оцінювати власні досягнення. На рівні «Що я маю робити, щоб досягти поставленої мети?» вчитель за результатами оцінювання визначає подальші кроки в навчанні учнів. Зокрема, надає інструкцію, орієнтовану на потреби кожного учня, та дає можливість здобувачам освіти відстежувати

власні успіхи в навчанні, розмірковувати над ними та за потреби удосконалювати їх.

Одним з головних принципів формувального оцінювання є надання зворотного зв'язку. Здобувачі освіти не лише отримують оцінні судження, але і розуміють, в чому саме полягають їхні сильні та слабкі сторони, і як вони можуть покращити свої результати. Це сприяє активній участі учнів у власному навчанні та розвитку.

Описовий зворотний зв'язок від учителя надає дорожню карту, у якій зазначено, де перебуває дитина в процесі отримання знань і що вона може зробити, щоб покращити свої результати навчання.

Рекомендуємо вчителям початкових класів, під час надання зворотного зв'язку, скористатися такими матеріалами:

Фідкевич О.Л. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: теорія і практика формувального оцінювання у 3–4 класах закладів загальної середньої освіти для педагогічних працівників» за покликанням: [https://lib.iitta.gov.ua/736395/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BD%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%203-4%20\(1\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/736395/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BD%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%203-4%20(1).pdf)

У контексті компетентнісного підходу формувальне оцінювання відбувається постійно, на кожному уроці та під час позаурочної навчальної діяльності (проектна діяльність, виконання домашнього завдання) у різних формах (оцінювання вчителем, взаємооцінювання, самооцінювання). Формувальне оцінювання відбиває реальний учнівський навчальний досвід, який можна фіксувати через спостереження, приклади дитячих робіт, портфоліо.

Також пропонуємо вчителям початкової школи переглянути методичні кейси, щодо організації освітнього процесу в 2024–

2025 навчальному році, які будуть розміщені на сайті «Початкова школа: від а до Я» за покликанням: <https://cdpo.ippo.kubg.edu.ua/> та на сайті кафедри дошкільної та початкової освіти Інституту післядипломної освіти за покликанням: <https://dpo.ippo.kubg.edu.ua/>

Ольга Третьяк,

доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук, доцент

Удосконалення інфо-, медіаграмотності вчителя початкової школи

Школа готує людину до подальшого життя. Це дуже відповідальна місія. І особлива роль тут належить початковій школі, бо саме вона закладає підвалини успішного навчання в середніх та старших класах, дає алгоритм дій на всі шкільні, а часто взагалі всі роки. Саме тут прививається любов до навчання, навички роботи з медіа, реакції на різні типи повідомлень.

Зміст початкової освіти сьогодні має вирізнятися міжпредметною інтеграцією і формуванням практичних навичок, що дозволить врахувати особливості молодших школярів, забезпечувати баланс між емоційною, інтелектуальною, духовною, соціальною та фізичною сферами, побудувати навчання дитини на формуванні в неї трьох орієнтирів: «відчуваю», «думаю» та «дію» завдяки використанню різноманітних організаційних форм навчання та компетентнісного підходу. Враховуючи те, що вчителів тепер надається більше свободи при плануванні освітнього процесу з метою реалізації програм та забезпечення цілісної системи знань, умінь і ставлень, спрямованих на формування

ключових компетентностей і наскрізних умінь, він може проводити раз на тиждень так звані тематичні дні, присвячені розвитку критичного мислення, удосконаленню вмінь досліджувати навколишнє середовище, у якому мешкають діти, дослідницько-пізнавальним проектам, екскурсіям, формуванню медіаграмотності або іншим навчальним потребам, що дозволить забезпечити якість освітнього процесу.

Сьогодні медіаосвіта має бути спрямована на забезпечення всебічного підготування дітей і молоді до життя в інформаційному суспільстві.

Навчальні предмети початкової загальної освіти спрямовані на соціалізацію особистості молодших школярів, їх патріотичне і громадянське виховання. Інтеграція тематики медіаосвіти скерована на досягнення цілей середньої освіти, сформульованих у концепції Нової української школи, і, зокрема, на розвиток критичного мислення. Громадянська та медіакомпетентність стає для сучасного вчителя інструментом, за допомогою якого він формує в учнів/учениць найважливіші людські якості, необхідні для життя в суспільстві.

Інтеграція медіаосвіти в шкільні предмети молодшої школи, особливо в громадянознавчий курс «Я у світі», впливатиме на формування громадянської, соціальної та медійної компетентності учня/учениці, а саме: вміння критично мислити; навичок пошуку, аналізу та оцінювання інформації, тверезого ставлення до медіаповідомлень на основі вивчення джерел. Учні зможуть вже з молодшого шкільного віку шукати та перевіряти інформацію, аналізувати вплив медіатекстів та створювати їх.

Сьогодні не достатньо бути грамотною, тобто письменною людиною і дізнаватися про новини з преси, щоб бути в курсі всіх новин. Важливо стати медіаграмотною людиною, тобто розумітися в сучасних медіа й інформації, де папір стрімко втрачає позиції, а новини і технології змінюються майже зі швидкістю світла.

Наш тематичний план курсу «Медіаграмотність як ключова компетентність сучасного вчителя» (UPL: <https://elearning.ipo.kubg.edu.ua/course/view.php?id=26>) складається з наступних частин:

- як вижити у світі фейків і дезінформації;
- шість кроків для перевірки інформації в медіа;
- десять порад для безпечного інфомедійного простору.

Мета дистанційного курсу навчання з медіаграмотності та критичного мислення — це формування практичних навичок із розуміння, аналізу й оцінювання змісту медіа, здатності створити власний медіа продукт і оцінити власну медіа активність. А також мотивувати вчителів розвивати нові медіа освітні компетентності та впровадити набуті знання до навчального процесу.

На допомогу вчителям склали глосарій з переліком слів і висловів, які стосуються теми з медіаосвіти. Підібрали рекомендовану літературу з покликаннями на електронні ресурси. Цінним для вчителів є практичні поради та досвід колег з впровадження медіаграмотності в освітній процес початкової школи.

Для самоконтролю розробили тестові завдання на вибір із декількох варіантів правильної відповіді, на встановлення відповідності, на завершення думки. Наприклад, вчителі мають знати та розуміти, що таке медіа, медіаграмотність, фейки, інформаційні вкиди, тролі, боти, клікбейт, слова-тригери, факт-чекінг, ботоферми, дедлайн та інші.

Статистика відверто свідчить про те, що українське суспільство конче потребує підвищення інфомедійної грамотності. Медіаграмотна людина знає і вміє критично сприймати та оцінювати інформацію й, відповідно, приймає обґрунтовані й адекватні рішення.

Що тоді таке медіа? Медіа у вузькому розумінні — це всі канали масової інформації й комунікації: телебачення, друковані газети і журнали, радіостанції, інтернет-сайти, блоги, соціальні мережі (Facebook, Instagram, Telegram, Twitter, TikTok та ін.). У ширшому розумінні медіа — всі тексти, зображення і коди природних та штучних мов, які можуть фіксувати й передавати повідомлення.

Медіаграмотність є відкритим у часі процесом. Вона дозволяє сучасній людині приймати обґрунтовані рішення, менше залежати від впливів, краще розуміти межу між реальністю та медійною картиною світу, між фактом та маніпуляцією. Тобто залишатися

собою і змагатися за власні цінності. Медіаграмотність є запорукою виживання і, тим паче, успіху в новому інформаційному середовищі.

Десять компетентностей із медіаграмотності, розроблених нідерландською організацією Mediawijzer.net. Інтерактивна модель. Переклад «Детектор медіа»: URL: <https://bit.ly/3ew7qXL>.

Розгледіти, щоб побороти фейк: як він є.

Щоб подолати ворога, маємо знати його в обличчя: розуміти прикмети фейків і лазівки, що ними сумнівні повідомлення, брехня, маніпуляція вповзають у (наш) інфопростір. Ось ще одна проста метафора: медіаграмотність ніби мікроскоп показує у збільшеному вигляді інформаційне сміття, яким наповнені медіа:

фейки (відверта брехня) і дезінформація;

інформаційні вкиди — фейкові чи маніпулятивні повідомлення в контексті резонансної теми з чіткою метою обурити суспільство, завдати шкоди репутації тут-і-зараз;

джинса — замовні матеріали, замасковані під журналістські; маніпулятивні повідомлення; псевдонаука; інші приклади неякісної журналістики без дотримання стандартів.

Звісно, ці категорії переважно мають багато спільного, завжди збігаючись у двох місцях: неправдивій інформації і намаганні вплинути на свідомість людей. Роль справжніх демонів інфомедійного простору грають боти і тролі. Боти — це сторінки нерéalних осіб, краще чи гірше замасковані під «реальних людей», які поширюють фейки, публікують образливі, неадекватні, неправдиві коментарі, щоб викривити уявлення про громадську думку, спровокувати ворожнечу, бурхливу дискусію, яка дозволяє алгоритмам соціальних мереж «піднімати» й показувати такі повідомлення ширшій аудиторії. Впізнати, хоч і не завжди, бота можна за браком інформації й реальних фото, випадковим набором «друзів» чи фоловерів, однотипною маніпулятивною інформацією на сторінці. Тролі — це сторінки реальних людей, яким платять за деструктивну роботу у медіа, переважно в соціальних мережах.

Інформація, яку людина отримує щодня через ЗМІ та соціальні мережі, формує її свідомість. А це свідчить, що всю ін-

формацію потрібно перевіряти й аналізувати. Використовувати пошуковик Google, фактчекінгові сайти і сервіси, відкриті реєстри і бази даних, авторитетні наукові і науково-популярні ресурси, щоб дослідити будь-яке повідомлення перед тим, як йому довіряти. Діти схильні довіряти всьому, що чують від дорослих. Важливо навчити їх із найменшого віку принципу «довіряй, але перевірй», іншими словами — критичному мисленню.

Список використаних джерел:

1. Больц Норберт. Абетка медіа. За загал. ред. В. Ф. Іванова; Переклад з німецької В. Климченка. Київ: Академія укр. преси, Центр вільної преси, 2015. 177 с.
2. Збірник статей П'ятої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи». Київ : Центр Вільної Преси, Академія укр. преси, 2017. 393 с.
3. Медіаграмотність та критичне мислення на уроках суспільствознавства: посібник для вчителя. Т. Бакка, О. Бурім, О. Волошенко, Р. Євтушенко, Т. Мелещенко, О. Мокрогуз; за ред. В. Іванова, О. Волошенко. Київ : ЦВП, Академія укр. преси, 2016. 243 с.
4. Медіаграмотність: Підручник для вчителів / Сінді Шейбе, Фейз Рогоу. Перекл. з англ. С. Дьома; за загал. ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенко. Київ : Центр Вільної Преси, Академія укр. преси, 2017. 319 с.

Вікторія Щербина,

доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат психологічних наук

Забезпечення вчителями початкових класів якості освітньої діяльності в умовах воєнного стану в Україні

Загальні поради:

- **Зосередьтеся на соціально-емоційному розвитку учнів.**

Це особливо важливо в умовах війни. Щоб допомогти дітям впоратися зі стресом, тривогою та травмою можна використовувати низку технік. Наприклад, «хвилинки тиші» (короткі медитації), дихальні вправи, вправи на розслаблення.

Також потрібно створити у класі атмосферу безпеки і підтримки. Для цього можна використовувати **ранкові кола**, на яких діти можуть ділитися своїми почуттями, обговорити актуальні події, отримати підтримку один від одного та від вчителя.

На уроках мистецтва можна застосовувати **арт-терапію**: малювання, ліплення, аплікація, казки, ігри з ляльками — все це може допомогти дітям висловити свої емоції та переживання, а це, в свою чергу, знизить стрес і допоможе розслабитися.

На уроках з української мови та читання можна читати **казки та історії про подолання труднощів**: це допоможе дітям зрозуміти, що вони не самотні, і що навіть у найскладніших ситуаціях є вихід. Такі історії і казки також можуть використовуватися в якості навчального матеріалу з огляду на педагогічну мету вчителя (наприклад, розбір речень, вивчення частин мови тощо).

Також потрібно **заохочувати учнів спілкуватися один з одним, в тому числі онлайн**. Це допоможе їм зберегти відчуття спільноти та підтримки.

- **Використовуйте різноманітні методи навчання.** Зокрема, **ІКТ-технології**: онлайн-ресурси, навчальні відео, ігри, ві-

кторини, тренажери тощо — можуть допомогти зробити уроки більш цікавими та інтерактивними, зберегти мотивацію дітей до навчання. Також заохочуйте дітей робити групові проекти, дослідницькі роботи, презентації. В цьому контексті можна використовувати **STEAM підхід**, інтегруючи в уроки різні предмети: наприклад, під час вивчення теми з ЯДС «Тварини» можна читати вірші (українська мова і читання), співати пісні (музичне мистецтво), малювати тварин (образотворче мистецтво), рахувати їх, вирішувати задачі (математика) тощо. Наприклад, учні можуть вирішити таку задачу: «У зоопарку 20 слонів, 15 жирафів і 12 зебр. Скільки тварин живе у зоопарку?»

• **Застосовуйте гнучкий підхід до навчання.** Не всі діти можуть навчатися в одному темпі, особливо в умовах війни. Будьте готові коригувати свої плани та завдання відповідно до потреб і можливостей учнів. Диференційовані завдання (завдання різної складності, щоб кожен з них міг відчути успіх) є ефективним підходом до навчання. Індивідуальні навчальні листи з таких предметів, як математика і українська мова, групові проекти з інших дисциплін можна завершити у інший час, коли для цього з'явиться можливість, якщо урок було перервано через повітряну тривогу чи інші небезпечні ситуації.

Заздалегідь готуйте план дій на випадок повітряної тривоги, тому можна **записувати свої уроки**. Це зробить їх доступними для учнів, які не змогли навчатися через повітряну тривогу або не були присутніми на уроці очно чи онлайн. В цьому контексті також важливим є заохочення **самостійної роботи учнів**, це сприятиме розвитку навичок самоорганізації та відповідальності.

• **Співпрацюйте з батьками.** Батьки можуть стати вашими союзниками у забезпеченні безперервності освіти своїх дітей. Інформуйте їх про те, що відбувається в класі, і дайте їм поради, як допомогти своїм дітям навчатися вдома.

• **Співпрацюйте з іншими вчителями та персоналом школи**, щоб забезпечити всебічну підтримку учням. В тому числі з дітьми можна проводити інструктаж з правил поведінки під час надзвичайних ситуацій в якості ігор-навчання-тренування.

- **Дбайте про себе.** Вчителям також важливо піклуватися про своє психічне та фізичне здоров'я. Знайдіть час для відпочинку та релаксації. Читайте книжки, займайтеся спортом, гуляйте на свіжому повітрі, знайдіть час на власне хобі. Це дозволить вам відновитися і бути ефективними у роботі.

- **Звертайтеся за допомогою до психолога:** якщо ви або ваші учні відчувають складнощі й не можуть впоратися зі стресом або тривогою. Звернутися до професіонала за допомогою не соромно!

Ірина Байдак,

вчитель вищої категорії середньої загальноосвітньої школи № 13 ім. І. Хитриченка Святошинського району м. Києва, вчитель-методист

Особливості викладання предмета «фізична культура» в очному, дистанційному та змішаних формах в умовах воєнного стану

Заняття фізичною культурою та спортом мають велике значення у формування здорового способу життя, духовного та фізичного розвитку здобувачів шкільних закладів освіти. Фізичні вправи зміцнюють здоров'я, підвищують нервово-психічну активність в умовах емоційних стресів, підтримують фізичну і розумову працездатність. Саме фізична культура є необхідною умовою розвитку рухових та вегетативних функцій організму дитини на всіх етапах її життєдіяльності.

Однією з головних умов успішного фізичного виховання є сам вчитель. Учитель фізичної культури має великі можливості бути близьким до дітей і на основі цього впливати на них.

Саме учитель, повинен створити умови для формування в учнів ключових компетентностей та базових знань визначених Дер-

жавним стандартом базової середньої освіти (Додаток 21 до Держстандарту). Додаток 22 Держаного стандарту базової середньої освіти передбачає, що учень/учениця:

- формує власну психічну та соціально-психологічну сфери особистості засобами фізичного виховання;

- систематично займається фізичною культурою, володіє технікою виконання фізичних вправ;

- усвідомлює значення фізичної/рухової активності для підтримання стану здоров'я та задоволення у процесі фізичного виховання.

Розглянемо, як саме здійснюється й визначається унікальна роль учителя фізичної культури у формуванні фізично розвинутої особистості в очному, дистанційному та змішаному форматі в умовах воєнного стану.

Дистанційне навчання реалізовується за допомогою комп'ютерів, телекомунікаційних технологій та ресурсів мережі Інтернет.

У сучасних умовах комунікаційних технологій форми дистанційного навчання дозволяють учням різних вікових категорій виконувати вправи з фізичної підготовки, обмінюватися інформацією, обговорювати проблеми, які виникають під час навчального процесу.

Дистанційне навчання включає компоненти системи навчання такі, як зміст, цілі, організаційні форми, засоби навчання, системи контролю й оцінки результатів, дослідницьку і самостійну роботу.

Звичайно, виникають певні труднощі в роботі. Не кожна дитина має можливість для взаємозв'язку з учителем, тобто, обмежений доступ учня/учениці до Інтернету, відсутність у них цифрових пристроїв, низька мотивація учнів.

Основні форми онлайн-комунікації, які я використовую у своїй роботі:

- Відеоконференція — це конференція в режимі реального часу.

- Viber — застосунок, що дозволяє створювати закриті групи, спільноти, чати, обговорювати теми, завдання, проблеми, інформації.

- Форум — найпоширеніша форма спілкування педагога й учнів у дистанційному навчанні (учні старшої школи).

- Платформи Google, Classroom, Zoom, Єдина Школа, Google Meet.

Варто також розглянути очний формат навчання. Звичайно, форма освітнього процесу впродовж навчального року може змінюватися залежно від безпекової ситуації в населеному пункті де ви проживаєте.

Очна форма навчання передбачає комунікацію вчителів та учнів у стінах освітнього процесу. Перевага очної форми навчання, на мою думку, є: безпосередній контакт вчителя і учня, який дозволяє зручно і легко сприймати викладений матеріал, реалізовувати виховні задачі, не має обмежень у проведенні практичних занять, як основних, так і додаткових, постійний супровід здобувачів освіти.

З багаторічного досвіду роботи у школі можу зробити висновки, що очне навчання «змушує» учнів учитися. Відповідно більшість дітей навчається краще. А головне — це живе спілкування, в ході якого відбувається передача інформації у будь-якій формі від учителя до учня і навпаки. Спілкуючись із ровесниками та дорослими, діти вчать говорити, слухати, розуміти інших, пізнавати себе й навколишній світ. Завдяки спілкуванню діти набувають життєвого досвіду, навчаються усього, чим будуть користуватися в майбутньому: культури поведінки, гігієнічних основ, навичок самообслуговування. У спілкуванні дитина формується і самовизначається, виявляє свої індивідуальні особливості.

Варто також розглянути значення і сутність змішаного навчання. Змішане навчання — це методика, завдяки якій учні засвоюють частину освітнього матеріалу онлайн, а частину — офлайн.

Через повномасштабну війну в Україні доступними формами навчання у закладах середньої освіти стали дистанційна та змішана. Згідно з Закону України «Про освіту», серед професійних компетентностей педагогічних працівників є практичні вміння застосування сучасних методів і технологій навчання. Для за-

безпечення якісного навчання, із урахуванням сучасних вимог і викликів, необхідний пошук учителями нових технологічних рішень.

За умов змішаного навчання, частина пізнавальної діяльності учнів відбувається на уроці під безпосереднім керівництвом учителя, а друга — у самостійній роботі з електронними ресурсами індивідуально або в групах.

Змішане навчання має свої переваги, особливо в умовах воєнного стану:

- отримання досвіду командної праці дітей, під керівництвом учителів;
- гнучкість під час освітнього процесу;
- в учнів розвивається самостійність при здобутті освіти, можливість саморозвитку;
- засвоєння цифрових навиків під час навчання як учителями, так і учням;
- навчання стає більш індивідуальним для кожного учня.

Виходячи зі сказаного вище можна порадити своїм колегам незважно на умови воєнного стану робити навчання захопливим і таким, що стимулює. Варто лише до нього підходити з урахуванням інтересів і потреб учнів.

Пропоную кілька порад для вчителів, як зробити процес навчання цікавим, нестандартним для дітей і підлітків:

1. Урок має бути цікавим і саме ви можете його створити. Використовуйте різноманітні методи навчання: ігри, відео, дискусії, щоб уроки були захопливими і емоційний настрій був присутній.

2. Використовуйте приклади з свого власного життя і де можна даний навчальний матеріал застосувати в реальному житті, щоб зацікавити учнів.

3. Створюйте сприятливу атмосферу на своїх уроках. Коли буде присутня, то діти почуватимуть себе комфортно та зможуть вільно висловлювати свої власні думки та ідеї.

4. Давайте учням можливість обирати теми самостійно, щоб стимулювати їхню зацікавленість, вільно виражати свої ідеї та думки.

5. Використовуйте технології: інтерактивні дошки, комп'ютери, планшети, що може зробити ваші уроки більш цікавими та ефективними.

6. Будьте позитивним та енергійним вчителем.

7. Звертайте і враховуйте індивідуальні потреби, особисті інтереси кожної дитини, створюючи індивідуальні підходи до навчання.

Пам'ятайте, що саме «Сучасний педагог — це той, хто розкриває потенціал учнів, а не примушує їх вчити уроки» (Микола Скиба).

Саме тому роль вчителя є важливою, бо наша діяльність не обмежується лише передачею академічних знань, а відкриває соціальні основи комунікації дитини зі світом. У сучасному суспільстві освіта є важливою складовою розвитку дітей, а роль вчителів у ній провідна.

*Наталія Денисова,
вчитель інформатики школи I–III ступенів № 286 Голосіївського району м. Києва*

Штучний інтелект у початковій школі: цікаво й корисно

Сьогодні штучний інтелект (ШІ) все частіше використовується в багатьох сферах життя. Не оминув він і сферу освіти. Сьогодні все більше учителів та учнів користуються штучним інтелектом під час підготовки до уроків. При цьому про штучний інтелект в освіті можна говорити у трьох аспектах: освіта про штучний інтелект, освіта зі штучним інтелектом, освіта для світу зі штучним інтелектом.

Перший аспект — освіта про штучний інтелект в першу чергу приділяє увагу принципам роботи систем штучного інтелекту, створенню власних моделей, дослідженню того, як якість даних

впливає на роботу моделей, загострює увагу на етичних наслідках та розумінні потенційних негативних наслідків використання результатів роботи систем штучного інтелекту.

Другий аспект — освіта зі штучним інтелектом, коли вчителі та учні застосовують технології штучного інтелекту для підвищення ефективності освітнього процесу. Цей аспект включає в себе як безпосередньо генерування текстів, зображень тощо, так і створення продуктів, які можуть допомогти зробити освітній процес більш ефективним та прогнозованим. Наприклад, інструменти оцінювання, розробка індивідуальних траєкторій розвитку, створення розкладів. Завдяки доступу до великих об'ємів даних штучний інтелект може визначити сильні і слабкі сторони кожного учня та адаптувати навчальні матеріали до індивідуальних потреб. Однак такі інструменти, з одного боку, надають величезні можливості, але одночасно роблять неможливим (або безкорисним) використання багатьох класичних освітніх технік, які були ефективні сотні років.

Третій аспект — освіта для світу зі штучним інтелектом. Учнів важливо готувати до світу, важливою частиною якого є штучний інтелект. Його не можна ігнорувати, сподіватись на зникнення чи заборону. Штучний інтелект вже виконує частину завдань у багатьох професіях, і за прогнозами експертів багато професій зникнуть в найближчі десять років, а інші з'являться.

Як бачимо штучний інтелект сьогодні є викликом для всього світу, і для сфери освіти особливо. Однак просто заборонити використовувати ШІ в освіті не є правильним рішенням і ніколи не спрацює, тому нам потрібно навчитися з ним співпрацювати самим і навчити цьому дітей, а для цього потрібно розуміти, на яких процесах та алгоритмах побудована його робота, що вміє робити штучний інтелект і що він не вміє. При цьому у навчанні дітей особливу увагу потрібно приділяти розвитку критичного мислення (щоб діти могли зрозуміти, коли штучний інтелект видав неправильну або викривлену інформацію), відповідальності за використання матеріалів, створених за допомогою штучного інтелекту, академічну доброчесність, вміння вчитися протягом життя та адаптуватися до змін. Саме про формуванні цих ключових

чових компетентностей говорить Нова українська школа і саме цього вимагають від сучасного вчителя життєві реалії. Тому в цьому році я вирішила познайомити своїх учнів зі штучним інтелектом та разом з ними розібратися, чи правильно він виконав поставлене завдання.

У курсі інформатики для 2-го класу за підручником «Я досліджую світ. Інформатика. Дизайн і технології» авторів Наталії Морзе та Ольги Барної передбачено вивчення теми «Алгоритм». З цим поняттям діти зустрічаються практично вперше, тому дуже важливим завданням для вчителя є сформувати усвідомлення зв'язку цього поняття з такими словами як: «команда», «послідовність виконання команд», «план» та «інструкція». З цією метою дітям багато разів дається завдання створити власний алгоритм чи інструкцію для вирішення певної задачі. Під час виконання цих завдань діти по одному, парами або групами складали свої послідовності, ми разом їх обговорювали та обирали найкращі формулювання та послідовності, які забезпечують потрібний результат. При цьому діти мали не тільки логічно вибудувати свій алгоритм, а й аргументувати, чому їхня послідовність дій є найкращою, та зрозуміти, чи можна переставити деякі дії місцями, в яких випадках це доречно робити, в яких ні. Все це позитивно впливає не тільки розуміння завдання, а й сприяє розвитку критичного мислення, вмінню доводити свою думку, переконувати, працювати в команді. Під час одного з обговорень в нас виникла ідея співставити результат своєї роботи з результатом, отриманим при застосуванні штучного інтелекту. Для цього ми вирішили скористатися відомим чат-ботом з генеративним штучним інтелектом ChatGPT і попросити створити його для нас алгоритм виготовлення вітальної листівки.

Запит, який ми разом з дітьми відправили до чат-бота, мав такий вигляд:

Привіт!

Допоможи, будь ласка — мені потрібно написати алгоритм для створення вітальної листівки (для уроку інформатики в молодшій школі)

Відповідь ChatGPT

Привіт! Звичайно, допоможу. Для створення вітальної листівки, особливо для молодших школярів, ми можемо використати простий алгоритм, який буде зрозумілий і виконуваний. Алгоритм створення вітальної листівки:

Вибір теми листівки.

Визначте, до якого свята або події буде присвячена листівка (Наприклад, День народження, Новий рік тощо).

Вибір матеріалів.

Виберіть, чи буде листівка створена вручну на папері або ж в електронному форматі з використанням комп'ютерних програм (наприклад, Paint, PowerPoint, або онлайн-сервісів для створення листівок).

Створення основи листівки.

Якщо листівка паперова: обрати колір і розмір паперу, зігнути його наполовину для формування листівки.

Якщо листівка електронна: відкрити програму або веб-сервіс, створити новий файл із заздалегідь визначеним розміром.

Дизайн передньої сторони.

Придумати і намалювати або вибрати зображення, яке буде на передній стороні. Можна використовувати готові шаблони, стікери, малюнки.

Додати привітальний текст або побажання.

Написання тексту привітання всередині.

Вигадати і написати текст побажань або використати готові привітання. Пам'ятайте про особистий підхід.

Оформлення задньої сторони листівки.

Можна залишити її порожньою або додати інформацію про автора листівки (наприклад, «З любов'ю, [ім'я]»).

Фінальні штрихи.

Додайте декоративні елементи, такі як блискітки, малюнки, наклейки для прикраси листівки і надання їй унікального вигляду.

Перевірка та корекція.

Перегляньте листівку, переконайтесь, що всі тексти написані без помилок, а дизайн виглядає гармонійно.

Дарування листівки.

Вручить листівку адресату особисто або відправте електронним листом, якщо це електронна листівка.

Проаналізувавши з дітьми відповідь Chat GPT, ми дійшли висновку, що його відповідь була абсолютно правильною і її можна використовувати як інструкцію по виготовленню листівки. При цьому дітей вразила швидкість, з якою вони отримали відповідь та її деталізація. Зазвичай при складанні алгоритмів самостійно вони обмежувались короткими командами. Обговорили також і питання, чи чесно використовувати подібні інструменти у навчанні, чи потрібно їх перевіряти, хто буде винний, якщо інформація у відповіді буде неправильною.

Діти чудово зрозуміли, що штучний інтелект може стати їхнім помічником у навчанні, однак відповідають за відповідь вони, тому перед тим, як виступити з нею перед вчителем та однокласниками, її потрібно ретельно прочитати, проаналізувати, за потреби змінити або уточнити.

Ми вважаємо, що перший досвід використання штучного інтелекту, вийшов дуже позитивним. Цілі, які я ставила перед собою на початку: розвиток критичного мислення та вміння аналізувати інформацію, обговорення питання академічної доброчесності, були досягнуті, тому ми плануємо і надалі знайомити дітей з принципами роботи штучного інтелекту та вчити використовувати його з користю для себе та оточуючих.

Список використаних джерел:

1. Zilberman A. Як ШІ впливає на систему освіти. URL: <https://www.facerua.com/iak-shi-vplivaie-na-sistiemu-osviti/> (дата звернення: 07.06.2024).
2. Морзе Н.В., Барна О.В. «Я досліджую світ»: підруч. для 2 кл. закладів загальної середньої освіти. Частина 2. — К.: УОВІД «Оріон», 2019. 144с.: іл.
3. Пасічник Оксана Штучний інтелект в освіті: три аспекти URL: <https://osvita.ua/school/method/91077/> (дата звернення: 07.06.2024).
3. Третяк, О. П., Лічманенко, Х. О. Сприймання інструментів штучного інтелекту учителями початкової школи. Modern engineering and innovative technologies, 32 (3). С. 93–102. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/49150/> (дата звернення: 9.06.2024).

Зоя Еманова,

*вчитель музичного мистецтва Українського
колежу імені В.О. Сухомлинського № 272
м. Києва, кандидат педагогічних наук*

Тілесна перкусія (Body Percussion) як засіб гармонізації музичного розвитку дітей

*“Наше тіло постійно говорить з нами. Якби ми тільки знайшли час
почути його! Кожна клітина нашого тіла реагує на кожную нашу
думку, кожне слово та кожную дію”*

Луїза Хей

Рухова активність — основа здоров'я людини. Рух — це життя, а закон руху — це ритм. Усе, що нас оточує, живе за законами ритму: зміна сезонів, дня та ночі; наше серцебиття, дихання; зміни сну й бадьорості; зміни настрою від радості до суму, і навпаки тощо. Це все є показниками невинного ритму життя. І від того, наскільки грамотно ми вміємо сприймати і проживати всі ці ритми та пульсації, залежить наше фізичне й духовне самопочуття, наш здоровий світогляд і психоемоційна гнучкість.

У нинішніх умовах всі ми, і дорослі, і діти, постійно відчуваємо на собі наслідки порушення ритму життя: збільшення рівня тривожності, неспокою, емоційної нестійкості та невпевненості в собі. Це все негативно відгукується на здоров'ї будь якої людини. І задля гармонізації відчуття себе і світу навколо доцільно використовувати різні форми здоров'язбережувальних технік навчання музики (вокалотерапія, звукотерапія, логоритміка та хореотерапія). Доступною, простою і, водночас, результативною є техніка Body Percussion (тілесна перкусія). Основа цієї техніки — творення звуків і музики власним тілом. Це заняття, на перший погляд, дуже просте, але насправді воно має надзвичайний терапевтичний ефект, оскільки активізує різні ресурси нервової системи.

Техніка тілесної перкусії Body Percussion. Що це таке?

Ви колись починали несвідомо притупувати ногою, плескати в долоні або шльопати себе по стегну, почувши ритм улюбленої

мелодії? Це і є перкусія тіла – найдавніша форма творення музики, що народилась з нашого серцебиття, пульсації крові та дихання. По суті, це гра на власному тілі як на музичному інструменті, що складається з чотирьох базових звучних жестів: плескання, шльопання, тупотіння, клацання. І простота техніки полягає в тому, що ці звучні жести доступні кожному. Дотримуючись певного ритму, на основі цих рухів можна створювати унікальну музику, граючи і танцюючи водночас.

Перші тілесно-перкусійні ритмічні композиції з'явилися задовго до того, як людина здогадалась “продовжити” свої руки та ноги в барабанних паличках, “витягнути” свої вуста у дудочки, свирілі та гудочки, а замість грудної клітини та стегон почала відбивати ритми по дереву та натягнутих шкіряних мембранах. І все це було пов'язане зі звичаями та ритуалами: загравання, весільні танці, підняття бойового духу тощо. Наприклад, багато століть тому назад для підкорення серця дівчини ефіопи створювали музику пахв (armpit music). А індонезійські дівчата для привертання уваги чоловіків танцювали, приплескуючи та пошльопуючи себе по колінах (сьогодні цей танець називається saman).

Ще одна первинна функція перкусії тіла — комунікація. З цією метою африканці, яким було заборонено спілкуватись один з одним під час робіт на алмазних родовищах, тупали ногами; так народилась тілесно-перкусійна техніка gumboot. Логічно, що тоді перкусія тіла переросла у своєрідну форму мовчазного протесту. З таких ритмічних протестів зародився і британський танець klogging.

У наш час тілесна перкусія (Body Percussion) — це окремий напрямок музики, що об'єднує в собі звучні жести, елементи вокалу та хореографії. Сучасні бодіперкусіоністи виступають як під музичний акомпанемент, так і сольо.

Найвідоміший сучасний бодіперкусіоніст — американець Кіт Террі (Keith Terry). Він заснував організацію “Crosspulse”, діяльність якої полягає у відтворенні та записах ритмічної музики і танців різних народів і культур. Надихнувшись музикою тіла індонезійців, бразильців, африканців та острівних мешканців Землі, Кіт переніс всі техніки гри на барабанах на власне тіло.

Йому вдалось створити багато авторських звучних жестів, ставши майстром бодіперкусійного руху.

Техніки Body Percussion використовуються в колективних видах хореографії. Так, відомі у світі танцювальні ансамблі “River Dance” (Ірландія), “Stomp” (Британія), “The Barbatuques” (Бразилія), “Virsky” (Україна) часто використовують у своїх постановках елементи тілесної перкусії. Адже музика тіла є невід’ємним компонентом народних танців по всьому світу, від українського гопака до ірландського рілзу.

Тілесна перкусія як засіб музичного розвитку дітей бере свій початок з методик елементарного музикування Карла Орфа та ритмічної гімнастики Еміля Жака Далькроза. Саме Орф ввів у музичну педагогіку поняття «звучні жести» та «ритм-блоки», а Далькроз — поняття «евритмія». Нині питання техніки Body Percussion розвивають як українські, так і зарубіжні педагогі-практики та музикотерапевти (Ю. Сладковська, І. Борисенко, О. Жданова, С. Руссо, С. Серратозо та ін.).

У музичній педагогіці техніки тілесної перкусії використовуються для гармонізації музичного розвитку учнів різних вікових категорій, сприяючи покращенню їхнього музичного слуху, чуття ритму, відчуття темпу та швидкості реакцій. Для цього дітей вчать “грати” такими доступними звучними жестами, як стукотіння, тупотіння, клацання, плескання, шльопання. Звичайно, декілька вдало виконаних звучних жестів у ритмічній згоді з улюбленою мелодією ще не роблять з учнів і їхніх педагогів композиторів, проте це чудовий спосіб повеселитися і налагодити комунікацію з оточенням і, водночас, дослідити фізичні можливості свого тіла та самовиразитися.

На музичних заняттях та уроках музики доцільно створювати музичні тематичні композиції, імпровізуючи та виражаючи свої стани за допомогою рухів і голосу. Це чудовий засіб зняття стресу та напруги, розкриття свого творчого потенціалу і створення відчуття єднання з колективом.

Тілесну перкусію можна ефективно застосовувати як на матеріалі відомих класичних творів, так і на матеріалі сучасної, народної і суто дитячої музики. Також техніки Body Percussion ко-

рисно використовувати в музичних руханках для психологічної та фізичної розрядки дітей після навчальних навантажень.

Із прикладами музикограм, руханок, ігор і вправ із використанням технік тілесної перкусії можна ознайомитись за посиланням:

<https://youtube.com/playlist?list=PLWrl4iilT6LeN9pqrEjbxZCh9SzmzBkNx>

Список використаних джерел:

1. Еманова З. Здоров'язбережувальні практики музичного розвитку дітей // Столична освіта: якість в умовах воєнного стану. Порадник з досвіду роботи освітян м. Києва. Ч.1. — Київ, 2023.
2. Жданова О. Упровадження системи музично-ритмічного виховання Body Percussion під час вивчення українського фольклору (мультимедійний контент). — Коростень, 2024.
3. Шевченко М.В. Активні технології як ефективний засіб розвитку музично-ритмічних здібностей учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва. — Б.-Дністровський, 2021.

Наталя Зеленька,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти УДУ імені Михайла Драгоманова, вчитель-методист початкових класів гімназії №179 Голосіївського району м. Києва

Дисграфія в молодших школярів, причини виникнення, види та корекція

НУШ має на меті реалізацію компетентностей, які ґрунтуються на «Рекомендаціях Європейського парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя». Провідна роль відповідно належить спілкуванню державною мовою і передбачає: вільне володіння

державною мовою; вміння усно й письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти; любов до читання; відчуття краси слова; усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження; готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуація [1]. Для оволодіння необхідними компетентностями під час навчального процесу передбачено виконання завдань на висловлення оцінних суджень як усних так і письмових, на виконання відкритих питань тесту тощо.

Щоб впоратись з подібними завданнями необхідно мати достатній словниковий запас, вміти послідовно зрозуміло висловити власну думку та володіти навичками як усного так і писемного мовлення. Писемне мовлення, на відміну від усного, формується в умовах цілеспрямованого системного навчання і під час його формування діагностується велика кількість дітей з дисграфією, а впродовж останніх років ця кількість збільшується.

Протягом року мала можливість, як тренер Lego Foundation провести моніторинг думки вчителів району з приводу проблеми дисграфії у дітей. Мною було проведено опитування у 101 респондента, серед яких були, як молоді вчителі (15 % опитуваних), так і досвідчені колеги зі стажем роботи більше 20 років (60,4 % опитуваних). 94 % вчителів констатували факт, що їм доводилось працювати з дітьми, що мають проблеми з дисграфією. Близько 90 % вчителів розуміють сутність процесу писемного мовлення, 83 % вчителів розглядають формування письмової мовленнєвої компетентності, як поєднання факторів розвиненого писемного мовлення, взаємодію відчуттів та розвиток різних видів сприймання. 90 % колег пов'язують проблему дисграфії з проблемами, які є у дитини. Особливо варто уваги те, що 97 % фахівців вбачають подолання цієї проблеми лише завдяки «триаді: логопед, вчитель, батьки» і готові до роботи в команді, бо 92 % вчителів зазначили збільшення кількості дітей з проблемами формування письмової мовленнєвої компетентності за останні роки. Саме тому дослідження теми, пов'язане з проблемами усного і писемного мовлення дітей актуальне і потребує уваги, як з боку науковців, так і з боку вчителів-практиків.

Ми всі маємо бути готовими, що в недалекому майбутньому до шкіл прийдуть діти, чиї мами свій термін вагітності провели не лише у щасливому очікуванні немовляти, а під виття тривожних сирен, а подекуди під вибухи і життя в постійному стресі. Відповідно, ці наслідки не можуть не відкладатися на здоров'ї новонародженого та формуванні його психологічних процесів. Вже зараз треба замислитись над шляхами корекції тих проблем, на які ми можемо очікувати. Я, як студентка УДУ імені М. Драгоманова, чудово розумію позицію своїх викладачів, зокрема С. Коноплястої, Т. Швалюк, які активно працюють над впровадженням логопедичного супроводу, як необхідної складової раннього розвитку, адже логопедичні проблеми легше подолати на ранніх етапах розвитку на відміну від дисграфії, яка формується в початковій школі під час навчання письма.

Постає питання, що ж являє собою поняття «дисграфія»? Вивченням цього питання займалось багато науковців і визначення цього явища змінювалось відповідно новим дослідженням. Так, зокрема, Р. Лалаєва розуміє під дисграфією часткове порушення процесу письма, що виявляється в стійких і частих специфічних помилках. Причину появи їх дослідниця вбачає в несформованості вищих психічних функцій, задіяних у процесі письма. О. Корнев уточнює визначення дисграфії, розглядаючи її як стійку неспроможність набутти навичок письма за правилами графіки (тобто керуючись фонетичним принципом письма), навіть при достатній рівень інтелектуального й мовленнєвого розвитку й відсутність грубих порушень зору та слуху. Отже, головним критерієм діагностування дисграфії вчені визнають наявність у письмових роботах школяра великої кількості стійких специфічних помилок, наголошуючи при цьому, що виникнення їх не пов'язано ані зі зниженням рівня інтелектуального розвитку, ані з явними порушеннями слуху та зору, ані з нерегулярністю шкільного навчання. У нашій країні на сучасному етапі розвитку логопедичної науки питаннями, що стосуються порушення писемного мовлення займається багато науковців, зокрема, Н. Чередниченко, Л. Журавльова, Ю. Коломієць, М. Шеремет та ін. В роботах науковців висвітлені дослідження з вивчення передумов дисгра-

фії. Велика увага приділяється необхідності вивчення методів, що сприяють корекції дисграфії. Як стверджує С. Конопляста, дисграфія супроводжується і немовленнєвою симптоматикою (неврологічними порушеннями, порушеннями пізнавальної діяльності, сприймання, пам'яті, уваги, психічними порушеннями тощо). Немовленнєві симптоми визначаються у цих випадках не характером дисграфії і не включаються в її симптоматику, а разом з порушенням письма належать до структури нервово-психічних і мовленнєвих розладів (при алалії, дизартрії, порушеннях мовлення, розумовій відсталості тощо). Симптомами дисграфії прийнято вважати стійкі помилки в письмових роботах дітей шкільного віку, які не пов'язані з незнанням або невмінням застосовувати орфографічні правила [2].

Письмо — це процес відтворення усного мовлення за допомогою загальноприйнятих графічних знаків. Відповідно, вади і порушення у формуванні усного мовлення впливають і на оволодіння процесом писемного мовлення. Процес писемного мовлення включає в себе «три основні операції: символічне позначення звуків мови, моделювання звукової структури слова за допомогою графічних символів та графо-моторних операцій. Кожна з них є самостійною навичкою (підсистемою) і має відповідне психологічне забезпечення» [3]. Для успішного оволодіння навичкою писемного мовлення важливо вміти проаналізувати звуковий склад слова, фіксуючи правильну вимову кожного звука. В початковій школі, а саме на цьому етапі формується навичка писемного мовлення, процес навчання письма відбувається у добукарний період і поділяється на два етапи. На першому етапі формується вміння виділяти окремі звуки у слові, розрізняти голосні і приголосні звуки, м'які і тверді приголосні, дзвінки і глухі приголосні. Така робота сприяє мовному аналізу і синтезу. На другому етапі формуємо вміння визначати місце звука у слові, побудова звукових моделей слів з використанням демонстраційного матеріалу, розвивається фонематичний слух дитини. Робота над цими етапами супроводжується вправами на розвиток артикуляційного апарату: постановкою звуків, закріплення їх правильної вимови і артикуляції, відпрацювання чіткої і правильної

вимови кожного звука. Важливими є артикуляційна гімнастика на уроках, яка направлена на зміцнення м'язів артикуляційного апарату, вивчення віршиків на відпрацювання певного звука, вправи на розвиток дихання. Реалізація цього завдання неможлива без співпраці вчителя з логопедом. Варто зазначити, що у формуванні писемного мовлення важливим аспектом є і психологічні передумови, порушення чи несформованість яких веде до різних форм порушення письма. Повноцінна писемна комунікативна компетентність формується під впливом і немовленевих чинників, таких як зорово-просторове сприймання, моторики пальців рук, уваги, мислення, спостережливості. На етапі написання перших слів варто привчити дитину до самоаналізу: визначити місце голосних в слові, поставити крапки під ними, оскільки вони виконують складотворчу функцію, вони головні у складі, а склад об'єднати так званими «човниками». Ця система дуже чітко представлена у програмі «Розвивальне навчання». Її застосування якнайкраще сприяє корекції артикуляторно-акустичного виду дисграфії, бо діти вчаться досліджувати кожне написане слово, дослухатись до голосних в кожному складі, особливо з голосним звуком [и], який часто асоціюють з продовженням приголосних.

Пропедевтичним для оволодіння звуковим і морфемним аналізом слова є дошкільний вік кожної дитини. Саме в дошкільному віці дитина оволодіває потрібним запасом слів, на практичному рівні опановують граматичні форми та категорії.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти. Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти : постанова Кабінету Міністрів. України № 688 від 24.07.2019 р. Ключові компетентності НУШ URL: https://oplatforma.com.ua/files/articles/2108/2023_Kluchovi_kompetentnosti_uchniv_pochatkovoji_shkoly_Pedrada.pdf

2. Махоня В.І. Порушення писемного мовлення: історія, реалії, перспективи. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2017. Вип. 34. С. 57–62.

3. Махоня В. Теоретичні основи формування писемного мовлення у дітей молодшого шкільного віку. Сучасний погляд на дисграфію. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка: науковий збірник, Том 19. 2018 р. 186–188 с.

*Христина Лічманенко,
вчитель початкових класів школи І–ІІІ ступенів № 286 Голосіївського району міста
Києва*

Короткотривалі проекти та їх впровадження в навчальному процесі в початковій школі

Проектне навчання і проектна діяльність стають все більш популярними та актуальними підходами до викладання і навчання. За визначенням Buck Institute for Education, проектне навчання — це метод, навчаючись за яким, учні, певний час досліджуючи і реагуючи на справжні, цікаві та складні питання, отримують потрібні знання та навички. При цьому воно може бути як індивідуальним, так і груповим.

На думку дослідників (Barron & Darling-Hammond, 2008; Thomas, 2000), навчання на основі проекту передбачає, що учні застосовуватимуть знання та навички для вирішення реалістичних проблем у реальному світі, підвищиться рівень відповідальності за виконаний обсяг роботи, вчителі виконують ролі тренерів та фасилітаторів дослідження, проводять рефлексії.

Основними характеристиками такої діяльності є те, що передбачено конкретні результати, інноваційний характер. Це місток між ідеєю та її кінцевим втіленням. Проект — це процес, який: просувається до певної мети, призводить до змін, має чіткі часові рамки, передбачає створення робочої групи.

Метою проектної діяльності є: навчити учнів самостійного, критичного мислення; міркувати, використовуючи знання фактів, закономірностей науки, робити обґрунтовані висновки; приймати самостійні аргументовані рішення; навчити працювати в команді, виконуючи різні соціальні ролі. Крім того, часто проектне навчання реалізується через міждисциплінарні зв'язки, що виходять за межі програми одного конкретного предмету. Це значно розширює можливості вчителя і сприяє креативності, а учні часто мають завдання, у процесі вирішення яких отримують практичні навички, непередбачені в теоретичній частині навчального процесу.

Рис. 1. Етапи проекту

Першим етапом є розробка, а саме визначення мети проекту. У меті зазначається, що повинно бути отримано в результаті його виконання (наприклад, виготовлення деякого виробу, виготовлення пристроїв тощо). Далі варто визначити послідовність виконання дій для досягнення поставленої мети, тобто етап планування, складання плану проекту. Реалізація учнями проекту передбачає виконання завдань, що були описані у плані проекту, оформлення результатів діяльності. Завершальним етапом є оцінка проектної діяльності шляхом презентації результатів.

Короткотривалі проекти мають, як правило, короткотерміновий характер, тому тривалість виконання проекту обмежують одним уроком.

Концепцією Нової української школи (НУШ) передбачено активне використання діяльнісного підходу, що є основою STEAM-навчання. STEAM-освіта сьогодні активно використову-

ється на уроках у початковій школі, проте більш звично, для більшості педагогів, називати її саме «проектною діяльністю». Реалізацію даного напрямку роботи у початковій школі ми можемо впровадити за допомогою Lego. Саме завдяки конструктору легко втілити короткотривалі проекти у життя. Вони мають, як правило інтегрований зміст. Учні створюють щось нове, природньо, ненав'язливо, адже ціль — не вивчити, а виконати завдання, отримати результат, що дійсно мотивує дітей. Через таку діяльність діти проявляють себе. Втілюють свої ідеї бачення. Ми можемо дізнатись про учнів значно більше, адже кожен проект — це простір де дитина дає волю своїм вподобанням в кольорах, формах, у сприйнятті цього світу. Кожен урок особливий та відрізняється від попереднього. Щоразу вчитель сприяє встановленню нових точок взаємодії дітей.

Такі проекти не лише дають швидкий результат та сигналізують про розуміння теми, але й спонукає до спілкування тих дітей, які зазвичай не комунікують. У межах одного уроку діти мають можливість працювати в парі, або групі. Це сприяє встановленню більш міцних соціальних зв'язків у класі. Звикнувши до такої форми навчальної діяльності діти не бояться досліджувати, проявляти себе, висловлювати свої думки та втілювати бачення. Короткотривалі проекти це маленькі кроки до великих та серйозних навчальних проектів, до наукових дослідів та досліджень. Вони дають змогу побачити усю цікавість, а не складність навчання.

Отже, як висновок, який впливає із зазначеного, констатую, що уроки, на яких засвоєння навчального матеріалу відбувається за допомогою практичного використання, а саме діяльнісного підходу, що реалізований методом проектів, стають більш ефективними та результативними.

Список використаних джерел:

1. Концепція «Нова українська школа» Інформаційний збірник МОН України. 2016 URL: <http://mon.gov.ua> (дата звернення: 09.06.2024). STEM-освіта. URL: <https://imzo.gov.ua/stem-osvita/> (дата звернення: 09.06.2024).

2. Линник В.Ф. Метод проектів у початковій школі URL: <https://sites.google.com/site/lynnykvf/metoduchna-skrunka/metod> (дата звернення: 09.06.2024).

3. НУШ Проектне навчання: коротко про головне. URL: <https://nus.org.ua/view/proektne-navchannya-korotko-pro-golovne/> (дата звернення: 09.06.2024)

4. Онопрієнко О. В. Проектна діяльність у початковій школі. Метод проектів: теоретичні аспекти URL: https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2017/09/Proektna_diyalnist.pdf (дата звернення: 09.06.2024).

5. Трушина Ю. Організація проектного навчання у початковій школі URL: https://lib.iitta.gov.ua/722585/1/2019_did-dep_1conf.pdf#page=253 (дата звернення: 09.06.2024).

Олена Мельничук,

вчитель початкових класів школи І–ІІІ ступенів № 286 Голосіївського району м. Києва

Навчання в укритті: виклики і рішення

Попри всі виклики сьогодення, попри сигнали тривоги і завивання сирен сучасна школа є і вона забезпечує право дітей на якісну освіту. Початкова освіта є фундаментальною задля розвитку дитини на першому шкільному етапі і в подальшому навчанні. Саме тому важливим є дати міцні системні знання, навчити дитину вчитись і зацікавити самим процесом навчання. Діяльнісний підхід у навчанні є основою сучасного уроку, що сприяє розвитку допитливості і підсилює мотивацію до навчання. Проте організація процесу навчання зазнала значних змін, як за формою, так і за змістом, адже навчання відбувалось в очному і дистанційному форматі, а подекуди та в укритті.

На початок повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року Україна в цілому і кожен українець зокрема не були готові до навчання під час вибухів, завивань сирен, постійних безсистемних відключень світла, евакуації в межах країни та за кор-

дони держави. Проте, якщо подивитись на шлях, який вже подолано, то можна зазначити, що ми змогли навчати і навчатись за таких викликів.

На 1 вересня 2023–2024 року щоденна загроза життю через російські ракетні обстріли нікуди не зникла. Але ми шукали рішення, щоб зберегти Право на освіту гарантоване ст. 53 Конституції України. Попри всі складності навчання у 2023–2024 рр. відбулось. В умовах війни освітній процес зазнав значних змін як за формою, так і за змістом.

Ми шукали баланс між безпекою і якістю освітнього процесу. Безпека дітей — є основним пріоритетом у виборі форми навчання, адже найпростіше шкільне укриття може вмістити лише обмежену кількість дітей школи. В нашій школі було організовано змішаний формат навчання: 1 тиждень — очно, 1 тиждень — дистанційно.

Одним з викликів стало саме переміщення дітей в укриття під час очних уроків. Для цього ми разом з дітьми обговорили і напрацювали певні правила реагування на сигнал тривоги:

1. Якщо почув сигнал тривоги: Не панікуй! Уважно слухай дорослого!

2. Візьми з собою тривожний рюкзак.

3. Візьми речі, які під час поточного уроку лежать на парті. Якщо щось забули — не проблема! Не варто панікувати! Завжди поряд є той, хто допоможе вирішити проблему.

4. Шикуюємось і спокійно, але швидко переходимо в укриття.

5. Розміщуємось в укритті разом зі своїм класом.

6. Обов'язково звертаємо увагу на того, хто поряд. Якщо однокласник занадто хвилюється, звертаю увагу дорослого і, за потреби, знаходжусь поряд, щоб допомогти. Якщо відчуваю страх, проговорюю дорослому і приймаю допомогу.

7. Продовжуємо навчання в укритті! Адже наша боротьба заради ПЕРЕМОГИ — це наші міцні знання!

Саме такий алгоритм дій дуже допомагає протидіяти освітнім втратам і запобігає нападам паніки. Діти розуміють, що їх знання є умовою перемоги, а на підтримку і допомогу може розраховувати кожен.

Діяльнісний підхід сприяє організації навчання за складних, іноді, непередбачуваних умов. Дуже важливо, щоб діти не відчували себе один на один в укритті. Тому на часі стало створення таких умов, за яких можна спілкуватись, контактувати одне з одним, разом вирішувати проблему, знаходити рішення, створити модель тощо. Можливість представити на загал свої проекти, допомагає встановлювати зоровий контакт один з одним, поділитись своїми знахідками та ідеями. Важливо проговорити, відчувати контакт з однокласниками, захопитись процесом і захопити ідеєю або її втіленням інших.

Звісно, ми розуміємо, що навчання в укритті не можна назвати психологічно комфортним для дитини. Задля цього ми використовуємо такі форми навчання:

1. Друковані матеріали. Вчитель заздалегідь готує цікаві матеріали на закріплення пройдених тем. Це допомагає переключити увагу дітей з причини тривоги на звичне виконання завдань уроку, закріпити матеріал, створити ситуацію успіху, адже завдання на повторення дають можливість застосувати вже отримані знання і мати гарний результат.

2. Робота з конструктором LEGO. Основна складова — це уява, творчість, переключення уваги на процес, масаж долонь. Діти отримують певні завдання, які можна виконувати групою. Для цього потрібно обговорити реалізацію проекту, розподілити складові між членами команди, створити і з'єднати складові моделі, проговорити і погодити командний захист кінцевої роботи.

3. Навчаюсь з другом. Діти постійно контактують, обговорюють завдання, разом його виконують, отже довіряють і підтримують одне одного.

4. Завдання для групи. Це може бути створення колажу, інсценізація літературного твору, створення списку запитань для обговорення за темою тощо.

5. Діти — наше майбутнє, вони навчаються, перебуваючи в укритті тоді, коли роблять там звичні для себе навчальні справи, бачать перед собою свого вчителя — це теж терапія, яка дає розуміння того, що життя продовжується і все буде добре. Наша задача створити для учнів такі умови, в яких вони будуть робити

щось нове, шукати нову інформацію, ділитися нею з однокласниками, створювати динамічні групи за інтересами, будувати зв'язки, вчитися чути і приймати одне одного.

Список використаних джерел:

1. Дубовик-Рохова А. Як виховати українця, який зможе конкурувати в ХХІ столітті, за допомогою гри? Газета «День», 07.06.2019 р.
2. Єрмакова С.М. Використання Lego- технології на уроках в початковій школі. URL: <https://vseosvita.ua/library/dopovid-vikoristanna-lego-tehnologii-na-urokah-v-pocatkovij-skoli-362967.html> (дата звернення: 27.05.2024).
3. Лихович І. 5 порад київської школи, як можна проводити уроки в укритті під час повітряних тривог. URL: <https://nus.org.ua/articles/5-porad-kyivskoyi-shkoly-yak-mozhna-provodyty-uroky-v-ukrytti-pid-chas-povitryanyh-tryvog/> (дата звернення: 27.05.2024).
4. Форми навчання в Україні, яким буде навчання у 2023/2024 роках URL: <https://www.educluster.com.ua/blog-ua/vyklyky-chasu-novitendentsii-v-osviti/vikliki-chasu-formi-navchannja-v-ukrajini-jakim-bude-navchannja-u-20232024-rokah> (дата звернення: 27.05.2024).

Кристина Дубініна,

вчитель початкових класів НВК «МАУП»

Експериментально-дослідницька діяльність на уроках «Я досліджую світ»

Під час вивчення інтегрованого курсу ЯДС у 4-х класах за підручником «Я досліджую світ» Т. Воронцової, В. Пономаренка та ін. (у 2-х частинах) (за типовою освітньою програмою Р. Б. Шияна) в основу закладено головну ідею — подорож у просторі і часі від утворення Всесвіту до наших днів, знайомство із історією природи, техніки, людської цивілізації від найдавніших часів до сьогодення. Учні відчувають себе справжніми науковцями: астрономами, коли досліджують сонячну систему,

космічні тіла, планети; географами, коли подорожують континентами, материками, океанами, природними зонами; хіміками, проводять експерименти із різними хімічними речовинами; фізиками, коли вивчають природні та механічні явища; біологами, коли досліджують живі організми; істориками, коли здійснюють мандрівки в минуле.

Діти мають можливість відчутти себе справжніми дослідниками та експериментаторами, новаторами та винахідниками, а також вчатися ефективно застосовувати свої теоретичні знання на практиці, формувати вкрай необхідні наскрізні вміння, навички та ключові компетентності: проявляти ініціативність та творчість, вміння розв'язувати проблемні питання та знаходити декілька варіантів відповідей, розвивати критичне та системне мислення, не боятися логічно обґрунтовувати свою позицію, здатність співпрацювати у команді, вдосконалювати вміння висловлювати власну думку, аналізувати, порівнювати, узагальнювати та робити висновки.

У статті розглянуто методи та прийоми, які є перспективними для використання вчителями початкових класів на уроках природничого циклу для організації експериментально-дослідницької діяльності учнів.

Під час вивчення та дослідження всіх освітніх галузей курсу «Я досліджую світ» застосовуємо різні методи компетентісного, діяльнісного та інтегрованого підходів:

- поглиблене проведення дослідницької роботи;
- детальне проведення експериментів та спостережень;
- проведення інтегрованих уроків;
- виконання проектної роботи (проекти, колажі, дошки візуалізації, діорами, 3-D макети, лепбуки, книжки-розкладайки, саморобки та ін.);
- використання інтерактивних цифрових технологій (комп'ютерні та онлайн ігри, інтерактивні вправи, віртуальні екскурсії);
- колективні, групові, парні та індивідуальні види робіт;
- проведення тематичних тижнів та днів, ранкових кіл;
- проведення «зелених» уроків поза межами класу;

- відвідування екскурсій;
- ігрові вправи (кросворди, тести, «Мікрофон», «Так чи ні», «Здивуй-но!», «Криголам», «Мозковий штурм», «Четвертий зайвий», «Знайди помилку», «Вірю — не вірю» та ін.).

Під час освітнього процесу уже з перших уроків учні навчаються ставити перед собою короткострокові та довгострокові цілі, зображати їх у вигляді власної дошки візуалізації у техніці колажу. Учні мають можливість проявити творчість, вразити та здивувати однокласників своїми незвичайними мріями та захопленнями. Наприклад, учениця у вигляді закритих віконець придумала загадки про свої хобі, які потрібно було відгадати. Новий учень класу намалював на дошці кольоровою крейдою мрію з майбутнього: нових друзів, нову школу, свій дім, родину подорож. Діти створювали колажі у вигляді аплікацій, в яких детально розповідали, чого прагнуть: гарно вчитися, опанувати іноземні мови, навчитися готувати, подорожувати по світу, допомагати тваринам, створити сім'ю. Таким чином учні поділилися один з одним своїми цілями, захопленнями та хобі, мріями та бажаннями, дізналися більше про однокласників, почали тісно спілкуватися за інтересами, пропонувати свою допомогу один одному.

Під час вивчення теми «Природні зони» учні виготовляли діорами тропічного лісу, гірської місцевості, рівнини, вулкану, цунамі, водоспаду, океанів. Четвертокласники наввипередки вправлялися у оригінальності та креативності, використовуючи у власних роботах різні природні та штучні матеріали. За допомогою камінців, піску, шишок, жолудів, каштанів, хвойних гілочок, колосся, засушених квітів, листочків та ягід створювали штучних звірятко та птахів, зображали ландшафти ери динозаврів, лісові галявини, океанічні глибини. За допомогою мушель, солоного тіста, пластиліну, фольги, картону, пінопласту, вати, гумових рибок відтворювали морське дно, айсберги, снігові гори, русла річок. Деякі учні об'єднувалися у пари або групи, а також залучали батьків на допомогу, коли необхідно було створити за допомогою гірлянди північне сяйво, океан у пляшці, справжній водоспад за допомогою насоса. Робота над проектами допомагала

діти розкривати у собі справжні таланти археологів, архітекторів, конструкторів, будівельників, художників та дизайнерів. Відбувалася активна взаємодія у парах і в командах, із дорослими (батьками та вчителями), діти радилися, обмінювалися думками та досвідом, як краще зробити, обговорювали разом ідеї, спільно шукали шляхи вирішення проблемних питань, вчилися комунікувати та домовлятися, підтримувати одне одного та разом радіти високим результатам.

Досліджуючи світ природи, тобто живі організми повітряного, наземного та підводного світу, мікроорганізми, учні із захопленням працювали над індивідуальними завданнями. Кожен обирав тему, яка була цікава, виготовляв книжку-розкладайку про послідовність виникнення різних груп тварин: динозаврів, звірів, птахів, комах, морських жителів, риб, бактерій. Із солоного тіста, полімерної глини чи пластиліну моделювали скам'янілі відбитки прадавніх тварин, розфарбовували харчовими барвниками та фарбами, надаючи їм природнього вигляду. Під час знайомства з концепцією «стрічка часу», досліджували зародження різноманітних форм життя на Землі, предків тварин, їх еволюцію та одомашнення, вивчали середовище існування, різні класифікації природних мешканців за своєрідними ознаками.

Яскравим завершенням для підсумкового вивчення розділу «Світ природи» стала екскурсія до «Океанаріуму», під час якої діти з цікавістю знайомилися із різноманітним підводного світу. Учні отримали неймовірні враження, а нові знаннями ще довго були предметом активного обговорення.

Під час вивчення розділу «Будова людського організму» діти виготовляли лепбук «Моє тіло». Презентація та захист проєктів продемонстрували неповторність та унікальність виконання цього завдання кожним учнем. Діти малювали органи та системи нашого тіла, підписували назви та функції, які вони виконують, як взаємодіють між собою. Виготовляли макет легенів та наглядно демонстрували процес дихання. Особливі емоції викликало творче завдання: скласти зі справжніх продуктів організм людини або тварини (на вибір) та виготовити фотоколаж. З овочів та фруктів, зерна та насіння, макаронних виробів та печива

діти створювали внутрішню будову людини чи викладали своїх домашніх улюбленців — білого щурика — із улюблених інгредієнтів тваринки: зерна, насіння, сиру, капусти, крекерів, бурячка, яблучка.

Логічним завершенням цього розділу стала екскурсія до музею науки МАН «Експериментаніум». За допомогою макета діти наочно змогли повправлятися у складанні органів людського тіла, за допомогою спеціального датчика побачили, як змінюються кольори райдужної оболонки ока, скільки децибелів розрізняє людське вухо, яку будову мають зуби у ротовій порожнині. На сенсорному екрані учні мали можливість у різних ракурсах роздивитися будову тварин та людини, порівняти їх, знайти спільні та відмінні ознаки.

Одним із головних та пріоритетних напрямків у вивченні інтегрованого курсу «Я досліджую світ» є громадянська та історична освітні галузі. Під час вивчення розділу «Світ людей» було опрацьовано блок із різних історичних періодів, а саме:

- доісторична епоха (періоди доісторичного суспільства, трипільська культура);
- Київська Русь та козацька доба;
- утворення УНР, ЗУНР, СРСР, голодомор, Друга світова війна;
- становлення української незалежної держави (суверенітет, Конституція, Революція Гідності, волонтерський рух).

На цих уроках учні створювали макети первісного житла із підручних матеріалів, виготовляли скіфську пектораль, обмінювалися цікавою інформацією про видатних князів Київської Русі, козацьких гетьманів та їх подвиги, дізнавалися про створення відомих історичних архітектурних пам'яток, складали карту України (у вигляді магнітних пазлів, аплікацій, карти подорожей, вишиванкових візерунків кожного регіону).

Надзвичайно захопливим для учнів стало завдання по створенню лепбуку «Хто такі козаки?». Кожна дитина знайшла власний самостійний творчий шлях у його виконанні. Учні знайомилися з різними аспектами життя наших славних прашчурів: заснування Запорозької Січі, звичаї та традиції, побут. Діти досліджували, що готували козаки, як їздили верхи та якими ви-

дами бойових мистецтв та зброї володіли, у що вдягалися, яка була ієрархія, які мали органи правління (козацька рада), закони та здібності (козаки-характерники).

Фінальним завершенням у вивченні історичного розділу стала екскурсія до інноваційного музею «Становлення української нації», де минуле представлено за допомогою сучасних технологій. Учні відчували себе одними із 110 унікальних 3D фігур відомих історичних постатей — королів та князів, гетьманів та військових, які наче ожили і зійшли зі сторінок підручників; занурилися у справжній світ реалістичних 25 експозицій — сюжетів різних історичних епох, які об'єднані визначними історичними подіями. Діти змогли побачити понад 300 картин, мап, мультимедійних стендів, діорам та макетів, голограм, що оживають. Експонати музею відображають майже 1500-літню історію України у мультимедійному форматі. Виховання патріотичних почуттів молодших школярів наскрізною лінією пронизує усю освітню діяльність у початковій школі. Формування власної ідентичності, осмислення історичного минулого і сучасного розвитку країни, плекання активної громадянської позиції на основі демократичних начал є надзвичайно важливим завданням на сучасному етапі, коли Україна виборює своє право на вільне і незалежне життя.

Отже, діяльнісне навчання є одним із найефективніших підходів до освіти в початковій школі, адже діти навчаються найкраще, коли вони активно залучені до процесу навчання. Це допомагає їм розвивати навички критичного мислення та вирішувати проблеми, які є важливими для успіху в школі та в житті. Значущим у навчанні є не тільки кінцевий результат — формування компетентностей, але й процес пізнання: експериментування, дослідження і пошук істинного знання. Кожного юного дослідника пізнавально-дослідницька діяльність надихає, спонукає та мотивує всебічно розвиватися, активно залучає як на емоційному, так і на фізичному рівнях, дає можливість багатогранно розкривати інтелектуальні та творчі здібності. Дитина має можливість бути активним учасником освітнього процесу на усіх його етапах, дозволяє проявити лідерські якості, допомагає розвивати навички, необхідні для якісного навчання та успішного життя.

*Олена Ніжнік,
директор ЗДО № 674 Святошинського району міста Києва*

День без іграшок у закладі дошкільної освіти (історія одного дня під час воєнного стану)

Виховання та розвиток дітей у закладі дошкільної освіти включає використання різноманітних методик, педагогічних технологій та системи заходів, що стимулюють функції уяви, спонукають до творчості та соціальної взаємодії. Однією з таких технологій є проведення «Дня без іграшок».

Цей день, який організували і провели педагоги закладу дошкільної освіти № 674 Святошинського району міста Києва у червні 2024 року, надав дітям унікальну можливість вчитися грати та взаємодіяти з навколишнім без використання традиційних іграшок. «День без іграшок» став ефективним педагогічним засобом, що сприяв всебічному розвитку дітей, покращив їхні комунікативні навички як задля кращого пізнання навколишнього, так і до вирішення питань різних життєвих ситуацій.

Цілі і завдання, які ми перед собою ставили:

- Відсутність готових іграшок спонукатимуть дітей використовувати підручні матеріали та власну уяву для створення нових ігор та нестандартних ситуацій.
- Діти матимуть змогу вчитися домовлятися, співпрацювати та вирішувати конфлікти без втручання дорослих, що сприятиме розвитку комунікативних навичок.
- Розвиток емоційної інтелекту задля глибшого усвідомлення своїх емоцій, розуміння почуттів однолітків через взаємодію в грі.
- Використання дітьми природних та викидних матеріалів, підручних предметів сприятиме кращому розумінню та поцінуванню як природного, так і рукотворного світу.

Підготовка та організація дня без іграшок.

- На засіданні творчої групи прийняли рішення провести в ЗДО «День без іграшок».

- Обговорили мету та завдання «Дня без іграшок», розподілили обов'язки, розробили план заходів.

- Повідомили дітей та батьків про запланований захід заздалегідь, пояснивши його мету та важливість. Запропонували батькам підтримати цю ініціативу вдома, організувавши схожі ігри та заняття без іграшок у сімейному колі.

Створення середовища.

- Прибрали з ігрових кімнат усі традиційні іграшки. Запропонували дітям використовувати для гри природні матеріали (листя, гілочки, камінці), картонні коробки, тканини тощо. Кожен педагог обрав собі тему на день.

- Організували ігри й на свіжому повітрі та практичні заняття.

- Наприкінці дня провели бесіду з дітьми, щоб вони поділилися своїми враженнями та досвідом.

Висновок. Проведення днів без іграшок у закладі дошкільної освіти має свій позитивний ефект (кількість таких днів залежить не тільки від бажання дорослих, а й інтересів дітей). Ось основні корисні аспекти таких днів:

- Відсутність готових іграшок спонукає дітей використовувати підручні матеріали та власну уяву для створення нових ігор та ситуацій.

- Діти вчаться знаходити нестандартні рішення та використовувати звичайні предмети для різних цілей.

- Без готових іграшок діти взаємодіють один з одним, вирішуючи різні життєві ситуації, що сприяє розвитку комунікативних навичок, вміння працювати в команді, враховувати інтереси кожного.

- Діти вчаться домовлятися, ділитися та розв'язувати конфлікти самостійно.

- Відсутність готових іграшок спонукала до рухової активності, рухливих ігор, що сприяло розвитку координації та моторики.

- Проведення таких днів у теплу пору року спонукає проведення більше часу на свіжому повітрі, використання природних матеріалів.

- Діти вчаться планувати свої дії, придумувати сценарії власних ігор, розв'язувати проблеми, які виникають під час гри, що вимагає від них більше уваги та зосередженості.

- Діти вчатьсЯ бачити цінність у повторному використанні викидних матеріалів, що сприяє формуванню навичок екологічно відповідальної поведінки.

Проведення дня без іграшок у закладі дошкільної освіти надає дітям можливість розвивати широкий спектр м'яких навичок та вмінь, які важливі для їхнього зростання. А враження, які залишаються від «Дня без іграшок», закарбовуються у дитячій пам'яті та підвищують здатність дитини до творчого мислення та самореалізації. День без іграшок може допомогти дітям зрозуміти цінність речей, які можуть бути миттєво втрачені від збройної агресії РФ.

Джерелом натхнення щодо проведення різних днів у закладі освіти є ідеї викладачів кафедри дошкільної та початкової освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, навколо яких вони збирають педагогів під час вебінарів, а матеріали, які знаходяться на сайті кафедри <https://dpo.ippo.kubg.edu.ua/> слугують гарним інструментом нашої психолого-педагогічної роботи з вихованцями.

Ірина Санковська,

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, тренер з екологічної освіти

Формування в учнів початкової школи навички раціонального використання енергії

Початкова школа — найвдаліший час та період ознайомлення з основами енергозбереження, формування відповідального ставлення до використання енергоресурсів. Впровадження таких тем в освітній процес уможливить появу навичок

економного споживання енергії в побуті та в школі, призведе до зменшення витрат на електроенергію, воду, тепло. А згодом — до зниження тиску на навколишнє середовище та природні ресурси.

Пропонований нижче енергоефективний урок для учнів початкової школи — це не лише актуальне, а й необхідне завдання сьогодення. Його проведення вимагає від педагога попереднього ретельного ознайомлення з текстом, відеоматеріалами, джерелами в інтернеті, інфографікою тощо.

Вчитель має самостійно обрати з даного матеріалу зміст, обсяг, перелік завдань для учнів свого класу відповідно до вікових особливостей здобувачів освіти.

Тема: Енергоефективний урок.

Мета: ознайомлення учнів з основними поняттями «енергоефективність» та «економія енергії» — пояснити, як економити енергію вдома, в школі й громадських місцях; розвиток критичного мислення, навички аналізу інформації — вчити оцінювати енергоефективність різних приладів та послуг; заохочування учнів до проактивної позиції щодо вирішення питання енергозбереження.

Обладнання і матеріали: презентація (слайди), плакати, відео, анімація, наочність (лампочки різних типів, енергоефективні пристрої) тощо.

Науковий словничок термінів: енергія, природні ресурси, види енергії, енергоефективність, енергозбереження, енергоефективні лампи, енергоносії, енергоресурси, переваги енергоефективності, енергобезпека, енергоефективні прилади, енергоаудит, енергопаспорт будівлі, відновлювані джерела енергії.

ПЛАН УРОКУ/ЗАНЯТТЯ

Вступ.

У сучасному світі людство має необмежений доступ до природних ресурсів та їх використання. Із цим пов'язані такі екологічні проблеми як зміна клімату та забруднення атмосфери, втрача біорізноманіття і виснаження природних ресурсів.

В умовах жорстокої війни, яку росія розв'язала проти України, питання енергоефективності набуває нового, ще більш гострого звучання. З одного боку нам, українцям, важливо економити ресурси, адже ворог прагне завдати та завдає шкоди нашій енергосистемі. З іншого боку, раціональне використання енергії — це наш внесок у перемогу, тому що зменшує залежність країни від запозичених енергоносіїв та робить її більш стійкою й енергетично незалежною.

Саме тому вкрай актуально раціонально використовувати вже вироблену енергію, отримувати максимальний результат при мінімальних витратах. Це не лише економить кошти та зменшує негативний вплив на довкілля, але й покращує якість життя. Перехід до енергоефективного способу життя для кожного з нас наразі є необхідним і важливим кроком.

Основна частина.

1. Ознайомлення з поняттям «**енергія**».

Перегляд відео: «3 клас. Я досліджую світ. Енергія».

2. Перегляд анімації та бесіда.

Тепер, коли ми зрозуміли/пригадали, що таке енергія, маємо опанувати поняття **енергозбереження та енергоефективність**. Перегляньте анімацію, яка допоможе вам це зробити («Світло в сніговому будинку», «Світло» <http://surl.li/typwb>).

- Хто головні герої в цих анімаціях? (Люди і тварини).
- До яких висновків вони дійшли? (1. Для економії електроенергії потрібно розташовуватися поруч з джерелом світла, а не вмикати додаткове освітлення. 2. Світлодіодна лампочка дає стільки ж світла, проте енергії для своєї роботи потребує набагато менше).

3. Виконай завдання «З'єднай правильно»:

4. Актуалізація практичного досвіду учнів.

Коли мова йде про енергоефективність, то швидше за все ми гадуємо про економні лампи. Чи можете ви самостійно дати визначення і вказати їх на ілюстрації?

Енергоефективні лампи — освітлювальні пристрої, які споживають менше енергії, покращують якість освітлення і мають триваліший термін служби. Вони зменшують фінансові витрати на електроенергію і вплив на навколишнє середовище. Завдяки LED-технології сприяють зниженню викидів парникових газів та інших шкідливих речовин.

А. Ця лампа є удосконаленою версією лампи розжарювання. Порівняно з іншими типами ламп вона не настільки енергоефективна, проте споживає менше енергії, ніж традиційні лампи розжарювання.

Щоб збільшити яскравість і термін служби, в ній використали газ (зазвичай галоген).

Б. Ця лампа світить під дією електричного струму.

В, Е. Ця лампа споживає дуже мало енергії, має довгий термін служби і високу ефективність. Часто використовується для заміни традиційних ламп розжарювання і люмінесцентних ламп.

Г, Д. Ця лампа містить невелику кількість ртуті та використовує для роботи електричний розряд. Вона значно енергоефективніша, ніж лампи розжарювання, і має тривалий термін служби.

5.1. Вправа «Створюємо poradnik-dovidnik».

Об'єднайте учнів у групи. Запропонуйте скласти poradnik щодо дій з ефективного використання енергії, до якого учні спроможні доєднатися особисто. Попередньо ознайомтеся із запропонованими матеріалами і порадьте учням скористатися 1–2 джерелами з даного переліку:

1) інфографіка з описом «Поради з енергозбереження у навчальному закладі: результат вже завтра!»);

- 2) інформаційний відеодайджест «Абетка енергозбереження»;
- 3) інфографіка з описом «10 кроків для підтримки енергоефективності».

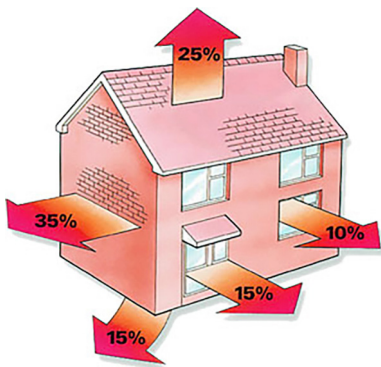
Після завершення і представлення роботи запропонуйте додати піктограми або картинки.

5.2. Учням 3–4 класів можна пропонувати додатково ознайомитися з поняттями «енергоаудит», «енергетичний паспорт об'єкта». Перегляньте відео: «Енергоаудит». **Енергоаудит** — це

вивчення об'єкта (підприємства, школи, будинку) з метою визначення його енергоспоживання та виявлення можливих шляхів економії енергії.

Енергетичний паспорт об'єкта — це документ, який містить інформацію про енергоефективність будівлі.

Розгляньте малюнок-підказку та визначте місця, які варто внести інформацію/дані в енергетичний паспорт будівлі?

6.1. Робота з розширення розуміння поняття «енергоефективність».

Енергоефективність — шлях до зменшення нестачі електроенергії.

Як можна зменшити платіжку за електроенергію?

Які компоненти ПК найбільше впливають на енергоспоживання?

- Які побутові прилади споживають найбільше електроенергії? (Ті, яким в невеликий проміжок часу потрібно використати значну кількість енергії для роботи)
- Як можна зменшити її споживання? (Використовувати лише за потреби, коли нічим іншим замінити не можна)
- Від роботи яких побутових приладів можна відмовитися або яким діями їх замінити? (Підігрівати не в мікрохвильовці/електрочайнику, а на газу).

ПОТУЖНІСТЬ НАЙВИЖИВАНІШИХ ЕЛЕКТРОПРИЛАДІВ

Кондиціонер:
2,2 - 3,37 кВт.

Обігрівачі:
1,2-2 кВт.

Мікрохвильова піч:
0,6-1,5 кВт.

Електрочайник:
2,2 - 2,4 кВт.

Праска:
1-2,4 кВт.

Телевізор:
0,08-0,14 кВт.

Пилосмок:
2 кВт.

Пральна машина:
0,8-2,2 кВт.

Електролампа на
100 Вт: 0,1 кВт.

Бойлер:
1,5-2,5 кВт.

Холодильник:
0,30-0,90 кВт.

Комп'ютер:
0,065-0,45 кВт.

6.2. Бесіда про відключення електроенергії.

Ознайомтеся попередньо з матеріалами та оберіть прийнятний варіант (інформаційне повідомлення/інфографіка/графіка) для опрацювання з учнями:

— Перегляньте відео «Як працює енергосистема, що таке енергоефективність та навіщо вимикають світло?».

— «Споживання електроенергії в минулий осінньо-зимовий період зросло на 16 %»;

— «Хто в Україні споживає найбільше електроенергії» (Частина 3. Як формуються графіки відключень електроенергії.

Дайте відповіді на питання:

- Який відсоток електроенергії споживається населенням?
- Чи зросла частка споживання у 2023–2024 році?
- Чому пріоритети подавання електроенергії сформовані саме таким чином? (Кабмін бачить 4 пріоритети подавання електроенергії залежно від важливості для країни груп споживачів: 1. Критична інфраструктура (об'єкти водо-, тепlopостачання та лікарні). 2. Об'єкти військово-промислового комплексу. 3. Бізнес, що виробляє критично важливі товари та продукти (наприклад, хлібопекарні та молокозаводи). 4. Житловий сектор. Тільки після включення цих груп електроенергія має постачатися на інші об'єкти»).

7. Бесіда про споживання електроенергії влітку та порадами з економії.

Влітку споживання електроенергії в Україні можливо зросте на 20–30 %, але воно покриватиметься виробництвом електрики з відновлювальних джерел, зокрема сонячних електростанцій. Про це заявив голова Держенергонагляду Руслан Слободян в ефір телемарафону, пише «РБК-Україна» (Джерело: <http://surl.li/ukhau>).

Ознайомтеся з порадами з економії енергії влітку (Проект «Єдиний Рахунок»), обговоріть їх та запропонуйте власні.

8. Розповідь про енергетичну безпеку країни.

В умовах повномасштабного вторгнення актуальним як ніколи є і питання **енергетичної безпеки** країни.

Анаграма БЕРГОПЕКАЗЕНЕ (ЕНЕРГОБЕЗПЕКА).

Енергобезпека — це здатність країни чи організації забезпечувати себе достатньою кількістю енергетичних ресурсів стабільно, надійно та за доступною ціною, при цьому захищаючи енергосистему від різних загроз і перебоїв. (*Надійність* — стабільне та безперервне постачання енергії. *Доступність* — можливість отримання енергетичних ресурсів за доступною ціною. *Стійкість* — здатність енергосистеми витримувати зовнішні

та внутрішні загрози (наприклад, техногенні аварії, природні катастрофи, геополітичні конфлікти).

Досягнути енергетичної безпеки можливо також завдяки використанню відновлюваних джерел енергії (ВДЕ). Використання ВДЕ відповідає завданням Європейського зеленого курсу (EU Green Deal), представленого у 2019 р. Саме з цим курсом пов'язують майбутній технологічний та соціальний розвиток Європейського Союзу, куди прагне інтегруватися Україна.

Енергетична перебудова країни відбуватиметься у 3 сферах: ВДЕ, альтернативні види палива, енергоефективність.

9. Робота з поняттям «Відновлювані джерела енергії».

Перегляньте відео «Відновлювані джерела енергії. Енергія майбутнього», додатково скористайтеся «Словником термінів у сферах енергоефективності та ВДЕ»).

Відновлювальна енергетика — енергетична галузь, що спеціалізується на отриманні та використанні енергії з відновлюваних джерел енергії.

Відновлювані джерела енергії — джерела, які використовують відновлювані природні процеси або ресурси для виробництва енергії, такі як сонячне випромінювання, вітер, водна енергія та біомаса.

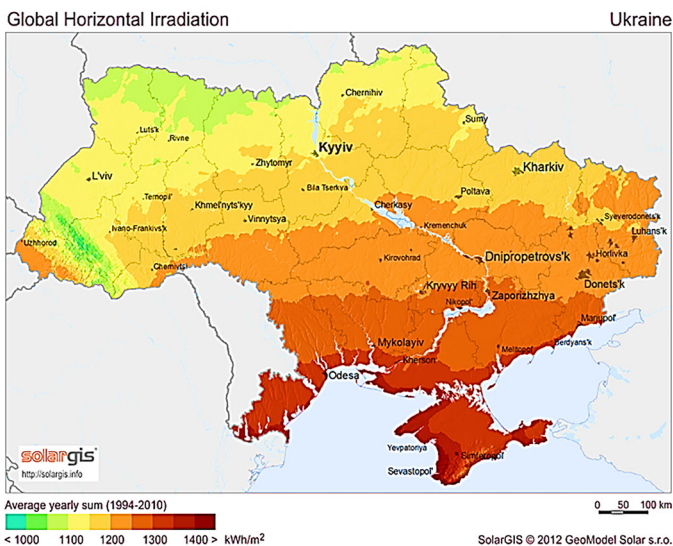
10. Вправа «Відновлювані джерела енергії». Знайдіть та викресліть зайві терміни серед наступних (зайві — вугілля, нафта, нафтопродукти, природний газ).

Сонячна енергія	Вугілля	Гідроенергія
Нафта	Вода	Вітер
Нафтопродукти	Енергія біомаси	Природний газ

11. Бесіда про перспективи використання ВДЕ на території України.

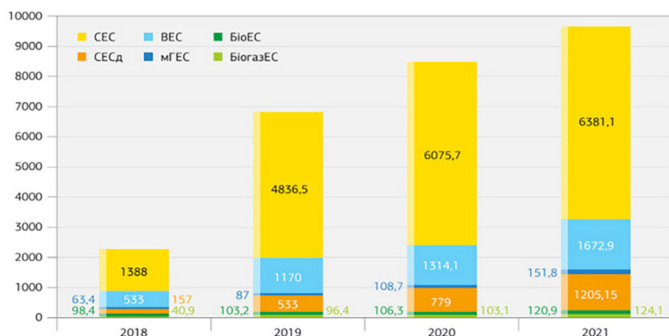
У 2019 р. Україна увійшла у ТОП-10 країн світу за темпами розвитку зеленої енергетики, а у 2020 р. — у ТОП-5 європейських країн за темпами розвитку сонячної енергетики. (Джерела: **Сонячна енергетика України та Сектор відновлюваної енергетики України до, під час та після війни**).

Загальна потужність об'єктів зеленої енергетики на початок 01.01.2022 р. сягнула 9 655,9 МВт. (Джерело: <http://surl.li/ukmhx>).

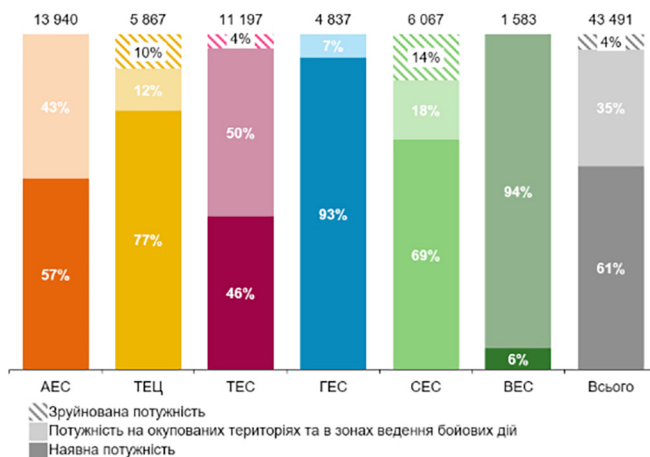
Однак вторгнення росії не лише зупинило розвиток галузі, а завдало руйнівних збитків. Близько 60 % промислових сонячних електростанцій зосереджені у південних та південно-східних областях України, де відбуваються активні бойові дії.

До 2022 р. лідерами за потужністю СЕС були області: Дніпропетровська — 290 МВт; Одеська — 240 МВт; Вінницька — 230 МВт; Херсонська — 100 МВт.

В Україні до війни було приблизно 10 тис. індивідуальних (домашніх) та 2 тис. промислових СЕС. Але внаслідок війни частина сонячних електростанцій зазнала пошкоджень або опинилася на окупованих територіях.

Розподіл операційної потужності об'єктів електрогенерації, МВт

Розгляньте інфографіку «Розподіл операційної потужності об'єктів електрогенерації, МВт» та проаналізуйте, які з потужностей ВДЕ зазнали найбільших втрат? (Джерело: Проект Плану

відновлення України. Робоча група «Енергетична безпека» станом на липень 2022 р.: <http://surl.li/uklpj>).

Український сектор відновлюваної енергетики в 2022–2024 рр. виявився в особливо складній ситуації. Російське вторгнення та руйнування інфраструктури значною мірою вплинули на розвиток сектору. «Центренерго» оголосила, що всі державні вугільні електростанції знищено повністю. А приватна ДТЕК повідомила, що 85 % їх вугільної потужності також було зруйновано. Втрати потужності українських ТЕС та ТЕЦ за даними Міністерства енергетики України становить 30-50 % від їх загальної встановленої потужності. (Джерело: <http://surl.li/tzebq>)

Зазнали руйнувань і об'єкти ВДЕ — приблизно 90 % «вітру» та 45–50 % «сонця». *Незважаючи на значні втрати потужностей від окупації, сектор продовжує демонструвати курс на відновлення та модернізацію.*

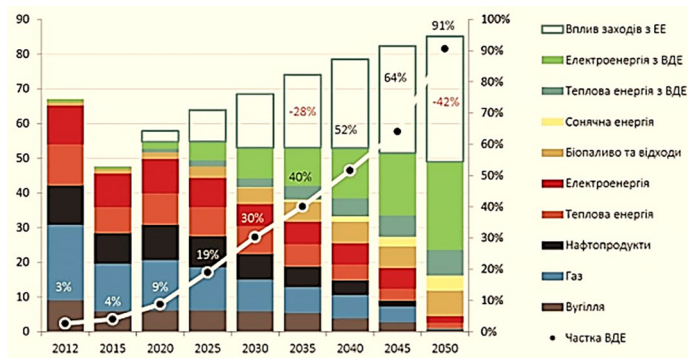
12. Розповідь про переваги енергоефективності.

З переходом на ВДЕ ми позбудемося енергетичного тиску на нашу країну. Будуючи та використовуючи власні ВДЕ, зникне потреба в імпорتنих енергоносіях, адже відновлювані джерела — це доступні для всіх місцеві енергоресурси.

Переваги енергоефективності — це позитивні ефекти, які включають зменшення споживання енергії, економію коштів, зменшення викидів парникових газів та зниження впливу на навколишнє середовище.

Розгляньте інфографіку «Альтернативний сценарій розвитку енергетики України з переходом на 91 % ВДЕ у 2050 році». Зростання яких потужностей ВДЕ передбачається? (Джерело: <https://ucn.org.ua/?p=5451>).

Також потрібно брати до уваги той факт, що **енергоефективність** має значний позитивний вплив на довкілля, оскільки допомагає зменшити споживання енергії, обмежує викиди шкідливих речовин та зменшує екологічний «слід» виробництва й використання енергії. Наприклад:

1. Зменшення викидів парникових газів. Зменшення споживання енергії означає меншу потребу в використанні вугілля, нафти та інших палив, що веде до зменшення викидів CO_2 та інших парникових газів у атмосферу, тим самим сприяючи зменшенню ефекту парникового газу та глобальному потеплінню.

2. Збереження природних ресурсів. Енергоефективність зменшує потреби у видобутку та використанні природних ресурсів, таких як нафта, природний газ та вугілля.

3. Зменшення забруднення. Енергоефективність допоможе знизити рівень забруднення повітря та води. Менша кількість виробленої та використаної енергії означає зменшення викидів забруднюючих речовин у навколишнє середовище.

4. Підтримка сталого розвитку. Енергоефективність є ключовим елементом сталого розвитку, оскільки дозволяє задовольняти потреби сучасного суспільства без виснаження природних ресурсів та зберегти довкілля для майбутнього.

Наразі вкрай актуальним є раціональне використання вже виробленої енергії, отримання максимального результату при мінімальних витратах. Це не лише економить кошти та зменшує негативний вплив на довкілля, але й покращує якість життя, роблячи його безпечним та більш комфортним.

Перехід до енергоефективного способу життя для кожного українця наразі є не лише необхідним, але й патріотичним кроком. Це наш внесок у енергетичну безпеку країни, це наш спосіб послабити ворога.

Також ми спостерігаємо трансформацію, швидкий розвиток та зміни в енергетичному секторі України. Післявоєнне відновлення та розбудова країни не за горами. У той час значним чином зросте потреба у фахівцях енергетичної галузі.

Пропонуємо дізнатися про такі професії з матеріалів:

— 7 перспективних професій в енергетиці (суб'єктивний рейтинг);

— Ким стати? Гід для майбутнього енергетика;

— ЕНЕРГЕТИКА

— Професії майбутнього. А ви готові до викликів часу?

Можливо, що в майбутньому ви оберете одну з наступних енергоспеціальностей:

— інженер/монтажник/сервісний інженер — системи фотоелектричних панелей (або вітряних електростанцій),

— інженер альтернативної енергетики,

— конструктор переносних енергопристроїв,

— розробник енергонакопичувачів,

— енергетичний блогер,

— проєктант систем рекуперації тощо.

Важливо навіть зараз розуміти, що майбутньому студенту знадобляться ґрунтовні знання та м'які навички. Тому що представник енергетичної спеціальності — це людина, яка:

+ вміє логічно мислити,

+ володіє базовими вміннями рахувати,

+ володіє англійською мовою,

+ бажано і перспективно — має навички програмування,

+ вміє працювати в команді тощо.

У підсумку ми пропонуємо вам:

1) виконати вправу «Енергоефективність» <https://learningapps.org/display?v=p8vwrme3524>;

2) зробити повідомлення з матеріалу: «Nature Energy Park: навчання дітей альтернативній енергії на дитячому майданчику»;

3) виконати вправу «Відновлювані та невідновлювані джерела енергії» — <https://learningapps.org/display?v=pmp7okdsk24> або «Відновлювані джерела енергії» — <https://learningapps.org/display?v=p94fvsgec24>;

4) створити асоціативний куш «Енергоефективність»:

	економія
	оптимізація
ЕНЕРГО	раціональність
	бережливість
	ощадливість
	екологічність

5) пограти в ігри з видання «Граючи, змінимо світ» від ГО УЕК «Зелена хвиля»;

6) написати есе на тему «Як я можу сприяти покращенню енергоефективності у своєму повсякденному житті?»;

7) зробити повідомлення про вподобану енергопрофесію;

8) скласти кросворд:

Е	С
Н	О
ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ	
Р	Ц
Г	Е
І	
Я	

Юрій Черпак,

доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук

Інноваційний контекст роботи вчителя фізичної культури: виклики часу

Освітня галузь «Фізична культура» потребує конструктивних і продуктивних змін освітнього процесу. Професійна місія вчителя фізичної культури лежить у площині його готовності до навчання впродовж життя, уміння працювати в команді, удосконалення здатності розв'язувати проблеми щодо набуття навичок: життєвих, здорового способу життя, безпечної життєдіяльності, надання першої медичної допомоги, запобігання травматизму.

У Законі України «Про освіту» (2017) зазначено, що метою освітньої галузі фізичної культури є гармонійний фізичний розвиток особистості учня, підвищення його функціональних можливостей організму, вдосконалення життєво необхідних рухових умінь та навичок, розширення рухового досвіду через формування стійкої мотивації учнів до занять фізичною культурою і спортом (https://urst.com.ua/act/pro_osvitu#google_vignette).

Реалізація мети освіти відповідно до розпорядження Кабінету міністрів України від 07.04.2023 року № 301-р «Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти» ґрунтується на ціннісних орієнтирах: визнання унікальності й талановитості кожної особистості, заборона будь-яких форм дискримінації; розвиток вільної особистості через підтримку самостійності, підприємливості й ініціативності, розвиток критичного мислення та впевненості в собі; формування здорового способу життя і створення умов для гармонійного фізичного та психоемоційного розвитку дитини; забезпечення добробуту й безпеки завдяки створенню атмосфери довіри, взаємоповаги і взаємодопомоги у шкільно-

му освітньому середовищі (<https://www.kmu.gov.ua/npas/proskhvalennia-kontseptsii-bezpeky-zakladiv-osvity-i070423-301>).

Відповідно до рекомендацій Міністерства освіти і науки України (МОН) в освітньому процесі виокремлена академічна свобода педагога у визначенні кількості годин, відведених на вивчення окремих тем із урахуванням темпу навчання та окреслення освітньої траєкторії фізичного розвитку кожної дитини. Зміст освіти має бути максимально наближений до практики через шляхи опанування новітніми методиками, педагогічними техніками, прийомами, інструментами, формами професійної діяльності з урахуванням потреб та інтересів здобувачів освіти. *У процесі виховання* важливо дотримуватись розвивального, особистісного, практико-орієнтованого навчання.

Важливим аспектом у роботі педагога є підвищення рівня професійних компетентностей учителів щодо застосування в процесі навчання різних видів мислення (критичного, позитивного, логічного, проектного, аналітичного, системного), самооцінки, самоаналізу власного досвіду; формування соціального партнерства та розподіленого лідерства.

В умовах воєнного стану в Україні освітній процес у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) зазнає змін. Спостерігається зниження норми фізичної й рухової активності дітей та учнівської молоді. Протягом зазначеного періоду можливе недовиконання запланованих годин, відведених на опанування модулів «Фізична культура». На сьогодні за результатами досліджень рівень стану фізичної підготовленості серед учнівської молоді має наступні статистичні показники: високий: 15,2 %; достатній: 19,7 %; середній: 12,3 %; низький: 3,7 % (http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/80880/).

Враховуючи умови воєнного стану, рекомендовано на початку навчального року збільшувати період адаптації учнів щодо фізичних і психічних навантажень. Бажано протягом чверті, семестру, триместру регулювати індивідуальний підхід, оптимізувати методи, форми й засоби навчання. Педагогу на основі кращих характеристик дитини таких як: ментальні, психомоторні, фізичні, психофізіологічні тощо, рекомендовано розробити систему про-

ведення уроків і їх циклічність. Такий підхід підвищить ефективність у навчанні дітей. Педагогу в процесі навчання учнів доцільно також застосовувати такі інтерактивні методи, як сторітелінг (storytelling), скрайбінг (scribing), кейс (case method) тощо.

Зазначимо, що саме системний підхід удосконалює глибини мислення, комбінаторних здібностей, оперативної, зорової та слухової пам'яті, сенсомоторних реакцій. Системність впливає на продуктивність роботи, сприяє високій творчій активності зайнятих розумовою та фізичною працею. (https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%85%D1%96%D0%B4).

Основною формою організації освітньої галузі «Фізична культура» в закладах загальної середньої освіти — є урок. Учителю важливо забезпечувати розвиток природних здібностей здобувачів освіти, спрямовувати їх фізичну активність на розвиток здоров'язбережувальної компетентності, удосконалення життєвих умінь і навичок, сприяти підвищенню рівня фізичної та рухової активності. Також урок надає стимул для самореалізації, особистісного зростання.

Урок у закладах освіти сприяє вихованню в учнів фізичних, вольових, інтелектуальних здібностей учнів, забезпечує вдосконалення спортивної вправності, уможливлює гармонійний розвиток особистості. Оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти під час дистанційного навчання рекомендується здійснювати на суб'єкт-суб'єктивних засадах, що враховує індивідуальну освітню траєкторію фізичного, гармонійного, психічного розвитку учнів і підлягають формульованню й підсумковому оцінюванню.

В умовах воєнного стану постає питання як оптимізувати умови організації освітнього процесу та забезпечити виконання освітньої програми у випадках зменшення кількості навчальних днів, досягти оптимальної рухової активності учнів з використанням інноваційних підходів?

До форм оптимізації занять фізичної культури відносимо:

- залучення учнів до шкільних змагань із використанням ва-

ріативних модулів зі спорту;

- залучення учнів до фізичної та рухової активності в спортивних гуртках і секціях ЗЗСО та ДЮСШ;

- уроки в дистанційному форматі (до таких форм відносимо онлайн-тестові завдання, створення міні (відео, медіа-проектів, індивідуальні та групові розробки відео-блоків занять із вправами різної направленості, анімаційних презентацій на задану тематику, асоціативних відповідей тощо);

- участь у пошуковій діяльності з використанням літературних й інтернет джерел: історія виникнення українського фізичного виховання, народних і рухливих ігор, спорту, олімпійських ігор тощо;

- спільний перегляд відеоматеріалів «Cool Games», «Сквош», черліденг, корфбол, флорбол, петанк, фрізбі тощо;

- спільний перегляд відео уроків фізичної культури, спортивних змагань і серіалів (аналіз перегляду);

- участь у проектах, фестивалях, флешмобах, батлах, конкурсах фізкультурно-спортивного спрямування: Junior, громадських об'єднань, спортивних федерацій;

- проходження освітнього курсу за участі зірок спорту;

- організація екскурсійних заходів із відвідуванням спортивних музеїв: Національного університету фізичного виховання і спорту України, Національного спортивного комплексу «Олімпійський» — «90-річна історія НСК «Олімпійський», досягнень братів Кличків, ФК Динамо (Київ) та інших видатних українських спортсменів тощо.

Значну кількість компенсованих годин щодо фізичної та рухової активності доцільно проводити на відкритому повітрі (за певних метеорологічних умов) із врахуванням стану здоров'я та медичних груп.

Рекомендації вчителям фізичної культури щодо застосування сучасних інноваційних інтерактивних форм і методів навчання, які оптимізують умови організації освітнього процесу, зменшують навчальне навантаження учнів та забезпечують виконання освітньої програми у випадках зменшення кількості навчальних днів. Терміни проведення — позаурочний час (затверджується

попередній графік оптимізації освітнього процесу, в якому враховується можливість проведення заходів в той чи інший період).

Форми і методи організації фізкультури в школі можуть бути різними залежно від змісту, мети, матеріально-технічного оснащення, віку, підготовки учнів, кліматичних й інших особливостей. До них можна віднести:

- ✓ змагання з різних видів спорту серед учнів;
- ✓ відвідування майстер-класів;
- ✓ спортивно-масові заходи;
- ✓ відвідування спортивних шкіл з освітньою та пізнавальною метою;
- ✓ відвідування змагань професійних спортсменів;
- ✓ дистанційне навчання (використовуючи онлайнові сервіси);
- ✓ самостійне виконання учнями нескладних і необтяжливих вправ за завданням учителя.

Також корисними вчителям фізичної культури стануть педагогічні досягнення та методичні напрацювання досвідчених київських педагогів, переможців і призерів, лауреатів учительських Всеукраїнських конкурсів, сертифікованих тренерів НУШ, які висвітлено на інформаційно-методичному сайті фізичного виховання «Ура! Фіз-ра! (<http://fizra.ippo.kubg.edu.ua/>) Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Тетяна Шевченко,
директор ЗДО № 518 Подільського району
міста Києва

Галина Яковчук,
практичний психолог ЗДО № 518, Поділь-
ського району міста Києва

Музейний простір дошкільного закладу під час військового стану як осередок зцілення й розвитку особистості

Тяжкі соціальні випробування — катастрофи, стихійні лиха, військові дії завжди супроводжуються піднесенням у мистецтві. Адже, в критичні моменти, саме твори мистецтва надихають, стимулюють, підтримують. Мистецтво оновлює, дає цінний досвід.

Для нас, педагогів-дошкільників, найважливішим і найбільш цікавим є пізнавальна та зцілююча функція мистецтва, що позитивно впливає, як на душу маленького, так і на душу дорослого, який ним опікується. Адже війна безжально і жорстоко травмує величезну кількість людей. При таких масових травмах психологічної допомоги потребує, певною мірою, все суспільство, і діти дошкільного віку зокрема.

Тривале перебування в укритті під звуки вибухів, замкнений простір, раптовий підйом під час активної фази денного відпочинку при оголошенні повітряної тривоги, відсутність поруч членів родини в тривожній ситуації — усе це глибоко ранило чутливу дитячу натуру. А тяжкий, болючий досвід війни «поселяється» і в тілі. Відлуння гірких спогадів може не давати спокою все подальше життя або ж, навпаки, стати ресурсом сили й насаги.

Що ж ми можемо зробити для того, аби наші діти мали щасливе дитинство, навіть в умовах війни? Кризові психологи звертають увагу на дивовижні можливості мистецтва як унікального засобу зцілення душевних ран. На щастя, дитяча психіка має потужний потенціал відновлення. Необхідно лише створити для цього відповідні умови.

У нашому закладі дошкільної освіти № 518 міста Києва створений музей Григорія Світлицького. В час війни він не тільки не перестав бути осередком пізнання й розвитку, а й став центром гармонізації емоцій як дітей, так і дорослих, центром естетичного й патріотичного виховання.

Вихованців нашого закладу ми знайомимо з мистецькою спадщиною нашого видатного земляка, першого народного художника України — Григорія Світлицького: його картинами (такими різними за жанром і тематикою), музичними творами, ілюстраціями до книжок, ескізами до театральних декорацій, тощо. Використовуючи музейний простір, виконуємо багато освітньо пізнавальних завдань: тренуємо пам'ять, вивчаючи назви картин, їх жанри; розвиваємо мовлення, креативне мислення, описуючи картини, складаючи розповіді за картиною чи серією картин тощо.

Музей в закладі дошкільної освіти стимулює педагогів до творчого пошуку, втілення інноваційних технологій в освітній процес, що дають хороший результат.

Для формування мистецько-творчої компетентності в музеї використовуємо різні методики та форми роботи:

- ейдетика та мнемотехніка (піктограми, метод Цицерона, «оживлення» картини, «входження»), автором яких є Є.Антошук;
- «сторітелінг» — К.Крутій, Л.Зданевич;
- «Кільця Луллія» — Р.Луллій;
- сенкан (синквейн) — А.Крепс;
- технологія «Мелодія картини»;
- складання авторських казок за картинами Г.Світлицького.

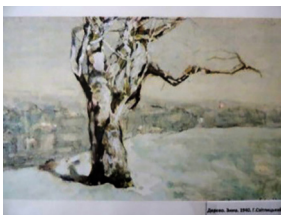
Діти творять вільно, охоче, натхненно, спонтанно, результативно. А надихає якраз сам процес. Творячи свої мистецькі «шедеври», діти вивільняють почуття, яких, можливо, соромилися, боялися, не хотіли приймати, усвідомлювати, розуміти: ненависть, агресію, безпорадність, огиду, тугу, роздратування... І це — чудово! Дитина може «знищити» іграшкового ворога, пошматувати власні малюнки, покричати, потупцювати...

Дієвим і цінним для використання мистецтва як засобу зцілення особистості є серійне **малювання**. Адже воно дозволяє опрацьовувати різні «шари» травматичного досвіду — коли одне

переживання змінюється іншим, а потім наступним (наприклад, туга — страх — образа), і все це може відбуватися у ситуації «тут» і «тепер» під час малювання. Музейний простір, створений в нашому дошкільному закладі, відкриває широкі можливості для використання методу серійного малювання. Адже дитині дошкільного віку легше знайти необхідні зцілюючі образи, коли вона має перед собою репродукції майстерно виконаних картин Г. Світлицького, з яскравим розмаїттям жанру і тематики.

Осінь, 1922 р.

Зима. Дерево, 1940 р.

Рідний край, 1945 р.

Наприклад, з дітьми, що переживають тривожний стан в ситуації постійного стресу, можна провести бесіду, які асоціації викликає у них кожна з трьох картин Григорія Світлицького (вправу виконуються на фоні відповідної за характером музики):

1. Картина «Осінь».

— Які почуття викликає дана картина?

— Яке явище природи зображено на ній? (Сильний вітер).

Дивлячись на картину, виконуємо вправу «**Буря емоцій**», мімікою й жестами зображаємо «пориви емоційного вітру»:

Виконуємо техніку дихання: вдихнути спокій — видихнути тривогу і напругу; техніку заземлення: відчуваємо себе деревом з міцним і сильним корінням, розлогими вітами, що бере із землі вологу й міцну опору, п'є життєдайну силу землі для протистояння бурі. Зображаємо рухами, як дерево хитається, але міцне коріння (чітко відчуваємо, як ноги міцно стоять на підлозі) надійно тримає дерево).

2. «Зима. Дерево»

— Що відчуваєте, дивлячись на цю картину? (Холодний спокій, умиротворення, завмирання...)

Вправа «Замерзли — відтанули...»

Уявляємо себе деревом із сильними вітами, вкритими снігом, скутими морозом. Віти настільки замерзли, що навіть сніг, що падає, і вітер не можуть їх поворухнути. Але пригріло тепле сонечко, сніг та лід на вітах почали танути... Крапельки води падають додолу, гілочки повільно хиляться вниз... (По черзі розслабляємо напружені частини тіла. Зображаємо руками струшування води і повільне, «обм'якле» опускання рук вниз...

3. Картина «Рідний край».

— Які почуття викликає споглядання даної картини? (спокій, замилування, натхнення...)

Релаксаційна вправа на фоні ліричної мелодії

— Любі діти, тепер уявіть, що зима минула, настала квітуча весна... Ми з вами підійшли до дівчини-україночки, яка сидить на березі річки, милується тихим річковим плесом, слухає мелодійний спів пташок, вдихає аромат весни, тішиться дивовижним цвітом дерев та надвечір'ям, що ось — ось покличе до себе нічку-чарівничку, яка подарує людям мирний і спокійний сон після активного трудового дня.

Уявіть, що ми разом з нею вдихаємо аромат весняної пори (робимо кілька глибоких вдихів та видихів), відпускаємо з течією річки всі сумні думки, обрАзи, хвилювання... а пташечки своїм дзвінким співом наповнюють наші душі радістю, силою, енергією. Розправляємо сильні крила-ручечята, підносимося в небо, відчуваємо себе вільними, сміливими і щасливими...

Повільно, спокійно опускаємось на землю, обіймаємо себе за плечі, відчуваємо, що добрий ангел нас оберігає, що ми — дуже значимі і важливі для своїх рідних, для друзів, для всього світу.

Виконуємо пісню (авт. Галина Яковчук):

Хай радості річка уміє нам личко,
А сонце зігріє цілющим теплом.
Земля дасть нам силу, турботу і віру,
А світ нас огорне любов'ю й добром.

Можливість «вилити» не тільки на папір, а й у пісок чи глину свої страхи, образи, переживання знижує рівень емоційної напруги. Негативні образи уяви можуть стати або зовсім не страшними, або, навіть, смішними. Дитина стає володарем ситуації, здобуває перевагу над тим, що лякало, стає творцем власної щасливої долі, режисером позитивних змін і бажаних життєвих подій. Милування творами мистецтва, залучення до власної творчої праці, дбайливо організований розвивальний простір для дитини — творять дива: і зцілюють дитячі душі, і стимулюють до розкриття творчого потенціалу.

Тож музей в дошкільному закладі в час війни — місце сили, ресурсу, скарбниця пізнавального і духовного збагачення особистості. Наш досвід роботи в музеї Григорія Світлицького узагальнено викладачами кафедри дошкільної та початкової освіти в 2024 році. Познайтися з ним можна на сайті Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка в рубриці Методична робота (педагогічний досвід) за покликанням — <https://ippo.kubg.edu.ua/section/metodichna/dosvid> та на сайті кафедри (завідувач Меленець Людмила) — <https://dpo.ippo.kubg.edu.ua/>.

Олена Таран,

методист НМЦ професійного розвитку педагогічних працівників Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Ірина Санковська,

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, тренер з екологічної освіти

Методичні рекомендації та практичні поради під час роботи над темою «Вімельбух. Розглядаємо вімельбух»

Дитяча книга — ефективний засіб інтелектуального та мовленнєвого розвитку дитини. Вона:

- активізує пізнавальні психічні процеси (увага, уява, пам'ять, сприйняття, операції мислення),
- стимулює мовленнєвий розвиток, розширює кругозір,
- сприяє формування уявлень про оточуючий світ.

Сьогоднішні діти можуть стати читачами задовго до того, коли починають самостійно читати. Важливість систематичної роботи з книгою визнається, наприклад, вітчизняними та зарубіжними педагогами. Так за шкалою оцінювання якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти ECERS-3 у розділі «Мовлення та грамотність» три з 5 параметрів присвячені роботі з книгою. Вважається, що 25-хвилинний доступ до книжок є обов'язковим мінімальним періодом часу в розкладі будь-якої тривалості дня в ЗДО будь-якої форми власності.

Отже, в сучасних умовах особливого значення набуває формування у дошкільника зацікавленості в книзі, а у педагогів — володіння ефективними методами та прийомами для розкриття процесу спілкування з книгою як моменту задоволення пізнавальних, естетичних, культурологічних потреб.

Світ дитячих книг вражає різноманітністю. З нашої точки зору окреме місце у цьому світі належить віммельбухові. Це особливий вид книг з барвистими, деталізованими ілюстраціями, які переповнені персонажами, сюжетами та історіями на кожній сторінці.

Слово «*віммельбух*» походить з нім. (wimmeln — роїтися, buch — книга), і перекладається як «мерехтлива/пістрява книжка». Автором віммельбуха вважають Алі Мітгуча — німецького ілюстратора, скульптора, графіка та художника. Його пензлем проілюстровано 72 книжки, що перекладені на 20 мов світу та надруковані накладом понад 8 млн. примірників.

Прийом, яким виконується твір, називають «*кавалерійською перспективою*» — ми бачимо предмети так, неначе сидимо верхи на коні. Першим класичним віммельбухом вважають книжку-картинку, що вийшла у 1968 р. і було розпродана накладом понад 1 млн примірників. У 1969 р. книжка здобула Німецьку молодіжну літературну премію.

«*Особливості формату* (за К. Ремі): кожен розворот є панорамою, виконаною, без значних просторових спотворень, у наївно-реалістичному стилі із чіткими лініями і контрастними кольорами; віммельбухи викликають цікавість у читачів різного віку; сприяють розвитку різних моделей сприйняття й обробки інформації; заохочують до читання, розвитку зв'язного мовлення та активного спостереження і вигадування власних історій».

Від себе додамо: ця книжка-розглядалка з яскравими ілюстраціями, в якій відсутній текст або міститься його мінімум. У книзі, зазвичай, невелика кількість розворотів — 7–10, надрукованих на цупкому картоні. Класичний віммельбух має формат А2, проте є й компактні варіанти. У книзі велика кількість об'єктів та героїв, яких легко впізнати, певний безлад і хаос у композиції. У книзі величезна кількість деталей на картинках, вона рясніє зображеннями. Кожен сантиметр простору наповнений і може стати частиною історії. Відсутній єдиний значеннєвий центр, всі сюжетні лінії розгортаються одночасно.

Перші віммельбухи з'явилися в Україні в середині 2000-х. Серед них можна назвати «Першу книгу розумної дитини» (2007),

«Відшукай і порахуй» (2008). У 2015 р. з'явилися українські віммельбухи Ної Кременчуцької: «Подорож Україною» та «Зимова подорож Україною. Від свята до свята».

Які бувають віммельбухи.

Тематика віммельбухів досить вільна: від класичних книг про життя на вулицях міста, у селі та лісі, до віммельбухів про мешканців окремого будинку, зміну сезонів, життя циркових акторів, піратів, динозаврів, героїв відомих казок, свята тощо.

Існують віммельбухи, зображення в яких відрізняється від класичного. В них не можна віднайти сюжет. Натомість на сторінках бачимо значну кількість подібних і в той же час різних об'єктів. Такими є книги Агнес Баруцці «Заховні в природі. Шукай, лічи, рахуй», Кірстин Робсон «Подивись і знайди Під водою».

З'явилися видання, які поєднують пізнавальні тексти з типовим для віммельбухів зображеннями. Такими є книги вітчизняних авторів: Демянчук Катерини «Легенди замків України», Товстенка Сергія «Легенди Харкова», «Легенди Одеси», які присвячені історичним подіям в Україні, а також Ганни Вашкової та Петри Бартікової «Хто що робить?», яка знайомить дітей зі світом професій.

Віммельбухи для найменших Наталії Мусієнко — це серія «Ура, ми заговорили», «Хто і де?», «500 перших слів», «Мій затишний будинок», «Дитячий садок». Видання мають хоч і меншу насиченість, але у них достатньо багато деталей, які приваблюють малюків.

Книга-розглядалка

Добираючи таку книгу, варто враховувати вікові, індивідуальні особливості та інтереси дитини. З одного боку, переважаність малюнку може викликати складності сприйняття у маленьких дітей. А з іншого — значна кількість деталей саме й привертає увагу малюків, вони можуть знайти як впізнавані фрагменти, так і щось нове для себе.

Іноді може виникнути думка, що книжка-картинка використовує формат, в якому мові не надається великого значення. Проте, це не так. Переважна більшість віммельбухів створена з метою стимулювати в дитини всі пізнавальні процеси, і мову зокрема.

Звичайно, що сама собою книга нічого не розвиває. Процес такого бажаного розвитку, особливо на початкових етапах, потребує участі дорослого. Книга тут стає інструментом, за допомогою якого стимулюється розвиваюче спілкування.

Цілкомприродно, що дорослий і дитинапо-різному сприймають зображене на сторінках віммельбухів. Діти часто-густо концентруються на тих персонажах, предметах, ситуаціях, які залишаються поза увагою дорослих. Тому для ефективної роботи важливо з'ясувати, що саме привернуло увагу дитини. Потрібно уникати негативної реакції на вибір дитини, яким би малозначущим він не здавався дорослому. Тим і корисний віммельбух, що кожен може знайти для себе там щось цікаве.

Молодший дошкільник, розглядаючи малюнки на сторінках книги, впізнає знайомі об'єкти, вказує на них за проханням дорослого, називає їх. Для вправління у звуковимові доречно використовувати звуконаслідування. (Де на малюнку курочка? А де курчатко? Як курочка кличе курчат?)

Важливо, щоб дорослий був включений в процес розглядання разом з дитиною, демонстрував зацікавленість, подив, захопленість, ділився своїми враженнями через невеликі розповіді, казки, історії. Такі діалоги — унікальні. На відміну від авторських текстів вони ґрунтуються на досвіді дітей, можуть змінюватись, доповнюватись, включати нові деталі. Знаходячи емоційний відгук, стають джерелом спільних переживань для дитини, і, в свою чергу, є стимулом для складання власних маленьких розповідей. Багаторазове прослуховування, якого часто вимагають діти 3–4 років, може викликати у дорослих певне знервування. Маємо розуміти цю потребу маленьких дітей — саме так вони навчаються послідовності та логічності викладу матеріалу.

З віком взаємодія під час спільного розглядання ускладняється, дитина починає доповнювати побачене, спираючись вже на власний досвід і фантазію. Діти вправляються у формулюванні питань, обговоренні ситуацій, вступають в діалог, полілог.

У такій ситуації допоможуть пошукові та проблемні питання типу:

- Де б ти хотів опинитись?
- З ким би потоваришував?
- Про, що розмовляють персонажі малюнка?
- Пройди по доріжці та подивись куди вона приведе?
- Склади розповідь про окремих персонажів тощо.

Віммельбух може використовуватися вихователем як у парній роботі, так і з невеликою групою дітей. Дитина ж може використовувати віммельбух для індивідуального розглядання. Це ситуація, коли вона заглиблюється в споглядання зображень, занурюється у свої думки, мрії, фантазії. В процесі такої діяльності дитина не лише набуває важливого досвіду, отримує задоволення від книги, а й розвиває увагу, уяву, внутрішній план мовлення. Участь дорослого тут буває зайвою. Важливо надати дитині можливість насолодитись самотійним спілкуванням з книгою. Зручне місце для цього в групі дошкільного закладу — куточок усамітнення.

Окрім розповідання-споглядання сторінки віммельбухів можуть стати місцем для цікавих ігор та вправ. В деяких книжках передбачені завдання типу «впізнай та знайди», зображення окремих предметів, які потрібно розпізнати на розгорнутому малюнку. Але можна придумати інші ігри та вправи, що цікавлять як дорослого, так і дитину.

Завдання, які можна запропонувати дитині з віммельбуху:

- знайти і порохувати;
- знайти 2 однакових предмети;
- знайти пару;
- знайти за ознакою або її відсутністю;
- відшукати тих, хто має схожі ознаки;
- знайти по контуру;
- назвати персонаж, об'єкт;
- розповісти про нього;
- описати;
- висловитися про настрій персонажа;
- прослідкувати наслідки дій/подій;
- що не так?;
- уявити і придумати подію;

— скласти загадки про об'єкти, які можна знайти на картині.

При складанні загадок діємо за алгоритмом:

1) обираємо об'єкт на картині але не називаємо його,

2) вказуємо кілька ознак, що його характеризують (який? що робить? де знаходиться?),

3) додаємо питання «Що це?».

Ще одним варіантом може стати ігрова ситуація, коли гравець обирає собі об'єкт на картині, а інший/інші шляхом питань про якість цього об'єкта повинні відгадати, що було обрано. Питання мають формулюватися в такий спосіб, щоб на них можна було відповісти однозначно: «так» або «ні». Дітям дуже подобається, коли дорослі грають з ними на рівних, тому важливо змінювати ролі.

Вімбельбухи — це не просто красиві картинки, а й цінний інструмент для розвитку дитини. Їх використання може стати чудовим способом провести час разом, розширити кругозір дитини та прищепити їй любов до читання.

Мовно-літературна галузь

Наталія Дика,

завідувач кафедри мовно-літературної освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук, професор

Олександра Глазова,

доцент кафедри мовно-літературної освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук

Методичні рекомендації щодо викладання української мови та літератури в 2024–2025 навчальному році

У 2024/2025 навчальному році вивчення української мови та літератури спрямоване на подолання викликів, зумовлених особливостями освітнього процесу в умовах воєнного стану. Найголовнішим завданням держави є збереження життя та здоров'я її громадян, особливо дітей, та забезпечення їх доступу до освіти.

Надзвичайної важливості набувають форми організації освітнього процесу, адаптовані до умов сьогодення. Незважаючи на складнощі, створюються можливості для здобуття дітьми й підлітками освіти в умовах війни та вимушеної міграції.

Українська мова

Навчання української мови та літератури орієнтоване на формування компетентних учнів із високим рівнем критичного мислення, активною життєвою позицією, здатністю до застосування здобутих знань і вмінь у нових навчальних і життєвих ситуаціях, спроможністю до самореалізації в сучасному цифровому суспільстві.

У 2024/2025 н.р. вивчення української мови здійснюватиметься за такими модельними навчальними програмами для учнів **5–6, 7 класів ЗЗСО**:

1. Українська мова. 5–6 класи (автори: Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.);

2. Українська мова. 5–6 класи (автори: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т.Д);

3. Українська мова. 7–9 класи (автори: Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.);

4. Українська мова. 7–9 класи для закладів загальної середньої освіти (автори: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.).

5. Модельні навчальні програми з української мови розміщено на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»:

6. **Українська мова — Інститут модернізації змісту освіти (imzo.gov.ua)**

7. Нові модельні навчальні програми для 7–9 класів упроваджуватимуться поступово з 2024/2025 н. р.

8. Модельні навчальні програми визначають орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета та види освітньої діяльності учнів. З опорою на модельні навчальні програми заклади освіти можуть розробляти власні навчальні програми.

9. Відповідно до модельних навчальних програм, створено сучасні підручники з української мови. Електронні версії підручників розміщено на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». **Електронні версії підручників (imzo.gov.ua)**

10. Вивчення української мови для учнів 8–9 класів ЗЗСО здійснюватиметься за навчальною програмою з української мови для 5–9-х класів для загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженою наказом МОН від 07.06.2017 № 804.

11. Вивчення української мови для учнів 10–11 класів ЗЗСО здійснюватиметься за навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), затвердженими наказом МОН від 23.10.2017 №1407.

12. Навчальні програми для учнів 10–11 класів з української мови розміщено на офіційному сайті МОН України: Навчальні програми для 10–11 класів | Міністерство освіти і науки України (mon.gov.ua)

Міністерство освіти і науки розробило скорочені навчальні програми з української мови та літератури, які можуть використовуватися для надолуження освітніх втрат, під час організації таборів, будь-яких форматів додаткового навчання, а також у недільних школах.

Скорочені програми дають змогу досягати результатів навчання завдяки скороченню змісту і мають на меті зменшити освітні втрати учнів, зважаючи на обмеженість часу на освоєння навчального матеріалу. Реалізація скорочених модифікованих навчальних програм має на меті досягнення ключових результатів навчання, зокрема тих знань, умінь і навичок; становлення поглядів, цінностей, інших особистісних якостей, без яких подальше навчання буде ускладненим.

Програми можуть бути адаптовані педагогічними працівниками, які організовують навчання, з урахуванням потреб та інтересів учнів. Кількість навчальних годин, визначена в Програмах, є орієнтовною — учитель може змінювати її залежно від потреб.

Із затвердженими наказом МОН України № 701 від 16.05.2024 Рекомендаціями щодо використання модифікованих програм з української мови та української літератури для закладів загальної середньої освіти можна ознайомитися за покликаннями: [664e09f80b56e703629336.pdf](#) (osvita.ua)

[Ukr_mova.pdf](#) (osvita.ua) ; [Ukr_lit.pdf](#) (osvita.ua) .

Особливості навчання української мови в дистанційному та змішаному форматах в умовах воєнного стану

Освітній процес у закладах загальної середньої освіти може бути організовано за очною, дистанційною формами навчання або їх поєднанням (за змішаним режимом) залежно від можливостей фонду захисних споруд закладу. На змішаний режим роботи ЗЗСО переходитимуть і в періоди відключення електроенергії.

Механізм забезпечення здобуття повної загальної середньої освіти за **дистанційною формою** визначено Положенням про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 № 1115, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28 вересня 2020 року за № 941/35224 із урахуванням змін у редакції Наказу Міністерства освіти і науки № 333 від 22.03.2023}, де зазначено: «Робота педагогічних працівників в умовах дистанційного навчання чи з використанням технологій дистанційного навчання може виконуватися поза робочими приміщеннями чи територією закладу освіти, в будь-якому місці за вибором працівника відповідно до вимог статті 60 Кодексу законів про працю України. Різниця часу між тривалістю навчального заняття (академічна година) та тривалістю заняття, яке організовує педагогічний працівник у синхронному режимі, є робочим часом педагогічного працівника і використовується ним для підготовки до таких занять, забезпечення оцінювання навчальних досягнень учнів, проведення індивідуальних чи групових консультацій тощо».

ПОРАДА. Порадьте учням обладнати вдома для дистанційного навчання зручне місце, подбавши, щоб їхню увагу нічого не відволікало. Робоче місце учня має бути добре освітлене й обладнане всім необхідним. Найгадуйте: виконуючи завдання і вправи, учні мають регулярно робити перерви для відпочинку.

Не забувайте розпитати, які додаткові матеріали вони використали, виконуючи домашні завдання, похваліть за допитливість і старанність.

Після проведення тестування й інших методів оцінювання обов'язково відзначаєте успіхи й досягнення — це сприяє мотивації та допомагає вчасно коригувати навчальний процес.

Спілкування між суб'єктами дистанційного навчання під час навчальних занять, а також консультацій забезпечується пере-

дачею відео-, аудіо-, графічної та текстової інформації в одному з таких режимів:

- **синхронному**: взаємодія між суб'єктами навчання, під час якої учасники одночасно перебувають в електронному освітньому середовищі чи спілкуються за допомогою засобів аудіо-, відеоконференції;

- **асинхронному**: взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої учасники взаємодіють між собою із затримкою в часі, застосовуючи при цьому інтерактивні освітні платформи, електронну пошту, форуми, соціальні мережі тощо.

Найпоширенішою формою передавання навчальної інформації як у синхронному, так і в асинхронному режимах навчання є **лекція-візуалізація**, тобто розгорнуте коментування візуальних матеріалів. Схеми, таблиці, діаграми, відеоролики, ілюстрації, репродукції картин, фотографії допомагають сприйняти й зрозуміти співвідношення між поняттями, які важко уявити або сформулювати вербально, систематизують і узагальнюють інформацію, виокремлюють найголовніше. Активно застосовуються й сучасні графічні засоби: хмари слів (теги), інтелект-карти, меми.

Саме такий спосіб подання навчального матеріалу широко використовують у популярних нині вебінарах і телеуроках. Дослідження, проведені в навчальних закладах, підтвердили, що візуально-просторовий тип мислення має третина учнів, аудіальний — менше ніж чверть, останні мають змішаний тип зі схильністю до візуально-просторового типу інтелекту. З цієї причини найчастіше в основу створюваних учителями уроків у дистанційному форматі покладено саме візуалізацію.

Візуалізація навчального матеріалу реалізує такі дидактичні завдання: стимулює мимовільну увагу; активізує емоційне включення; унаочнює навчальну інформацію; індивідуалізує темп подання навчального матеріалу; сприяє розвитку критичного, логічного і візуального мислення.

Рекомендації, яких слід дотримуватись

Усього на слайді/екрані має бути не більше 6–8 рядків, рядок має містити 6–8 слів, загальна кількість слів не повинна перевищувати 50.

Не слід використовувати переноси слів. Не рекомендується записувати весь текст великими літерами. Текст, надрукований у колонку, зчитується повільніше, ніж той же текст, надрукований на всю ширину рядка.

Дика Н.М., Глазова О.П. Погляд на використання технологій візуалізації в дистанційному навчанні української мови у закладах загальної середньої освіти (kubg.edu.ua)

ПОРАДА. Запропонуйте учням самостійно візуалізувати обговорювані на уроках теми, наприклад: створити інтелект-карту «Часові форми дієслова» (7 кл.);

перевести текстову інформацію в графічну: створити таблицю за змістом правила, зняти відеоролик «Спілкування сучасної молоді»,

створити комікс до уроку (скажімо, для розмежування паронімів, на запобігання вживання калькованих слів). (8 кл.)

Серед основних викликів в організації освітнього процесу в умовах війни називають:

- зниження мотивації учнів/учениць до навчання;
- нестабільний психоемоційний стан учнів/учениць, що виявляється в тривожності, неуважності, байдужості та інертності.

У сучасних умовах прискореного технологічного розвитку і глобалізації світу характер спілкування змінюється. Передусім розширюється сфера застосування мовлення усного: найчастіше люди спілкуються із використанням засобів сучасного зв'язку: мобільного телефону, електронної пошти, соціальних мереж. Наслідком є зниження культури писемного мовлення та погіршення грамотності.

Правильно сказане слово формує правильну думку, а правильна думка — характер і грамотність. Тож спілкуймося українською і будьмо грамотними і досягаємо ефективної комунікації. Вчитель має усвідомлювати, що головна відповідальність за ефективність комунікації покладена саме на нього як фахівця, який має знайти вихід із будь-якої критичної ситуації.

Існує чотири мистецтва — ГОВОРИТИ, СЛУХАТИ, ЧИТАТИ і ПИСАТИ. Звичайно, усі ми володіємо основами цих навичок, і тому завдання полягає тільки в їх удосконаленні для застосування в щоденній роботі і в сьогоденних умовах.

Як стверджують психологи, зниженню тривожності, пробудженню активності й інтересу до міжособистісної взаємодії сприяє гра.

Гра, а відповідно, й уроки з елементами гри сприяють розвиткові мислення, мовлення, характеризуються високою активністю, динамічністю, емоційністю, колективністю, змагальністю. Цінностями особистості, які відображаються в навчально-ігровій технології, можуть і мають стати цінності взаємної довіри й допомоги, вільного спілкування, корисності знань, у нашому випадку мовних і мовленнєвих, та необхідності їх здобування.

У педагогіці гра розглядається як вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення та засвоєння знань, умінь, суспільного досвіду. **Мовні ігри** (мовні загадки та мовні вправи) спрямовані на відтворення й застосування вже здобутих мовних знань та формування й закріплення відповідних умінь. Мета — формування мовної компетентності. **Мовленнєві ігри** (ситуативно обумовлені, рольові) мають на меті формування мовної та мовленнєвої компетентностей учнів, розвиток комунікативних, творчих здібностей, які виявляються в умінні створювати оригінальні усні й письмові висловлювання.

У 5–6 класах і в очній, і в дистанційній формах навчання найчастіше використовують мовні ігри: шаради, метаграми, анаграми тощо. Наприклад:

Фонетика	Слова-перевертні. Перегрупувавши звуки, утворіть з кожного зі слів інше слово: <i>літо, рис, ікра, ручка, рамка, пілот</i> .
Графіка	Наведіть лад! Упізнайте в хаотично записаних літерах слово, запишіть його, розташувавши букви в потрібній послідовності (наприклад: <i>никслов — словник, солнаго — наголос</i>).
Лексикологія	Доберіть відповідники. Доберіть українські відповідники до названих (записаних) запозичених слів (наприклад: <i>рюкзак (наплічник), булінг (цькування), бонус (заохочення)</i>).
Фразеологія	Виправте помилки! Відредагуйте фразеологізми, замінивши помилково вжите слово (<i>прокрустова перемога, еолова п'ята, ахіллесові стайні, мафусаїлів страх</i>).

У 7–9, а тим більше у 10–11 класах, словесник організовує мовленнєві (комунікативні) ігри, які поділяють на **соціально-побутові** (спрямовані на соціальний розвиток учня), **ділові** (побудовані на імітаційній моделі, що відтворює умови професійної діяльності) та **ігри-драматизації** (розігрування фрагментів літературних творів). Наприклад:

- У вашій школі навчається чимало учнів із родин тимчасових переселенців. Вони цікавляться: «Хто зображений на муралі, який видно з вікон нашого класу? Ким була ця людина і чим заслуговує на пам'ять і повагу?»

1. **Завдання для індивідуального виконання (дистанційна форма навчання).** Текст про мурал, який викликає найбільше зацікавлення, складіть для розміщення на шкільному вебсайті. Він має містити інформацію про зображену особу (осіб), її (їхній) внесок в українську історію/культуру, історію створення муралу, його автора/авторів (обсяг — до 10 речень) Скористайтесь джерелом: Київські мурали | Музейний Портал (museum-portal.com)

2. Завдання для виконання у групі (змішана форма навчання). До дня Києва ви задумали створити у школі виставку «Твої вулиці — як книжки сторінки». Об'єднавшись у групи, розподіліть ролі: киевознавець-консультант, музейний працівник — автор текстів екскурсій, редактор, екскурсовод, відповідальний за технічне обладнання. Складений, обговорений і відредагований текст запишіть на диктофон. Необхідну для роботи інформацію про мурал доберіть самостійно.

Міжпредметні зв'язки у вивченні української та англійської мов.

Підготовка учнів до білінгвального викладання у старших класах

Використання англійської в Україні як однієї з мов міжнародного спілкування є важливим кроком на шляху до інтеграції нашої країни у світову спільноту. Верховна Рада ухвалила законопроект, за яким англійська мова визначається як одна з мов міжнародного спілкування в Україні. Метою законопроекту є підвищення рівня конкурентоспроможності України, зростання її інвестиційної та туристичної привабливості, розширення застосування англійської мови в публічних сферах суспільного життя та створення сприятливих умов для її опанування громадянами України.

Ухвалення закону має актуалізувати міжпредметні зв'язки у вивченні української та англійської мов.

Так, вивчаючи розділ «Лексикологія», п'ятикласники можуть усно виконати таку вправу:

*** Прочитайте слова, з'ясуйте їх походження. Лексичне значення яких слів ви можете витлумачити, не звертаючись до словника? Як давно ці слова увійшли до нашої мови? Що спричинило такі запозичення?**

Онлайн, селфі, інтернет-мем, нік, сайт, блог, гамбургер, файл.

Вивчаючи фразеологію, шестикласники можуть виконати таку вправу:

* Заповніть таблицю, дібравши з довідки (або самостійно) український відповідник.

Англійське прислів'я	Дослівний переклад	Український відповідник
A liar is not believed when he speaks the truth.	Брехуну не вірять, навіть коли він правду говорить.	
Who keeps company with the wolf, will learn to howl.	Хто водиться з вовками, навчиться вити.	
There's no such thing as a free lunch.	Не буває безкоштовного обіду.	
A little knowledge is a dangerous thing.	Маленьке знання — річ небезпечна.	

Довідка. Недовчений гірший за невченого. Безкоштовний сир — тільки в мишоловці. Раз збрехав — навік брехуном став. З вовками жити — по-вовчому вити.

У процесі повторення й закріплення знань про будову слова увагу старшокласників варто привернути до вживання англійських аббревіатур, їх вимову та написання.

- **SMS** (*Short Message Service*) – доступна для мобільних телефонів послуга обміну короткими текстовими повідомленнями;
- **AI** (*artificial intelligence*) – штучний інтелект;
- **CD** (*compact disc*) - компакт-диск для запису інформації;
- **PDF** (*portable document format*) - формат комп'ютерних файлів;
- **VIP** (*Very Important Person*) – винятково важлива персона;
- **PR** (*public relations*) – зв'язки громадськістю.

Англійською мовою нині володіє близько півтора мільярда осіб. Вісімдесят відсотків наукових досліджень публікується англійською, нею ж друкується близько п'ятдесяти відсотків з десяти тисяч популярних у світі щоденних газет. Тож не дивно, що наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. активізувалися також і українсько-англійські мовні контакти, результатом яких стала значна кількість запозичень у різних сферах діяльності.

Реформа загальної середньої освіти передбачає впровадження в курс старшої школи **білінгвальної освіти**. Йдеться, зокрема, про білінгвальне викладання тих предметів, які школярі оберуть як профільні.

Держава ставить за мету забезпечити українське учнівство умовами для належного опанування англійської мови. «У першу чергу ми плануємо, що в старшій профільній школі обов'язковий профільний предмет буде засвоюватися шляхом білінгвального вивчення. Тобто обраний профіль буде вивчатися і українською, і англійською мовою», — пояснюють концепцію в МОН.

Білінгвальна освіта — це процес навчання двома мовами, під час якого відбувається перемикання комунікативних кодів (міжмовні переходи), тобто зміна під час спілкування однієї мови іншою. Взаємодія двох і більше мов може відбуватися на різних рівнях, виявлятися в несхожих мовних процесах. Педагоги навчають учнів їх рідною мовою в поєднанні з другою мовою, використовуючи різні рівні рідної та другої мови залежно від вимог, зазначених у програмі та моделях навчання.

Перехідна білінгвальна освіта — тип двомовної освіти, розроблений з метою допомогти учням, які вивчають нову мову, швидше її опанувати, почавши вивчати нею математику, природничі науки та інші предмети. Продовжуючи навчатися рідною мовою, у старших класах учні поступово переходять на іншу мову, наприклад, англійську (в Україні — це найпоширеніша практика).

Учні навчаються рідною мовою і водночас вивчають мову іноземну. Таким чином, вони удосконалюють знання рідної мови, що дає можливість пізніше застосувати отримані знання при навчанні мови іноземної.

Програми білінгвальної освіти передбачають, що учнів навчають іноземної мови, але коли/якщо ті ставлять питання своєю рідною мовою, педагоги відповідають мовою, що вивчається учнями; учні продовжують відвідувати уроки рідної мови, повторюючи та вдосконалюючи вивчене, адже доведено, що навички, набуті на цих уроках, можуть бути успішно застосовані в класах, де учні отримують навчання другою мовою.

Відомо, що спроби ізоляції національної мови від іншомовного впливу суперечать об'єктивним законам її розвитку, адже мова кожного народу функціонує й розвивається в контексті мов світу і під його впливом. Але якщо включення до наукового обігу актуальних англomовних термінів вважають корисним для міжнародного спілкування, то заміщення, а часто й витіснення англіцизмами власне української лексики в художньому, публіцистичному та розмовному стилях позначаються на лексичному складі мови негативно.

ПОРАДИ. Запропонуйте учням завдання, пов'язані з усвідомленням корисності володіння англійською мовою і розумінням небажаності недоцільного вживання англіцизмів.

8 клас. Виконання проєкту «Іноземні мови в житті сучасної молоді». Висловлення на дискусійну тему з відстоюванням власної позиції. Створення усного висловлення, пов'язаного з конкретною життєвою ситуацією.

9 клас. Доцільна заміна щойно засвоєних мовою іншомовних слів українськими відповідниками. Усний виступ перед однолітками (орієнтовні теми: «Базові принципи нетикету (диджитал-етикету)», Лінгвістичне мінідослідження «Англійська мова в житті української молоді». Виправлення лексичних помилок — невиправданих запозичень на основі спостереження за мовленням однолітків, дорослих або ведучих теле-, радіопрограм.

Готуючи учнів до білінгвального навчання, словесник може застосовувати елементи інтегрованого навчання. Подану нижче вправу доцільно використати перед святкуванням Різдва на уроці української мови (повторення навчальних тем: Однорідні члени речення. Пряма мова. Складне речення) або ж під час виховного заходу.

9 клас. Прочитайте текст популярної у світі англomовної різдвяної пісні. Чи можна вважати його англійським перекладом поданого оригінального тексту української щедрівки? Чому? Намагайтесь відповідати англійською мовою. Поясніть, чому в українському тексті новорічної щедрівки йдеться про ластівку.

Hark how the bells,
sweet silver bells,
all seem to say,
throw cares away

Christmas is here,
bringing good cheer,
to young and old,
meek and the bold,

Ding dong ding dong
that is their song
with joyful ring
all caroling

Щедрик, щедрік, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка,
Стала собі щебетати,
Господаря викликати:
«Вийди, вийди, господарю,
Подивися на кошару —
Там овечий покотились,
А ягнички народились.
В тебе товар весь хороши́й,
Будеш мати́ мірку гроше́й,
В тебе товар весь хороши́й,
Будеш мати́ мірку гроше́й,
Хоч не гроші́, то половá,
В тебе жінка́ чорнобровá.

Пояснимо учням, що улюблену українцями пісню «Щедрик» Микола Дмитрович Леонтович створив на основі народної щедрівки. У цьому широко відомому творі органічно поєднано прийоми народного багатоголосся з досягненнями класичної поліфонії — кожен голос відіграє цілком самостійну виражальну роль.

Пісню «Щедрик» перекладено багатьма мовами, в англomовному світі вона відома як Carol of the Bells.

Коментуючи відповіді учнів, з метою порівняння англomовного тексту пісні з його українським відповідником покажемо слова пісень на екрані:

Hark how the bells, sweet silver bells, all seem to say, throw cares away	Дзвоників дзвін Всім розповів: Радісний час, Свято у нас!
Christmas is here, bringing good cheer, to young and old, meek and the bold,	Тут вже Різдво, Сміх принесло Для молодих І для старих.
Ding dong ding dong that is their song with joyful ring all caroling	Дзинь-дзинь-дзилинь Чується дзвін. Коляднички Мов дзвіночки.

Англомовну версію слів до «Щедрика» у 1936 році створив американець українського походження Пітер Вільговський.

Дика Н.М., Глазова О.П. Реалізація міжпредметних зв'язків та елементів інтеграції у вивченні української та англійської мов у ЗЗСО

Необхідність подолання освітніх втрат і освітніх розривів на рівні загальної середньої освіти, які виникли та поглибились у зв'язку з порушенням освітнього процесу через пандемію COVID-19 і повномасштабним російським вторгненням в Україну не втратила актуальності.

Для подальшої роботи з усунення освітніх втрат і розривів радимо ознайомитись із посібниками:

«Подолання освітніх втрат з української мови та літератури в 5-11 класах: методичні рекомендації, приклади уроків/ Міжнародний фонд відродження, клуб НУШ. Київ: 2023.

Buklet-22Podolannya-osvitnih-vtrat22-2.pdf (testportal.gov.ua)

Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України : методичні рекомендації / кол. автор.; за загальною редакцією О. М. Топузова; укл. М. В. Головка. Київ : Педагогічна думка, 2023. 187 с.

Osvitni_vtraty.pdf (undip.org.ua)

Корисну для вчителя інформацію розміщено на ресурсах:

Рекомендації щодо організації програм з надолуження освітніх втрат

Unicef_Immidiate_actions_frame_proofread.pdf (osvita.ua)

Державна служба якості освіти в Україні: Як компенсувати «освітні втрати»

Як компенсувати «освітні втрати»: рекомендації для органів влади, засновників і директорів закладів освіти — Державна служба якості освіти України (sqe.gov.ua)

ВППСР — Подолання освітніх втрат та розривів (google.com)

Наталія Дика,

завідувач кафедри мовно-літературної освіти Інституту післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук, професор

Наталія Розінкевич,

доцент кафедри мовно-літературної освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук

Особливості викладання української літератури в очному, дистанційному та змішаному форматах: методичні підказки

Викладання української літератури в очному, дистанційному та змішаному форматах потребує від вчителя-предметника орієнтування в актуальних навчальних програмах, уміння застосовувати інтерактивні методи, інформаційні онлайн-сервіси та індивідуальний підхід до кожного учня, оскільки компетентнісне навчання української літератури досягається шляхом розкриття можливостей навчального предмета для формування наскрізних умінь, читацької та ключових компетентностей учнів/учениць, задекларованих у Державному стандарті базової середньої освіти.

Вивчення української літератури у 2024/2025 навчальному році здійснюватиметься за такими програмами:

✓ у **5–6 класах** — за модельними навчальними програмами для закладів загальної середньої освіти, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» наказом від 12.07.2021 №795. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0795729-21#Text>.

*Модельні навчальні програми з української літератури розроблені на основі Державного стандарту базової середньої освіти (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. №898), ґрунтуються на цінностях Нової української школи і спрямовані на формування ідеального образу її випускників: освічених і відповідальних громадян України, **всебічно розвинених, патріотів, готових до прийняття ризикованих рішень та інновацій.***

Перелік програми української літератури для 5–6 класів

Модельна навчальна програма «Українська література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Архипова В. П., Січкара С. І., Шило С. Б.).

Модельна навчальна програма «Українська література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Чумарна М. І., Пастушенко Н. М.).

Модельна навчальна програма «Українська література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Яценко Т. О., Качак Т. Б., Кизилова В. В., Пахаренко В. І., Дячок С. О., Овдійчук Л. М., Слижук О. А., Макаренко В. М., Тригуб І. А.).

Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжні літератури)

Модельна навчальна програма «Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжні літератури). 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Старагіна І. П., Новосьолова В. І., Терещенко В. М., Романенко Ю. О., Блажко М. Б., Ткач П. Б., Панченков А. О., Волошенюк О. В.).

Модельна навчальна програма “Інтегрований курс української мови і літератури для класів з навчанням мовою корінного народу та/або національної меншини. 5–6 класи” (авт. І. Хворостяний, І. Унгурян)

Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної)

Модельна навчальна програма «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Яценко Т.О., Тригуб І.А.).

Модельна навчальна програма «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти» (авт. М. Чумарна, Н. Пастушенко)

✓ у 7–9 класах здобувачі освітніх послуг навчатимуться за модельними навчальними програмами для закладів загальної середньої освіти, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Наказ МОН від 24.07.2023 №883.

Українська література для 7–9 класів

Модельна навчальна програма «Українська література. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А., Тригуб І. А.)

Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжні літератури)

Модельна навчальна програма «Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжні літератури). 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Старагіна І. П., Новосьолова В. І., Терещенко В. М., Романенко Ю. О., Блажко М. Б., Ткач П. Б., Панченков А. О.)

Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної)

Модельна навчальна програма «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Тригуб І. А., Слижук О. А., Молодик К. Ю.)

Модельна навчальна програма «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 7–9 класи» (авт. Ніколенко О. М., Мацевко-Бекерська Л. В., Качак Т. Б., Богосвятська А.-М. І., Рудницька Н. П., Туряниця В. Г.)

Міністерство освіти і науки оприлюднило модельні навчальні програми для 7–9 класів, які навчаються за програмою НУШ. Наказ МОН від 16.08.2023 №1001:

Модельна навчальна програма «Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжні літератури). 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Старагіна І. П., Новосьолова В. І., Терещенко В. М., Романенко Ю. О., Блажко М. Б., Ткач П. Б., Панченков А. О.)

✓ у **10–11 класах** учні навчатимуться за навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), затвердженими наказом МОН від 23.10.2017 №1407. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/npa/5a1fea11b8a27.pdf>.

Метою мовно-літературної освітньої галузі є розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які володіють українською мовою, читають інформаційні та художні тексти (здатні спілкуватися для духовного, культурного та національного самовираження, для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень).

Зокрема, Держстандартом передбачено, що учні опановують базові знання мовно-літературної освітньої галузі за такими напрямками: інформація; комунікація; текст; літературний твір; мовні засоби.

На реалізацію окреслених напрямів зорієнтований компетентнісний підхід, і, як відзначають словесники, він значно посилює діяльнісний аспект у навчанні, забезпечуючи зростання особистісного досвіду учня через формування предметних і ключових компетентностей мовно-літературної освітньої галузі.

Розвиток навичок щоденного читання як процесу сприйняття і розуміння текстової інформації, покращує увагу, розширює світогляд, збагачує словниковий запас і сприяє безперервному особистісному розвитку.

За даними Міністерства культури та інформаційної політики, на сьогодні звичка читати для задоволення та розвитку починає втрачати свою популярність на користь споживання «швидкої» інформації з соціальних мереж, доступного відеоконтенту і телевізійних програм.

Тому з метою формування звички й потреби у читанні всіх українців, що є складовою гуманітарної безпеки України 03 березня 2023 року Уряд схвалив Стратегію розвитку читання на 2023–2032 роки «Читання як життєва стратегія» (розпорядження від 03 березня 2023 р. № 190-р., URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-rozvytku-chytannia-na-period-do-2032-roku-chytannia-ia-k-zhyttieva-s190-30323>) та операційний план її реалізації, розроблену Міністерством культури та інформаційної політики.

Реалізація Стратегії здійснюється у двох **стратегічних напрямках**:

— **шляхом підтримки та розвитку книжкової екосистеми** — в результаті реалізації цього напрямку читачі отримають доступ до якісної різножанрової книги, насамперед україномовної, у різних форматах відповідно до потреб;

— **шляхом формування навички і потреби в читанні** — в результаті реалізації цього напрямку люди і спільноти обиратимуть читання як свідому та регулярну практику для дозвілля, навчання та розвитку.

Кожен із напрямів має **цілі**:

Стратегічний напрям I. Доступ до книги. Підтримка та розвиток книжкової екосистеми.

• **Стратегічна ціль 1.** Робити так, щоб книжковий ринок став конкурентоспроможним та задовольняв потреби споживачів, виробників та розповсюджувачів книжкового продукту.

• **Стратегічна ціль 2.** Працювати над тим, щоб читач мав доступ до легальної книжкової продукції.

Стратегічний напрям II. Формування звички і потреби в читанні. Читання як тренд.

• **Стратегічна ціль 1.** Зробити так, щоб читання книг стало регулярною дозвіллевою практикою більшості людей в Україні (для цього потрібно популяризувати читання як звичку та ко-

рисну дозвіллеву практику, а також як інструмент кар'єрного зростання та саморозвитку).

• **Стратегічна ціль 2.** Піклуватися про те, щоб здобувачі освіти сприймали читання як невід'ємну складову освітньої практики (для цього потрібно популяризувати читання як чинник розвитку критичного мислення та інструмент досягнення успіху у навчанні та житті).

• **Стратегічна ціль 3.** Робити так, щоб читання широко практикувалося як засіб інклюзії та соціальної адаптації (для цього потрібно забезпечувати використання читання як засіб роботи із вразливими групами населення).

Розроблення Стратегії зумовлене потребою кардинально змінити підходи до промоції читання. Читання має стати усвідомлено обраним дозвіллям, освітньою практикою та способом саморозвитку компетентних *особистостей*, здатних критично оцінювати прочитане та застосовувати здобуті знання й уміння у навчальних і життєвих ситуаціях. Викладацькі навички, педагогічний досвід та методичні можливості вчителів української літератури є важливим ресурсом для розвитку компетентних читачів, які цінують слово, захоплюються українською літературою, вміють творчо мислити та глибоко аналізувати.

Подаємо методичні підказки щодо реалізації Стратегії та створення освітнього середовища, яке стимулює учнів до читання, розуміння та аналізу художніх текстів, сприяє розвитку їх читацької компетентності та критичного мислення.

Тож, пропонуємо заповнити таблицю «Читацьке бінго» і перевірити цю інформацію.

Завдання. Зазначте назву книги, яку Ви прочитали. Упишіть у відповідну клітинку «Читацького бінго»

Книга про реальні мандри	Книга письменника рідного краю	Книга про море	Книга про філософію

Книга про екологію	Книга про тварин	Книга детективну історію	Книга про кохання
Книга про психологію	Книга про будь-яку війну	Книга про цікаву математику	Книга про вигадані мандри
Книга- технотриллер	Книга-горор	Книга-аніме	Книга про письменника
Книга про історичні події Середньовіччя	Книга про індіанців	Книга про роздвоєння особистості	Книга про село

Спробуйте заповнити подібну таблицю. Дайте учнями виконати таку вправу.

Книга, яка вас розвеселила	Книга, яку ви купили	Книга, за якою знято фільм	Книга, яку ви порадите прочитати
Книга, яка залишила позитивне враження	Книга, яку вам подарували	Книга, на презентації якої ви були присутні	Книга, яку ви захочете дописати
Книга, яка залишила негативне враження	Книга, яку вам давали прочитати друзі	Ваша книга, на якій є дарчий напис письменника	Книга, яку ви хочете скоротити

<i>Книга, яка залишила двояке враження</i>	<i>Книга, яку ви брали в бібліотеці</i>	<i>Книга, з автором якої у вас є спільне фото</i>	<i>Книга, на яку ви хочете написати рецензію</i>

Переконані, що Ви впоралися з цим завданням, але, мабуть, це було нелегко.

Читання є найважливішим способом засвоєння базової інформації, специфічною формою комунікативно-пізнавальної діяльності особистості, одним із основних чинників її саморозвитку, тому ефективність читання визначається рівнем сформованості читацької компетентності учнів.

Для організації освітнього процесу педагогу варто використовувати корисні інформаційні ресурси, які допоможуть ефективно планувати уроки:

✓ **Лінгвістичний портал — MOVA.info.** URL: <http://www.mova.info>;

✓ **Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.** URL: <http://nbuv.gov.ua/>;

✓ **Бібліотека української літератури** — найбільша в інтернеті електронна бібліотека української літератури, яка крім українських книжок пропонує також літературну енциклопедію, біографії, шкільні твори, учнівські реферати, стислі перекази змісту творів з української та зарубіжної літератури. URL: <http://www.ukrlib.com.ua>;

✓ **Публічна бібліотека імені Лесі Українки.** URL: <http://lucl.lucl.kiev.ua>;

✓ **Український лінгвістичний портал.** URL: <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>;

✓ **«Україніка»** — національний довідково-інформаційний та документальний ресурс архівних, рукописних і друкованих джерел, створених в Україні або інших державах — про Україну, її історію, економіку, культуру. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=NAV&P21DBN=UKRLIB>;

✓ **Словник.net** — найповніший та найактуальніший універсальний тлумачний словник української мови в мережі. Він містить понад 220 000 словникових статей та понад 20 000 фразеологізмів. URL: <http://www.slovnyk.net>;

✓ **«Interesting Literature»** — онлайн-бібліотека всього найцікавішого та захопливого про літературу. Тут ви знайдете цікаві факти і дослідження про письменників та їхню творчість, а також публікації в блогах, які прагнуть охопити найцікавіші аспекти літературного світу. URL: <https://interestingliterature.com/>

✓ **«Literary Devices»** — словник літературних понять, які допомагають оцінити, інтерпретувати та аналізувати літературний твір. URL: <https://literarydevices.net/>;

✓ **Ocaso Press Ltda** — сайт, який надає переклади, посібники, театральні сценарії, статті та поезію URL: <https://www.ocasopress.com/>;

✓ **«The European Library»** — вебпортал, що надає швидкий доступ до колекцій 48 національних бібліотек Європи. Їх каталог нараховує понад 230 млн записів на 35 мовах, а також понад 24 млн сторінок повнотекстового контенту і 10 млн цифрових об'єктів. URL: <http://www.theeuropeanlibrary.org/tel4/>;

✓ **«World Digital Library»** — світова цифрова бібліотека (СЦБ), створена за підтримки ЮНЕСКО та Бібліотеки Конгресу США. СЦБ прагне поширити неангломовні та незахідні ресурси в інтернеті. URL: <https://www.wdl.org/en>;

✓ **Українська казка**. URL: <http://kazka.in.ua>;

✓ **Українські видання у галузі філологічних наук у вітчизняних та міжнародних наукометричних, реферативних базах даних**. URL: http://library2.stu.cn.ua/na_dopomogu_naukovcyu/ukrainsjki_fahovi_vidannya_v_mizhnarodnih_bazah_danih/filologiya_naukovi_fahovi_vidannya_ukraini_u_vitchiznyanih_ta_mizhnarodnih_bazah_danih/.

Під час вивчення творчості Івана Франка можна використати розробку уроку: Розінкевич Н. «Украдене щастя» — соціально-психологічна драма. Конфлікт. Проблематика твору. *Українське слово і сучасність*. 2014. № 2. С. 11–19.

Важливо на уроках української літератури говорити з учнями про те, що збереження навколишнього середовища є базовою цінністю розвитку людства й збереження людей як виду. Поглянути через художні образи та абстрактно уявити наслідки екологічних проблем нам допомагає художня й науково-популярна література, адже нові смисли метафорики формують мислеобрази, які мають більший вплив на свідомість і позасвідоме, й швидше втілюються в життя, ніж наукові теорії й припущення. В контексті сучасного літературного процесу на прикладі сучасної українсько-польської літератури розглянуто художню репрезентацію екологічних проблем у статті: Rozinkewycz N., Bracki A., Strategie opisu zagadnień ekologicznych i elementy ekokrytyki we współczesnej literaturze ukraińskiej. Świat i Słowo, 2022, 38 (1). S. 435–447.

Щоб поділитися з колегами власними науково-методичними розробками, варто скористатися переліком наукових періодичних видань Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, які входять до Переліку наукових фахових видань МОН України категорії Б:

1. The Modern Higher Education Review
2. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету
3. Неперервна професійна освіта: теорія і практика
4. Освітологічний дискурс
5. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка
6. Синопис: текст, контекст, медіа
7. Літературний процес: методологія, імена, тенденції
8. Studia Philologica

У контексті вимог Державного стандарту базової середньої освіти та Стратегії розвитку читання «Читання як життєва стратегія» *важливо на уроках формувати інформаційно-цифрову компетентність. З цією метою слід ознайомитися на порталі Університету Грінченка з онлайн-сервісами.* URL: <https://kubg.edu.ua/informatsiya/spivrobitnykam/oholoshennia/7536-korysni-resursy-ta-servisy-dlia-orhanizatsii-osvitnoho-protsesu.html> та на сайті Цифрових сервісів для освіти України. URL: <https://mooc4ua.online/>.

Практичні рекомендації та методичні підказки щодо застосування на уроках інноваційних технологій на основі онлайн-сервісів Canva, Genially, Figma, BookWidgets, Mindmeister, Bubbl.us та додатків штучного інтелекту DALL-E, Midjourney, Deep dream generator, Scroobly, Boomy.com, Hotpot, Story-AI та ін., спрямованих на практико-орієнтовану освітню траєкторію та на реалізацію текстоцентричного підходу у процесі формування вмінь, навичок і потреб щодо читання як обов'язкового компонента життєвої практики подано у статті: Дика Н. Розінкевич Н., Формування інформаційно-цифрової та екологічної компетентностей на уроках української мови та літератури, *Перспективи та інновації науки*. Сер. : «Педагогіка», 2023, №13 (31), с. 162–172.

Для онлайн-навчання корисним є **Wakelet** — інструмент для оформлення учнівських проєктів, для створення колекцій закладок, заміток, відео, зображень і документів. Тут учні можуть створювати проєкти самостійно, а також є режим колаборації. Достатньо вчителю створити таке посилання. Колекції, зроблені в Wakelet, можуть бути приватними, публічними або не включені до списку (напівпублічні).

Покрокова інструкція цього сервісу. Для початку потрібно зареєструватися. Перед вами відкриється робоче поле, де ви можете створити свою першу колекцію матеріалів. Для цього натисніть на синю кнопку «Створити колекцію» у правому верхньому куті екрана. Перед вами відкриється редактор колекцій. Ви можете дати назву своїй колекції, додати опис, а також — обкладинку та фон (для цього оберіть меню «Дизайн» у верхньому правому куті екрана). Після цього можна додавати потрібні вам медіаматеріали: текст; картинки; закладки з браузера; посилання на відео з YouTube; PDF-файли; пости з Twitter; посилання на файли з Google Drive, OneDrive, Cloud Express.

Готовою колекцією можна поділитися з іншими. Для цього натисніть кнопку «Поділитися» у верхньому правому куті екрана та оберіть варіант, який вам найбільше підходить. Наприклад, колекцію зможуть бачити всі, хто отримає посилання. Таким чином працювати із зібраними вами матеріалами зможуть як колеги, так і учні.

Ще одна корисна функція — вкладка «Досліджуйте», яку ви знайдете на лівій бічній панелі платформи. Там ви побачите колекції, створені іншими вчителями, тож зможете отримати чи мало корисної інформації.

Ідеї роботи із Wakelet:

1. Створювати колекції навчальних матеріалів до уроків чи окремих тем.
2. Створити віртуальний poradnik, у якому діти знайдуть відповіді на всі свої запитання.
3. Зібрати колекцію корисних матеріалів для батьків учнів.
4. Створити ознайомчу сторінку для новеньких.
5. Зібрати всі домашні завдання за рік та розділити за темами.
6. Створити окрему колекцію для різноманітних ідей школярів — діти матимуть можливість підвантажувати до неї власні цікаві матеріали.
7. Створити колекцію, де будуть зібрані матеріали для творчих робіт для більш активних учнів.
8. Зробити колекцію для вчителів, аби ділитися із колегами корисними матеріалами.
9. Створити власне портфоліо (або портфоліо для учнів чи класу).

Powtoon — програма для створення інтерактивних анімаційних відео та презентацій. Вона пропонує низку стилів, таких як мультиплікаційний (cartoon), інфографіка, біла дошка (whiteboard). Завдяки наявності медіабібліотеки, шаблонів та різноманітних опцій, Powtoon є чудовим інструментом для створення коротких навчальних та маркетингових відео.

Покрокова інструкція цього сервісу. Для використання сайту необхідно зареєструватися. Для початку роботи з відео необхідно обрати або готовий шаблон (Template) або пустий Powtoon (Blank Powtoon) для створення повністю персоналізованого відео. Доступ до шаблонів можна отримати, клікнувши відповідну категорію — ролик для пояснення (explainer video), маркетингове відео (marketing video), відеоінфографіка (infographic video), презентація (presentation), відео реклама (video ads) — або перейшовши у меню «Templates».

У секції «My Powtoons» зберігаються усі створені відео та відео, що знаходяться в процесі роботи. Якщо Ви створюєте пухтий Powtoon, Вам буде запропоновано обрати один з наступних стилів: Modern Edge (сучасний стиль), Whiteboard (біла дошка), Cartoon (мультфільм), Infographic (інфографіка), Real (справжній). Обраний стиль впливає на те, яке оформлення елементів Вам буде запропоновано в процесі роботи над відео.

Стиль можна змінити, натиснувши на відповідну іконку у верхньому правому кутку панелі інструментів.

Панель справа пропонує різноманітні інструменти для роботи з відео: Scenes (сцени), Background (фон), Text (текст), Characters (персонажі), Props (предмети), Shapes (форми), Images (зображення), Video (відео), Sound (звук), Specials (тематичні пропозиції).

Часова навігація об'єктів на слайді відбувається перетягуванням елементів на шкалі часу. Тривалість показу слайда регулюється за допомогою кнопок +/- на шкалі часу.

Створені відео можна переглянути у розділі «My Powtoons», для переходу в який необхідно клікнути по напису «Powtoon» у лівому верхньому кутку робочої області.

Натиснувши на значок «More», можна видалити відеоролик (Delete), копіювати (Duplicate) та надати доступ до редагування іншому користувачу (Collaborate). Натискання на значок «Edit» поверне Вас до редагування відео.

Для розміщення відео в Інтернеті або завантаження необхідно натиснути значок «Export». У безкоштовній версії Powtoon можливо завантажити створений Вами Powtoon лише у форматі ppt-презентації або pdf-файлу. Якщо Вам необхідно завантажити Вашу роботу у відеоформаті, необхідно скористатися розміщенням відео на Youtube, а потім завантажити його звідти.

Перелік ресурсів, де можна знайти більше інформації про використання штучного інтелекту на уроках української літератури:

1. Як і для чого використовувати штучний інтелект на уроках літератури. URL: <https://naurok.com.ua/webinar/yak-i-dlya-chogo-vikoristovuvati-shtuchniy-intelekt-na-urokah-literaturi>;

2. 7 способів використання штучного інтелекту на уро-

ках. URL: <https://m.youtube.com/watch?v=ttUUVzWJS1Y>;

3. Як і для чого використовувати штучний інтелект на уроках літератури. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=K6Jdl4ezD5U>

4. Використання штучного інтелекту на уроках української літератури. URL: <https://vseosvita.ua/library/prezentatsiia-na-temu-vykorystannia-shtuchnoho-intelektu-na-urokakh-ukrainskoi-literatury-776543.html>;

5. Ідеї застосування ІІІ на уроках української мови та літератури: URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Wq4X3RexRek>.

Навчання має зацікавлювати. Проводити офлайн-уроки можна в літературних, художніх та історичних музеях Києва:

✓ Національний музей літератури України (вул. Богдана Хмельницького, 11);

✓ Національний музей Тараса Шевченка (вул. Т. Шевченко, 12 б);

✓ Музей книги і друкарства (вул. І.Мазепи, 21, корпус 9);

✓ Музей Шолом-Алейхема (вул. Велика Васильківська, 5);

✓ Музей мистецтв ім.Богдана і Варвари Ханенко (вул. Терещенківська, 15-17);

✓ Київська картинна галерея (вул. Терещенківська, 9);

✓ Національний художній музей (вул. Грушевського, 6);

✓ Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара» (вул. І.Мазепи, 29);

✓ Центр сучасного мистецтва PinchukArtCentre (вул. Велика Васильківська/ Басейна 1/3-2, блок А, Бесарабський квартал);

✓ Національний музей історії України (вул. Володимирська, 2);

✓ Музей «Київська фортеця» (вул. Госпітальна, 24 а);

✓ Національний музей Голодомору-геноциду (вул. Лаврська, 3);

✓ Національний музей історії України у Другій світовій війні (вул. Лаврська, 27);

✓ Музей історичних коштовностей України (вул. І. Мазепи 21, корпус 12).

Запропоновані матеріали відкривають широкі можливості для виявлення творчої ініціативи вчителя-словесника, місія якого — розвивати в учнів інтерес до читання творів української літератури та формувати світогляд й естетичний смак, виховувати національно свідомого громадянина своєї країни.

Викладання української літератури — це мистецтво відкривати світ своїм учням, адже вчитель є посередниками між текстом та своїми наставниками і від нього залежить, чи зможуть вони відчувати глибину і красу літературного твору, зануритися в нього та отримати від нього максимум користі та задоволення.

Світлана Сафарян,

*доцент кафедри мовно-літературної освіти
Інституту післядипломної освіти Ки-
ївського столичного університету імені Бо-
риса Грінченка, кандидат педагогічних наук*

Забезпечення якості навчання зарубіжної літератури в умовах воєнного стану

Однією з цілей сталого розвитку в Україні є впровадження якісної освіти, яка б відповідала європейському освітньому простору. Якість освіти традиційно пов'язують зі змістом та формою навчального процесу, що ґрунтується на кваліфікації та досвіді викладачів. Сучасний освітній процес зорієнтований не лише на засвоєння базових знань, а і на формування потреб, умінь та навичок самостійного засвоєння новітніх знань упродовж життя та ефективного їх використання на практиці.

Поняття «якість освіти» включає комплекс характеристик освітнього процесу, що визначають послідовне й ефективне формування компетентності та професійної свідомості. Якісна освіта — це послідовне поєднання таких чинників: **якість мети + якість освітнього процесу + якість результату**. Ці основні чинники пов'язані із якістю управління, якістю вчителя, якістю його діяльності та якістю учня.

Літературна освіта є важливою складовою всебічно розвиненої особистості, адже впливає на формування культур-

них та життєвих цінностей людини, вміння усвідомлювати, критично осмислювати, оцінювати, співставляти різні прояви буття. Поняття «літературна освіта» трактується як безперервний навчальний процес, яким передбачається оволодіння мистецтвом слова, формування естетичних і художніх смаків людини. Літературна освіта стала для людства виключно ефективним засобом мовленнєвого та етико-естетичного розвитку. Основна мета літературної освіти — виховання творчого читача із самостійним критичним мисленням, формування гуманістичного світогляду, загальної культури, естетичних смаків особистості. У центрі літературної освіти — особистість учня (його духовно-емоційний світ, моральні цінності та орієнтації, творче мислення, уява, читацькі компетенції, мовлення).

Завдання сучасної літературної освіти.

- виховання відповідальності за збереження культурної спадщини предків, за власну позицію в житті і вибір цінностей;
- формування знань дітей про себе, своє призначення в житті і місце в соціумі, про закони співжиття в людському суспільстві та природному середовищі;
- створення засобами літератури життєствердного середовища для самопізнання, саморозвитку і самовиховання творчої, вольової і діяльної особистості;
- осмислення морально-духовної та пізнавальної цінності творів українських і зарубіжних письменників в історичному контексті;
- «засвоєння» емоційно-ціннісного досвіду людини через його художнє відображення в літературних і мистецьких творах різних епох;
- мотивація до самостійної творчості і співтворчості;
- створення умов для задоволення читацьких інтересів, розвитку літературно-мистецьких уподобань та розвитку творчих нахилів і здібностей;
- створення оптимальних умов для загальнокультурного, морального, естетичного розвитку, духовного збагачення Я-особистості;

- ознайомлення учнів із високохудожніми здобутками літератури та культури української і зарубіжної;
- підвищення рівня предметної читацької компетентності та забезпечення оптимальних умов для розвитку ключових компетентностей особистості;
- розвиток творчих і комунікативних здібностей учнів, їхнього самостійного та критичного мислення;
- формування соціальної, комунікативної, інформаційної, технологічної компетенцій учнів засобами літератури, мистецтва на підготовчому (5–7 класи), допрофесійному рівні (8–9 класи), спрямування молоді (10–11 класи) щодо майбутньої професійної діяльності в гуманітарній сфері;
- забезпечення наступності та перспективності літературної освіти школярів на загальноосвітньому рівні, поглибленому та з орієнтацією на майбутню професійну діяльність;
- формування у толерантного ставлення до національних, міжнаціональних і загальнолюдських цінностей, літературно-мистецьких досягнень, здобутків.

Проблеми читання в сучасних умовах.

Основою навчання зарубіжної літератури в школі є читання та осмислення художніх творів. Під поняттям «дитяче читання» розуміємо процес взаємодії дитини з текстом твору — читання, слухання, перечитування, переказування, доповнення тощо. Читання — процес спілкування дитини з книгою. І нині це спілкування перманентно знижується у всіх країнах світу. Ситуація в Україні є особливо гострою в силу багатьох об'єктивних причин: надто замала кількість виданих книжок на душу населення, економічна нестабільність населення, негативний вплив збройної агресії РФ, відсутність умов для комфортного бібліотечного обслуговування, поширення практики споживання «швидкої інформації» із різних соціальних мереж тощо.

Дослідники дитячого читання одноставно відзначають, що процес читання є досить складним сам по собі, як дія. Він вимагає певного рівня розумових здібностей, серед яких основне місце займають асоціативні, узагальнюючі чинники, здатність до запам'ятовування, вміння зосередитись на дії. Читаючи текст,

дитина повинна вміти виділити основні й суттєві риси, ознаки, відокремити головне від другорядного, загальне від конкретного, знайти зв'язки, залежності. Вона повинна вміти застосовувати для рішення поставленої задачі різні прийоми і операції: в одному випадку використати прийом порівняння, в іншому — узагальнення, в третьому — застосувати вже відоме правило. Тільки так можна зрозуміти зміст прочитаного, передати й запам'ятати його, пов'язати з раніше набутих досвідом

Одним із основних професійних завдань учителя зарубіжної літератури є розвиток читацької компетентності учнів. Сучасні умови воєнного стану значно ускладнюють вирішення цього непростого завдання. Мабуть, багато хто чув нині, що війна відбиває звичку читати. Чи вдасться повернути в життя наших дітей цю втрачену звичку? Як зміниться читання, що будемо читати, а до чого ніколи не повернемось? Відповідаючи на ці запитання, дитячий психолог Світлана Ройз зазначила: «... фінська письменниця Туве Янссон створила затишний світ мумі саме у Другу світову війну, аби було куди тікати під час бомбардувань. Фантазія рятує, лікує, але як саме проводити зараз цю книжкотерапію — незрозуміло і страшно. Що робити з колишніми цінностями, якщо тепер це пряме влучання в рани: батьки — воюють, родини — розділені, ліси — заміновані, смерть — не в книжках, а захищати дітям треба не власні кордони, а життя...? Як їм це зараз читати? Чи готові діти слухати про війну? Чи варто зараз наголошувати на сімейних цінностях? Як не травмувати ще більше?».

Непрості реалії воєнного сьогодення змінюють і дорослих, і дітей, їхні звички, чутливість та етику. І учителю літератури нині це потрібно враховувати у своїй роботі, намагаючись повернути дитині насолоду від читання. Яким чином можна це зробити? Наведемо деякі аргументи «За» читання в умовах воєнного стану, які можуть бути корисними в роботі вчителя зарубіжної літератури:

- Читання відволікає. Воно допомагає абстрагуватися від жахливої реальності й постійного читання новин та допомагає на деякий час забути про війну. Можна читати під час повітряної тривоги, вимкнення електрики. Це допоможе відволіктись від

місця й ситуації, в яких знаходитесь. Тривалий процес читання допоможе перемкнути увагу.

- Читання стимулює пізнання, допомагає краще зрозуміти та оцінити те, що відбувається в Україні зараз. Читання допомагає аналізувати, що в майбутньому допоможе відстояти свою точку зору в будь-якій історичній ситуації. Книжки допомагають поглибити знання, зрозуміти різні передумови й наслідки, а часом навіть і заспокоїтися.

- Читання сприяє збереженню психічного здоров'я, знижує тривожність, фокусує на моменті «тут і зараз». Читання знижує стрес, допомагає поставити на паузу всі турботи, більш спокійно і глибоко дихати, повертатися до звичного життя. Читання поновлює емоційний ресурс, допомагає мозку впоратися зі страхами.

- Читання додає сил і витримки. Особливо це стосується книжок, які описують події, схожі на ті, що переживають зараз українці. Досвід тих, хто жив під час Другої світової, дає розуміння, що все закінчиться і ми зможемо все переосмислити й передати цей досвід далі.

- Читання нагадує, що життя триває. Психологи радять за можливості повертатися до звичних ритуалів. І читання — одна з таких активностей, яка доступна зараз всім. Це те заняття, що допомагає відчувати себе як у мирний час — коли можна було просто спокійно почитати книгу. Це ритуал, який допомагає знаходити часточку нормальності у своєму житті й нагадує, що життя продовжується навіть під час війни.

- Книжки — чи не найпростіший спосіб навчатися нового навіть в укритті. А після війни отримані знання обов'язково знадобляться. Читаючи, ви здобуваєте нові знання і можете бути корисним для оточення. Художня та фахова література завжди дає мотивацію для розвитку та поштовх рухатися в майбутнє.

Удосконалення методики навчання зарубіжної літератури в умовах сьогодення:

Літературна освіта не обмежується тільки читанням, оскільки передбачає активну роботу на основі прочитаного: осмислення, інтерпретацію, висловлювання власних оцінок, аналіз на рівні сюжету, героя, автора тощо. Йдеться не тільки

ки про читацькі, а й про вміння і навички літературознавчого характеру, які в свою чергу спонукають до формування критичного мислення, мовленнєвого розвитку дитини, творчих здібностей, комунікативності, естетичної вихованості, духовного збагачення.

- Доцільний підбір методів, технологій та форм навчання. Методи роботи з учнями слід добирати відповідно до завдань предмета, віку дітей та їхніх інтересів. Перевагу варто надавати проблемним, пошуковим, творчим методам роботи, здатним зняти емоційне напруження

- В умовах війни бесіда або діалог кращі за інструкції чи розповіді, а творче завдання — за вправи.

- Оскільки використання групових, колективних форм роботи є ускладненим в умовах дистанційного навчання, варто робити акцент на дискусійних, партнерських варіантах і формах актуалізації опорних знань та закріплення теоретичного матеріалу, що сприятимуть розвитку компетентностей.

- Обираючи методи роботи, важливо пам'ятати, що діти обмежені в ресурсах. Тому досліди, проекти, творчі завдання варто застосовувати обережно, враховуючи наявність в учнів необхідного обладнання.

- Домашні роботи варто звести до мінімуму. Потрібно це регулювати залежно від ситуації, емоційного стану та потреб дітей.

- Необхідно враховувати психологічний стан учнів, вразливість і можливу тривожність, бути делікатними і коректними у висвітленні певних тем.

- Досконало знати текст художнього твору, обговорюючи його з погляду людини, що переживає війну.

Розвиваючи читацьку компетентність у сучасних реаліях необхідно:

- Ураховувати зміни читацьких уподобань в умовах воєнного стану.

- Ураховувати різні бачення процесу читання.

- Дотримуватися принципу «Не зашкодь» у сучасному навчанні літератури (теми смерті, втрат, руйнувань, окупації, вимушеної розлуки з рідними, необхідність покинути свою домівку,

про які йде мова у творі, можуть бути дуже вразливими і щемливими для дітей).

- Ураховувати особливості вивчення окремих творів (антивоєнна і антитоталітарна тематика, тема свободи, боротьби за незалежність), задіюючи дієву мотивацію, маркування важливих моментів тексту, використовуючи візуалізаційні прийоми.

Загальні рекомендації щодо професійної діяльності вчителя в умовах воєнного стану.

Війна завжди викликає відчуття безпорадності і незахищеності — як у дітей так і у дорослих. Тож насамперед у сучасних умовах учителю необхідно навчитися керувати власними емоціями, уникати конфліктів під час навчання, допомогти дитині розуміти і висловлювати свої емоції, говорити з учнями про війну, створювати безпечний простір тощо. Корисними для кожного педагога можуть бути такі загальні рекомендації щодо педагогічної діяльності в умовах воєнного стану, які запропоновані психологом Оленою Петрушкевич:

1. Учитель має потурбуватись про себе і намагатись не починати роботу без ресурсу, бо якщо йому не вистачить сил витримати погляд дитини, наповнений болем, її запитання, реакцію — це лише посилить стан її занепокоєння та безпорадності.

2. Завдання педагога — створити безпечний простір, у якому б дитина відчула підтримку — «я з тобою». Йдеться про простір із чітко структурованими правилами та межами контакту.

3. Учитель має набувати досвіду роботи з емоційним реагуванням на почуття та емоції. Цю роботу можна буде проводити лише після фази стабілізації — зміцнення та відчуття безпеки.

4. Не можна використовувати в іграх чи під час занять образи воєнної техніки, метафори, пов'язані з руйнуванням, небезпекою тощо. Це може травмувати дітей, які були під обстрілами. У роботі краще спиратися на метафори та образи дому, землі, веселки, води.

5. Учитель має намагатися давати дітям стабільність у теперішній реальності, відволікати їх і розважати цікавими фактами, захопливими розповідями. Війну, танки, вибухи вони бачать у новинах. Вони чують про це від батьків, рідних і близьких. Усі розмови про війну для неї зараз — додаткове травмування.

6. Педагог має пам'ятати, що для дитини, яка пережила втрату близьких або житла, абсолютно неприпустимі слова на кшталт «час лікує», «у всьому є й хороший бік», «подивися, який тут є хороший варіант для тебе». Дітям краще почути: «Те, що ти пережив — жакхлива трагедія, дуже шкода, що тобі довелося через це пройти», «Я захоплююсь твоїми мужністю та силою. Попри таке горе, ти справляєшся, як справжній герой», «Я дуже хочу тебе обійняти та захистити».

7. Якщо дитина починає говорити, що б вона не говорила, учитель її слухає й не перебиває! Непотрібно давати поради, поки дитина сама не попросить про це.

8. Не можна жаліти. Недоречними будуть фрази: «Боже, бідненька, як ти? А ти спати можеш? Я собі цього не уявляю». Психологи вважають, що будь-яка жалість — це зазвичай спосіб підвищити себе за рахунок іншої людини.

9. Не можна прискіпливо і грубо розпитувати про травматичний досвід. Тому що це — особиста територія людини, а розпитування — це злам кордонів людини.

Теми стосунків, адаптації, самотності, індивідуалізації, пошуку себе, конфліктів, особистих перемог — все це актуальне і в мирному житті, і зараз. Під час війни, як вважають психологи, найбільше загострилися:

- Стосунки з друзями, які в різних країнах чи містах. Про те, як підтримати контакт на відстані і як дозволити собі нові контакти. Знаєте, що багато дітей потребують нових контактів з однокласниками, але бояться зрадити друзів? І треба, щоб ззовні цей дозвіл хтось озвучив.

- Самотність і близькість під час війни дуже важливі, бо стрес і війна роблять нас дуже самотніми.

- Стосунки з батьками, бо зараз час випробувань.

- Емоції в усіх проявах важливі завжди, а нині й поготів.

- Парентифікація – це коли діти стають психологічними батьками для своїх батьків. Коли дорослі розгублені — дитина може брати відповідальність. І це дуже виснажливо для неї.

- Потрібно надати дітям знання та інструменти щодо того, як протистояти стресу. Загалом діти адаптивніші за дорослих. Але

педагогам треба розповідати їм історії про те, як пройти через «хиткий міст травмування» — до травматичного зростання. Дітям потрібні історії зростання. Є правило — на одну критичну, кризову інформацію припадають три-п'ять позитивних досвідів.

Людмила Співакова,

старший викладач кафедри мовно-літературної освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Застосування цифрових платформ, інструментів та додатків для підвищення ефективності навчання англійської мови: інтеграція цифрових та педагогічних технологій

Якість освіти на всіх рівнях залишається пріоритетом освітньої галузі за будь-яких умов. Швидкий перехід до нових режимів роботи та активне застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на тлі складного психологічного та емоційного стану вчителів і учнів стали серйозними викликами для сучасної освіти. У таких умовах надзвичайно важливим стає створення безпечного та комфортного освітнього середовища, яке забезпечить якісне академічне навчання, розвиток компетентностей та емоційну підтримку як учнів, так і вчителів. Досягнення цих завдань наразі здійснюється через опанування педагогічними працівниками нових цифрових інструментів і навчальних платформ, сучасних педагогічних технологій і стратегій інтерактивного навчання, які допомагають учням самостійно мислити, ефективно спілкуватися, співпрацювати та творити в умовах кризових та надзвичайних ситуацій, незалежно від формату навчання. А у разі роботи у віддаленому режимі, використання цифрових платформ, інструментів та додатків допоможе зробити дистан-

ційне навчання з англійської мови більш ефективним та цікавим. Інтерактивні технології сприяють залученню учнів, полегшують організацію навчального процесу та забезпечують різноманітні можливості для розвитку навичок іншомовного спілкування.

Які ж саме цифрові інструменти найбільш ефективні для дистанційного навчання? Скористайтеся наведеними нижче критеріями, щоб прийняти обґрунтоване рішення щодо вибору того чи іншого інструменту.

1. Доступність: Учні повинні легко отримувати доступ до інструменту або додатку та користуватися ним з будь-якого місця, враховуючи їх рівень технологічної грамотності та сумісність із наявними пристроями. Ресурс повинен бути зручним у використанні та не мати бар'єрів щодо дизайну.

2. Відповідність навчальним цілям та потребам учнів: Використання ресурсів повинно бути обґрунтованим метою діяльності та сприяти досягненню навчальних результатів. Вони також повинні відповідати навчальним потребам та інтересам учнів.

3. Інтерактивність і залучення: Ресурси з інтерактивними компонентами або елементами гейміфікації стимулюють інтерес учнів і сприяють активному навчанню.

4. Функціональність: Функціональність додатка безпосередньо впливає на ефективність навчання, забезпечуючи різноманітні можливості для активного залучення учнів, адаптації під їхні потреби та надання необхідного зворотного зв'язку. Вибір додатків з розширеною функціональністю допомагає створити інклюзивне та ефективне навчальне середовище, яке сприяє всебічному розвитку учнів.

5. Відстеження прогресу: Інструменти з функцією відстеження академічного прогресу є дуже корисними, оскільки вони дозволяють учням бачити свої досягнення та користь від використання ресурсу.

6. Мультимовність та адаптація для ESL: Для учнів, які вивчають англійську мову як другу, додаток повинен пропонувати мультимовні інтерфейси та адаптовані навчальні матеріали. Це забезпечує краще розуміння і засвоєння матеріалу учнями з різним рівнем мовної підготовки.

Дотримання зазначених критеріїв також сприятиме вибору найбільш ефективних цифрових застосунків для забезпечення якісного та продуктивного навчання у віддаленому форматі. Нижче наведено рекомендовані фахівцями-лінгвістами цифрові платформи, інструменти та додатки, які безсумнівно сприяють збагаченню дистанційного навчання з англійської мови:

1. Платформи для проведення онлайн-уроків

— **Zoom:** Забезпечує можливість проводити інтерактивні уроки з функціями демонстрації екрана, групових кімнат (breakout rooms) для роботи в малих групах та запису занять з наступним переглядом.

— **Microsoft Teams:** Інтегрується з іншими продуктами Microsoft, такими як OneDrive та Office 365, що дозволяє ефективно організувати спільну роботу учнів.

— **Google Meet:** Легко інтегрується з Google Classroom, дозволяючи створювати та проводити онлайн-зустрічі безпосередньо з платформи.

2. Платформи для управління навчальним процесом

— **Google Classroom:** Дає можливість створювати завдання, відстежувати прогрес учнів, надавати зворотний зв'язок та організовувати навчальні матеріали в одному місці.

— **Moodle:** Відкрита платформа з потужними інструментами для створення інтерактивних курсів, шкали оцінювання та зворотного зв'язку.

— **Classdojo:** Соціальна навчальна мережа, яка дозволяє вчителям, учням та батькам спілкуватися, обмінюватися матеріалами та відстежувати академічний прогрес учнів.

— **PowerSchool-** інформаційна система, яка надає школам платформу для відстежування відвідування, успішності та виконання обов'язкових завдань. Має мобільний застосунок для учнів та батьків з доступом до шкільної інформації.

3. Інструменти для створення навчального контенту

— **Kahoot:** Інтерактивні вікторини та ігри, які можна використовувати для перевірки знань та повторення матеріалу.

— **Quizlet:** Інструмент для створення карток та тестів, що допомагає учням запам'ятовувати нову лексику та правильно вживати граматичні структури.

— **Padlet**: Віртуальна дошка для спільної роботи, на якій учні можуть розміщувати свої проекти, ідеї та коментарі.

— **Lino**: Віртуальна дошка для розміщення та поширення нотаток, нагадувань, зображень та відео, можна створювати групи для спільної діяльності.

4. Додатки для розвитку мовленнєвих навичок

— **Duolingo**: Мобільний додаток для вивчення мов, який пропонує інтерактивні уроки, що охоплюють лексику, граматику та фонетику.

— **HelloTalk**: Платформа для спілкування з носіями мови через текстові повідомлення, голосові дзвінки та відеозв'язок, що імітує практику реального мовлення.

— **Busuu**: Додаток для вивчення мов, який пропонує повноцінні курси з граматики, збагачення словникового запасу та покращення вимови.

— **Mote**: швидкий обмін голосовими повідомленнями. За допомогою Mote ви можете легко додавати голосові коментарі та аудіоконтент до робочих зошитів, завдань, електронних файлів тощо.

5. Інтерактивні інструменти

— **Flipgrid**: Відеоплатформа, де учні можуть записувати відеовідповіді на завдання, що сприяє розвитку навичок аудіювання та спонтанного говоріння.

— **Nearpod**: Інтерактивна платформа, яка дозволяє створювати уроки з вбудованими вікторинами, опитуваннями та відеоквестами.

— **Canva**: Інструмент для створення візуального контенту, який можна використовувати для створення презентацій, плакатів та інших навчальних матеріалів.

Подано перелік платформ, інструментів та додатків, які можуть значно покращити дистанційне навчання. Використовувати їх чи ні — вибір за вами, але без них є ризик втрати якісної стратегії успішного навчання учнів, враховуючи виклики та можливості віддаленого навчання.

All Things Topics, All Things Listening, All Things Grammar — це вебсайт від

Роберта Доби, магістра педагогіки та викладача англійської мови. Безліч різноманітних ресурсів для різних цілей і в різних форматах.

Baamboozle — це навчальна онлайн-платформа на основі ігор. Портал пропонує широкий вибір ігор, готових до використання, але ви можете додавати свої власні завдання, тож бібліотека контенту зростає щодня. Наведу декілька прикладів завдань для покращення словникового запасу — придумай нове слово; пазли з картинками; два зображення, одне слово; знайди синонім тощо.

Canva — це потужний інструмент з численними функціями, високоякісними шаблонами та величезною бібліотекою фотографій, векторів, іконок і стокових зображень, готових до використання. За допомогою Canva можна створювати власні дизайни зі сканованих зображень. Ви також можете створювати власні дизайни з нуля. Тут ви знайдете багато ідей щодо використання Canva за допомогою серії уроків. Canva також є перевіреним інструментом для спільної роботи, який дозволяє учням працювати синхронно в групах, долучатися до командного проєкту та отримувати відгуки від однокласників. Якщо безкоштовної версії Canva недостатньо, ви можете спробувати отримати доступ до **Canva for education**, яка надає педагогам преміумфункції безплатно. Перевірте за посиланням, чи відповідаєте ви вимогам **Canva for education**, і як подати підтвердження вашого статусу викладача.

Classroomscreen — це безплатний інструмент можливостей управління класом, який може покращити синхронні уроки. Він пропонує різноманітні віджети для певних навчальних цілей. Найпопулярніші з них описані на головній сторінці, наприклад, використання віджета **Dice: Word game, Ask a question, Story Creation**.

Englishworksheets надає ресурси для розуміння прочитаного, застосування граматики та використання лексики. Сайт пропонує різноманітні вправи, кросворди, ребуси, малюнки, словники, плакати, флешкарти, тести тощо. Ви можете переглядати та завантажувати worksheets, а потім ділитися ними зі своїми учнями.

ESL Galaxy пропонує безліч безоплатних завдань та ігор, які можна виконувати онлайн або видрукувувати. Ви можете використовувати готові матеріали або завантажити шаблон, змінити налаштування та адаптувати вправу під учнів. Всі матеріали відсортовані за рівнями, темами та типами (multiplechoice, gap filling, listing and prioritizing, role play etc).

Flip — це інструмент для відеодискусій, який підходить як для синхронного, так і для асинхронного режиму навчання. Flip пропонує детальний набір інструментів для викладачів, який допоможе використовувати цей інструмент з максимальною користю. Одне з популярних застосувань Flip — це цифровий сторітелінг. а чи не розглядали ви можливість використання Flip для формувального і навіть підсумкового оцінювання (усне продукування та взаємодія)? Особливо, якщо працюєте асинхронно? Подумайте про це, попрацювавши з лінком <https://www.weareteachers.com/flipgrid-ideas>.

Flippity — це ресурс, який пропонує безліч шаблонів для створення інтерактивних завдань, таких як запитання-відповідь на флешкартках, вікторини, кросворди, тести на правопис, ігри тощо. Кожен шаблон має демонстраційну версію та покрокову інструкцію, яка полегшить вам створення власних завдань.

Вибір шаблону, безумовно, буде залежати від мети, наприклад, на покращення управління класом (Random Name Picker, Badge Tracker, Leaderboard тощо), формування знань / навичок (Flash Cards, Crossword Puzzle, Word Search, WordMaster, Word Cloud тощо), формувальне оцінювання (Quiz Show, VirtualBreakout тощо) і, звичайно, багатоцільові захопливі ігри для навчального дозвілля (Matching, Connecto, Bingo, Word Scramble та інші).

JeopardyLabs дозволяє працювати з наявними іграми або створювати власні з використанням запропонованих шаблонів. Ось кілька прикладів ігор-вікторин з акцентом на лексику (**School Life, Shopping**) або граматику (**Quantifier Jeopardy**).

Lino — це безкоштовний онлайн-сервіс для розміщення та поширення постерів, нагадувань, зображень та відео. Користувачі можуть додавати різні типи контенту — текст, зображення та відео. На Lino можна створювати групи для спільної роботи або

проектної діяльності. Ось деякі з найпоширеніших способів використання Lino:

- збір результатів досліджень/ідей/думок;
- презентація проектної роботи;
- робота в парах для обміну думками з подальшим підбиттям підсумків;
- робота на дошці на створення контенту, особливо графічних моделей завдань;
- формувальне оцінювання та взаємоперевірка.

Liveworksheets — це корисний ресурс для створення інтерактивних робочих аркушів для ваших учнів. Завдяки застосунку, традиційні робочі аркуші стають мультимедійними та цікавими.

Mentimeter — це безкоштовна система аналізу відповідей учнів, яка не потребує інсталяції, яка дозволяє взаємодіяти з учнями в режимі реального часу через комп'ютери або мобільні пристрої.

Це корисний інструмент для завдань криголамів (icebreaker), мозкового штурму (brainstorm); дискусій; швидких тестів (quick tests), опитувань або вікторин (polls or quizzes); зворотного зв'язку (feedback), рефлексії чи самооцінки (reflection or self-assessment) тощо. Тим самим, ви стимулюєте залучення та взаємодію всіх учнів, ставлячи запитання з кількома варіантами відповідей, запитання на роздуми, відкриті запитання, рейтингові запитання, запитання з декількома варіантами відповідей, запитання з ранжуванням тощо. Відповіді миттєво з'являються на екрані у вигляді семантичних хмар, графіків, шкали, мовних бульбашок або дошки «запитання-відповідь».

Padlet — це універсальний інструмент для спільної роботи, який має безліч різноманітних шаблонів та підтримує широкий спектр форматів у цифрових файлах. Він не вимагає від учнів реєстрації та є безпечним у використанні.

Padlet створює дизайни у вигляді:

- timeline/часова шкала — може добре працювати для storytelling;
- shelf/ полицка — автоматично розбиває дошку на колонки, яким можна дати заголовок. Цей шаблон допомагає збирати ідеї за певними категоріями, наприклад, планування подорожі, сор-

тування слів за вимовою або значенням, граматична класифікація речень тощо...

- **stream/потік** — можна використовувати для ускладненого сторітелінгу, складеному з кількох частин.

- **canvas/полотно** — дозволяє пов'язати різні шматки інформації з певною подією.

- **map/мапа** — підходить для групового проєкту про країни та національності або для презентації подорожей.

Rebus Number One може згенерувати ребус для будь-якого слова. Це безкоштовна, зручна у використанні платформа, з великою кількістю варіантів кінцевого продукту, який можна демонструвати на екрані.

Sound Grammar пропонує відеорозмови або аудіозаписи, які фокусуються на певних граматичних категоріях. Рівні варіюються та відповідають A1, A2, B1 та B2 Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти. До кожного рівня додається робочий зошит, який можна легко завантажити.

Wordwall — це безкоштовна онлайн-платформа для створення навчальних завдань (NB- безплатний обліковий запис дозволяє користувачам створювати до п'яти вправ і користуватися наявною колекцією без будь-яких обмежень). Ви можете створювати власні навчальні матеріали або використовувати готові, повністю адаптовані під різноманітні цілі навчання. Завдяки функціям **Wordwall**, всі вправи можна використовувати в очному або синхронному та асинхронному режимах. Ними легко ділитися в **Google Classroom**, месенджерах, соціальних мережах за допомогою посилання або QR коду.

Отже, вибір інструментів для покращення дистанційного навчання вимагає обдуманих рішень. Перш ніж вибрати конкретний ресурс, застосуйте критерії доступності, відповідності навчальним потребам учнів, функціональності, зацікавленості та можливості відстеження прогресу, які були викладені у вступній частині статті. Крім того, важливо відповісти на запитання: чи сприяє обраний ресурс розвитку комунікативних мовних навичок учнів? Чи сприяє він розвитку критичного та творчого мислення? Чи є ресурс зручним у використанні? Чи сприяє ресурс

комунікації та співпраці? Чи заохочує ресурс до досліджень? Чи допоможе ресурс учням покращити свою цифрову та комунікативну грамотність?

Якщо ваші відповіді переважно позитивні, використання цього ресурсу буде доцільним. У разі сумнівів розгляньте альтернативні варіанти. В будь-якому випадку, завжди пам'ятайте про потреби та інтереси наших учнів — це основний критерій вибору будь-якого навчального інструменту.

Перелік використаних джерел:

1. The University of Cambridge. Reflective Practice Toolkit. Available from: <https://libguides.cam.ac.uk/reflectivepracticetoolkit/models>.
2. Insights into Remote Learning and Teaching: Teacher's Guide / D.Artsymieieva, A.Witt, T. Gable Jr and others; ed. O.Shalenko. — Electronic edition. — Kyiv: Mlyn Media, 2024. — 122 p. ISBN 978-617-95177-5-4
3. A Cup of Coffee with TESOL Experts: Digital Storytelling by Dario Luis Banegas, Jesús Ernesto Lisboa, & Diego A. Boada <https://youtu.be/LcaYqXdbj28?si=dJ2bVGdgxZlImMKS>

Перелік цифрових додатків:

<https://www.microsoft.com/en-us/microsoft-teams/group-chat-software>
<https://www.duolingo.com/>
<https://www.hellotalk.com/>
<https://www.mote.com/>
<https://nearpod.com/>
<https://www.busu.com/>
<https://www.powerschool.com/>
<https://quizlet.com/ua>
<https://www.englishworksheets.com/>
https://www.allthingstopics.com/#google_vignette
<https://www.baamboozle.com/>
https://www.esl-galaxy.com/#google_vignette
<https://info.flip.com/en-us.htm>
<https://www.flippity.net/>
<https://jeopardylabs.com/play/quantifier-jeopardy-5>
<https://www.liveworksheets.com/>

<https://www.mentimeter.com/>
<https://myfreebingocards.com/>
<https://padlet.com/>
<http://rebus1.com/en/index.php?item=main>
<https://www.soundgrammar.com/>
<https://kahoot.com/>

Лідія Дончук,

*учитель початкових класів ліцей № 243
Подільського району міста Києва*

Розробка уроку до Дня рідної мови

Сьогодні всі ми маємо усвідомити, що народ є тоді, коли він має свою рідну мову. Генетичним кодом кожного українця є рідна українська мова. Вчителю відведена надважлива місія — популяризувати мову. Запрошуючи батьківську громаду на такі заходи, сподіваюся, що кожен буде усвідомлювати, наскільки важливо мати свою рідну мову, чути її скрізь, відповідально ставитися до вивчення української мови.

Заняття на тему «Мова моя соловіна, ти мій — найцінніший скарб»

Мета: виховувати в учнів любов та повагу до української мови, бажання вивчати, розмовляти та спілкуватися рідною мовою; збагачувати словниковий запас, розвивати мовлення учнів, їхні творчі здібності і формувати мовну культуру учнів.

Обладнання: інтерактивна дошка, конверти із завданнями, прислів'я, фразеологізми, дипломи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

I. Організація класу. Створення емоційного настрою.

Сьогодні, 21 лютого відзначають Міжнародний день рідної мови!

1. Бесіда з учнями

— Всі живі створіння на Землі спілкуються між собою. Одні мовою жестів, інші — мовою звуків. Лише нам, людям, подарований Богом дорогоцінний скарб — мова. Дякуючи цьому дару, ми можемо порозумітися, розказати про свої почуття і переживання. За допомогою мови ми бережемо свою історію, передаємо з покоління в покоління набуті знання і досвід. Чи замислювалися ви, скільки мов живе на Землі? (Вислухати припущення учнів).

— Нині їх близько 5000, серед яких є мови всесвітньо відомі, і не дуже.

— А які мови знаєте ви?

— Які мови доводилися чути?

Серед мов світу кожному з нас легко вирізнити нашу рідну мову.

— А яка наша рідна мова? — Українська.

1. Учень: Моєю рідною мовою є українська. Вона лунала у колискових мого дитинства, нею спілкуються мої батьки. Дзвенить вона і в рідній школі, бібліотеці, на вулиці, адже це мова жителів мого краю, моєї країни, моєї Батьківщини, моєї рідної України. За допомогою мови я пізнаю світ, можу помріяти, передати свої відчуття, заспівати чудову пісню. А якою мовою мрієш Ти?

— Роздуми учнів.

2. Гра «Слово про слово». — Доберіть слова, якими можна змалювати нашу мову. (Рідна, милозвучна, солов'їна, барвінкова, чудова, дорога, велична, чарівна, дивна, сонячна, мудра, чиста, співуча, казкова, світанкова, кольорова, вічна, чиста, ...)

II. Повідомлення теми і мети заняття

— Сьогодні ви матимете змогу показати свої:

Знання Уміння Навички Кмітливість

1. Гра: Уважно прослухайте правила гри. Перевіримо знання української мови, швидкість вашого мислення. Я буду називати тлумачення понять, а ви — називати їх одним словом. Сподіваюсь, ваш словниковий запас багатий.

Конкурс 1 «Назви слово».

- Мама вашої мами. (Бабуся)
- Рослина-лікар, рослина-символ, рослина-легенда, одвічний символ України. (Калина)

- Ліричні пісенні твори, які виконуються матір'ю над колискою дитини. (Колискова).
- Спосіб числення днів у році, а також таблиця з переліком усіх днів року (Календар)
- Квіти, листя, гілки, сплетені в коло, якими зазвичай прикрашають голову дівчата (Вінок)
- Умовні знаки, якими передано на письмі звуки мовлення. (Букви)

Конкурс 2 «Закінчи прислів'я та приказки». Поясни їх значення.

1. Не все, що знаєш, ... (треба говорити).
2. Коли хочеш собі добра, ... (то нікому не роби зла).
3. Умієш говорити... (умій і слухати).
4. Хто нічого не робить, ... (той ніколи не має часу).
5. Гостре словечко... (коле сердечко).
6. Слово — не горобець... (вилетить — не впіймаєш).
7. Говори мало... (слухай багато).
8. Що маєш казати... (наперед обміркуй).
9. Добре слово... (краще за гроші).
10. Слово до слова... (і буде вам мова).

Конкурс 3 «Поясни фразеологізми».

(на дошці слова, що пояснюють фразеологізми)

Ловити гав — відволікатися,
набрати в рот води — мовчати,
пекти раків — почервоніти,
накивати п'ятами — побігти,
викинути із голови — забути,
пасти задніх — відставати,
прикусити язика — замовкнути,
п'яте через десяте — як-небудь,
байдики бити — лінуватися.

Конкурс 4 «Відшукай риму»

1. Дзвінок у школі продзвенить,
дітвора до класу ... (мчить, вмить, біжить).

2. Біжить лугом їжачок,
В нього шубка з... (ниток, дроту, колючок).
3. Мають учні гарну звичку,
класти книги на ... (парту, полицку).
4. Фізкультура, спорт і гра
до вподоби ... (дітлахам, школярам).
5. Їжак по стежині біжить,
На спині ... (листочок, грибочок) лежить.

Конкурс 5 «Збери прислів'я». Робота у групах.

Кожна група отримує частини прислів'їв, складають та пояснюють значення кожного прислів'я.

Блок 1: Яка тема об'єднує ці прислів'я? (Про любов до праці).

1. Маленька праця краща за велике безділля.
2. Без труда нема плода.
3. Хочеш їсти калачі — не сиди на печі.

Блок 2: Яка тема об'єднує ці прислів'я? (Про рідну мову)

1. Хто мови своєї цурається, хай сам себе стидається.
2. Птицю пізнати по пір'ю, а людину по мові.
3. Рідна мова — слово рідне!
4. Добрим словом мур проб'єш, а лихим і в двері не ввійдеш.
5. Будь господарем своєму слову.
6. Хто багато обіцяє, той рідко слова дотримує.
7. Слово — не горобець, вилетить — не спіймаєш.
8. Від солодких слів кислиці не посолодшають.
9. Від теплого слова і лід розмерзається.

Блок 3: Яка тема об'єднує ці прислів'я?

(Любов до своєї Батьківщини)

1. У рідному краї — і сонце ясніше світить.
2. Людина без Батьківщини — як соловей без пісні.
3. Нема в світі краще, як своя країна!

Блок 4: Яка тема об'єднує ці прислів'я? (Про дружбу).

1. Дерево міцне коріння, а людина друзями.
2. Нема друга — шукай, а знайшов — бережи.
3. Не той друг, хто медом маже, я той, хто правду каже.
4. Сонце зігріває повітря, друг — душу.

5. Дружбу — дружбою шукають.
6. З добрим дружись, а лихих стережись.

Конкурс 7 «Склади нові слова».

Робота у групах. Кожна група отримує одне із слів, складають слова з літер, які є у цих словах, записують їх. Сторінка, скоромовка, підвіконня. Вам потрібно зі слів скласти нові слова:

Сторінка — ранок, стіна, сто, рік, нірка, кіно, рот, кіт, нора, сік, ніс, кора, Ніка, Кіра, Тіна, кір,...

Скоромовка — мова, мак, рак, Марко, Марк, сова, кора, коса

Підвіконня — вінок, вікно, доня, ковід, коні, дві, нові, півдня.

Конкурс 8 «Конкурс читачів». Вірші про мову!

1. Як воду п'ю із чистої криниці,

З-поміж людей вишую слова.

І наша рідна мова-чарівниця

У віршах повнозвучних ожива.

Цвіте, як квітка маку серед поля.

Дзвенить, як пісня пташки чарівна.

І хоч нелегка в Україні доля,

Та вірю все ж відродиться вона.

І буде людям Україна мати,

І мову рідну будуть шанувати,

Як найбагатіше надбання своє. *(Людмила Савчук)*

2. Любіть рідну мову

Мова — краса спілкування,

Мова — як сонце ясне,

Мова — то предків надбання,

Мова — багатство моє.

Мова — то чиста криниця,

Де б'є, мов сльоза, джерело,

Мова — це наша світлиця,

Вона, як добірне зерно.

Мова — державна перлина,

Нею завжди дорожить:

Без мови немає країни —
Мову, як матір, любіть! (Федір Пантов)

3. Рідне слово
Ти постаєш в ясній обнові,
як пісня, линеш, рідне слово.
Ти наше диво калинове,
кохана материнська мово!
Плекаймо в серці кожне гроно,
прозоре диво калинове.
Хай квітне, пломенить червоно
в сім'ї великій, вольній, новій. (Дмитро Білоус)

4. Мова
Мово моя українська —
Батьківська, материнська,
Я тебе знаю не вивчену —
Просту, домашню, звичну,
Не з-за морів прикликану,
Не з словників насмикану.
Ти у мені із кореня —
Поле мені наговорена,
Дзвоном коси прокована,
В чистій воді смакована. (Валентин Бичко)

5. Буду я навчатись мови
Буду я навчатись мови золотої...
У трави-веснянки, у гори крутої,
В потічка веселого, що постане річкою,
В пагінця зеленого, що зросте смерічкою.
Буду я навчатись мови-блискавиці
В клетоті гарячим кованої криці,
В корневищі пружному ниви колоскової,
В леготі шовковому пісні колискової.
Щоб людському щастю дбанок свій надбати;
Щоб раділа з мене Україна-мати! (Андрій Малишко)

6. Рідна мова

Мова кожного народу —
Неповторна і своя;
В ній гримлять громи в негоду,
В тиші — трелі солов'я.
На своїй природній мові
І потоки гомонять;
Зелен-клени у діброві
По-кленовому шумлять.
Солов'їну, барвінкову,
Колосисту — на віки —
Українську рідну мову
В дар мені дали батьки.
Берегти її, плекати
Буду всюди й повсякчас,
Бо ж єдина — так, як мати, —
Мова в кожного із нас! (*Любов Забашта*)

III. Підсумок заняття:

Висловіть свої враження від уроку, продовживши речення:

Я зумів...

Я дізнався...

Я зрозумів, що...

Найбільші труднощі я відчув...

Мені б хотілося ще ...

Яке завдання було найскладнішим?

Яке завдання було найцікавішим?

Оксана Лутанюк,

*вчитель української мови та літератури
лицею № 243 Подільсько району міста Києва*

Емоційне налаштування учнів під час уроків української та літератури

Головною метою школи в ситуації воєнного виклику є вистояти і забезпечити безперервну освіту для учнів. Ми, вчителі, розуміємо, що освіта є важливою складовою життя кожної дитини, незалежно від обставин, тому робимо все можливе, щоб забезпечити учасникам навчального процесу найкращі умови для навчання.

Психологічна підтримка учнів є невід'ємною частиною інноваційних рішень. Війна створює стресові ситуації, які можуть впливати на здатність до навчання. Регулярні онлайн-консультації з психологами, групові терапії та тренінги зі стресостійкості допомагають підтримувати моральний та емоційний стан учасників освітнього процесу. Це дозволяє не лише зберегти ефективність навчання, але й покращити загальний стан здоров'я та благополуччя учнів.

Саме емоційне налаштування допомагає вчителю ефективно вмотивувати учнів та є запорукою досягнення бажаного результату.

Створенню позитивного емоційного настрою сприяють певні види діяльності на уроці. Так використання сучасних інформаційних технологій сприяє підвищенню активності учнів на уроках, дозволяє ефективно організувати пізнавальну і дослідницьку діяльність учнів, підсилює наочність і емоційну наповненість уроку, а все це сприяє розвитку креативних якостей учнів та їх самореалізації.

Тому на початку уроку намагаюся створювати такий робочий настрій у класі, щоб усі учні були готові до сприйняття навчальної інформації та активної участі. Для вдалого емоційного налаштування на початку уроку використовуючи різні методи та прийоми з урахуванням віку.

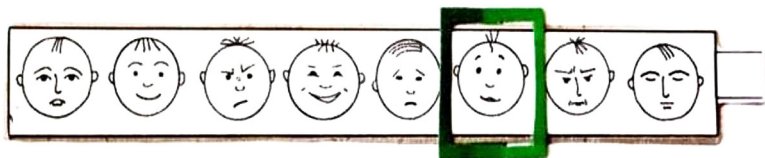
Прийом «Екран настрою». Учня пропонується зобразити емоцію на смайлику, яка відповідає настрою учня.

Екраном може слугувати ватман, листок паперу формату А4 або ж фетова тканина.

Після того, як кожен учень зобразить та прикріпить свій смайлик на екран, його можна розмістити на дошці. Як підсумок вчитель резюмує загальний настрій у класі.

Слід звернути увагу на смайлики, котрі зображені з негативним емоційним станом. На таких дітей обов'язково потрібно звернути увагу і спробувати зацікавити їх з початку уроку. Дітям можна дати якесь випереджальне нескладне завдання для того, щоб залучити до роботи та зацікавити.

Прийом «Лінійка настрою»

У разі, коли велика кількість учнів обрали негативні емоції, що сигналізують про погане емоційне самопочуття, учителю небажано відразу застосовувати нову інтерактивну технологію, особливо, якщо вона вимагає налагодження взаємодії між учнями. Можна значно поліпшити психологічну атмосферу в аудиторії, поговоривши з учнями і налаштувавши їх на виконання завдання. (Коваленко)

Адже урок — це певною мірою експромт. Часто для досягнення мети вчителю потрібно відійти від запланованих дій та робити так, як вимагає ситуація та атмосфера в класі.

Ще однією цікавою методикою, яка спрямована на розвиток емоційного інтелекту учнів, є арт-технології.

Вправа «Домалюй картину/портрет, під час виконання якої задіюється не лише зорова пам'ять, а й емоційний стан дитини (звертаю увагу на кольори, які використовуються).

Вправу «Маска» використовую під час уроків української літератури.

Пропоную учням уявити себе головним героєм твору, створити маску, передавши на ній відповідні емоції (радість, задоволення чи то сум, ностальгія), написати монолог від імені героя.

Мета завдання – це не створити витвір мистецтва, а передати певну емоцію, спробувати поставити себе на місце іншої людини.

Використання основних засобів арт-технології на уроках української мови та літератури носить не лише корекційний вплив на фізичний та психічний стан дитини, але й реалізує основні освітні функції: розвивальну, діагностичну, виховну, соціалізуючу.

В умовах воєнного стану інноваційні рішення та практика забезпечення якості освіти стають життєво необхідними. Навіть у найскладніших умовах можливо забезпечити високий рівень навчання, використовуючи сучасні технології, адаптивні підходи. Забезпечення якості освіти в таких умовах є запорукою стійкості та розвитку суспільства.

*Алевтина Багінська,
директор Ліцею № 34 імені Віктора Максименка
Подільського району м. Києва*

Розвиток білінгвального середовища в закладі загальної середньої освіти (з досвіту роботи педагогічних працівників Ліцею № 34 імені Віктора Максименка)

Трансформувати систему освіти в Україні — це означає поставити в центр уваги людину, її потреби й цінності. Лише освічені українці можуть створити міцну, життєздатну державу, побудувати сучасну економіку, забезпечити майбутнє прийдешніх поколінь. В основі бачення майбутнього — прагнення українців до європейської інтеграції, забезпечення важливих для нас загальнолюдських та європейських цінностей. Дитина, її життя,

безпека й доступ до освіти були та залишаються у фокусі уваги педагогічного колективу Ліцею № 34 імені Віктора Максименка Подільського району міста Києва, оскільки діти є найважливішими агентами змін і побудови майбутнього України.

Сучасні підходи до реформування Нової української школи передусім базуються на формуванні в здобувачів освіти ключових компетентностей на рівні з предметними. Інтегрований результат освіти у світовому досвіді визначається сформованими компетентностями, які передбачають зміщення акцентів з накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на вироблення й розвиток у здобувачів освіти умінь, ставлень, цінностей. Завдяки цьому створюються умови для здатності діяти в конкретних життєвих ситуаціях та досягати успішних результатів. Метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання та соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення й навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності.

Важливий акцент новозмін в освіті пов'язаний із тим, що визнається рівнозначність усіх ключових компетентностей на всіх етапах навчання. Тобто кожна освітня галузь (мовно-літературна, математична, природнича, технологічна, інформатична, соціальна і здоров'язбережувальна, фізкультурна, громадянська та історична, мистецька) має освітній потенціал, необхідний для формування певної ключової компетентності, а саме спілкування державною й рідною в разі відмінності мовою, спілкування іноземними мовами, математична грамотність, компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння навчатися впродовж життя, соціальні та громадянські компетентності, підприємливість та фінансова грамотність, загальнокультурна грамотність, екологічна грамотність і ведення здорового способу життя. Цей потенціал має бути реалізований наскрізно в процесі вивчення кожного предмета або курсу.

Однією із десяти ключових компетентностей Нової української школи є спілкування іноземними мовами, а саме вміння розуміти почуте іноземною мовою, усно та письмово висловлюватися, тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (шляхом слухання, говоріння, читання і письма) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів, уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування.

Одним з найбільш перспективних напрямів полікультурної освіти є білінгвальне навчання. Білінгвальне навчання — це різноманіття моделей та програм, об'єднаних єдиним принципом: у якості засобу навчання вживаються дві мови.

Сучасний стан проблеми інтеграції пов'язаний з історією її розвитку, яка послідовно проходила етапи комплексного навчання, міжпредметних зв'язків, системи інтегрованих курсів, піднімається на рівень об'єднання в системі освіти задля забезпечення формування в майбутнього конкурентоспроможного випускника цілісної картини світу в усьому різноманітті його зв'язків, входження молодого людини до світової спільноти зі збереженням її національної ідентичності. Процес освіти в білінгвальному освітньому середовищі стає засобом актуалізації й активізації ціннісно-смыслового становлення здобувача освіти, допомагає сформувати загальнозначущі орієнтири, ціннісні і смислові установки, забезпечує самостійність і розвиток відповідальності у виборі життєвої траєкторії.

Білінгвальна освіта дозволяє учню комфортно відчувати себе в багатомовному світі; дає можливість здобувати освіту іноземною мовою, не втрачаючи зв'язку з рідною мовою; сприяє розвитку комунікативних здібностей, пам'яті, мобільності, гнучкості мислення. Враховуючи ці пріоритети, вчителі іноземних мов Ліцею №34 імені Віктора Максименка Подільського району міста Києва, з 2016 року успішно працюють над науково-методичною проблемою «Упровадження білінгвального навчання в систему викладання окремих навчальних предметів». За період 2016–2020 р.р. розробили та успішно апробували, адаптували авторські програми базових курсів за вибором закладу, що вивчаються іноземною мовою для 5–9-х класів, а саме:

✓ авторська програма білінгвального курсу «Мій Київ» (“My Kyiv”) у кількості 1 год. на тиждень для учнів 5-х класів авторів: Мамчів Т. Л., Лисенко Т. І., укладачів: Багінської А. Т., Мамчів Т. Л.;

✓ авторська програма білінгвального курсу «Інформатика. Мій перший веб-сайт» (“Computer science. My first website”) у кількості 1 год. на тиждень для учнів 6-х класів авторів: Руденко І. В., Багінської А. Т., укладачів: Багінської А. Т., Мамчів Т. Л.;

✓ за авторською програмою білінгвального курсу «Зарубіжна література» (“Foreign literature”) для 7-х класів автора у кількості 1 год. на тиждень: Лисенко Т. І., укладачів: Багінської А. Т., Мамчів Т. Л.;

✓ авторська програма білінгвального курсу «Видатні історичні особи в період раннього Нового часу» (“Prominent historical persons of the Early New Period”) для допрофільних 8-х класів у кількості 1 год. на тиждень авторів: Багінської А. Т., Мережко Л. С., Царенко О. С., укладачів: Багінської А. Т., Мамчів Т. Л.;

✓ авторська програма білінгвального курсу «Видатні особи в українській літературі» (“Prominent persons in Ukrainian literature”) для 9-х класів авторів: Кондратенко Г. О., Сінчинів Т. А., укладачів: Багінської А. Т., Мамчів Т. Л.

З 2022 року розпочалася кропітка робота молодих вчителів англійської мови над модернізацією авторських навчальних програм для 5–6 класів. Насамперед, вчителями англійської мови Людмилою Добронравою та Анастасією Паніною розроблено оновлений авторський білінгвальний курс (навчальна програма, навчальний посібник) «Мій Київ» “My Kyiv” для 5-х класів, який передбачає вивчення історії та сучасного життя рідного міста англійською мовою, сприяє поглибленню та розширенню соціокультурної компетенції учнів, поглиблює знання здобувачів освіти як з історії рідного міста, так і з англійської мови. Він спрямований не тільки на здобуття учнями початкових знань про різні сфери життя та історії рідного міста, починаючи з наявних легенд про його заснування до сучасних подій, а й на формування широкого спектру навчальних компетентностей: читання і розуміння різних текстів; свідоме вживання понять; вміння відповідати на

питання (як відтворювальні, так і пошукові); висловлювання та обґрунтовування власної думки; пошук інформації в різних джерелах; формулювання й висловлення власних вражень; здатність давати аргументовану оцінку висловлюванням інших учнів.

— Опанування курсу передбачає використання різноманітних форм роботи: відвідування музеїв та пам'ятних місць, написання коротких повідомлень, здійснення мінідосліджень і проєктів, роботу в парах та малих групах, залучення членів родин учнів.

— Особливістю курсу є застосування інтерактивних методів роботи: мозкового штурму, дискусії, групового та індивідуального аналізу історичних ситуацій, взаємонавчання. Уроки передбачають різні види пізнавальної діяльності, розумової та навчальної активності учнів. Програма не містить великого обсягу матеріалу. Для якісного опрацювання тексту учні мають засвоїти та досконало володіти характерними лексичними одиницями та фразеологічними зворотами, вміти використовувати їх у формуванні комунікативної компетенції.

У 2023–2024 навчальному році учні 5-тих класів працювали з інтерактивними навчальними посібниками, який розробив та видав авторський педагогічний тандем вчителів Л. Добронравової та А. Паніної.

Білінгвальний курс (навчальна програма) «Позакласне читання “READING FOR PLEASURE”», створений для учнів 4-х класів вчителями англійської мови Маріаною Рудницькою та Катериною Саєнко. Він розроблений відповідно до програми «Літературне читання» та пропонує білінгвальний підхід до навчання, що поєднує в собі вивчення іноземної мови та читання для задоволення. Метою курсу є розвиток навичок читання, розуміння текстів, збагачення словникового запасу учнів, а також прищеплення любові до читання та інтересу до вивчення іноземної мови. Кожен з десяти розділів навчального посібника включає тексти для читання англійською мовою: оповідання, казки, міфи, історичні та інші цікаві науково-популярні факти, вірші, прислів'я та приказки, легенди; вправи на розуміння тексту, закріплення лексики й граматики, розвиток комунікативних здібностей учнів; завдання для творчого

самовираження; додаткові матеріали для поглибленого вивчення теми. Такі вправи і завдання, окрім суто навчальної, виконують ще й розвивальну, виховну й освітню функції, комплексно впливаючи в такий спосіб на розвиток молодших школярів. Посібник «READING FOR PLEASURE» стане незамінним ресурсом для вчителів, які прагнуть зробити процес навчання цікавим та ефективним, а також для учнів, які хочуть поглибити свої знання з англійської мови та розширити світогляд. Наразі педагоги працюють над створенням інтерактивного навчального посібника.

У 2023–2024 н.р. для учнів 6 класів розпочато апробацію навчальної програми та інтерактивного навчального посібника з вивчення білінгвального курсу «Мій віртуальний простір» (“My virtual space”, автори Паніна А. В., Добронравова Л. І.)

«Мій віртуальний простір» — це поєднання таких предметів, як інформатика та англійська мова, які є невід’ємною складовою освітнього процесу здобувачів освіти. По-перше, більшість мов програмування засноване на ключових словах англійською мовою, а більшість сучасного програмного забезпечення має інтерфейс англійською мовою. По-друге, інструкції з експлуатації програмного та апаратного забезпечення, довідковий матеріал, найновіші книги та статті публікуються англійською мовою. По-третє, можна знайти багато освітніх сайтів, безкоштовних курсів та вебінарів, розв’язки складних задач і проблем в англійській частині Інтернету. Володіння англійською мовою у сфері ІТ значно підвищить як рівень засвоєння знань з самого предмета інформатика, так і використання здобутих знань у житті, дасть поштовх для самоосвіти.

Курс спрямований не тільки на здобуття учнями початкових знань у сфері ІТ технологій, а й на формування широкого спектру навчальних компетентностей: свідоме користування поняттями англійською мовою; пошук інформації; створення власних продуктів; вміння орієнтуватися у віртуальному просторі; робота в команді; презентація розробок. Вивчення курсу передбачає використання різноманітних форм роботи: проведення мінідосліджень і створення проєктів, роботу в парах та малих групах, дискусії.

Особливістю курсу є застосування інтерактивних методів роботи: мозковий штурм, інтерактивні ігри, проєктні роботи, взаємонавчання, знаю-хочу дізнатися-дізнався, «Килим ідей» тощо.

Здобувачі освіти здатні використовувати цифрові інструменти і технології для розв'язання поставлених завдань, розвитку, творчого самовираження, забезпечення власного і суспільного добробуту, критично мислити, безпечно та відповідально діяти в інформаційному суспільстві.

Білінгвальний курс «Зарубіжна література» (“Foreign literature”, автор Тетяна Лисенко, вчитель англійської мови) для 7-х класів передбачає збагачення знань здобувачів освіти про літературу Великобританії та Америки, ознайомлення учнів із зразками класичної світової літератури та формування мовної, комунікативної і лінгвокраїнознавчої компетенції шляхом використання адаптованої художньої літератури англійською мовою.

Курс «Зарубіжна література» “Foreign literature” доповнює основний курс з вивчення англійської мови, виконуючи ряд функцій:

- формування інтересу до читання англійською мовою. Працюючи з адаптованими художніми творами під керівництвом вчителя, учні стають більш впевненими у своїх силах, навчаються долати мовні труднощі, відчують зацікавленість літературою країн, мова яких вивчається;

- поглиблення знань у сфері культури країн, мова яких вивчається. Сприяє ознайомленню учнів з кращими класичними творами зарубіжної літератури або їх екранізацією, допомагає дізнатися більше про традиції англomовних країн, їх самобутні історії та способи життя;

- навчання основам літературного аналізу. Виконуючи завдання до прочитаного твору, учні вчать викладати його основний зміст, складати характеристики героїв, знайомляться з різними літературними прийомами тощо. Ці види діяльності формують навички аналізу літературних творів;

- формування вміння використовувати іноземну мову як засіб для отримання інформації з іншомовних джерел в освітніх цілях. Симулює пізнавальну активність здобувачів освіти, розширює їх кругозір та сприяє розвитку міжпредметних зв'язків.

Білінгвальний курс «Видатні історичні особи в період раннього Нового часу» (“Prominent historical persons of the Early New Period”, автори Ольга Жукова, Євгенія Тихолаз, вчителі англійської мови, Алевтина Багінська, вчитель історії) розроблено для допрофільних 8-х класів. Він передбачає вивчення історії періоду раннього Нового часу та ознайомлення з видатними історичними особами цього періоду іноземною, англійською мовою, що сприяє поглибленню та розширенню соціокультурної компетенції учнів, білінгвальному інтегрованому викладанню навчального матеріалу з елементами творчого пошуку, розробці відповідних дидактичних матеріалів, поглиблює знання учнів як з історії різних країн, так і з англійської мови. Наразі педагоги працюють над створенням інтерактивного навчального посібника.

Історія раннього Нового часу (ранньомодерної доби) — період всесвітньої історії між історією середніх віків та історією Новітнього часу. Цей період охоплює події XVI–XVIII ст. Італійські мислителі стверджували, що в історії Європи розпочався новий період. Визначальними подіями цієї доби стали Великі географічні відкриття, Відродження, Реформація і Контрреформація, доба Просвітництва. Велике значення також мала діяльність видатних людей, які вплинули на історичний процес не тільки у країнах Європи, а й в усьому світі.

В українській історії цей період називають козацькою добою, підкреслюючи тим самим визначальну роль козацтва в його подіях. У цей час на українських землях, як і в інших частинах Європи, відбуваються важливі зрушення у соціальній, політичній, економічній, культурній та інших сферах життя.

Курс «Видатні особи в період раннього Нового часу» пропонує учням інтелектуальну мандрівку крізь епоху раннього Нового часу з XVI по XVIII століття. Актуальність вивчення життя та діяльності видатних людей дає нам уявлення про те, яким було життя в ранній Новий час. Життєві історії та становлення видатних осіб як наймогутніших інтелектуалів Нового часу відображають тогочасні ідеї, цінності, виклики та можливості у різних сферах: політиці, науці, мистецтві, релігії, філософії та інших. Знайомство з видатними постатями, зокрема політиками, нау-

ковцями, митцями, релігійними діячами та філософами, допомагає учням краще зрозуміти контекст історичних подій та тенденцій, які мали значний вплив на розвиток суспільства. Зважаючи на актуальність володіння англійською мовою в сьогоденні, ознайомлення з видатними історичними особами цього періоду іноземною, англійською мовою, забезпечується єдність предметного та емоційно-ціннісного компонентів у контексті міжкультурної парадигми.

Завданнями курсу є формування інтелектуального розвитку особистості учнів 8-х класів, вміння спілкуватися іноземною мовою, використовуючи відомості про історичні події, дати та видатних історичних осіб. Беззаперечним є допомога учням ставати активними громадянами в демократичній державі завдяки введенню білінгвальних підходів у навчальну практику при підготовці учнів до навчання у вищих навчальних закладах. Курс складається з чотирьох розділів, які охоплюють період історії від раннього Нового часу до Нового часу: доба географічних відкриттів, доба Відродження та Реформації, доба Просвітництва, представлення видатних діячів української історії у період козацької доби та становлення України.

Курс спрямований не тільки на здобуття учнями історичних знань, а й на формування широкого спектру навчальних компетентностей: читання і розуміння різних текстів; свідоме вживання понять; вміння висловлювати та обґрунтовувати власну думку, шукати інформацію в різних джерелах, формулювати і висловлювати власне враження, давати аргументовану оцінку висловлюванням інших учнів. Передбачає розвиток їх полікультурної освіти, забезпечує якісний стрибок в інтелектуальному розвитку, сприяє накопиченню країнознавчого і мовного досвіду, що дозволяє успішно адаптуватися до інших культур і соціального оточення, а також інтегрує в собі велику кількість інтерактивних завдань на різних платформах, як-от: “Wordwall”, “Quizlet”, “Kahoot”. Завдяки перегляду відеоматеріалів на різних платформах в учнів є можливість візуалізувати певну постать, що разом з тим є засобом для кращого сприйняття та засвоєння вивченої інформації. Курс буде цікавим для всіх, хто цікавиться історією

та прагне глибше пізнати цю епоху, тих, хто захоплюється життям та діяльністю видатних людей, всіх, хто хоче розширити свій кругозір та збагатити світогляд.

Білінгвальний курс «Видатні особи в українській літературі» (*“Prominent persons in Ukrainian literature”*, автори Галина Кондраченко, Тетяна Сінічіневіч вчителі української мови, Тетяна Мамчій, вчитель англійської мови, укладач: Алевтина Багінська) для учнів 9-х класів побудовано за тематично-хронологічним принципом, спрямовано не тільки на здобуття знань з української літератури, а й на формування широкого спектру навчальних компетентностей здобувачів освіти: читання і розуміння творів різних за жанровими ознаками, розвиток лінгвокреативність за допомогою написання есе, вміння висловлювати й обґрунтовувати власну думку, відповідати на запитання, шукати інформацію, давати аргументовану оцінку висловлюванням інших учнів. Мета цього курсу:

- сприяти розвитку двомовної освіти шляхом вивчення культурної спадщини української літератури;

- удосконалювати практичні навички володіння іноземною мовою, поглиблювати лексичний запас;

- сприяти розвитку комунікативних навичок, пам'яті, мобільності, толерантності, гнучкості;

- залучати учнів до вивчення найкращих зразків і цінностей української культури засобами рідної й іноземної мов;

- створити комплекс організаційно-педагогічних умов, що дозволяють використовувати іноземну мову як засіб освоєння предметного змісту української літератури, засвоєння культурно-історичного й соціального досвіду рідної країни.

Вивчення курсу передбачає використання різноманітних форм роботи, які забезпечують високий рівень мовної компетенції учнів; взаємодію вчителя й учня на партнерській основі; активізацію пізнавальної діяльності учнів, розвиток їх самостійності у процесі спільної роботи над поставленими навчальними завданнями; застосування різних видів пізнавальної діяльності, розумової та навчальної активності учнів. Для якісного опрацювання текстів учні мають засвоїти та досконало

оволодіти характерними лексичними одиницями, художніми засобами та фразеологічними зворотами, вміти використовувати їх у мовленні.

Білінгвальне навчання передбачає численні когнітивні, соціальні та економічні переваги, покращує функціонування мозку і підвищує управління виконавчими функціями, дозволяючи учням легко справлятися зі складними завданнями.

Саме для реалізації формування ключових компетентностей важливим стає впровадження інтегрованих підходів в освітній процес. Перехід від традиційного вивчення предметів до навчання на засадах інтеграції — це шлях до реалізації багатьох принципів освіти: від формування цілісної картини світу, планетарного мислення, вміння об'єднати в єдину цілісну систему вузькі галузеві проблеми до реалізації принципу національної спрямованості освіти, який передбачає інтеграцію освіти з національною історією, традиціями, українською культурою, відкритість освіти, що зумовлює інтеграцію у світові освітні простори. Нові освітні стандарти ґрунтуються на «Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» (18.12.2006 р.), але не обмежуються ним.

Педагогічний колектив ліцею з червня 2024 року отримав статус експериментального закладу загальної середньої освіти всеукраїнського рівня. Враховуючи актуальність проблеми в сучасних умовах реформування системи загальної середньої освіти, потреби педагогічної практики, а також визначені суперечності, темою експерименту обрано: **«Організаційно-педагогічні умови розвитку білінгвального середовища у закладах загальної середньої освіти»**.

Об'єкт дослідження: процес розвитку білінгвального середовища в умовах закладу загальної середньої освіти.

Предмет дослідження: організаційно-педагогічні умови розвитку білінгвального середовища в умовах закладу загальної середньої освіти.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити структурно-функціональну модель та органі-

заційно-педагогічні умови розвитку білінгвального середовища в умовах закладу загальної середньої освіти.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що процес розвитку білінгвального середовища в умовах закладу загальної середньої освіти буде ефективним за таких умов:

- визначення відповідних концептуальних теоретичних положень та понять;

- реалізації науково обґрунтованої структурно-функціональної моделі та організаційно-педагогічних умов розвитку білінгвального середовища в умовах закладу загальної середньої освіти;

- розроблення та запровадження змістового та організаційно-методичного забезпечення реалізації процесу розвитку білінгвального середовища закладу в умовах закладу загальної середньої освіти;

- процес розвитку білінгвального середовища буде здійснюватись поетапно з врахуванням індивідуальних особливостей учнів;

Завдання дослідження:

1. На засадах міждисциплінарного аналізу досліджуваної проблеми уточнити сутність понять «білінгвальне навчання», «білінгвальне освітнє середовище».

2. Охарактеризувати потенціал білінгвального середовища закладу загальної середньої освіти в контексті проблеми формування англomовної комунікативної компетентності учнів.

3. Розробити критерії, показники та встановити рівні сформованості англomовної комунікативної компетентності учня закладу загальної середньої освіти.

4. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність структурно-функціональної моделі та організаційно-педагогічних умов розвитку білінгвального середовища в умовах закладу загальної середньої освіти.

Термін проведення Експерименту червень 2024 — березень 2029 роки.

Науковий керівник: Канішевська Любов Вікторівна, доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з нау-

ково-експериментальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України.

Автор ініціативи: Багінська Алевтина Тадеушівна, директорка Ліцею № 34 імені Віктора Максименка Подільського району м. Києва.

Організаційний та науково-методичний супровід проведення Експерименту здійснює Інститут модернізації змісту освіти.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

— *уперше* буде обґрунтовано структурно-функціональну модель розвитку білінгвального середовища в умовах закладу загальної середньої освіти, що буде містити: цілемотиваційний, концептуальний, діагностичний, процесуальний, оцінювально-результативний блоки; відповідні організаційно-педагогічні умови розвитку білінгвального середовища в умовах закладу загальної середньої освіти; буде схарактеризовано потенціал білінгвального середовища закладу загальної середньої освіти в контексті проблеми формування англомовної комунікативної компетентності учня; буде розроблено критерії, показники та встановлено рівні сформованості англомовної комунікативної компетентності учня;

— *буде уточнено* сутність таких понять: «білінгвальне навчання», «білінгвальне освітнє середовище».

Практичне значення дослідження полягає в розробці та застосуванні положень, висновків, рекомендацій, які сприятимуть розвитку білінгвального середовища в умовах закладу загальної середньої освіти; розробці методик, авторських програм, авторських навчальних посібників та підручників та рекомендацій у роботі з вчителями, учнями та їх батьками.

Результати дослідження доцільно буде застосовувати у процесі розробки рекомендацій для педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, що сприятиме підвищенню ефективності і результативності освітньої діяльності.

Білінгвальне навчання є потужним засобом підготовки конкурентоспроможного випускника закладу загальної середньої освіти. Педагогічний колектив ліцею робить важливі кроки на шляху створення моделі білінгвального середовища в закла-

ді освіти. За допомогою цього методу учні не лише здобувають знання, а й розширюють власний світогляд. Випускник ліцею - це патріот України, який знає історію рідного міста та країни; компетентний мовець, що вільно спілкується як рідною, так й однією чи кількома іноземними мовами; має бажання до самоосвіти й доцільно використовує досягнення науки і техніки; підготовлений до успішної інтеграції в міжнародний освітній простір та глобалізованого ринку праці, де міжкультурне спілкування є ключовим для побудови міжнародних партнерства.

Природничо-математична галузь

Ярослав Якунін,

доцент кафедри природничо-математичної освіти і технологій Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат хімічних наук

Проект програми STEAM факультативу «Смартографія» для 7–9 класів: створення мотивації до вивчення предмета через спеціалізований інтерес дитини

Концепція нової української школи називає STEM одним з своїх важливих інструментів. Усталена ідея, що формування фахових і соціальних компетентностей, науково обґрунтованої картини світу та розвиток особистості, можливі лише при академічному підході до вивчення предметів, викликає багато запитань. З одного боку, суттєва кількість інформації, що становить зміст шкільних предметів, складно сприймається учнями, залишається неусвідомленою (на рівні репродуктивних знань) і втрачається без необхідності використання у подальшо-

му житті. Таким чином, мета академічного підходу до середньої освіти, в основу якої покладено логічне і послідовне окреслення суми знань, необхідних для формування адекватного науковим уявленням світогляду учня, перетворюється на набір часто не зв'язаних один з одним островків інформації. Отже, головна ідея системності отриманих учнем знань не спрацьовує. Головним чином це відбувається через відсутність мотивації в учнів базової ланки середньої освіти. Дітей 10–15 років більше цікавить спілкування з однолітками, побудова стосунків, бажання проявити себе і самоствердитись. Іншими словами, знайти і зайняти комфортне місце у соціумі. У таких обставинах, аргументи про необхідність навчання для успішного майбутнього, якими зазвичай дорослі намагаються мотивувати дітей, виглядають для останніх не надто переконливо. Психологічною особливістю дітей даного віку є їхнє специфічне сприйняття картини майбутнього: це щось дуже віддалене в часі в межах майже безкінечно довгого життя. Поруч з їхньою нагальною потребою активно освоювати простір прямо зараз, думки про майбутнє не витримують конкуренції. Тож, вчителям залишається два шляхи: продовжувати шукати нові способи мотивації дітей до академічного навчання (і для якоїсь кількості учнів це спрацює), або спробувати орієнтуватись на спеціальні інтереси дітей, до яких вони мають схильності. При цьому слід пам'ятати, що мотивація є дуже крихкою конструкцією, яка легко ламається, якщо не отримує постійного підживлення у вигляді ситуацій успіху. А остання є абсолютно необхідною умовою для розвитку особистості. Нагадаємо, що регулярний неуспіх у справах, у майбутньому веде до ефекту «навченої безпорадності», коли людина сама обмежує собі шляхи розвитку, щоб уникнути невдалих результатів. Побороти результати сформованого таким чином ефекту дуже складно. Набагато простіше спитатися на ті речі й інтереси, які ведуть учня до успіху, зміцнюючи його мотивацію до розвитку, й формують відчуття того, що йому все підвладне, бажано лише цього забажати.

У цьому контексті STEM якраз і є тим інструментом, що має спиратися на спеціальні інтереси дитини. На нашу думку, широким полем для впровадження STEM програм є якраз ланка

5–9 класів, коли учні активно досліджують світ і їхні інтереси найбільш різноманітні. А старша школа, 10–11 класи, має бути профільною з академічним підходом. І якщо з останнім підходом у нашій системі освіти все більш-менш зрозуміло, то до бажаного різноманіття програм базової ланки освіти є багато запитань. Зазвичай, пропоновані програми STEM освіти (за винятком, мабуть, програм з робототехніки) нагадують зкомпільовані між собою фрагменти звичайних програм з академічним підходом підбору матеріалу. Обережність, з якою автори програм підходять до їх створення, можна пояснити тим, що для більшості вчителів буде незрозумілим, як працювати за програмою, яка сильно відходить від звичного для них стилю подання і опрацювання матеріалу й через це не буде мати попиту.

Для того, щоб спробувати розширити уявлення освітян про багатоманітність підходів до способів мотивації учнів і подання навчальних матеріалів, ми створюємо програму STEAM, до якої прагнемо залучити максимально можливу кількість корисної інформації, об'єднавши її навколо мистецтва фотографії. Наша програма розрахована на 3 роки (7–9 класи) і може бути упроваджена у якості факультативу. У основу цієї програми покладений такий спеціальний інтерес дітей, як фотографування на смартфон. Окремо слід зазначити, що даний спосіб отримання світлин і відео останнім часом виділяється в окремий вид творчості та, навіть, професійної діяльності. Поширеність смартфонів і їх постійне використання дітьми може, на нашу думку, стати тією основою, що дозволить вивчати окремі фрагменти шкільної програми без додаткових мотиваційних інструментів. З проектом програми з робочою назвою «Смартографія» можна ознайомитись та залишити відгук на персональному сайті Я. Ю. Якуніна (<http://surl.li/kprhj>).

Програма складається з 18 розділів (по 6 на рік), кожен з яких включає по 5 тем. Обов'язковим елементом кожного з розділів є індивідуальні проекти, які можуть бути виконані учнями, представлені на занятті з дотичного предмету та оцінені вчителем.

При створенні цієї програми ми намагалися максимально врахувати зазначені вище психологічні потреби дітей 12–15 річ-

ного віку. Так, у перших 6 розділах програми, ті що орієнтовані на учнів 7 класів, акцент зроблено на етику, естетику й приватність фотографічних зображень; правила оцінки й обговорення якості знімків; основи композиції, освітлення й фокусування зображень; технічні можливості смартфонів у різних жанрових режимах зйомки. При цьому піднімаються питання, дотичні до математики, фізики, технологій, мови, мистецтва, права, біології, основ здоров'я і безпеки, психології. Іншими словами, матеріал підібрано навколо таких навичок, якими учні вже активно користуються, і основним завданням першого року факультативу є корекція цих навичок, більш глибоке розкриття їх значення, розширення уявлень про ці навички і пропонування шляхів для їх вдосконалення, та розвитку емоційного інтелекту. Такий підхід покликаний зміцнити мотивацію дитини продовжувати вивчати мистецтво фотографії на більш глибокому рівні.

Наступні 6 розділів програми присвячені історії розвитку творчої фотографії та технічних засобів для отримання зображень, класичним і новітнім жанрам фотографії та смартфографії, технічним засобам редагування та збереження зображень. Предмети, що є дотичними до цих розділів: фізика, хімія, біологія, історія і краєзнавство, мови, мистецтво, технології, інформатика. Другий рік факультативу покликаний дати можливість учням 8 класів більш суттєво зануритись у творчість і надати розуміння, що мистецтво фотозйомки має серйозний історичний і гуманітарний контекст. Що діяльність професійних фотографів не обмежується грамотною вибудовою композиції та освітлення, а вимагає вивчення об'єкта зйомки і вираження через знімок свого ставлення до нього й донесення відповідного емоційного посилу.

Останні 6 розділів програми присвячені роботі різноманітним прийомам роботи з відео: від зйомки звичайних відео-фрагментів, створення GIF-анімацій та 3D-моделей до роботи в жанрах відеокліп, інтерв'ю, навчальне відео. До даних розділів можуть бути дотичні інформатика, технології, історія, краєзнавство, мови, біологія, хімія, мистецтво, етика, естетика, право, педагогіка, психологія тощо.

Зазначимо, що перелік дотичних предметів не обмежується тими, що надані в переліку. Значною мірою успіх реалізації проєкту «Смартографія» ми бачимо в творчому підході самих вчителів, які зможуть мотивувати учня до вивчення свого предмету через пропозицію виконання індивідуальних проєктів. Наприклад, у розділі «Архітектурна фотографія» учню можна запропонувати зробити знімки якоїсь історичної будівлі, що є в його місті (мистецтво), знайти інформацію про історію цієї будівлі (ІТ, краєзнавство), написати есе на основі зібраних матеріалів українською або англійською (мови), у якому висловити свої враження і відчуття (естетика, психологія). Або при розгляді різних специфічних технік зйомки можна запропонувати учневі виготовити спеціальні пристрої, такі як лайт-бокс для макрозйомки, чи застосунок для зйомки через мікроскоп (технології), та з їхньою допомогою дослідити (створити віртуальну колекцію тощо) рослини, комах, найпростіших (біологія), кристали, реакції (хімія), світлові ефекти (фізика) тощо. Виконання таких проєктів дозволить вчителю створити для учнів ситуацію успіху на уроці з того предмету, на якому їм не вдавалося показати достатньо високий рівень успішності.

Слід також зазначити, що даний факультатив не ставить за мету підготовку професійних фотографів, хоча, можливо, для когось цей дитячий інтерес і стане майбутньою професією. Мета даного факультативу, - скориставшись спеціальним інтересом дитини до фотографування смартфоном (якщо такий присутній), поширити мотивацію на вивчення інших дисциплін шкільного курсу і розвиватися в комфортному емоційно-психологічному середовищі.

Людмила Булигіна,

*учитель інформатики Політехнічного
лицею НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського»,
інженер Навчально наукового Фізико-тех-
нічного інституту НТУУ «КПІ ім. Ігоря
Сікорського»*

Ефективне використання ресурсів ІТ студій Дія.Освіта на уроках інформатики

Інформаційні технології постійно змінюються, перетворюючи всі сфери людського життя. Зважаючи на це, потрібно будувати освітній процес гнучко, адаптивно, з відкритістю до нового.

ІТ-студії [1] — це проєкт, мета якого — оновити вміст шкільного предмета інформатики. Проєкт створено за ініціативи Міністерства цифрової трансформації України і Міністерства освіти та науки України за підтримки програми EU4DigitalUA, що фінансується ЄС.

ІТ-студії містять цифрові освітні ресурси для учнів від 2 по 11 клас і можуть використовуватись для формування різноманітних траєкторій вивчення інформатики. Проєкт ІТ-студії містять 5 змістових ліній:

- Цифрова грамотність
- Медіатворчість
- Обчислювальне мислення та програмування
- Аналіз даних та моделювання
- Цифрове громадянство

У вільному доступі є детальні методичні рекомендації для вчителів [2], з якими радимо ознайомитися.

Ресурси

1. Головна сторінка проєкту ІТ студій Дія.Освіта. URL: <https://it-osvita.diaa.gov.ua/> (дата звернення: 11.06.2024)

2. Методичні рекомендації з упровадження ІТ-студій у навчальний процес вивчення інформатики. 2024. URL: https://docs.google.com/document/d/1qjsIIr8NrIaqmdqS6Zm_O7HDAPsWOIjIqbyVLeEakQA/edit#heading=h.uwd2pjf4nwi0 (дата звернення: 11.06.2024)

Василь Заплатинський,

доцент кафедри природничо-математичної освіти і технологій Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат сільськогосподарських наук

Викладання тематики воєнних небезпек в інтегрованому курсі «Здоров'я, безпека та добробут» та у предметі «Основи здоров'я»

Продовження війни росії проти України зумовлює необхідність приділяти належну увагу викладанню питань воєнних небезпек в інтегрованому курсі «Здоров'я, безпека та добробут». Слід зазначити, що це єдиний курс, який містить розгорнуту тематику воєнних небезпек. На жаль, у деяких закладах освіти даний курс викладається не в повній мірі, не на належному рівні або не викладається зовсім, потри те що він входить до інваріантної частини, тобто є обов'язковим. Відтак, відсутність чи неналежне викладання курсу «Здоров'я, безпека та добробут» та предмету «Основи здоров'я» зумовлює підвищений ризик від воєнних небезпек для дітей, а опосередковано і для їх найближчого оточення.

Сьогодні впровадження Нової української школи зумовлює у соціальній та здоров'язбережувальній галузі планомірну заміну предмета «Основи здоров'я» на інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут». У 2024–2025 році предмет «Основи здоров'я» ще викладатиметься у 8-мих та 9-тих класах і лише 2026–2027 навчальному році базова середня освіта повністю перейде на інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут».

Тому, розгляд питання викладання воєнних небезпек слід розпочати з предмета «Основи здоров'я». Ще однією причиною розглянути цей предмет є те, що саме питання воєнних небезпек включені до програми «Основи здоров'я» 2022 року для деяких авторських колективів стали певною основою для формування

відповідної тематики у модельних програмах інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут». Програма предмета «Основи здоров'я» 2022 року для 6–9 класів [1] була створена на основі програми предмета «Основи здоров'я» 2017 року [2] шляхом додавання тематики воєнних небезпек, захисту від них, їх попередження та зменшення негативних наслідків. Детальний аналіз змін у даній програмі зроблено у статті «Аналіз доповнень та змін у програмі предмету «Основи здоров'я» 6–9 класів у зв'язку з війною» [3]. Особливістю тематики воєнних небезпек програми предмета «Основи здоров'я» 2022 року була необхідність надати знання про воєнні небезпеки відразу всім учням від 5 класу до 9 класу. І хоча програма, фактично, починається з 6 класу у «Методичних рекомендаціях щодо організації освітнього процесу в школах у 2022/2023 навчальному році» [4] було вказано, що слід при розробці навчальної програми закладу освіти доповнити їх питаннями воєнних небезпек, використовуючи тематику 6 класу програми предмета «Основи здоров'я» 2022 року. В зв'язку з тим, що програма предмета «Основи здоров'я» 2022 року була розроблена таким чином щоб надати компетентності щодо воєнних небезпек та способів їх подолання для учнів всіх класів одночасно очікувалось, що у 2023 році до даної програми будуть внесені зміни, задля надання структурності та оптимізації змісту воєнних небезпек в залежності від того чи іншого класу. З одного боку такі зміни були б актуальними для 7 класу лише один рік, проте для 8-го класу — два роки, а для 9 класу, відповідно, 3 роки, що вже суттєво. Такі зміни суттєво допомогли б учителям в оптимізації тематики воєнних небезпек. Разом з тим, автори модельних програм інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» внесли зміни до модельних програм 5–6 класів, а модельні програми для 7–9 класів були написані з урахуванням тематики воєнних небезпек.

Проте, з п'яти авторських колективів, модельні програми інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут», які були рекомендовані Міністерством освіти і науки України лише три авторські колективи внесли зміни у програми для 5–6 класів. Це авторські колективи:

✓ Воронцова Т. В., Пономаренко В. С., Лаврентьєва І. В., Хомич О. Л.;

✓ Гущина Н. І., Василяшко І. П.;

✓ Хитра З. М., Романенко О. А.

Відтак, учителі, які обрали модельні програми авторських колективів: Василенко С. В., Коваль Я. Ю., Колотій Л. П. чи Шиян О., Волощенко О., Гриньова М., Дяків В., Козак О., Овчарук О., Седоченко А., Сорока І., Страшко С. змушені користуватися під час написання навчальної програми закладу освіти або програмою предмету «Основи здоров'я», або підручниками відповідних авторських колективів чи іншими підручниками і матеріалами, що вимагає додаткового часу.

Слід зазначити, що тематика воєнних небезпек у модельних програмах інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» для 5–6 класів нерідко містить аналогічну тематику у п'ятому та шостому класі. Повторів не так багато, але все ж дана ситуація вимагає від учителів додаткової оптимізації тематики воєнних небезпек задля уникнення повторів під час написання програми навчального закладу.

Модельні програми інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» для 7–9 класів були розроблені чотирма авторським колективами:

✓ Василенко С. В., Колотій Л. П.;

✓ Воронцова Т. В., Пономаренко В. С., Андрук Н. В., Лаврентьєва І. В., Хомич О. Л.;

✓ Гущина Н. І., Василяшко І. П.;

✓ Шиян О. І., Дяків В. Г., Седоченко А. Б., Страшко С. В.

Автори модельних програм дуже по різному підійшли до висвітлення тематики воєнних небезпек, принаймні на рівні програм. Найбільше тем з питань воєнних небезпек включив до програми авторський колектив Шиян О. І., Дяків В. Г., Седоченко А. Б., Страшко С. В., відповідно, у 7-му класі — 29 тем, у 8-му — 26 тем, у 9-му — 27 тем. Тематика воєнних небезпек у цій програмі нерідко дублюється від класу до класу, що вимагатиме від учителів додаткової оптимізації тематики під час написання навчальної програми закладу освіти.

Авторський колектив Воронцова Т. В., Пономаренко В. С., Андрук Н. В., Лаврентьева І. В., Хомич О. Л. досить збалансовано підійшли до висвітлення питань воєнних небезпек у своїй модельній програмі. У 7-му класі автори запропонували 13 тем, у 8-му класі — 22 теми, та у 9-му класі — 5 тем.

Авторські колективи Василенко С. В., Колотій Л. П. та Гущина Н. І., Василяшко І. П. у модельні програмі запропонували досить мало тем з питань воєнних небезпек, що, звісно, може бути змінено під час написання підручників. Загальна кількість тем воєнних небезпек різних авторських колективів у відповідності до класу навчання представлена на графіку (Рис. 1).

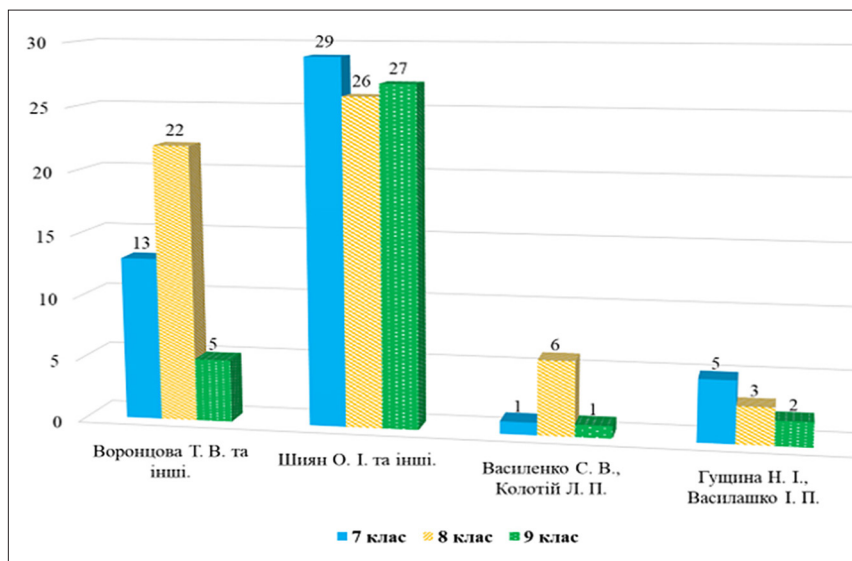

Рис. 1. Графік кількості тем присвячених воєнним небезпекам, їх запобіганню та подоланню наслідків у модельних програмах інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» для 7–9 класів різних авторських колективів.

Тому, планування тематики воєнних небезпек в інтегрованому курсі «Здоров'я, безпека та добробут» потребуватиме особливої уваги і залежатиме не тільки від запропонованої авторами те-

матики, але й від поточної воєнної ситуації, регіону, контингенту учнів тощо.

Слід зазначити, що тематику воєнних небезпек можна розділити на п'ять груп за змістом. По-перше, це загальна тематика до якої входять такі теми як: сигнали оповіщення, повітряна тривога, дії під завалами, захист під час обстрілів та бомбардувань. Другу групу тем воєнних небезпек можна об'єднати під темою «Попередження ризиків від вибухонебезпечних предметів». Третя група — питання першої допомоги та самодопомоги, четверта психологічна самодопомога та допомога і п'ята — інформаційна безпека, зокрема, в умовах війни. Навіть після закінчення війни досить багато тем залишаться актуальними, такі як попередження ризиків від вибухонебезпечних предметів, перша допомога, психологічна допомога. Не зникне тематика загальних загроз та інформаційної безпеки.

Одним з важливих питань, яке стосується опанування тематики воєнних небезпек здобувачами освіти є час необхідний на засвоєння відповідних компетенцій. За оцінками експертів та вчителів практиків середній час на вивчення доповнень, пов'язаних з воєнними небезпеками та їх подоланням, може складати від 8 годин у 6-му класі до 15 год у 7-9 класах за програмою «Основи здоров'я» 2022 року. Звісно, це середні оцінки необхідного часу. Реальний час може бути більший або менший в залежності від регіону і, відповідно, кількості та рівня воєнних небезпек, а також поточної і перспективної ситуації. Найбільше часу на опанування даної тематики мало б бути виділено у 2022–2023 навчальному році. Починаючи з 2023–2024 навчального року для вивчення тематики, пов'язаної з воєнними небезпеками, кількість часу можна дещо скоротити, зважаючи на той факт, що учні у попередньому навчальному році засвоїли певні компетенції. За експертними оцінками та практикою таке скорочення можливе для 6-го, та 7-го класів до 40 % часу, для 8-го класу до 25 %, і для 9-го до 50 %. В абсолютних показниках мінімальний час на вивчення воєнних небезпек мав би становити від 6-ти до 12 годин, а максимальний сягати 33 годин (Табл. 1).

Таблиця 1

РОЗРАХУНКОВИЙ ЧАС НА ВИВЧЕННЯ
ВОЄННИХ НЕБЕЗПЕК У 5–9 КЛАСАХ

Кількість годин	5 клас	6 клас	7 клас	8 клас	9 клас
Мінімальна	7	6	7	12	11
Середня	12	11	15	22	21
Максимальна	17	17	24	33	32

Розрахункова кількість часу оцінювалась за тематикою, запропонованою у програмі предмета «Основи здоров'я» 2022 року. Відповідно для учнів 5-го класу була зроблена певна екстраполяція щодо необхідного часу. Разом з тим, кількість часу на опанування предмету «Основи здоров'я» збільшено не було. Ця обставина змусила вчителів суттєво скорочувати час на вивчення учнями воєнних небезпек і одночасно скорочувати іншу тематику передбачену програмою. Впровадження інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» мало б виправити ситуацію. Адже у відповідності до Базового навчального плану максимальна кількість часу може сягати 3 годин на тиждень або 105 год на рік. Опитування вчителів показало, що за рідкісними виключеннями на даний курс виділяється лише одна година часу, потри те, що у Базовому навчальному плані Міністерство освіти і науки рекомендує виділяти 1,5 години часу. Шкіл у яких виділено на даний курс максимальну кількість часу, а це три години знайти, поки що, не вдалося. На думку вчителів, як приймали участь в опитуванні оптимальним часом для опанування даного курсу є 2 години на тиждень, відповідно для 5, 6 та 7 класів. Проблема виділення мінімального часу криється у низці факторів серед яких: відношення до інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» менш вартісного, яким «довантажують» вчителів; відсутність освітніх програм підготовки вчителів у яких головним напрямком підготовки була б соціальна і здоров'язбережувальна галузь; відсутність підручників, написаних у розрахунку на 1,5 години, 2 години чи, навіть, на 3 години на тиждень. Відтак, розширення курсу до рекомендованих Міністерством освіти

і науки часових чи, навіть, до максимальних параметрів вимагає від учителів та й учнів додаткових зусиль.

Планування тематики воєнних небезпек у програмах соціальної та здоров'язбережувальної галузі вимагає особливої уваги, детального аналізу засвоєного здобувачами освіти матеріалу у попередній період, оцінки поточної та перспективної ситуації, врахування регіональних особливостей тощо. При створенні навчальної програми інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» закладу освіти щодо тематики воєнних небезпек варто було б зважати не лише на теми подані тим чи іншим авторським колективом, але й використати слушну тематику запропоновану іншими авторськими колективами. Комплексний та системний підхід до планування тематики воєнних небезпек дасть змогу оптимізувати навчання, забезпечити засвоєння всіх основних необхідних компетентностей щодо захисту від поєнних небезпек, подолання та зменшення їх наслідків.

Література

1. Основи здоров'я 6–9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Затверджено та надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698 URL: [https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna %20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navch.progr.2022.osnovy.zdorovia-6-9.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navch.progr.2022.osnovy.zdorovia-6-9.pdf)

2. Основи здоров'я 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804 URL: <https://super.urok-ua.com/navchalni-programi-2017-osnovi-zdorov-ya-5-9-klasi/> (дата звернення: 26.01.2023).

3. Заплатинський В.М. Аналіз доповнень та змін у програмі предмету «Основи здоров'я» 6-9 класів у зв'язку з війною. / Освітнологічний дискурс, 2023, № 2(41) DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2023.24> ISSN 2312-5829 (online)

4. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в школах у 2022/2023 навчальному році. Сайт Міністерства освіти і науки України. 21 серпня 2022 року . URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/metodichni-rekomendaciyi-shodo-organizaciyi-osvitnogo-procesu-v-shkolah-u-20222023-navchalnomu-roci>

Вадим Гавронський,

старший викладач кафедри природничо-математичної освіти і технологій Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Підготовка вчителів до впровадження принципів Нової української школи під час вивчення фізики в 7 класі

З впровадженням Нової української школи (НУШ) в 7 класі, перед вчителями фізики постають нові виклики та завдання. НУШ орієнтується на компетентнісне навчання, що передбачає розвиток не, лише знань, але й умінь, навичок та цінностей. Це вимагає від вчителя фізики комплексного підходу до викладання. Втім, кількість проблем, які має розв'язати вчитель фізики, настільки велика, що перед розробленням шляхів їх вирішення необхідно мати чітке уявлення про всю систему завдань, які стоять перед вчителем. Розглянемо «дорожню карту», якою має рухатися вчитель під час підготовки до викладання фізики в 7 класі:

1. Адаптація навчальної програми до вимог НУШ

Завдання:

Перегляд та оновлення навчального плану. Вчитель має ознайомитися з оновленою програмою з фізики для 7 класу та внести відповідні зміни до свого плану викладання, з огляду на те, які нові компетентнісні вимоги.

Інтеграція міжпредметних зв'язків. Викладання фізики має бути пов'язане з іншими предметами, такими, як математика, біологія, хімія та інформатика, для формування у учнів цілісного бачення світу.

2. Використання інтерактивних методів навчання

Завдання:

Проектний підхід. Вчитель має організовувати навчальні проекти, де учні можуть досліджувати фізичні явища на практиці.

Це сприяє розвитку навичок дослідницької діяльності та критичного мислення.

Робота в малих групах. Створення умов для роботи в малих групах дає змогу учням співпрацювати, обмінюватися ідеями та разом розв'язувати проблеми. Це розвиває комунікативні навички та вміння працювати в команді.

Методи проблемного навчання. Вчитель має стимулювати учнів до розв'язання реальних життєвих проблем, що допомагає розвивати їхні аналітичні здібності та творчий підхід до навчання.

3. Використання сучасних технологій

Завдання:

Інтеграція мультимедійних засобів. Використання відео уроків, інтерактивних презентацій, симуляцій та інших мультимедійних ресурсів для більш наочного та цікавого викладання фізики.

Онлайн-навчання. Впровадження онлайн-платформ для дистанційного навчання та контролю знань учнів, що є особливо актуальним в умовах пандемії та інших непередбачуваних обставин.

4. Розроблення дидактичних матеріалів

Завдання:

Підготовка інтерактивних завдань. Створення ігрових завдань, головоломок, квестів та інших форм діяльності, які цікавлять учнів та роблять процес навчання більш захопливим.

Використання додаткових ресурсів. Залучення науково-популярних статей, відео уроків та інших додаткових матеріалів для поглиблення знань учнів.

5. Організація практичної діяльності

Завдання:

Лабораторні роботи та експерименти. Проведення лабораторних робіт із використанням доступних матеріалів, залучення учнів до проведення експериментів для закріплення теоретичних знань.

Проектна діяльність. Організація проектів, де учні можуть самостійно досліджувати фізичні явища, презентувати результати своїх досліджень та отримувати зворотний зв'язок.

6. Оцінювання та зворотний зв'язок

Завдання:

Формувальне оцінювання. Використання методів самооцінювання та взаємооцінювання, надання учням регулярного зворотного зв'язку щодо їхніх досягнень та проблем.

Залучення батьків до процесу оцінювання. Інформування батьків про успіхи та труднощі учнів, залучення їх до спільних заходів для підтримування навчального процесу.

7. Підтримування професійного розвитку вчителів

Завдання:

Підвищення кваліфікації. Участь у семінарах, тренінгах та вебінарах з питань НУШ, обмін досвідом із колегами.

Самоосвіта. Постійне вивчення сучасної літератури з педагогіки та методики викладання фізики, використання ресурсів професійних спільнот та форумів.

8. Підтримування учнів та створення позитивного середовища

Завдання:

- **Індивідуальний підхід.** Розроблення індивідуальних навчальних планів для учнів із різним рівнем знань, підтримування учнів, які мають труднощі в навчанні.

- **Мотивація учнів.** Використання різних форм заохочення та мотивації, створення атмосфери підтримки та співпраці в класі.

Отже, впровадження НУШ в 7 класі з фізики вимагає від учителя комплексного підходу до викладання, що включає адаптацію навчальної програми, використання інтерактивних методів навчання, сучасних технологій, розробку дидактичних матеріалів, організацію практичної діяльності, формувальне оцінювання, постійний професійний розвиток та створення позитивного навчального середовища. Виконання цих завдань допоможе забезпечити успішне засвоєння знань учнями та розвиток їхніх компетентностей, необхідних для життя в сучасному світі.

Розуміючи, як важко вчителю в сучасних умовах військового стану реалізувати ці завдання, Інститут післядипломної освіти проводить системну роботу з надання допомоги. Багато ще треба

зробити, але вже зараз кафедра природничо-математичної освіти може запропонувати цілий перелік навчальних модулів, які детально розкривають шляхи реалізації більшості зазначених завдань. Для зручного ознайомлення скористаємося запропонованою вище систематизацією завдань.

Адаптація навчальної програми до вимог НУШ

Модуль 1*. Підготовка до впровадження нового Державного стандарту базової загальної середньої освіти (фізика) (0,33 кредиту ECTS)

Основний зміст модуля. Ознайомлення з новим стандартом: вивчення ключових змін та оновлень, які вносить новий Державний стандарт базової загальної середньої освіти у курс фізики. Аналіз вимог та очікувань щодо змісту навчання та оцінювання. Розробка стратегій для підтримки учнів із специфічними освітніми потребами. Модельні програми з фізики. Вивчення ефективних педагогічних підходів для пояснення складних концепцій.

Визначення ключових показників та критеріїв ефективності впровадження нового стандарту. Підтримка учнів з різними здібностями, формувальне оцінювання.

Використання інтерактивних методів навчання

Модуль 6. Як зробити дистанційний урок з фізики інтерактивним (0,5 кредиту ECTS)

Основний зміст модуля. Огляд традиційних та інтерактивних методів навчання. Переваги та недоліки інтерактивних методів. Використання інтерактивних методів та інструментів для вивчення різних тем.

Огляд можливостей використання інтерактивних методів та інструментів для вивчення різних тем.

* Нумерація модулів зберігається з їхньою нумерацією в освітній програмі підвищення кваліфікації вчителів фізики та астрономії закладів загальної середньої освіти.

Використання сучасних технологій

Модуль 11. Організація навчання за технологією «перевернутий клас» (0,33 кредиту ECTS)

Основний зміст модуля. Знайомство з технологією Flipped Classroom. Визначення та принципи моделі Flipped Classroom. Переваги та недоліки моделі Flipped Classroom. Огляд різних типів освітніх технологій, які можна використовувати в моделі Flipped Classroom.

Практичні аспекти впровадження технології Flipped Classroom. Створення відео лекцій для учнів. Планування та оформлення відео лекцій. Запис та монтаж відео лекцій. Завантаження та обмін відео лекціями з учнями.

Організація практичних занять, обговорення проєктів та дебатів. Сприяння груповій роботі та співпраці. Заохочення критичного мислення та навичок вирішення проблем. Оцінювання навчання учнів у моделі перевернутого класу

Стратегії формульовального та підсумкового оцінювання. Усунення поширених проблем у моделі перевернутого класу.

Змішане навчання та модель перевернутого класу. Поєднання традиційного навчання в класі з онлайн-навчанням. Використання систем управління навчанням (LMS) та інших інструментів для підвищення ефективності навчання.

Професійний розвиток викладачів Flipped Classroom. Навчання та підтримка вчителів у моделі Flipped Classroom. Спільноти практиків та мережі онлайн-навчання. Майбутні тенденції викладання у перевернутому класі: штучний інтелект і машинне навчання в освіті. Програми віртуальної та доповненої реальності.

Розробка дидактичних матеріалів

Модуль 7. Як створити красиві схеми онлайн (0,33 кредиту ECTS)

Основний зміст модуля. Основи роботи з Draw.io: інсталяція та налаштування програми, ознайомлення з інтерфейсом та основними функціями. Створення блок-схем та діаграм. Огляд ти-

пів схем та їх призначення. Візуалізація даних. Огляд можливостей візуалізації даних за допомогою Draw.io.

Приклади використання Draw.io для вивчення різних тем з різних предметів.

Модуль 9. Як використовувати відео на уроці та в дистанційному навчанні (0,33 кредиту ECTS)

Основний зміст модуля. Огляд Edpuzzle та його можливостей. Огляд різних методів використання відео на уроках. Переваги використання відео на уроках. Приклади використання відео на уроках.

Створення відеоуроків з Edpuzzle. Додавання запитань та завдань до відео з Edpuzzle. Використання Edpuzzle в дистанційному навчанні. Огляд різних методів використання Edpuzzle в дистанційному навчанні. Переваги використання Edpuzzle в дистанційному навчанні. Приклади використання Edpuzzle в дистанційному навчанні. Оцінювання знань за допомогою Edpuzzle:

- огляд різних методів оцінювання знань за допомогою Edpuzzle;

- переваги використання Edpuzzle для оцінювання знань;

- приклади оцінювання знань за допомогою Edpuzzle.

Модуль 12. Інтерактивні презентації в PowerPoint (0,33 кредиту ECTS)

Основний зміст модуля. Вступ до інтерактивних презентацій. Визначення понять. Переваги використання інтерактивних презентацій. Основи розробки ефективних презентацій. Вибір теми та структурування матеріалу. Використання зрозумілих графічних елементів. Правила оформлення тексту та заголовків.

Основи роботи з PowerPoint. Введення до інтерфейсу PowerPoint. Робота зі слайдами та майстрами. Вставка тексту, зображення та мультимедійних елементів. Створення інтерактивних елементів у презентаціях. Використання гіперпосилань та кнопок. Додавання анімації та переходів між слайдами. Робота зі спеціальними ефектами.

Приклади успішного використання інтерактивних презентацій в навчальному процесі. Планування та створення власних

інтерактивних презентацій. Вибір цільової аудиторії та завдань. Розробка структури та контенту презентації. Додавання інтерактивних елементів. Практичні вправи та проектна робота.

Практикум зі створення власної інтерактивної презентації.

Організація практичної діяльності

Модуль 4. Комп'ютерні симуляції та методика їх використання під час навчання фізиці (0,66 кредиту ECTS)

Основний зміст модуля. Переваги та недоліки використання комп'ютерних симуляцій. Огляд доступних програм та ресурсів для комп'ютерних симуляцій.

Огляд основних фізичних процесів, які можна моделювати. Приклади комп'ютерних симуляцій фізичних процесів.

Розробка уроків з використанням комп'ютерних симуляцій. Оцінювання результатів навчання з використанням комп'ютерних симуляцій.

Перспективи використання комп'ютерних симуляцій в навчанні фізики. Рекомендації щодо використання комп'ютерних симуляцій в навчанні фізики.

Модуль 5. Організація дослідницької діяльності учнів з фізики засобами Tracker (0,66 кредиту ECTS)

Основний зміст модуля. Основи роботи з програмою Tracker: переваги використання Tracker у навчанні фізики; встановлення та налаштування програми; ознайомлення з інтерфейсом та основними функціями.

Використання Tracker для аналізу руху тіл: створення графіків залежності кінематичних величин від часу; визначення прискорення та сили, що діє на тіло. Аналіз графіків залежності координати та швидкості від часу. Визначення періоду та частоти коливань. Аналіз графіків залежності координати та швидкості від часу під час дослідження механічних хвиль. Визначення довжини хвилі та швидкості поширення.

Розробка та проведення дослідів з використанням програми. Аналіз результатів та підведення висновків. Підготовка проєктів та презентацій з використанням програми.

Оцінювання та зворотний зв'язок

Модуль 8. Як провести контроль знань без втрат часу на перевірку (0,33 кредиту ECTS)

Основний зміст модуля. Огляд інструментів для ефективного контролю знань. Підготовка тестових завдань для контролю знань. Створення питань у форматі, зрозумілому для інструментів. Використання різних типів питань (однозначних, багато вибіркових, відкритих тощо).

Представлення Plickers, ZipGrade та Mentimeter. Основні переваги кожного інструменту:

- Проведення контролю знань за допомогою Plickers.
- Розподіл карток Plickers серед учнів. Зчитування відповідей за допомогою смартфона або планшета. Фіксація результатів опитування.
- Проведення контролю знань за допомогою ZipGrade. Створення тестових завдань у форматі, зрозумілому для ZipGrade. Сканування відповідей за допомогою камери смартфона або планшета.
- Проведення контролю знань за допомогою Mentimeter. Створення інтерактивних опитувань та голосувань. Аналіз результатів в реальному часі. Оцінювання та аналіз результатів контролю знань. Визначення критеріїв оцінювання. Аналіз помилок та виправлення недоліків.

Модуль 13. On-line сервіси для створення тестів і анкет (0,33 кредиту ECTS)

Основний зміст модуля. Вступ до курсу. Визначення понять. Переваги використання Google Forms. Основи розробки ефективних тестів та анкет. Вибір теми та структурування матеріалу. Використання зрозумілих запитань та відповідей. Правила оформлення тестів та опитування.

Основи роботи з Google Forms. Введення до інтерфейсу Google Forms. Робота зі створенням тестів та анкет. Вставка тексту, зображення та мультимедійних елементів. Створення інтерактивних елементів у тестах та опитуваннях. Використання різних типів запитань та відповідей. Додавання логіки до тестів та анкет.

кет. Робота зі спеціальними ефектами. Планування та створення власних тестів та анкет. Вибір цільової аудиторії та завдань. Розробка структури та контенту тестів та опитування.

Практикум із створення тестів за допомогою сервісу Google Forms.

Підтримка професійного розвитку вчителів

Модуль 2. Оригінальні методи розв'язування задач з фізики (0,66 кредиту ECTS)

Основний зміст. Огляд нетрадиційних методів розв'язування задач. Переваги та недоліки оригінальних методів. Використання оригінальних методів розв'язування завдань для вивчення різних тем фізики. Приклади використання оригінальних методів для розв'язування задач різного рівня складності. Огляд можливостей використання оригінальних методів для вивчення різних тем фізики.

Модуль 3. Графічні методи: від складних задач до простих розв'язків (0,66 кредиту ECTS)

Основний зміст. *Графіки рівномірного та нерівномірного руху.* Графіки рівномірного руху: побудова графіків руху, визначення швидкості та пройденого шляху, розв'язування задач на рух зі сталою швидкістю. Графіки нерівномірного руху: побудова графіків руху зі змінною швидкістю, визначення середньої швидкості та пройденого шляху, розв'язування завдань на рух зі змінною швидкістю.

Графіки залежності фізичних величин у молекулярній фізиці та термодинаміці. Побудова графіків залежності фізичних величин у молекулярній фізиці та термодинаміці. Визначення фізичних величин за графіком. Розв'язування задач на залежність фізичних величин у молекулярній фізиці та термодинаміці.

Підтримка учнів та створення позитивного середовища

Модуль 10. Сучасні інтернет технології у створенні інформаційно-освітнього середовища вчителя фізики (0,33 кредиту ECTS)

Основний зміст модуля. Сучасні інтернет-технології в освіті. Визначення сучасних інтернет-технологій у навчанні. Роль і значення інтернет-технологій у сучасному освітньому процесі. Переваги та виклики використання інтернет-технологій для вчителя та учнів.

Огляд Google Classroom як інструменту для вчителів та учнів. Створення облікового запису Google та доступ до освітніх сервісів. Огляд інтерфейсу та основних функцій Google Classroom.

Створення та налаштування класів у Google Classroom:

- створення класу для конкретного предмету;
- додавання учнів та вчителів до класу;
- налаштування прав доступу та безпеки.

Розміщення матеріалів на Google Drive та їх інтеграція з Google Classroom:

- створення та організація тек на Google Drive для кожного класу;
- завантаження та обмін документами, презентаціями та іншими матеріалами;
- інтеграція Google Drive з Google Classroom для спрощення навчального процесу.

Створення завдань та оцінювання в Google Classroom:

- створення завдань для учнів та надання їм доступу;
- оцінювання та зворотній зв'язок у середовищі Google Classroom;
- використання засобів збору даних та аналізу успішності учнів.

Взаємодія вчителя та учнів у середовищі Google Classroom:

- співпраця в режимі реального часу;
- використання комунікаційних інструментів Google Classroom для взаємодії з учнями та батьками;
- створення форумів для обговорення тем та спільних проєктів.

Отже, запрошуємо вчителів до співпраці і готові допомогти в підготовці до вивчення фізики в 7 класі за будь-якою зручною для них формою: очною, дистанційною, змішаною.

Олександр Рудик,

доцент кафедри природничо-математичної освіти і технологій Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат фізико-математичних наук

Роль асинхронної дистанційної освіти

Повітряні тривоги, постійні й непередбачувані відключення енергопостачання під час воєнного стану загострюють проблему освітніх втрат. Поради [1] 2020 року щодо використання асинхронної дистанційної форми стосувалися мирного часу й робили акцент на *ефективності* використання синхронної освіти переважно для зворотного зв'язку. Ці поради не втратили своєї актуальності і зараз. Більше того, їхня цінність зростає, коли інші форми навчання стають неможливими: дистанційна синхронна чи очна. Вчитель завжди повинен мати свій план дій на випадок, коли можлива лише асинхронна дистанційна форма навчання, а у нього навіть немає можливості сповістити учнів про обсяг роботи. Поради [1] доречно доповнити застереженням, що локальні ресурси вразливі щодо відключень. Більше того, можливі випадки, коли локальний сервер з ресурсом працює, а сервер Вашого провайдера — ні. І ресурс стає недосяжним. У цьому випадку хмарні сховища доречні, як ніколи.

Радимо використати поради [1], особливо щодо добору ресурсів. Для зручності вчителів і учнів створено сторінки [2–3] на локальному сервері й усім охочим надано можливість завантажити навчальні матеріали одним архівом [4] з хмарного сховища.

Ресурси

1. Методичні рекомендації організації та проведення дистанційного навчання з інформатики та інформаційних технологій / Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи. Порадник.

З досвіду роботи освітян міста Києва: навч.-метод. посіб. Упоряд.: Воротникова І.П., Чайковська Н.В. Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2020, с. 315-318. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/32605/7/O_Rudyk_N_Rechytz_KUBG_Poradnyk_315.pdf (дата звернення: 11.06.2024)

2. Розробки уроків з інформатики для вивчення програмування з використанням мов програмування C++, C#, Java, Javascript, Pascal, PHP, Python, Ruby, 2023. URL: <https://www.kievoit.ippo.kubg.edu.ua/kievoit/program.html> (дата звернення: 11.06.2024)

3. Розробки уроків щодо використання вільно поширюваного програмного забезпечення на уроках інформатики, 2023. URL: <https://www.kievoit.ippo.kubg.edu.ua/kievoit/cross.html> (дата звернення: 11.06.2024)

4. Рудик О.Б. Архів навчально-методичного забезпечення освітніх програм для підвищення кваліфікації вчителів інформатики й математики, 2024. URL: <https://drive.google.com/file/d/1BvgLeKrQMjezGpUsmvU7S-vtvNE44RmO/view?usp=sharing> (дата звернення: 11.06.2024)

Сергій Колесніков,

*вчитель математики гімназії № 191 міста
Києва*

Інформаційні технології на уроках математики: проект “Каштан”. Експертна система з математики для учнів 8 класу

Шкільний курс математики є одним з базових елементів сучасної освіти. Практично в усіх державах з першого до останнього класу лишаються незмінними лише дві дисципліни: рідна мова і математика. Це не випадковий збіг. І склалося це за сторіччя розвитку школи. Тому викладення математики у школі є одним з найбільш фундаментальних елементів впливу на розвиток сучасної людини. Покращення цього процесу ство-

рює основу для розвитку суспільства, переходу його на більш високий рівень.

Проект «Каштан» вперше було проголошено ще у 1998 році. Тоді ж було проведено масштабний трирічний експеримент під егідою ГУОН м. Києва по впровадженню програм у навчальний процес початкової школи. У 2001 першому році, після успішного завершення експерименту, програми пакету «Каштан» було рекомендовано для використання у школах міста. В наступні роки було розроблено програми для учнів 5–9 класів, що майже на повністю підтримує всі теми передбачені шкільною програмою та створено ряд засобів для учнів 10–11 класів.

У гімназії № 191 м. Києва така робота проводиться протягом останніх років. Учні вивчаючи математику мають змогу регулярно використовувати програми пакету «Каштан» для кращого засвоєння матеріалу, закріплення та більш глибокого опанування навчальними темами. Протягом традиційних тижнів математики регулярно проводяться змагання серед учнів на краще виконання математичних завдань реалізованих у вигляді програмних засобів. Крім того учні мають змогу регулярно покращувати свої навчальні результати працюючи з відповідними програмними засобами, роблячи це абсолютно самостійно і в той же час з повним індивідуальним навантаженням в межах обраної теми чи певного розділу. В той же час контроль з боку вчителя є мінімальним при 100 % якості цього процесу. Звичайно це стає можливістю лише за умови роботи у комп'ютерному кабінеті, при наявності часу та дозволу з точки зору завантаженості.

Експертна система (ЕС) призначена для використання на уроках математики у восьмому класі. В ній реалізовано завдання з алгебри і геометрії у відповідності до шкільної програми. Система підтримує етап розв'язування задач і вправ за підручниками алгебри і геометрії затвердженими МОН України. ЕС побудована на основі розділу «Завдання з математики для учнів 8 класу» проекту «Каштан». До складу системи входять 38 уроків з геометрії:

Form9

Чотирикутник та його елементи Урок № 1 Урок № 2 Паралелограм. Властивості паралелограма Урок № 3 Урок № 4 Урок № 5 Ознаки паралелограма. Прямокутник Урок № 6 Ромб Урок № 7 Квадрат. Середня лінія трикутника Урок № 8 Трапеція Урок № 9 Урок № 10 Урок № 11 Урок № 12 Lesson № 12 Центральні та вписані кути Урок № 13 Описане та вписане кола чотирикутника Урок № 14 Теорема Фалеса Урок № 15 Урок № 16 Подібні трикутники Урок № 17 Урок № 18 Урок № 19 Перша ознака подібності трикутників Урок № 20	Друга та третя ознаки подібності трикутників Урок № 21 Урок № 22 Урок № 23 Lesson № 23 Метричні співвідношення в прямокутному трикутнику Урок № 24 Урок № 25 Теорема Піфагора Урок № 26 Урок № 27 Урок № 28 Урок № 29 Тригонометричні функції гострого кута прямокутного трикутника Урок № 30 Розв'язування прямокутних трикутників Урок № 31 Многокутники Урок № 32 Поняття площі многокутника Урок № 33 Площа паралелограма Урок № 34 Площа трикутника Урок № 35 Урок № 36 Площа трапеції Урок № 37 Урок № 38

[Повернення](#)
[Статистика](#)
[Методика](#)

та 21 урок з алгебри:

I Частина Рациональні дробы. Основна властивість дробу Додавання і віднімання раціональних дробів Множення і ділення раціональних дробів Урок 1 Урок 2 Урок 3 Lesson 3 Квадратні корені Урок 4 Урок 5 Урок 6 Задачі на повторення Урок 7 Урок 8 Урок 9 Повернення Методика	II Частина Квадратні рівняння Урок 10 Урок 11 Урок 12 Задачі на складання квадратних рівнянь Урок 13 Урок 14 Урок 15 Lesson 15 Квадратні рівняння підвищеної складності Урок 16 Урок 17 Урок 18 Задачі на складання квадратних рівнянь підвищеної складності Урок 19 Урок 20 Урок 21

Кожен урок містить у своєму складі декілька типів задач що пропонуються з багатоваріантним числовим змістом. При роботі з уроком завдання різних типів вибираються випадковим чином і так само випадковим чином обирається числове наповнення. Виконання уроку може бути налаштоване на різні рівні складності від 1 до 4.

Оберіть рівень складності

Complicated

☐ #1 ☐ #2 ☐ #3 ☐ #4

Рівень складності визначає кількість завдань що мають бути розв'язані в межах одного уроку. За результатами відповідей введених учнем і у відповідності до налаштованого рівня складності, виставляється оцінка за 12 бальною системою. Учні надається можливість ввести відповідь за одним із 14 типів, що враховують як цілі та дробові числа, а також відповіді із квадратними коренями. Варіанти передбачають загальноприйнятий спосіб вказівки результату вирішення задач.

Після введення відповіді учень натискає кнопку «Перевірка» і отримує повідомлення системи про правильність. У разі допущеної помилки з'являється кнопка «Допомога» яка дає можливість переглянути правильний розв'язок. При цьому, наводиться розв'язок саме тієї задачі, саме із тим числовим наповненням який був запропонований учню.

Form31

Повернення

Продовження

Завдання № 1

Розв'яжіть рівняння і введіть менший з коренів:

$$4x^2 + 12x - 13 = 0$$

Скористаємося формулою:

$$x_{1,2} = \frac{-\frac{b}{2} \pm \sqrt{\frac{b^2}{4} - ac}}{a}$$

$$\frac{b^2}{4} - ac = 36 + 52 = 88 = 4 \cdot 22 = 2^2 \cdot 22$$

$$x_1 = \frac{-\frac{6}{2} + \sqrt{\frac{22}{1}}}{4} = \frac{-3 + \sqrt{22}}{2}$$

$$x_2 = \frac{-\frac{6}{2} - \sqrt{\frac{22}{1}}}{4} = \frac{-3 - \sqrt{22}}{2}$$

Тобто, відповідь яку отримує учень також надається у відповідності з багатоваріантністю завдання. Таким чином учень отримує перевірку своєї навчальної діяльності одразу після виконання завдання, а крім того, у разі необхідності і детальну консультацію. Це дає змогу у разі відповідального ставлення учня до виконання практичних завдань, мати високоефективний процес засвоєння навчального матеріалу. Варіативність типів завдань в межах одного уроку та варіативність числового наповнення в межах завдання одного типу створює умови для використання таких завдання не тільки в індивідуальному порядку а і у класно-груповому.

Іншою складовою частиною ЕС є збереження результатів навчальної діяльності учнів, накопичення їх, та створення умов для ознайомлення з ними вчителя (у разі необхідності батьків). Це дає можливість реально і цілком об'єктивно оцінити роботу учня. При цьому може бути врахована діяльність учня як під час уроків так і у позаурочний час.

10.06.2024 Дата виконання уроку	Предмет
5:31:25 Час початку	Алгебра
5:57:40 Час завершення	№ уроку
4 Складність	16
0 Тип завдання	Спроба № 1
13 Час виконання завдання	Спроба № 2
по Правильність виконання	
1042 Час перегляду help	
0 Тип завдання	
138 Час виконання завдання	
yes Правильність виконання	
0 Час перегляду help	
0 Тип завдання	
123 Час виконання завдання	
yes Правильність виконання	
0 Час перегляду help	
0 Тип завдання	
77 Час виконання завдання	
yes Правильність виконання	
0 Час перегляду help	

В свою чергу це створює можливість реалізації індивідуальних навчальних траєкторій учнів. Тобто учень може вивчати протягом року матеріал за звичайною програмою, за профільною програмою або навіть і за поглибленою програмою. Крім того стає абсолютно очевидно можливість спеціалізації учнів. З іншого боку, за умов створення відповідних організаційних засобів (відео уроки, довідкові матеріали, запитання що часто ставляться (FAQ)) можлива зміна терміну навчання. Вивчення курсу математики може бути реалізовано за значно менший час, за різним ступенем поглиблення, що визначається саме в процесі навчання.

Експертна система з математики (ЕСМ) створює нові можливості вивчення цієї дисципліни. З одного боку перед учнями відкривається можливість самостійно, з власним темпом, вивчати цю науку, мати в кожен момент часу повну інформаційну та консультативну підтримку. Практично бути в умовах індивідуального навчання. При цьому навіть не є необхідним режим уроків за певним розкладом. З іншого боку, педагоги та батьки, мають об'єктивну інформацію про результати навчання та поточний рівень знань учня. У разі необхідності можуть впливати на процес навчальної діяльності кожного учня з метою стимулювання, та мають змогу реалізувати об'єктивний вибірковий контроль знань.

Метод реалізований при створенні ЕСМ може бути застосований в інших шкільних дисциплінах. Інтеграція цих методів може забезпечити створення системи навчання, що передбачає можливість опанування шкільним курсом в індивідуальному порядку.

Література:

1. Комп'ютер у школі та сім'ї. № 1. 1998. С. Я. Колесніков. «Комп'ютерні технології навчання на уроках математики в 1–6-му класах».
2. Комп'ютер у школі та сім'ї. № 4 (36). 2004. С. Я. Колесніков. «Ігрові алгоритми в шкільному курсі».
3. Комп'ютер у школі та сім'ї. № 3 (43). 2005. С. Я. Колесніков. «Навчання основ програмування з використанням графічних можливостей мов програмування».
4. Комп'ютер у школі та сім'ї. № 6 (118). 2014. С. Я. Колесніков. «Алгоритмічні принципи створення завдань ЗНО з математики».
5. Колесніков Сергій Якович.

Ірина Воротникова,
завідувач кафедри природничо-матема-
тичної освіти і технологій Інституту
післядипломної освіти Київського столич-
ного університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук, доцент

Корисні ресурси для вчителів математики

Назва ресурсу	Посилання на ресурс	QR код ресурсу
GeoGebra	https://www.geogebra.org/	
GeoGebra Побудова перерізів многогранників	https://www.geogebra.org/m/Jd4va4rs#chapter/80533	
Desmos	https://www.desmos.com/	
Teacher Desmos	https://teacher.desmos.com/?lang=uk	
Mathway	https://www.mathway.com	
Wolfram Alpha	https://www.wolframalpha.com/	
Khan Academy	https://www.khanacademy.org/math	

Назва ресурсу	Посилання на ресурс	QR код ресурсу
Microsoft Math Solver	https://mathsolver.microsoft.com/	
Symbolab	https://www.symbolab.com	
Khan Academy	https://www.khanacademy.org	
Блог вчителя математики	https://oksanakovalenko.blogspot.com	
Математика в школі	https://math.school.ua/	
Література і корисні посилання НУШ	https://docs.google.com/document/d/1fZdoPFX-DMLzf7HBQPVtodhFnKrPCrbw2orioVwdpw/edit	
Нова українська школа	https://nus.org.ua/	
Рекомендації до викладання математики з досвіду педагогів-тренерів НУШ	https://drive.google.com/file/d/1xnHoWVZPmnogSS8h-WIvCRN1byVIC_vSw/view	
Шкільні підручники	https://pidruchnyk.com.ua/	

Назва ресурсу	Посилання на ресурс	QR код ресурсу
PISA Україна	https://testportal.gov.ua/pisa/	
Відкритий урок	https://vidkryti-uroky.org.ua/	
ТОП школа	https://www.youtube.com/channel/UCugp2JTHik6cdFxs1GbEOGg	
Сайт «У світі математики»	http://math.ippo.kubg.edu.ua	
Сайт столичний центр відкритої освіти	https://vo.ippo.kubg.edu.ua/	

Вікторія Косик,

старший викладач кафедри природничо-математичної освіти і технологій Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Активні покликання на е-ресурси з географії, фізики, хімії, біології

№ п/п	Назва сайту	Посилання на сайт	Короткий опис
Інструменти			
1	Wordmint	wordmint.com	Wordmint дозволяє користувачам створювати різноманітні завдання, такі як кросворди, пошуки слів, бінго-картки тощо. Платформа пропонує велику бібліотеку понад 500 000 готових завдань
2	Canva	canva.com	Інструменти для створення візуального контенту
3	Flippity	flippity.net	Flippity дозволяє перетворювати таблиці Google Sheets у різноманітні освітні ігри та інструменти, такі як флеш-картки, ігри на відгадування, генератори імен, бінго та багато іншого. Сервіс включає широкий спектр шаблонів, які можна легко налаштувати та використовувати для навчання або перевірки знань учнів
4	Gimkit	gimkit.com	Інтерактивний інструмент для навчання, який дозволяє створювати ігри для класу у формі вікторини. Сервіс пропонує можливість налаштування гри, додавання питань, а також використання готових шаблонів

№ п/п	Назва сайту	Посилання на сайт	Короткий опис
5	Edpuzzle	edpuzzle.com	Платформа для створення інтерактивних відеоуроків, яка дозволяє вчителям вставляти запитання та інші інтерактивні елементи безпосередньо в відео. Це інструмент дуже зручний для залучення учнів та оцінювання їхнього розуміння матеріалу в реальному часі. Платформа також дозволяє відстежувати прогрес учнів та інтегрується з багатьма платформами для дистанційного навчання
6	Kahoot	kahoot.com	Ігрова освітня платформа, яка дозволяє створювати ігри-вікторини, опитування та обговорення. Викладачі можуть створювати власні «kahoots» (ігри) або використовувати готові з великої бази понад 40 мільйонів ігор. Kahoot підходить для навчання в класі та для дистанційного навчання. Платформа також дозволяє викладачам аналізувати результати для формувального оцінювання та відстежувати прогрес учнів
7	Genially	genial.ly	Інструмент для створення інтерактивного та анімованого контенту, що дозволяє перетворювати статичний матеріал у захоплюючі візуальні презентації, інфографіки, освітні ігри тощо. Genially широко використовується для створення гаміфікованих уроків

№ п/п	Назва сайту	Посилання на сайт	Короткий опис
8	Mentimeter	mentimeter.com	Інтерактивний інструмент для створення презентацій, який дозволяє включати опитування, вікторини та хмари слів у реальному часі. Цей сервіс може інтегруватися з платформами, такими як Zoom або Microsoft Teams, щоб залучати учасників безпосередньо через ці платформи
9	Ethermap	getethermap.org	Інструмент для спільного створення інтерактивних карт у реальному часі, який дозволяє користувачам швидко додавати мітки і текст на карту, яку можна легко поділитися з іншими
10	Gynzy	https://www.gynzy.com/en	Платформа для інтерактивного навчання, яка пропонує інструменти для управління класом, створення уроків, готові інтерактивні вправи. Інтегрується з Google Classroom, дозволяючи вчителям ефективно використовувати віртуальні інтерактивні дошки
Електронні підручники			
11	Платформа IZZI видавництва «Ранок»	https://ua.izzi.digital/#/	Електронні підручники видавництва «Ранок»
12	Видавництво «Гене́за»	https://www.geneza.ua/ebooks	Електронні підручники видавництва «Гене́за»
13	Платформа MozaWeb	https://ua.mozaweb.com/uk/MyLearn/books	Платформа з електронними підручниками та посібниками різних видавництв
ЕОР, сайти			
14	MozaWeb	mozaweb.com	Інтерактивні освітні ресурси з усіх предметів: 3D-сцени, цифрові уроки, навчальні відео, ребуси, ігри, інструменти

№ п/п	Назва сайту	Посилання на сайт	Короткий опис
15	Всеосвіта	vseosvita.ua	Освітня платформа, яка надає різноманітні навчальні матеріали для вчителів, учнів та батьків. Сайт включає методичні розробки, тестові завдання, електронний журнал, інструменти для вчителів
16	На Урок	naurok.com.ua	Освітній проект, що надає вчителям інструменти для організації навчання та оцінювання. Платформа включає бібліотеку з розробками, онлайн-тести, інтерактивні завдання та вебінари. Також є можливість участі в олімпіадах та конкурсах
16	Twinkl	twinkl.com	Різноманітні навчальні ресурси, включаючи плани уроків, ігри, презентації та робочі аркуші
17	Біологія	biology.org.ua	Освітні матеріали, статті та ресурси для вивчення біології, призначені для студентів, вчителів та всіх, хто цікавиться біологією
18	Географія	geograf.com.ua	Цей сайт пропонує навчальні матеріали, статті та інші ресурси для вивчення географії.
19	Khan Academy	khanacademy.org	Освітня платформа з відеоуроками, інтерактивними вправами та інструментами для вчителів
20	Mosa Mack	mosamack.com	Інтерактивні навчальні матеріали, зокрема віртуальні лабораторії та інженерні проекти
21	Science Buddies	sciencebuddies.org	Широкий спектр наукових проектів та експериментів для учнів. Ресурси спрямовані на підтримку самостійного дослідження та навчання через практичний досвід

№ п/п	Назва сайту	Посилання на сайт	Короткий опис
22	Science Kids	sciencekids.co.nz	Веселі наукові експерименти, факти, онлайн ігри, активності та ресурси для дітей, включаючи уроки, вікторини та наукові проекти
23	Науковий центр Університету Каліфорнії в Берклі	lawrencehallofscience.org	Освітні програми, інтерактивні виставки та різноманітні наукові заходи для учнів, що сприяє науковому дослідженню та освіті через практичний підхід та інтерактивне навчання
24	Mystery Science	https://mysteryscience.com/	Інтерактивні уроки, відео, обговорення, лабораторні роботи та активності, розроблені для залучення учнів та сприяння їх зацікавленості в науці
25	National Science Teachers Associations	https://www.nsta.org/	Ресурси для вчителів природничих наук, статті, блоги тощо
26	Smithsonian Learning Lab	learninglab.si.edu	Платформа дозволяє користувачам відкривати, створювати та ділитися освітніми ресурсами. Вона містить мільйони цифрових зображень, записів, текстів та відео для викладання та навчання
27	Camilla Senior Homestead	camillasenior.homestead.com	Освітні ресурси для вчителів: матеріали для викладачів, практичні та лабораторні заняття, ігри тощо
28	Understanding Science	undsci.berkeley.edu	Матеріали та ресурси для вивчення того, як наука насправді працює, включаючи інформацію про процес наукових досліджень, наукові методики та взаємозв'язок науки та суспільства
29	Science Daily	sciencedaily.com	Сайт з останніми новинами з питань науки, дослідження та розробки з усіх галузей науки

№ п/п	Назва сайту	Посилання на сайт	Короткий опис
30	PhET Interactive Simulations	phet.colorado.edu	Інтерактивні симуляції з фізики, хімії, біології, географії та математики, призначені для навчання через інтерактивне та захоплююче візуальне представлення
31	Віртуальний STEM-центр Малої академії наук України	stemua.science	Інтерактивні освітні ресурси для STEM, зокрема фізичні та хімічні віртуальні лабораторії, навчальні матеріали та методики для проведення наукових досліджень
32	National Geographic Maps	nationalgeographic.com/maps	Різноманітні картографічні ресурси, зокрема детальні картографічні зображення та інтерактивні карти для дослідження географічних і природних особливостей світу
33	National Geographic Education — Mapping	nationalgeographic.org/education/classroom-resources/mapping/	Інтерактивні картографічні інструменти та ресурси для візуальних досліджень природи Землі
34	50 States	50states.com	Інформація про 50 штатів США. Також доступні вікторини та інші освітні ресурси для вивчення географії США
35	Tour UK	touruk.co.uk	Путівник для мандрівників по Великій Британії, який надає інформацію про природу, визначні місця, культурні заходи, історичні пам'ятки, туристичні маршрути тощо
36	National Geographic Education	education.nationalgeographic.com	Освітні ресурси для підтримки навчання географії та природничих наук, зокрема інтерактивні матеріали та проекти
37	Державна служба статистики України	ukrstat.gov.ua	Сайт надає доступ до офіційної статистики, яка охоплює економічні, соціальні та демографічні показники України

№ п/п	Назва сайту	Посилання на сайт	Короткий опис
38	Червона Книга України	redbook-ua.org	Вебсайт надає інформацію про рідкісні та зникаючі види флори і фауни України, включаючи деталізовані описи, ілюстрації та картосхеми поширення. Ресурс важливий для освітніх, наукових і охоронних цілей
39	National Geographic	nationalgeographic.org	Ресурси для освіти з питань охорони навколишнього середовища з акцентом на науку, дослідження
40	Sketchfab	sketchfab.com	Платформа 3D моделей. Користувачі можуть завантажувати, переглядати та інтегрувати 3D моделі у власні проекти. Сайт також підтримує доповнену реальність та віртуальну реальність
41	Meteopost	meteopost.com	Сайт пропонує детальні метеорологічні дані і прогнози погоди, включаючи температуру, вітер, вологість, атмосферний тиск та інші показники для різних регіонів України та світу
42	Windy	windy.com	Інтерактивний сайт для прогнозування погоди. Платформа включає різні інструменти для візуалізації погодних умов, такі як температура, опади, хмарність, атмосферний тиск тощо
43	Тренувальне онлайн тестування	zno.lvtest.org.ua	Сайт надає можливість онлайн підготовки до ЗНО (НМТ) з різних предметів. Включає тренувальні тести розділені за темами з можливістю вибору часу на виконання
44	Merkator	merkator.org.ua	Тести та карти для вивчення географії
45	Seterra	online.seterra.com/uk	Інтерактивні географічні вікторини
46	Карпати України	http://www.karpaty.com.ua/?chapter=1	Інформація про туристичні можливості та природу Карпат

№ п/п	Назва сайту	Посилання на сайт	Короткий опис
47	7 чудес України	7chudes.in.ua/video/	Проект, який представляє сім чудес України, зокрема природні пам'ятки країни
48	Google Maps	google.com.ua/maps	Детальні карти та супутникові зображення Землі
49	Instant Street View	instantstreetview.com	Сайт дозволяє користувачам швидко переглядати зображення з Google Street View, вводячи адресу або назву місця. Включає функції пошуку та перегляду історичних зображень з різних років
50	Google Arts & Culture	artsandculture.google.com	Платформа, яка забезпечує доступ до світових мистецьких та культурних ресурсів, включаючи віртуальні виставки та онлайн колекції
51	MrNussbaum Geography	mrnussbaum.com/geography	Інтерактивні географічні ігри, а також програми для створення карт
52	High-Adventure Science	has.concord.org	Уроки, що містять інформацію про Землю та космос, включаючи завдання для оцінювання
53	Tectonic Explorer	tectonic-explorer.concord.org	Інтерактивна платформа для вивчення тектонічних процесів Землі, яка дозволяє користувачам моделювати та досліджувати рух тектонічних плит, вулканізм, та інші геологічні явища
54	NASA Earth Day Webquest	science.nasa.gov/climate-change/climate-kids/earth-day-at-home-webquest/	Вебквест до Дня Землі від NASA, який демонструє, як агентство вивчає та захищає землю, повітря, воду та льодовики. Містить інтерактив
55	LearningApps	learningapps.org	Платформа для створення мультимедійних навчальних модулів, включаючи вікторини, ігри та інші види інтерактивних завдань
56	Skyline Webcams	skylinewebcams.com	Skyline Webcams надає доступ до вебкамер по всьому світу в режимі реального часу
57	Картографія	https://dc.kgf.com.ua/	Інтерактивні карти

№ п/п	Назва сайту	Посилання на сайт	Короткий опис
Інструменти			
58	Google Earth	google.com/intl/uk/earth/	Платформа для перегляду супутникових зображень і карт всього світу, яка пропонує тривимірні зображення та інтерактивні тури для дослідження географічних локацій
59	Flood Maps	flood.firetree.net	Інтерактивна карта, яка візуалізує потенційний вплив підняття рівня моря на різні регіони світу. Користувачі можуть вибрати різні рівні зміни рівня моря, щоб побачити, які області можуть затопити
60	Ancient Earth	dinosaurpictures.org/ancient-earth#170	Інтерактивна візуалізація вигляду Землі з давніх часів, що дозволяє користувачам досліджувати зміни в географічному розташуванні континентів і океанів протягом мільйонів років
61	UNESCO World Heritage Interactive Map	whc.unesco.org/en/interactive-map	Інтерактивна карта світової спадщини ЮНЕСКО, яка дозволяє користувачам візуально досліджувати та отримувати інформацію про природні пам'ятки з усього світу
62	Телеграм-канал UkrMap	https://t.me/s/ukrainian_map	Канал з цікавими та важливими картами, схемами, інфографікою світу та України
63	Телеграм-канал UkrMap (Я)тута.	https://t.me/yatuta_infografika	Інфографіка та карти України
64	Ventusky	ventusky.com	Інтерактивна карта, яка візуалізує погодні умови по всьому світу, включаючи температуру, опади, вітер, та інші метеорологічні дані
65	Blitzortung	uk.blitzortung.org	Інтерактивна карта грозової активності дозволяє користувачам відстежувати блискавки та грози в реальному часі по всьому світу

№ п/п	Назва сайту	Посилання на сайт	Короткий опис
66	Arcanum Maps	maps.arcanum.com	Інтерактивна платформа з топографічними картами Європи XIX століття
67	Labster	labster.com	Віртуальні лабораторії, що дозволяють зануритися в наукові дослідження та вивчення STEM-дисциплін через інтерактивні симуляції
68	Global Forest Watch	globalforestwatch.org	Інструменти для моніторингу лісів, включаючи супутникові зображення та інтерактивні карти, щоб спостерігати за вирубкою лісів і станом лісових ресурсів у реальному часі
69	The Scale of the Universe 2	htwins.net/scale2	Симулятор, який демонструє різні розміри об'єктів у всесвіті, від найменших часток до величезних галактик, дозволяючи користувачам зорієнтуватися в масштабах космосу
70	Репетитор для учнів	ck12.org/student	Освітні ресурси та інтерактивні завдання для учнів з природничих наук
71	Learn Genetics. Вебсайт Університету Юти	learn.genetics.utah.edu	Освітні ресурси про генетику, клітинну біологію, еволюцію, екологію тощо, представлені через інтерактивні навчальні матеріали та віртуальні лабораторії
72	Biodiversity Stripes — Freshwater Fish	biodiversitystripes.info/freshwater/fish	Сайт пропонує візуалізацію даних про біорізноманіття прісноводних риб, дозволяючи користувачам вивчати тенденції і зміни у популяціях через інтерактивні графіки та інформацію
73	Gizmos	gizmos.explorellearning.com	Інтерактивні наукові та математичні симуляції
74	Фізика. Анімації	vascak.cz	Анімації та симуляції з фізики. Включає матеріали з механіки, термодинаміки, оптики тощо
75	avaLab	javalab.org	Інтерактивні освітні симуляції та ресурси, що допомагають у навчанні програмування та STEM-дисциплін

№ п/п	Назва сайту	Посилання на сайт	Короткий опис
76	Falstad Ripple Tank Simulation	falstad.com/ripple	Симулятор хвиль, що демонструє хвилі у двох вимірах, включаючи явища інтерференції, дифракції, рефракції, резонансу, і ефекту Доплера
77	SimPop Physics Simulations	simpop.org/physics.htm	Інтерактивні симуляції та ігри з фізики для учнів, що містять теми з оптики, кинематики, та електрики
78	Molecular Workbench	mw.concord.org/modeler/showcase/index.html	Інтерактивні освітні симуляції
79	SimPop Physics	simpop.org/physics.htm	Інтерактивні фізичні симуляції, які допомагають зрозуміти фізичні процеси та явища через візуалізацію і експериментування в онлайн-форматі.
80	Google Sky	google.com/sky	Інтерактивний інструмент для дослідження космосу з використанням зображень з різних астрономічних архівів та телескопів
81	Solar System Scope	solarsystemscope.com	Платформа для інтерактивного моделювання Сонячної системи та нічного неба, що дозволяє користувачам візуалізувати позиції об'єктів у реальному часі і дізнаватися цікаві факти
82	Масштаби Всесвіту.	neal.fun/size-of-space	Інтерактивний сайт, який дозволяє користувачам візуально досліджувати розміри космічних об'єктів та відстані в космосі
83	Хімічний калькулятор	infoua.pp.ua/js/calc/chimcalc.php	Інструменти для розрахунку, що допомагає користувачам в обчисленнях, пов'язаних з хімічними формулами та реакціями
84	Періодична таблиця елементів	ptable.com	Інтерактивна періодична таблиця елементів

№ п/п	Назва сайту	Посилання на сайт	Короткий опис
85	Періодична таблиця елементів 3D	periodic.donghwi.dev	Інтерактивна 3D модель періодичної таблиці елементів, що дозволяє користувачам досліджувати властивості та використання хімічних елементів
86	Chem-Collective	chemcollective.org	Освітній портал, що надає віртуальні лабораторії, сценарії навчання, tutoriали та тести з хімії, спрямовані на підготовку до лабораторних робіт та заміну домашнім завданням з підручників
87	Вебсайт Королівського хімічного товариства	edu.rsc.org	Ресурси, матеріали для навчання та професійного розвитку вчителів хімії. Включає статті, онлайн курси, демонстрації та практичні експерименти
88	ACS Education Resources	acs.org/education/resources.html	Освітні ресурси для вчителів хімії, включаючи плани уроків, активності, підручники, та мультимедійні матеріали для різних освітніх рівнів
89	LabXchange Chemistry Resources	labxchange.org	Освітні ресурси з хімії, включаючи освітні матеріали, інтерактивні симуляції та мультимедійний вміст для підтримки навчання та досліджень в галузі хімії
90	Chem-Collective	chemcollective.org	Віртуальні лабораторії та освітні ресурси з хімії, призначені для покращення розуміння хімічних процесів через практичні дослідження
91	TED-Ed	https://ed.ted.com/	Платформа з освітніми відео та інтерактивними уроками, короткими відеопрезентаціями від експертів у різних галузях знань
Відеоканали, відеоуроки			
92	Всеукраїнська школа онлайн	https://lms.e-school.net.ua/	Відеоканали, відеоуроки
93	МОН України. Відеоуроки	https://www.youtube.com/c/MONUKRAINE/videos	Відеоканали, відеоуроки

№ п/п	Назва сайту	Посилання на сайт	Короткий опис
94	Телеканал «Київ» Відкритий урок	https://www.youtube.com/watch?v=aM6cV8jiHTU&list=PLIGNgJeEMVGGPPFKsD2AQVWck0NsYeFH-u	Відеоканали, відеоуроки
95	Нова школа. Відеоуроки	https://www.youtube.com/channel/UCVdM2Rw5PSHvQcRe7Jg138Q/featured	Відеоканали, відеоуроки
96	Підготовка до ЗНО	https://www.youtube.com/c/znoua	Відеоканали, відеоуроки
97	Discovery	https://www.youtube.com/c/DiscoveryChannel/featured	Відеоканали, відеоуроки
98	Цікава наука	https://www.youtube.com/channel/UCMIVE71tHEUDkuw8tPxtzSQ	Відеоканали, відеоуроки
99	EdPro Amperia. Експерименти	https://www.youtube.com/playlist?list=PLspZdiPGHCTGQgHurVtkPUslxR7Ie4Wiy	Відеоканали, відеоуроки
100	Наука і Всесвіт	https://www.youtube.com/channel/UC9gDR8zmbMhgEULgXipm3OA/featured	Відеоролики наукової тематики про сучасні дослідження Всесвіту, природи, людини
101	Хмаринка Science	https://www.youtube.com/channel/UCbukQvHPJuhrW3gPFszjYew/featured	Хмаринка Science — це науково-популярний, пізнавальний Ютуб канал. Теми відео — досягнення світової науки, актуальні та завжди цікаві новини, переклади лекцій відомих науковців сучасності
102	Pi-stacja UA	https://www.youtube.com/@pistacja-ua	Pi-stacja UA — освітня онлайн-платформа, що надає учням вільний доступ до якісних навчальних матеріалів: українська мова, математика, алгебра, геометрія, хімія, географія та інтегрований курс «Пізнаємо природу»

*Максим Рудич,
науковий співробітник відділу біологічної,
хімічної та фізичної освіти Інституту
педагогіки НАПН України, вчитель біології
та основ здоров'я*

Подолання освітніх втрат із соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі на прикладі ВШО

Експерти в галузі освіти зауважують, що освітні втрати можуть спричинити помітний негативний вплив на розвиток особистості, нерівність в освіті, економічних наслідків у майбутньому, зокрема до зниження ВВП тощо. Тому виникла об'єктивна потреба створення ефективних заходів із виявлення та подолання освітніх втрат і освітніх розривів для забезпечення здобуття якісної освіти учнівством.

Освітні (навчальні) втрати (learning loss) — це будь-яка втрата знань, умінь, навичок і/або уповільнення чи переривання процесу освіти через великі прогалини або паузи в навчанні конкретного (ної) учня/учениці. **Освітніми розривами (educational gap, achievement gap)** можна назвати різницю в рівні результатів навчання між різними групами учнівства, зумовлену сталими чинниками. До прикладу, соціально-економічний статус, гендер, регіон проживання тощо.

Навчальні втрати під час війни стають складовими масштабних втрат освітньої системи. В Україні вони спричинені закриттям шкіл, їх передислокацією внаслідок руйнування / пошкодження, окупації; нестабільністю онлайн-навчання внаслідок бомбардувань та обстрілів; відсутністю / недостатністю навчально-методичного забезпечення, психологічними травмами учнівства та вчительства [1].

Навчальні втрати спостерігаються також і в учнів / учениць, які навчаються в школах країн, що надали їм притулок. Незнання / погане володіння мовою країни перебування призводить до неефективної інтеграції до навчального процесу та часто від-

сутності можливості синхронних занять онлайн в українській школі. Це — деякі з викликів, що причиняють освітні втрати українських учнів за кордоном [2].

На початку пандемії Міністерством освіти і науки України було запроваджено вебплатформу дистанційного навчання **«Всеукраїнська школа онлайн»** (далі — ВШО <https://lms.e-school.net.ua/>). Вона призначена для дистанційного та змішаного навчання учнівства й методичної підтримки вчительства України. Здобувачі освіти можуть використовувати платформу, як для навчання, у разі неможливості здобуття освіти в очному форматі, так і для додаткового ознайомлення з темою, яку, наприклад, пропустили з певних причин.

Освітні втрати й розриви під час пандемії та воєнних дій мають значний вплив на розвиток учнівства, їхні знання та навички. Важливим аспектом відновлення після таких втрат є акцент на здоров'язбережувальні та соціальні складові навчання. Всеукраїнська школа онлайн (ВШО) є одним із прикладів успішної реалізації подібного підходу.

На платформі розміщено наступні курси:

Соціальна і здоров'язбережувальна галузь. 5–6 класи: <https://lms.e-school.net.ua/courses/course-v1:UIED+Social-and-health-care-5-6th+2023/course/>

Основи здоров'я. 7 клас: <https://lms.e-school.net.ua/courses/course-v1:UIED+Health-basics-7th-grade+2023/course/>

Основи здоров'я. 8 клас: <https://lms.e-school.net.ua/courses/course-v1:UIED+Health-basics-8th-grade+2023/course/>

Основи здоров'я. 9 клас: <https://lms.e-school.net.ua/courses/course-v1:UIED+Health-basics-9th-grade+2023/about>

Повнота змісту та його відповідність нормативним документам. Курси забезпечує повноту викладу матеріалу відповідно до вимог Державного стандарту, тематики курсу, типової освітньої програми та основних навчальних програм рівня стандарту з числа рекомендованих Міністерством освіти і науки України, які найбільш масово використовуються в закладах загальної середньої освіти. Компоненти курсу покривають 100 % обов'язкового нового теоретичного навчального матеріалу. Курси для

5–6 класів розроблені за новим Державним стандартом базової середньої освіти, який впровадився з 1 вересня 2022 року для 5 класу й з 1 вересня 2023 року для 6 класу.

Кожен урок курсів містить щонайменше:

- лаконічно сформульовану для учнівства мету з очікуваними результатами навчання;

- одне або кілька навчальних відео (сукупною тривалістю не менше 5 хвилин, тривалість кожного відео — не більше 15 хвилин);

- необхідні для досягнення мети заняття завдання з теорії та для тренування практичних навичок;

- тест для самоконтролю досягнення очікуваних результатів навчання;

- один з видів навчальної діяльності, наприклад: нетестові завдання (assignment), симуляції, віртуальні або віддалені лабораторії, проблемно-пошукові завдання, індивідуальні або колективні проекти тощо.

Типи завдань ВШО. Платформа містить підсумковий тест тематичного розділу та підсумковий тест курсу:

- з вибором однієї або кількох правильних відповідей («прапорці»);

Завдання 2

1/1 балів (без оцінки)

Для подавання сигналу рятувальникам з-під завалів не дозволяється:

- ☐ кричати / свистіти,
- ☐ світити ліхтариком,
- ☒ використовувати сірники / запальнички
- ☐ махати шматком тканини,
- ☐ стукати по батареях / трубах.

Пояснення

Не використовуйте сірники чи запальнички — це може призвести до вибуху.

- з 3 з вибором однієї відповіді з випадającego списку;
- з 3 з вибором однієї правильної відповіді із доступного списку («радіокнопки»);

Завдання 5

1/5 балів (без оцінки)

Установіть відповідність між зображеннями придатних укриттів та їх назвою

метро

Оберіть опцію

зупинка-укриття

бомбосховище

метро

широка труба водостоку

підземне овочесховище

підвал

- з на введення чисел (передбачає відповідь у вигляді цілого числа або простого математичного виразу, в тому числі з деякими константами, з зазначенням меж правильної відповіді);
- з 3 з короткою відповіддю (перевіряється автоматично згідно з шаблоном правильної відповіді, регістр символів довільний).

Завдання 4

1/1 балів (без оцінки)

Зателефонуйте в поліцію (номер _____) чи рятувальникам (номер _____), якщо ви виявили зачинене укриття під час повітряної тривоги:

Відповідь: 102 або 101

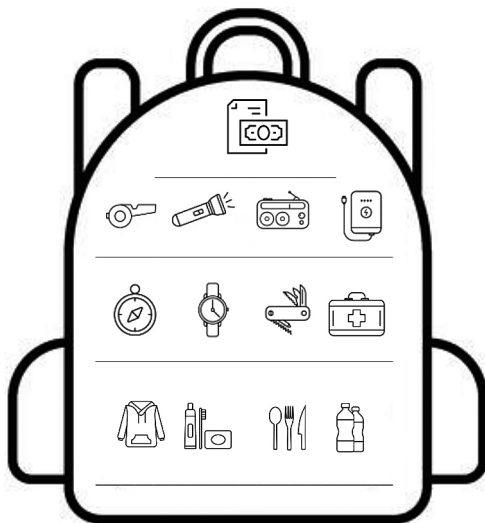
Пояснення

У ситуації, коли потрібна невідкладна допомога працівників поліції, необхідно зателефонувати на номер скороченого екстреного виклику 102 до оператора Call-центру Національної поліції (безкоштовно зі стаціонарних та мобільних телефонів) або в пожежну службу та службу порятунку (МНС України) за номером 101.

ВШО підтримує розвиток комунікативних навичок учнівства через групові проекти, дискусії та взаємодію з онлайн-медіа. Це дозволяє не лише зберігати соціальні контакти під час дистанційного навчання, але й сприяє розвитку навичок командної роботи та взаємодії з однолітками. Розглянемо деякі завдання з матеріалів ВШО курсу «Основи здоров'я. 9 клас», які ілюструють підходи до подолання освітніх втрат із соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.

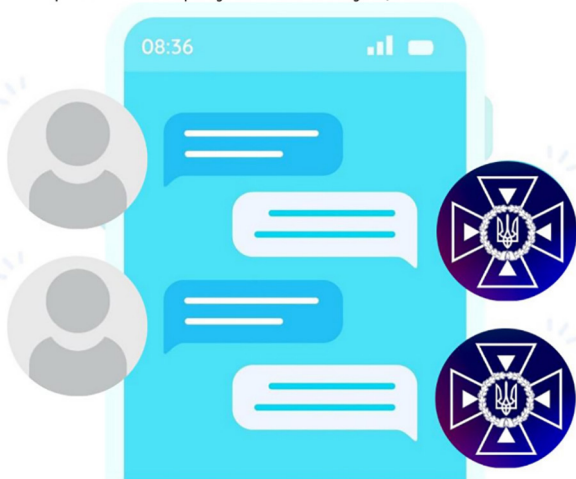
Розділ 1. Безпека і здоров'я людини

8. Під час евакуації важливо мати при собі екстрений наплічник (екстрену валізу). Як правило, він являє собою міцний і зручний рюкзак від 25 літрів і більше, що містить необхідний індивідуальний мінімум. **Розгляньте** в інфографіці перелік предметів, що рекомендується покласти у наплічник. **Додайте** підписи до кожного елементу інфографіки для пояснення деталей. Чого бракує? **Просканувавши** QR-код **прочитайте** поради від ДСНС та **домалюйте** піктограми предметів, яких бракує.

Завдання

Розіграйте діалог «Виклик служб безпеки при виявленні підозрілого предмета». Які інформаційні дані важливо передати оператору під час дзвінка чи повідомлення в чатботі ДСНС? **Запишіть** у комірки алгоритм комунікації. **Пригадайте**, що потрібно робити до прибуття служб безпеки для забезпечення ефективного врегулювання ситуації?

Завдання

Прочитайте текст і виконайте завдання до нього.

На фресці італійського художника Джуліо Паріджі проілюстровано легенду 212 року до н. е., яка пов'язана з подіями Другої Пунічної війни між Римом та Карфагеном. На ній зображено римський флот, який був спалений карфагенянами за допомогою конструкції із дзеркал Архімеда. Дзеркальна конструкція містила відполіровані до блиску щити, що перенаправляли сонячні промені на кораблі й спричинили на них пожежі.

Джуліо Паріджі. Картина, яка ілюструє «промінь смерті» Архімеда (галерея Уффіці, Флоренція, бл. 1599—1600 рр.)

- **Проскануйте** QR-код та **розгляньте** в 3D-сцені конструкцію з дзеркал Архімеда, яка була використана карфагенянами для спалення римського флоту.

- Як така дзеркальна конструкція могла працювати для перенаправлення сонячних променів на римські кораблі? Що стало умовою загоряння римського флоту? Відповіді **подайте** у вигляді інфографіки, що внизу.

Завдання

Поміркуйте, як використання паперового пакета може допомогти в регулюванні емоцій Дженіс?

У всесвітньо відомому популярному американському ситкомі «Друзі» між парою Дженіс та Чендлер розвиваються романтичні стосунки, але одного разу хлопець дізнається, що його наречена відновила стосунки з колишнім коханим. Дженіс почала дуже хвилюватися перед відвертою розмовою з Чендлером, і для того щоб опанувати прискорене дихання, або гіпервентиляцію легень, попросила хлопця дати їй паперовий пакет. Виявляється, що під час паніки в крові занадто багато кисню, що й підвищує тривожне збудження в корі головного мозку, а от вуглекислого газу — **нестача**. Людина може зомліти. Найпростіший вихід із ситуації — дихати в пакет, тобто вдихати свій видих, і вміст газів у крові нормалізується.

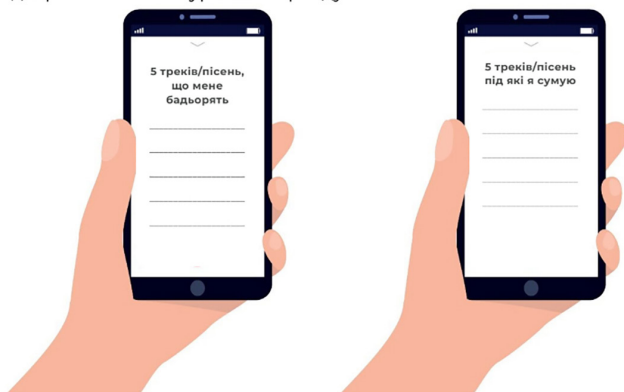

Кадр із телесеріалу «Друзі»

Завдання

Створіть свій плейліст, **запишіть** улюблені треки, пісні, які ви слухаєте під різний настрій, що є унікальним вираженням вашого музичного смаку та настрою. **Зазначте** музичні композиції, які вам допомагають відпочити, збадьоритися або зануритися в роздуми.

4. **Уявіть**, що ваші емоції — це чашки, які в різний час наповнюються або спустошуються. **Поміркуйте**, що саме наповнює запропоновані чашки емоцій, а що спустошує. Відповіді **запишіть** у комірки таблиці.

 Оптимістична чашка				
 Вразлива чашка				
 Закохана чашка				
				

Завдання

Перегляньте фільм «Сам удома» та **наведіть, використовуючи** запитання в таблиці, власні приклади взаємозв'язку фізичного, психічного, соціального й духовного складників здоров'я Кевіна. Відповіді **запишіть**.

Фізичне здоров'я	
Як Кевін використовує свої фізичні можливості для виживання в умовах, коли він сам залишається вдома?	

Психічне здоров'я	
Які стресові ситуації виникають у Кевіна під час його самотійного перебування вдома?	
Соціальне здоров'я	
Як Кевін взаємодіє з різними персонажами фільму та як це впливає на його відчуття соціальної підтримки?	
Духовне здоров'я	
Як Кевін знаходить внутрішню силу та визначеність для розв'язання проблем?	

Практична частина:

1. Перед вами незвичний велосипед, що має два «колеса життя» — «Мій поточний стан» та «Мій стан за тиждень». Вони розділені на однакові сегменти, відповідно до кількості 8 сфер життя (здоров'я, матеріальне становище (кишенькові кошти, накопичення тощо), сім'я, харчування, вільний час, навчання, друзі, сприйняття себе).

Підпишіть запропоновані сфери життя над кожним сегментом, пізніше в кожному сегменті **позначте** позначки від 0 (ближче до центру кола — найнижчий бал задоволення сферою життя) до 10 (рівень зовнішнього контуру кола — найвищий бал задоволення сферою життя). **Оцініть** своє задоволення успіхами в кожній сфері в балах від 0 (вкрай незадоволені) до 10 (дуже задоволені). **Позначте** крапкою на кожному відрізку між сферами визначений бал. З'єднайте лініями або заштрихуйте одним кольором частини кожного сегмента колеса до крапок-позначок і проаналізуйте, яким є наразі ваше колесо життя. **Зробіть** повторний моніторинг за тиждень.

- 1.1. **Зробіть** рефлексію щодо свого "кола життя". **Запишіть** відповіді на запропоновані запитання.

Які сфери життя отримали найвищий бал? Чому? _____ _____ _____	Скільки уваги, сил, часу ви приділяєте цим сферам? Чи відповідає це вашим цілям і завданням? _____ _____ _____	Які сфери вашого життя потребують розвитку? _____ _____ _____

3. **Розробіть** короткостроковий план цілей, наприклад на місяць, врахувавши важливі сфери свого життя (майбутня кар'єра, освіта, здоров'я, особисті відносини, саморозвиток тощо). **Скористайтесь** запропонованим унизу планером. **Сформулюйте** конкретну мету або набір цілей для свого життя. **Розгляньте** можливості особистісного зростання через навчання.

Визначте, які нові навички вам необхідно освоїти. **Створіть** графік навчання та розвитку. **Не забудьте** про регулярну фізичну активність та збалансоване харчування. **Врахуйте** час для відпочинку та занять улюбленими хобі. **Розгляньте** можливості волонтерства або інших форм соціальної активності. **Заплануйте** регулярні оцінки ваших досягнень та внесення корективів у планер відповідно до нових обставин.

Понеділок Вівторок Среда Четвер П'ятниця Субота Неділя

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• • • •	• • • •	_____ _____ _____ _____		_____ _____ _____ _____		

Розділ 2. Фізична складова здоров'я

Важливою частиною здоров'язбережувального навчання є практичні заняття, які допомагають учням безпосередньо застосовувати знання у повсякденному житті. ВШО пропонує різноманітні вправи та рекомендації для підтримання фізичної активності та правильної постави. Наприклад, під час уроків пропонується сканувати QR-коди та виконувати вправи для поліпшення постави, що допомагає інтегрувати здорові звички у щоденну рутину учнівства.

Завдання

Проскануйте QR-код та **виконайте** такі вправи для поліпшення постави. **Зосередьтеся** на роботі м'язів і хребта. Варто зауважити, що людям, які мають надлишкову вагу або проблеми із серцем чи спиною, слід проконсультуватися з лікарем / лікаркою, перш ніж починати комплекс будь-яких фізичних вправ.

Завдання

Напишіть спортивну статтю в газету на тему «Роль мотивації та здоров'я у спортивному успіху: приклад Ольги Харлан». **Зазначте** її досягнення в спорті та внесок у світове фехтування. **Розгляньте**, як мотивація сприяла успіху Ольги Харлан. **Наведіть** конкретні приклади її тренувальної рутини. **Поясніть**, як працьовитість, відданість та воля до перемоги, визначили успішну кар'єру фехтувальниці. **Завершіть** статтю висновками, підкреслюючи важливість мотивації в спорті.

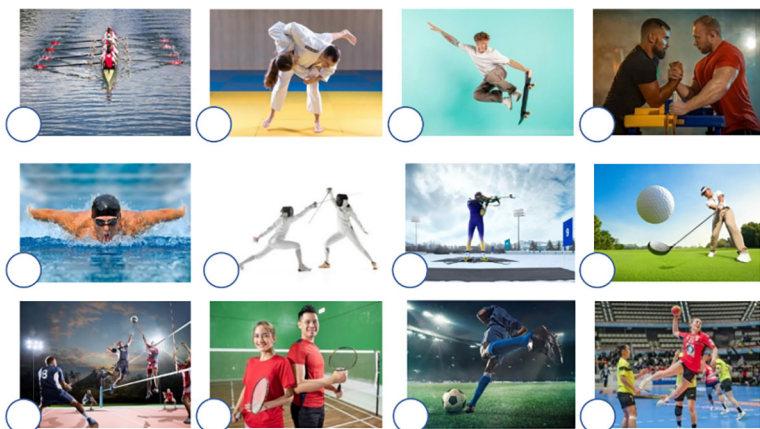
Ольга Харлан — видатна українська фехтувальниця, яка стала легендою світового фехтування. Мотивація спортсменки — це ключовий чинник, який допоміг їй досягти такого успіху в спорті. Її працьовитість, відданість та воля до перемоги стали прикладом і доказом того, що з відповідними зусиллями можна досягти великих вершин у спорті. Ці перемоги не відбулися б, якби Ольга не слідувала за станом свого фізичного здоров'я.

Завдання

Упишіть номер кожного виду спорту у відповідний кружечок. **Поясніть**, які види рухової активності їм притаманні. **Позначте** маркером нові для вас слова.

1. Армреслінг	7. Гольф
2. Бадмінтон	8. Дзюдо
3. Гандбол	9. Скейтбординг
4. Біатлон	10. Фехтування
5. Брас	11. Футбол
6. Волейбол	12. Веслування

Завдання

Зберіть дані: хто з однокласників / однокласниць та скільки часу займається спортом щотижня.

- Створіть** анкету для збирання даних серед однокласників / однокласниць. В анкеті мають бути, зокрема, такі запитання:
 - ☐ Скільки часу ви щотижня відводите на заняття спортом?
 - ☐ Скількома видами спорту ви займаєтеся?
 - ☐ Ви займаєтеся спортом індивідуально чи в команді?
 - ☐ Яких видатних результатів ви досягли в спорті?
- Обчисліть** середні значення часу, який відводиться на заняття спортом та кількості видів спорту, якими займаються однокласники / однокласниці.
- Порахуйте** кількість однокласників / однокласниць, які займаються спортом у командних видах або індивідуально.
- Побудуйте** діаграму, на якій відображені результати збирання даних.
- Зробіть висновки.**

Завдання

Прочитайте текст і виконайте завдання до нього

Зубна щітка: електрична чи традиційна? Справжня дилема. Що впливає на наш вибір? Певно, чутливість зубів, проблеми зі здоров'ям ясен або інші особливі фактори... Зокрема, ефективність очищення. Але водночас вибір може бути обмеженим нашим бюджетом. І це також може створити дилему між дорогою електричною зубною щіткою та дешевою традиційною. А як щодо екології? Електричні зубні щітки можуть містити батарейки, що впливають під час розкладання на довкілля тощо. Важливо врахувати різні фактори, вибираючи щітку.

- **зберіть** інформацію про електричні та традиційні зубні щітки, включно з їхніми основними характеристиками, перевагами та недоліками;
- **знайдіть** думки експертів / експерток та відгуки користувачів / користувачок щодо ефективності обох зубних щіток у видаленні зубного нальоту та покращенні здоров'я ясен тощо;
- **проаналізуйте** екологічний вплив електричних зубних щіток порівняно з традиційними;
- **сформулюйте** власну думку щодо того, який тип зубної щітки краще використовувати, врахувавши всі розглянуті аспекти.

Завдання

Визначте, які правила щодо гігієни сну «закодовані» за допомогою піктограм, які зображені нижче в інстаграм-пості, запишіть твердження (див. зразок), перевірте їх, переглянувши ще раз відеоурок. У порожні віконця додайте свої правила підготовки до сну.

5. Розв'яжіть задачу та дайте відповіді на запитання.

На вечерю Марк замовив дві піци однакового розміру: чотири сири та з томатами. Сирна піца поділена на 8 однакових шматків, а з томатами — на 5 однакових шматків. Марк з'їдає 3 шматки сирної піци та 1 шматок томатної.

1. Яку частку від цілої піци з'їдає хлопець?
2. Як вибір вечеряти піцою може вплинути на якість сну Марка та його метаболізм?
3. Які здоровіші варіанти вечері Марк міг би розглянути, щоб зменшити вплив важкої або висококалорійної їжі на ніч, яка може спричинити неприємні відчуття або порушення сну?

Розділ 3. Психічна й духовна складові здоров'я**Завдання**

Проскануйте запропоновані QR-коди та **пройдіть** опитувальники.
Проведіть рефлексію на основі результатів.

Особистісний опитувальник
Айзенка

Шкала самооцінки
Розенберга

Методика визначення типу
особистості
(Дж. Олдхем та Л. Морріс)

Завдання

Запишіть у таблицю людей, з якими ви зазвичай себе порівнюєте. Це можуть бути блогери / блогерки, спортсмени / спортсменки, автори / авторки, однокласники / однокласниці, близькі люди тощо. **Оцініть себе** порівняно з тими людьми, яких внесли в таблицю, поставивши ☒. На основі даних **проведіть рефлексію**. На шкалі під таблицею **позначте** рівень своєї самооцінки. Щоб ви змінили, щоб покращити свою самооцінку бодай на 1—2 бали?

Люди, з якими я себе порівнюю...	Найздоровіша самооцінка, яка не призводить ані до заздрощів, ані до неприємних почуттів. «Я — SUPER і він/вона SUPER!»	Оцінка, яка провадить до зарозумілості й насолоди тим, що хтось може заздрити тобі. «Я — SUPER, а він / вона не дуже!»	Оцінка, яка не сприятливо позначається на твоїй самооцінці й призводить до власних заздрощів. «Я — не дуже, а от він / вона — SUPER!»
	☐	☐	☐
	☐	☐	☐
	☐	☐	☐
	☐	☐	☐

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Завдання

Ми часто слідкуємо за життям відомих людей, подеколи захоплюємося рисами їхнього характеру. **Розкажіть та запишіть** на аркушах, хто ваші натхненники / натхненниці серед відомих людей — співаків / співачок, блогерів / блогерок, письменників / письменниць, військових тощо. Чим вони вам імпонують? Чого вчить їх приклад?

Ім'я натхненника/натхненниці:	Ім'я натхненника/натхненниці:
Професійна діяльність:	Професійна діяльність:
Серед його/її досягнень є:	Серед його/її досягнень є:
Його/її самовизначення важливе для мене тому що...	Його/її самовизначення важливе для мене тому що...

Завдання

Прочитайте та перекладіть слова-емоції. **Позначте** маркером нові для вас слова. **Розгляньте** фото людей з різними емоціями, **підкресліть** ті, слова емоції, які їм притаманні.

angry	disappointed	miserable
annoyed	ecstatic	mixed up
anxious	excited	nervous
apprehensive	embarrassed	sad
bored	a bit down	terrified
confused	frightened	thrilled
delighted	furious	upset
	in a bad mood	worried

Завдання

Графологія — вчення, що стверджує про чіткий зв'язок між почерком та особистістю людини. Ця наука дещо може розповісти про ваш характер.

Дослідіть свій почерк або підпис. **Спробуйте** писати по-різному, приклади запропоновані в таблиці. Це допоможе краще зрозуміти, як ви виражаєте себе через письмо, і, можливо, відкрити нові способи самовираження. **Проскануйте QR-код** та довідайтеся, що ваш підпис може розповісти про ваш характер?

- Чи відкрили ви у своєму почерку щось нове для себе?
- Як зміна почерку вплинула на ваше сприйняття написаного тексту?
- Чи плануєте ви інтегрувати якісь нові елементи у свій звичайний почерк чи підпис?

Пишіть	Пишіть	Пишіть
ВЕЛИКИМИ	літніми	Охайно

Розділ 4. Соціальна складова здоров'я

Завдання:

Розгляньте родинні фото Кевіна Маккалістера. **Надайте** письмові відповіді на запитання про родинні зв'язки в родині Маккалістерів. Для перевірки, за бажанням, **перегляньте** фільм «Сам удома».

Кадри із фільму "Сам удома"

Ким Баз Маккалістер доводиться Кевіну Маккалістеру?

Ким Кетрін Маккалістер доводиться Базу Маккалістеру?

Ким Френк Маккалістер доводиться Кевіну?

Співачка **Kola** одну зі своїх пісень присвятила бабусі. Каже, що цією піснею вона хоче підкреслити турботу про своїх рідних. Далі цитата: «...проводьте більше часу з бабусяю та дідусем, якщо ще є така можливість, бо це насправді дуже цінно. Ця пісня розливається у мой душі, сподіваюсь, що вона знайде місце у ваших серцях».

Завдання:

Створіть медіатеку для сімейних свят. **Розділіть** її на категорії, наприклад:

- фільми (сімейні, анімаційні, класика);
- музика (святкові плейлисти, дитячі пісні, класика);
- фото і відео сімейних збірань;
- електронні книги та аудіокниги;
- ігри (настільні ігри, відеоігри для сімейного геймінгу).

Наркотики та їх дія на репродуктивне здоров'я

Важко повірити, але ще донедавна в XIX столітті та на початку XX, вільно продавали продукти, що містять заборонені сьогодні речовини, зокрема кокаїн, морфін, героїн та багато інших. Усе це «добро» продавали у вигляді ліків від різних недуг. Навіть у всесвітньо відомому напої кока-кола колись містився кокаїн. 8 травня 1886 року в Атланті, американський фармацевт Джон Пембертон винайшов кока-колу, як новий лікувальний напій. Він писав, що для кожного галона сиропу необхідно п'ять унцій листя коки — рослини, що походить з Південної Америки (з цього ж листя в 1860 році Альбертом Німанном — німецьким фармацевтом, виділено особливий компонент (наркотик), який пізніше й отримав назву кокаїн).

Джон Пембертон — американський фармацевт, винахідник кока-коли

Під час Другої світової війни компанія Кока-Кола випустила серію рекламних оголошень, в яких напій представлявся як патріотичний бренд, який вітав американців, куди б вони не йшли, «нагадуючи їм про дім», щоб підняти дух солдатам.

Кока — рослина родини Erythroxylaceae

Також кока-колу рекламували як ліки для лікування залежності від морфію й опію, зокрема й для ветеранів війни, а пізніше рекомендували від депресії, неврастенії, а також при захворюваннях шлунка, кишечника й нирок.

Реклама лікування морфінової залежності, прибл. 1900 рік

Сучасна кока-кола не має в складі свіжого листя коки і не розглядається як лікувальний засіб. Цей напій містить кофеїн та велику кількість цукру, але не містить вітамінів і мінеральних речовин.

Завдання

Зніміть відеоблог, що висвітлює потенційні ризики частого вживання солодких газованих напоїв, зокрема й на репродуктивне здоров'я. **Зверніть увагу** на вплив маркетингу солодких напоїв на здоров'я людини. **Скористайтеся** додатковими порадами.

Кілька порад, які можуть допомогти при створенні відео:

- **Використовуйте** ясну та зрозумілу мову, щоб досягти широкої аудиторії.
- **Покажіть** реальні приклади здорових альтернатив солодким напоям, наприклад, воду, натуральні фруктові соки чи трав'яні чаї.
- **Вмістіть коментарі** від фахівців / фахівчинь у галузі охорони здоров'я, які можуть обговорити наслідки вживання солодких напоїв.
- **Запросіть** різноманітних учасників, включно з дієтологами, лікарями, маркетологами і представниками виробників напоїв.
- **Обговоріть роль уряду** та нормативної політики в регулюванні рекламних повідомлень.

Завдання (за бажанням)**Соціальний проект: «Голоси рівності: Вулиці Говорять»**

Зніміть відео щодо підвищення обізнаності та розуміння питань дискримінації в суспільстві через збір та аналіз думок і досвіду перехожих.

Етапи проекту:

- **Сформулюйте** ключові запитання, на які хочете отримати відповіді. Наприклад: Що ви знаєте про дискримінацію? Чи зіткнулися ви особисто або ваші знайомі з дискримінацією? Як ви вважаєте, що можна зробити для подолання дискримінації в суспільстві?
- **Визначте** місця для зйомки, де ви могли б зустріти різноманітних людей (наприклад, парки, публічні площі тощо).
- **Виходьте на вулиці та проводьте блиц-інтерв'ю** з перехожими, ставлячи їм підготовлені запитання. **Зверніть увагу!** Завжди попереджайте учасників / учасниць про зйомку та отримуйте їх згоду на участь. **Будьте відкриті та доброзичливі** під час спілкування, щоб люди відчували себе комфортно, ділячись особистим досвідом.
- **Записуйте реакції** та відповіді учасників / учасниць, звертаючи увагу на різноманітність досвіду та поглядів.
- **Перегляньте** зібрані відеоматеріали, **виберіть** найбільш показові та емоційні моменти. Змонтуйте відео та покажіть його на уроці основ здоров'я однокласникам / однокласницям.

Тип сировини	Вихід газу на 1 кг Сухої речовини, м³	Уміст метану, %	Співвідношення Умісту Карбону та Нітрогену, C/N
Коров'ячий гній	0,25-0,34	65	16,6-25
Свинячий гній	0,34-0,58	65-70	6,2-12,5
Пташиний послід	0,31-0,62	60	7,3-9,65

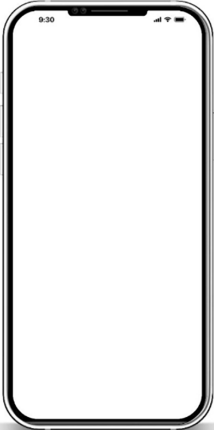
Завдання

- **На основі даних таблиці, обчисліть** теоретично можливу кількість біогазу, яку можна отримати з 1 тонни свіжого коров'ячого гною, вважаючи, що вологість гною становить 80%, а вміст сухої речовини — 20%. Використуйте середнє значення виходу газу на 1 кг сухої речовини.
- **Проаналізуйте** вміст метану в біогазі, що виходить із різних видів посліду, та вкажіть, який вид є найефективнішим джерелом для виробництва біогазу з найвищим вмістом метану.
- З урахуванням екологічної та економічної вигоди **запропонуйте** варіанти використання твердого залишку після виробництва біогазу.

Завдання

- **Уявіть**, що ви створюєте застосунок, який би покращив життя людей. **Зверніть увагу, мета застосунку** — допомогти людям вирішувати певні проблеми або полегшити їхнє повсякденне життя. **Внесіть** у таблицю технічні особливості застосунку. **Намалюйте** або **опишіть**, яким буде інтерфейс вашого застосунку. Які кольори ви використаєте? Як будуть розташовані кнопки та меню?

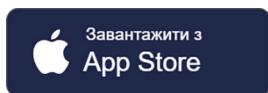
	Назва застосунку:
	Цільова аудиторія:
	Проблема, яку вирішує застосунок:
	Основні функції:
	Спосіб залучення користувачів:
	Вплив на суспільство:
	Етичні міркування: Чи є якісь потенційні ризики для користувачів? Як ви збираєтеся їх мінімізувати?

Оцінювання в курсі. У курсі використовується загальна накопичувальна шкала підсумкового оцінювання на платформі. Загальна підсумкова оцінка на платформі обчислюється у відсотках з урахуванням ваги кожного типу призначення оцінювання. Сума ваги всіх типів призначення підсумкового оцінювання на платформі повинна складати 100 %. У курсі не використовується традиційна 12-бальна шкала оцінювання. Єдиним критерієм успішності проходження учнем/ученицею заходів підсумкового оцінювання на платформі є 60 % успішно виконаних завдань (для курсу в цілому — з урахуванням ваги кожного типу призначення) [3].

Переваги використання платформи ВШО:

- дистанційне та змішане навчання учнівства;
- методична підтримка вчительства України;
- рівний, вільний і безкоштовний доступ до якісних освітніх матеріалів;
- понад тисячу відеоуроків, тестів і матеріалів для самостійної роботи, конспектів уроків;
- функціонує «Кабінет вчителя» в якому можна створити віртуальні класи для свого учнівства, відстежувати їх освітню траєкторію з основ здоров'я та надавати зворотний зв'язок.

Школярство може безкоштовно завантажити в різних крамницях застосунків мобільний застосунок ВШО, який є повноцінним інструментом для зручного навчання з мобільних пристроїв. У ньому також є доступ до всіх курсів і матеріалів, що розміщені на вебплатформі. Можливості застосунку будуть поступово розширюватися.

Всеукраїнська школа онлайн демонструє, як можна ефективно долати освітні втрати через інтеграцію здоров'язбережувальних та соціальних компонентів у навчальний процес. Використання сучасних технологій, акцент на практичних заняттях та розвиток

соціальних навичок є ключовими елементами успішного відновлення освіти після кризових ситуацій. Завдання курсу «Основи здоров'я» на платформі ВШО демонструють інтегрований підхід до навчання, який враховує не лише академічні знання, але й розвиток життєвих навичок, відповідального ставлення до власного здоров'я та соціальних взаємодій. Використання таких завдань у навчальному процесі допомагає ефективно подолати освітні втрати та забезпечити всебічний розвиток учнівства.

Список використаних джерел

1. Локшина О., Глушко О., Джурило А., Кравченко С., Максименко О., Нікольська Н., Шпарик О. Освіта в реаліях війни: орієнтири міжнародної спільноти: оглядове видання / Ред.: О. Топузов, О. Локшина. Київ: Педагогічна думка, 2022.
2. War in Ukraine: Attacks on schools, interrupted education and loss of learning outcomes for children in Ukraine and in host countries. Ukraine. ReliefWeb. 2023. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/war-ukraine-attacks-schools-interrupted-education-and-loss-learning-outcomes-children-ukraine-and-host-countries>
3. Методичні матеріали для вчителів із організації дистанційного та змішаного навчання на базі Всеукраїнської школи онлайн. URL: https://lms.e-school.net.ua/meta_user/teacher_guidelines/
4. Завдання курсу «Основи здоров'я. 9 клас» ВШО. URL: <https://lms.e-school.net.ua/courses/course-v1:UIED+Health-basics-9th-grade+2023/about>

*Ірина Філоненко,
методист НМЦ професійного розвитку
педагогічних працівників, старший викладач
кафедри природничо-математичної освіти і технологій Інституту післядипломної освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка*

Методичні рекомендації щодо навчання хімії у 2022/2025 навчальному році

Особливістю навчання хімії у 2024/2025 н.р. є те, що учні 7 класів будуть навчатися за новим стандартом базової середньої освіти затвердженим постановою Кабінету міністрів України від 30 вересня 2020р. № 898. Всі інші учні продовжать навчання за Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти (затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392, із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ від 7 серпня 2013 р. № 538). Даний стандарт поступово втрачає чинність з 01.09 2026 року.

Для навчання за новим Державним стандартом створено Типову освітню програму для закладів загальної середньої освіти (наказ МОН від 19.02.2021 № 235). Але зараз до даної програми вносяться зміни, які можливо будуть затверджені до нового навчального року.

Навчання хімії здійснюватиметься за новими модельними програмами. Отримали гриф МОН дві таких програми:

- Модельна навчальна програма «Хімія. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автор Лашевська Г. А.) (наказ Міністерства освіти і науки України від 16.2023 року № 1001)
- Модельна навчальна програма «Хімія. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автор Григорович О. В.) (наказ Міністерства освіти і науки України від 27.12.2023 № 1575)

За типовим навчальним планом у 7 класі рекомендована (вона ж мінімальна) кількість годин на вивчення хімії 1 год/тиждень. Саме на цю кількість годин розроблено більшість навчальних програм та календарних планів. Але розподіл годин природничої

галузі — прерогатива закладу освіти. Тому сьогодні вже маємо приклади того, що у частині закладів виділили на вивчення хімії у 7 класі 1,5 год/тиждень. За посиланнями, що подано нижче, можна знайти обидва варіанти навчальної програми.

Якщо порівнювати модельні програми, то слід зазначити, що програма Григоровича О. В. об'ємніша за змістом. Тому збільшення кількості годин є цілком доцільним. Отже логіка розгортання матеріалу має як спільні риси так і відмінності. Першою темою у програмі Лашевської Г. А. є тема «Здобуваємо та застосовуємо хімічні знання безпечно». Як й аналогічна тема у програмі Григоровича О. В., яка називається «Хімія. Перші кроки», вона містить відомості з історії розвитку хімії, опис обладнання хімічної лабораторії, найпростіших практичних операцій, правила безпечної діяльності. У програмі Лашевської Г. А. дана тема розглядається ширше, містить багато досліджень та проєктів, екскурсії.

Далі автори по різному розгорнули матеріал. У програмі Лашевської спочатку розглядаються речовини, суміші, дисперсні системи, а завершується курс хімії 7 класу темою, що розглядає будову речовин, дає уявлення про атоми, молекули, хімічні елементи, формули та найпростіші розрахунки з ними.

У програмі Григоровича тема 2 «Від хімічних елементів до хімічних сполук» дуже насичена за змістом, містить багато понять, які мають усвідомити учні: будова атомів, хімічні елементи (металічні та неметалічні), Періодична система, молекули, прості та складні речовини, формули речовин. Але не передбачено розрахунки за формулами. Також слід зазначити, що обидва автори унікають поняття валентність (його буде введено пізніше). Далі розглядаються речовини і суміші та учні вчать робити розрахунки складу сумішей. Розглядом властивостей речовин, сумішей та систем не завершується вивчення хімії за програмою Григоровича. Є ще одна тема «Моделюємо фізичні та хімічні явища». Після актуалізації знань отриманих у 5–6 класах про відмінності між фізичними та хімічними явищами, учні мають навчатися писати хімічні рівняння, розглянути закон збереження маси. У програмі Лашевської ці теми перенесено у 8 клас.

На зазначені вище модельні програми маємо 5 підручників, що отримали гриф.

1. Ганна Лашевська. «Хімія» підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Видавничий дім «Освіта».

2. Павло Попель, Людмила Крикля. «Хімія» підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Видавничий центр «Академія». (за модельною програмою Лашевської Г. А.)

3. Олексій Григорович, Олександр Недоруб. «Хімія» підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Видавництво «Ранок»

4. Мідак Лілія, Кузишин Ольга, Пахомов Юрій, Буждиган Христина. «Хімія» підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Видавництво «Астон» (за програмою Григоровича О.В.)

5. Ольга Ярошенко, Тетяна Коршевніук. «Хімія» підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів. УОВЦ «Оріон» (за програмою Григоровича О. В.)

Створення навчальних програм

Як свідчить досвід навчання у 5–6 класах, за модельною програмою необхідно складати навчальну. Календарне планування може бути у довільній формі, може містити або не містити види діяльності але навчальна програма містить ті ж компоненти, що й модельна, з розподілом змісту та видів діяльності учнів за уроками, визначенням часу на вивчення кожної теми. Учитель може змінити до 20 % змісту, тобто у межах тем, зазначених у хімічному компоненті ДСБСО, додати або виключити окремі питання, змінити логіку розгортання змісту. Щодо видів навчальної діяльності, зазначених у модельній програмі, то вони орієнтовні, тому учитель має їх адаптувати під конкретних учнів, освітнє середовище, власну професійну компетентність. За посиланням Ви можете ознайомитися з варіантом навчальної програми на 1,5 години на тиждень за модельною програмою Григоровича О. В.

Оцінювання

Значна увага приділяється змінам в оцінюванні учнів. За новим стандартом оцінюються не досягнення учнів, а результати

навчання. Формувальне оцінювання має важливу роль у навчальному процесі, дозволяє оцінити індивідуальний прогрес учня, визначити проблеми, скорегувати навчальний процес, підвищити мотивацію, мати постійний зворотній зв'язок. Підсумкове оцінювання складається таким чином, щоб можна було оцінити різні групи результатів. У Державному стандарті є чотири групи результатів:

1. Пізнання світу природи засобами наукового дослідження.
2. Опрацювання, систематизація та представлення інформації природничого змісту.
3. Усвідомлення розмаїття і закономірностей природи, ролі природничих наук і техніки в житті людини; відповідальна поведінка для сталого розвитку суспільства.
4. Розвиток наукового мислення, набуття досвіду розв'язання проблем природничого змісту [індивідуально та у співпраці].

У свідоцтві досягнень таких результатів три групи. Дві останніх об'єднані в одну — Усвідомлює закономірності природи.

У посиланнях нижче є зразок оцінювання з курсу «Пізнаємо природу», розміщений на платформі ВШО, де завдання розподілені у три розділи за групами результатів навчання. Нижче наведено подібний варіант підсумкового оцінювання на кінець 7 класу, складений з використанням матеріалів учителів пілотних класів Коваль Я. Ю. та Коломієць Л. П. (З матеріалами цих вчителів Ви зможете ознайомитися у наступних публікаціях).

Пропоную ознайомитися з підсумковою діагностичною роботою за 7 клас.

Розглянемо критерії її оцінювання.

Групи результатів	Питання	Мак кількість балів
Проводить дослідження природи	2, 4, 7, 8	3
Опрацьовує та використовує інформацію	9, 10.1	4
Усвідомлює закономірності природи	1, 3, 5, 6, 10.2, 10.3	5

Зрозуміло, що оцінювання за різними групами результатів може відбуватися окремо. Наприклад, під час досліджень, оцінюємо першу групу результатів. Оскільки за новою програмою немає практичних робіт, які потрібно було оцінювати обов'язково, важливо, щоб дослідницька діяльність була оцінена у всіх учнів. Наприклад, з 6 дослідницьких робіт за семестр, у кожного учня має бути оцінено не менше 3. Можливо були учні які виконували завдання за бажанням — домашні експерименти, цікаві дослідження тощо — такі завдання необхідно оцінювати, але тільки позитивно.

З другою групою результатів є багато різноманітних завдань: це й робота з текстами (при цьому можна застосовувати тексти підручника) та нетекстовими джерелами інформації, й робота з довідниками, з електронними джерелами інформації. Здатність написати есе, коротке повідомлення наукового або популярного змісту, вміння словесно (усно) описувати об'єкти та явища.

Найбільша частина завдань, зокрема, складання формул та розрахунки з ними, написання рівнянь реакцій, розв'язування задач, вміння пояснювати явища, робити логічні висновки тощо, оцінюють третю та четверту групу результатів, що оцінюється як одна група результатів. Тут окрему увагу слід приділити формуванню навичок відповідальної поведінки для сталого розвитку. Посилання на матеріали екологічного змісту подано нижче.

Корисні посилання

Хімія НУШ 7 клас (методичні матеріали)

Вміст теки:

Модельна програма (авт. Лашевська Г. А.)

Модельна програма (авт. Григорович О. В.)

Підручники

Навчальні програми, календарні плани

Матеріали до уроків

Нормативні документи НУШ

Методичні рекомендації
щодо особливостей організації освітнього процесу
на другому циклі базової середньої освіти — базове
предметне навчання (7–9 рік навчання)

Яна Коваль,

*учитель хімії спеціалізованої школи № 250
м. Києва, Заслужений учитель України*

Вивчення теми «Різноманітність речовин» у 7 класі

Оскільки на вересень 2023 року отримала гриф тільки одна програма з хімії (авт. Лашевська Г. А.), то учні пілотних класів навчалися саме за цією програмою. Оскільки зміст програми не деталізований, то багато тем, можна інтерпретувати по-різному. Зокрема рядочок «Різноманітність речовин, їхніх джерел, властивостей, використання» можна розбити на різну кількість уроків, а речовини класифікувати за різними ознаками. У про-

грамі Григоровича О.В., яка з'явилася наприкінці і семестру, дана тема чітко окреслена: «Металічні та неметалічні елементи. Прості речовини: метали та неметали. Складні речовини». Для свого пілотного класу я складала власну навчальну програму, яку можна переглянути за посиланням.

Отже тема одного з уроків **Речовини: їх багатоманітність, прості та складні речовини**. Пропоную розробку уроку з даної теми.

Мета: ознайомити учнів з багатоманітністю речовин, з поділом їх на складні та прості, навчити розрізняти елементи та прості речовини, ознайомити з поділом простих речовин на метали в неметали, органічні та неорганічні речовини.

Обладнання та реактиви: таблиця Менделєєва, комп'ютер, підручник, сірка, мідь, цукор, склянки з водою.

Тип уроку: засвоєння нових знань

Форми роботи: бесіда, розповідь, робота в групах, дослідження, робота з підручником, інтернет — ресурсами, «мозковий штурм»

ХІД УРОКУ

I. Організаційний етап

На початку уроку я хочу звернутися до народної мудрості: «Від настрою, з яким ти вступаєш у день, залежать твої успіхи, тому кожного дня намагайся знайти його позитивний початок».

II. Актуалізація набутих знань

Заповніть *таблицю 1* за зразком.

Після заповнення таблиці 1 здійсніть взаємоперевірку.

Таблиця 1

Формула речовини	Число молекул	Число елементів	Число атомів у одній молекулі	Загальне число атомів	Число атомів кожного елементу в одній молекулі
$3\text{H}_2\text{CO}_3$					
5Cl_2					

III. Мотивація навчальної діяльності

Ми живемо у матеріальному світі, у світі речей та предметів — тіл. Усі тіла, що нас оточують складаються з речовин або із матеріалів. Багато з нині відомих речовин, які ми використовуємо у побуті, мають природне або синтетичне походження, тобто отримані в ході хімічних експериментів. За даними CAS (анг. Chemical Abstracts Service) у 2023 році було відомо понад 204 мільйони речовин.

Як розібратися в цьому різноманітті речовин?

«Анаграма»

Робота в групах: розшифруйте термін (можна скористатися електронним ресурсом Wordwall)

и с і к і я к ф ц л а а

«Мозковий штурм»

Що таке класифікація речовин?

III. Вивчення нового матеріалу.

Заповніть перші два стовпчики *таблиці 3*

Таблиця ЗХД до теми «Багатоманітність речовин»

(Знаю, Хочу дізнатися, Дізнався (-лася))

Таблиця 3

Що я знаю про прості та складні речовини?	Що я хочу дізнатися про прості та складні речовини?	Що я дізнався (-лася) про прості та складні речовини?

Робота в групах:

Розглянь речовини, що запропонував учитель/вчителька, та охарактеризуй їх агрегатний стан та фізичні властивості. Заповніть наведену *таблицю 2*, за потреби скористайся даними інтернету.

Таблиця 2

Речовина	агрегатний стан	колір	запах	блиск	розчинність у воді	тепло-, електро-провідність	пластичність
сірка							
мідь							
цукор							

Про існування різних хімічних елементів ви дізналися із попередніх уроків. Також ви розумієте, що речовини складаються із атомів різних хімічних елементів. Якщо ці атоми однакові — то це будуть **прості** речовини, якщо різні — то **складні**.

Завдання

Проаналізуйте заповнену вами таблицю 2 та класифікуйте речовини на прості та складні.

Чи достатньо вам назви або властивостей речовин, щоб класифікувати їх на прості та складні?

Проаналізуйте хімічні формули цих речовин та згрупуйте речовини ще раз.

З історії хімії відомо, що довгий час хіміки плутали прості і складні речовини. Адже за зовнішніми ознаками неможливо розрізнити прості і складні речовини. Вони відрізняються складом. Цікавим є факт, що довгий час воду вважали простою речовиною.

Атоми одного і того ж елемента можуть входити до складу різних речовин: і простих, і складних. Кисень — це речовина, яка є у повітрі, і без кисню не можуть існувати живі організми, бо він необхідний для дихання.

Завдання

Пригадайте формулу кисню, з атомів якого елемента вона утворена?

Для людей і тварин є не менш необхідна речовина — вода. За допомогою методу дослідження, який називають **аналіз** встановлено, що вода також містить атоми Оксигену, але ще й атоми Гідрогену.

Атоми Оксигену та Гідрогену утворюють лікарський препарат, який має дезінфікуючі та кров зупиняючі властивості — гідроген пероксид H_2O_2 .

Завдання

Порівняйте якісний та кількісний склад води та гідроген пероксиду.

Атоми хімічного елемента Хлору утворюють просту речовину хлор — газ, що має різкий специфічний запах та жовтувато-зелений колір. Йони Хлору разом з йонами Натрію утворюють добре відому нам кухонну сіль. Сіль — кристалічна безбарвна речовина.

Це цікаво!

У 1774 році був відкритий хлор, його вважали складною речовиною і називали «окислена соляна кислота». Лише 1810 року Гемфрі Деві (1778–1829) довів, що хлор — проста речовина, дав йому назву спочатку хлорин, а потім ту, що використовують і сьогодні

Назви простих речовин і назви елементів, з яких вони утворені, можуть співпадати. Дуже важливо не плутати елементи і прості речовини, адже елемент — це абстрактне поняття, а прості речовини реально існують, тому можна описати їх фізичні властивості. Про хімічний елемент говорять, що його атоми входять до складу певної речовини.

Завдання

У яких реченнях мова йде про просту речовину, а в яких про елемент? Відповідь обґрунтуйте.

- а) Алюміній проводить електричний струм;
- б) Купрум входить до складу мідного купоросу, який використовують для лікування хвороб рослин;
- в) Алюміній за поширенням у природі посідає III місце;
- г) Мідь — один із компонентів бронзи.

Прості речовини поділяють на метали і неметали. Вперше такий поділ запропонував шведський хімік Й. Берцеліус. Елементи, що їх утворюють називають відповідно металічними і неметалічними. Слід зазначити, що неметалічних елементів значно менше, ніж металічних.

Демонстрація довгого варіанту Періодичної системи з розподілом на металічні та неметалічні елементи.

Завдання

За допомогою періодичної системи розподіліть наведені елементи на металічні та неметалічні

K; H; O; Cl; Ca; Br; Mg; P; Si; N; Na; Cu; S; Ba

Ви вже знаєте, що є певні властивості простих речовин, що характерні тільки металам чи тільки неметалам.

«Мозковий штурм»

Назвіть відомі вам фізичні властивості металів

Більшість металів мають спільні властивості: металічний блиск, високу електро- та теплопровідність, ковкість, пластичність. Метали бувають сріблясто-сірими або сріблясто-білими. Є жовті метали — золото та осмій, мідь червоного кольору.

Відомі вам дорогоцінні метали **золото, платина, срібло** здавна називають благородними. Вони не реагують з більшістю хімічних речовин.

Цікава властивість речовин — намагнічування. Але ви знаєте, що не всі металічні предмети притягуються один до одного. Залізо має магнітні властивості. Нікель і кобальт також можуть бути магнітами.

Завдання

Знайдіть елементи, що утворюють ці три метали у періодичній системі. Укажіть їхній порядковий номер, номер групи та періоду, а також відносні атомні маси.

Неметали мають різноманітні кольори на відміну від металів. Вони погано проводять тепло та електричний струм. Тверді неметали крихкі, хоча найтвердішим мінералом на Землі є алмаз,

його можна розколоти молотком, різко вдаривши, але цей камінь може різати скло, метали, гірські породи.

Більшість неметалів мають молекулярну будову, за звичайних умов вони можуть бути твердими речовинами і газами. Наприклад, відомі вам гази: кисень, озон і азот, що є у повітрі. Тверді речовини: йод, сірка, фосфор та ін. Серед простих речовин-неметалів також є одна рідина — бром, речовина бурого-коричневого кольору. Немолекулярну будову мають графіт, алмаз, силіцій.

Складні речовини мають постійний склад і фізичні властивості. Наприклад: вуглекислий газ, оцтова кислота, основні складові крейди, піску. Їх поділять на **органічні та неорганічні речовини**. **Органічні речовини** є сполуками Карбону і можуть мати природне походження, наприклад, цукор, крохмаль, білки, жири та вуглеводи або належати до синтетичних, створених у хімічних лабораторіях, наприклад, поліетилен, дезінфікуючі засоби, розчинники. **Неорганічні речовини**, яких значно менше, ніж органічних, також поширені у природі, містяться у ґрунті, мінералах, гірських породах, природній воді. До неорганічних сполук належать і прості речовини.

IV. Закріплення нового матеріалу

Моделювання

За допомогою інтерактивного симулятора **phet.colorado** побудуйте молекули простих та складних речовин.

https://phet.colorado.edu/sims/html/build-a-molecule/latest/build-a-molecule_all.html?locale=uk

V. Завершальна частина уроку

Рефлексія

Ви сьогодні чудово попрацювали: одержали продукт своєї діяльності — нові знання.

Робота у групі

Використовуючи текст параграфа, складіть інтелект — карту «Речовини».

VI. Самооцінювання

Заповніть третій стовпчик *таблиці 3*

Таблиця ЗХД до теми «Багатоманітність речовин»

(Знаю, Хочу дізнатися, Дізнався (-лася))

Таблиця 3

Що я знаю про прості та складні речовини?	Що я хочу дізнатися про прості та складні речовини?	Що я дізнався (-лася) про прості та складні речовини?

Галина Надточий,

*учитель хімії спеціалізованої школи
I–III ступенів з поглибленим вивченням пред-
метів природничого циклу №138 м. Києва*

Використання елементів гри у навчанні хімії

Одним з основних принципів НУШ є діяльнісний підхід. Одним з методів діяльнісного підходу є навчання через гру. Види ігор, мають змінюватися з віком, але гра залишається важливим методом, що робить навчання активним, значущим, радісним. Пропоную Вам фрагмент уроку з теми: «Хімічні елементи та їхні символи»

Хімічний детектив

Гра-завдання

Космічні пірати, черговий раз повертаючись з Планети Зеленого Кольору, привезли багато важких ящиків, які захопили навчання. Мабуть, поспішали і тому, навіть, не заглянули всередину. Орієнтувались по вазі. Важке — напевно, цінне. Повернувшись

додому на Агресивну Планету і відкривши ящики, дуже розчарувались. Це були папери з якогось архіву. Пірати миттєво втратили цікавість до “скарбу” і викинули награбоване на сміття. Так би й пропали назавжди ці папери, якби на них випадково не натрапив місцевий історик-дивак і не зацікавився дивною знахідкою.

Його цікавило все незвичне і нове. Мова паперів була невідомою і незвичною, але деякі символи все ж виявилися зрозумілими. Це вселяло надію на розгадку. Він звертався за допомогою до друзів вчених: лінгвістів, істориків. Випадково поділився інформацією з другом хіміком. І, цілком несподівано, той побачив знайомі йому символи хімічних елементів. Нарешті, щось стало зрозумілим. Розгадка стала ближчою...

Отже необхідно визначити символи хімічних елементів, про які йдеться далі. З цих літер маємо отримати назву країни.

1. ... Радіоактивний хімічний елемент III групи періодичної системи Менделєєва, належить до сімейства актиноїдів, атомний номер у 4 рази більший за порядковий номер елемента, атомна маса якого становить 51. Названий на честь планети, відкритої незадовго до самого елемента; планета, в свою чергу, названа іменем давньоримського бога небес.

2. Проста речовина цього елемента — надзвичайно хімічно активний метал і тому в природі у чистому вигляді він не трапляється. У воді він вибухає фіолетовим полум'ям. В промисловості його сполуки застосовують при виготовленні мила та миючих засобів. Розміщений у головній підгрупі і групи четвертого періоду періодичної системи.

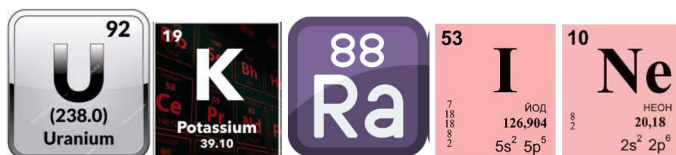
3. За відкриття цього елемента подружжя Кюрі отримали Нобелівську премію. Виділений елемент був, як зараз відомо, продуктом розпаду урану-238. Назва його пов'язана з випромінюванням атомів (*лат.* — промінь). Досить рідкісний. З моменту його відкриття (понад століття) — у всьому світі вдалося добути всього лише 1,5 кг простої речовини цього елемента. Його порядковий номер у 4 рази більший, ніж у Титану.

4. Цей елемент відкрив в 1811 році кіт французького хіміка Б. Куртуа, який стрибнувши на стіл зіштовхнув на підлогу посудини, які стояли поруч. В одній з них перебував спиртовий роз-

чин золи морських водоростей, а в іншій — сірчана кислота. Після змішування рідин з'явилася хмара синьо-фіолетового пару, що було не чим іншим як проста речовина утворена елементом, розміщеним у V періоді, головній підгрупі VII групи.

5. П'ятий за поширеністю елемент у Всесвіті після Гідрогену, Гелію, Оксигену і Карбону. Його проста речовина — прозорий одноатомний інертний газ без кольору і запаху. Відкрили його в 1898 англійські вчені Вільям Рамзай і Моріс Треверс при спектральному дослідженні залишків рідкого повітря. Існує легенда, за якою назву новому елементу дав дванадцятирічний син Рамзая: побачивши незвичайне яскраво-червоне випромінювання речовини в трубці для проведення спектрального аналізу, він радісно закричав: «Новий! Новий!». Порядковий номер елемента у 8 разів менший за порядковий номер металу, який перебуває у рідкому стані за н.у.

Отже чудова країна, назва якої була зашифрована

Це наша прекрасна Україна!

Альона Пікож,
учитель хімії ліцею «Престиж» Солом'ян-
ського району м. Києва

Використання інтеграційних елементів STEAM на уроках хімії

Інтеграція елементів STEM в процес навчання хімії може бути дуже корисною для стимулювання інтересу учнів до предмету та розвитку їх критичного мислення і практичних навичок. Ось декілька зразків інтеграції STEM елементів на уроках хімії:

1. Експерименти: Включення практичних експериментів, де учні збирають та аналізують дані, вчать вимірювати та обробляти результати, таким чином використовуючи математичні концепції у хімічних дослідженнях.

2. Технології: Використання комп'ютерних програм або симуляцій для дослідження хімічних процесів, моделювання молекулярних структур або вирішення хімічних завдань.

3. Інженерія: Задачі, що стосуються проектування та виготовлення хімічних систем, включаючи лабораторне обладнання або нові матеріали, можуть стимулювати творче мислення учнів.

4. Математика: Застосування математичних формул та концепцій для розрахунків хімічних реакцій, вирішення кінетичних або термодинамічних завдань.

Ці підходи не лише допомагають зрозуміти хімію краще, а й розвивають учнівські навички у галузі STEM, які можуть бути корисними в майбутньому.

Пропоную вашій увазі розробку *STEAM- проекту*

«Обережно, отруйні гази»

І в мирному житті під час техногенних катастроф виникає ризик отруїтися смертельно-небезпечними газами, такими як хлор, амоніак. А під час воєнного стану ці ризики збільшуються в рази. Тому я вирішила поєднати практичну роботу в 7 класі «Виготовлення розчинів з заданою масовою часткою розчиненої речовини» з завданням виготовити розчин, який може захистити у разі небезпеки шкіру, органи дихання.

Мета проєкту: створити розчин соди з заданою масовою часткою розчиненої речовини (2 %), масою 100г.

Матеріали та реактиви: Хімічні склянки, мірний циліндр, колба, скляна паличка, лабораторні терези, ложка; вода, питна сода (NaHCO_3), лимонна кислота.

Ключові компетентності: компетентності у природничих науках і технологіях, спілкування державною мовою, математична, уміння вчитися впродовж життя, екологічна грамотність і здорове життя.

Наскрізнi вміння: діяти творчо, виявляти ініціативу, здатність співпрацювати з іншими людьми, здатність логічно обґрунтовувати, розвивати математичні здібності.

Інтеграція з предметами: екологія, технології, трудове навчання, математика, логіка, основи здоров'я, Захист України.

Клас: 7.

ХІД ВИКОНАННЯ ПРОЄКТУ

Постановка задачі

1. Обираємо проблему- як захистити органи дихання і шкіру під час застосування хімічної зброї (сигнал «Обережно, газ!»)

2. Об'єднуємось в групи та шукаємо відповідні матеріали:
1. Як захиститися від хлору?; 2. Як захиститися від амоніаку?

3. Обговорюємо як діяти (Хлор важкий газ — осідає, тому рухаємось вгору, амоніак легше повітря, тому рухаємось вниз, також можна виготовити розчини, які нейтралізують ці гази, наприклад у разі загрози від хлору треба закрити органи дихання (ніс, рот) марлевою пов'язкою, змоченою 2 % розчином соди, а при попаданні на шкіру амоніаку — ділянку треба обробити 5 % розчином оцтової або лимонної кислоти).

4. Розв'язуємо задачу, робимо відповідні розрахунки та виготовляємо розчин соди 2 % (лимонної кислоти 5 %), масою 100 г.

5. Презентуємо власний проєкт.

Цікавим при виконанні цього проєкту було те, що частина учнів його виконувала онлайн в Міті. Реактиви і посуд діти підготували зазделегідь, лабораторний посуд заміняли на звичайний прозорий.

Юлія Балясна,
вчитель хімії ліцею №120 м. Києва Дніпров-
ського району

Дослідження на уроках хімії: паперова хроматографія

Відповідно до «Закону про освіту» навчання у Новій українській школі ґрунтується на діяльнісному підході. Як зазначено у додатку 10 Державного стандарту Базової середньої освіти (природнича галузь) першою групою результатів, що мають бути сформовані в учнів є «Пізнання світу природи засобами наукового дослідження». Тому в обох модельних навчальних програмах значна увага приділяється дослідницькій діяльності учнів. Оскільки такий спосіб розділення сумішей як фільтрування вивчався й у початковій школі й на уроках інтегрованих курсів у 5–6 класах, автори програм запропонували цікавіший спосіб — хроматографія на папері. Таке дослідження є в обох програмах. Тому пропоную фрагмент уроку-дослідження «Розділення барвників фломастерів хроматографією на папері».

Тема: Досліджуємо й моделюємо речовини, механічні суміші й системи речовин.

Тема уроку: Фізичні способи розділення механічних сумішей і систем речовин

Перед початком цієї роботи, крім актуалізації знань про суміші, дисперсні системи, їх види та способи їх розділення (посилання на завдання наведено нижче) є сенс повторити з курсу «Пізнаємо природу» поняття спектру, його основних кольорів, чому ми бачимо кольорове, біле та чорне забарвлення.

Інструктивна картка дослідження

Розділення барвників фломастерів хроматографією на папері

Мета: дослідити, які пігменти барвників входять до складу фломастерів різних кольорів методом паперової хроматографії.

Обладнання та реактиви: фломастери різних кольорів, спирт, фільтрувальний папір, склянки, піпетка, олівець, ручка, ножиці.

Інструктаж з БЖД

ХІД РОБОТИ

1. Фільтрувальний папір наріжте на смужки, орієнтовно 3х10 см, смужок має бути стільки, скільки фломастерів досліджуємо.

2. Внизу кожної смужки на висоті 1,5 см олівцем зробіть лінію старту (проведіть лінію).

3. На лінії старту поставте крапочку фломастером певного кольору, діаметром 3 мм.

4. В склянку налейте 5 мл (на 1 см у висоту) спирту.

5. У склянку зі спиртом помістити фільтрувальний папір з крапками кольорів, які досліджуємо, так, щоб спирт не досягав лінії старту.

6. Залишити смужки на 15–20 хв.

7. Опишіть, на які пігменти (барвники), відбулося розділення кольорів фломастерів. Які основні кольори, входять до складу різних барвників.

8. Чи є барвники, які не розділилися? Запропонуйте пояснення.

9. Зробити висновок до роботи.

На чому ґрунтується даний спосіб розділення суміші?

Який метод фізичний чи хімічний ми використали?

Чи можна у такий спосіб розділити витяжку, виготовлену із зелених листків, кольорових пелюсток?

Зайдіть за **посиланням** та перегляньте відео. Порівняйте побачене із результатами вашого досліджу.

Більше матеріалів Балясної Ю. В. за посиланнями

<https://docs.google.com/document/d/1JlhytyoBc1Ce0Oo3gTGCGqoYomag9EHRRXZEU7PPUYDA/edit?usp=sharing>

<https://learningapps.org/view36069824>

<https://wordwall.net/uk/resource/74481210>

<https://wordwall.net/uk/resource/74481439>

Лариса Коломієць,

*учитель хімії спеціалізованої школи № 207
м. Києва, учитель-методист*

Організація роботи над проектами-дослідженнями

У модельній навчальній програмі Лашевської Г. А. є тема «Інженерний дизайн у хімії». Вона викликала чимало суперечок серед учителів-пілотників. Для реалізації цієї теми автор пропонує груповий проект-дослідження «Парфумерно-косметична майстерня» (виготовлення найпростіших крафтових парфумів, засобів косметики та гігієни) та індивідуальний проект «Моя хімічна лабораторія» (виготовлення з матеріалів, що є на похваті, найпростішого обладнання для використання в домашніх хімічних дослідженнях).

Ми з учнями поєднали ці проекти в один проект-дослідження.

Технологія процесу виготовлення хімічного приладдя з підручних матеріалів та прототипу косметичної продукції.

Перед початком проекту учні опрацювали інформацію, зібрали необхідні теоретичні відомості.

Інженерний дизайн пов'язаний зі створенням нових продуктів, систем або технологій. Він поєднує наукові знання, технічні навички та творчий підхід.

1) У хімії інженерний дизайн використовують для розв'язання проблем, пов'язаних із хімічними процесами, матеріалами й продуктами.

2) Дизайн використовують для створення нових матеріалів із заданими властивостями. Ідеться про міцність, гнучкість, стійкість до корозії (руйнування) тощо.

3) Без інженерного дизайну не обійтися в розробленні нових хімічних технологій — ефективніших, екологічно безпечніших або економічно вигідніших. Інженери й інженерки шукають способи пришвидшити чи сповільнити перетворення речовин, зменшити витрати матеріалів й енергії, безпечно утилізувати відходи.

Нульові відходи — збереження всіх ресурсів унаслідок відповідального виробництва, споживання, повторного використання й утилізування товарів, пакування і матеріалів.

Підходи, які сприяють мінімізації негативного впливу на довкілля це — ресайклінг (Recycling), даунсайклінг (Downcycling), апсайклінг (Upsycling) і фрісайклінг (Freecycling).

Спільна мета: зменшення кількості відходів, збереження природних ресурсів і скорочення техногенного навантаження на природу.

Ресайклінг передбачає перетворення відходів на нові продукти або матеріали такої самої якості. Використані алюмінієві бляшанки з-під напоїв можна переробити на такі самі нові, що значно дешевше порівняно з первинним виробництвом.

Даунсайклінг — перетворення відходів на нові продукти або матеріали нижчої якості. Наприклад, перероблення макулатури на туалетний папір чи серветки.

Апсайклінг означає перетворення непотребу на високоякісні продукти або матеріали без перетворення на сировину. Це оновлення або поліпшення готових виробів, як-от перетворення старих джинсів на сумку або способи виготовлення приладдя з доступних матеріалів.

Рісайклінг включає обмін без грошових транзакцій непотрібними речами між людьми. Це сприяє подовженню терміну використання предметів і запобігає перетворенню їх на сміття. Приклад: безкоштовне передавання непотрібних меблів людині, яка хоче прикрасити ними свою домівку.

Виготовлення саморобного обладнання для домашніх хімічних дослідів має кілька значущих переваг. Саморобне обладнання може бути дуже доступним та економічно вигідним. Адже багато матеріалів можна знайти вдома або придбати за невеликі кошти. Це особливо важливо, якщо бюджет обмежений. Виготовлене власноруч обладнання можна пристосувати й змінити під конкретні потреби. Це відкриває широкі можливості для креативності й дослідництва.

Безпечність саморобного обладнання для домашніх хімічних дослідів залежить від декількох чинників: матеріалів, із яких воно зроблене, якості виготовлення і відповідального використання. Важливо використовувати нетоксичні матеріали, стійкі до хімікатів і / або високих температур. Під час виготовлення

слід дотримуватися правил безпеки, використовувати засоби індивідуального захисту. Важливо перевірити міцність і надійність саморобного обладнання перед використанням, щоб уникнути опіків, травм. Спочатку треба обміркувати й спланувати безпечне використання, порадитися з досвідченими особами. Важливо завжди оцінювати ризики й дбати про безпеку під час використання хімічного обладнання, готового чи саморобного.

Технології добування запашних есенцій:

Механічний віджим — потужними пресами витискають запашні олійсті речовини зі шкірок плодів цитрусових — цитрин, помаранчів, мандаринів тощо. Окрім цього, їх екстрагують із рослинної сировини леткими й нелеткими розчинниками. Так виготовляють спиртові й водні витяжки.

Мацерація — запашні речовини можуть поступово розчинятися в оліях, наприклад, оливковій.

Анфлераж — екстрагування ароматів тваринними жирами.

Дистилювання з водяною парою — температура кипіння суміші води з нерозчинною в ній рідиною нижча від температури кипіння кожної з них. Це дає змогу переганяти запашні есенції за відносно низьких температур. Тому молекули духмяних речовин не руйнуються, а приємний запах не зникає.

Після попередньої підготовки клас було поділено на групи. Кожна група виконувала своє завдання.

ПРОЕКТ-ДОСЛІДЖЕННЯ

Технологія процесу виготовлення хімічного приладдя з підручних матеріалів та прототипу косметичної продукції

Мета: виготовити найпростіше обладнання для фільтрації масляного екстракту (спиртової або водної витяжки) з матеріалів, що є напохваті; виготовити масляний екстракт (спиртову або водну витяжку) залежно від виданих реагентів; удосконалити вміння поводитися з хімічними речовинами та нескладним обладнанням.

Обладнання: пластикова пляшка (бажано 0,5 л), ножиці, марля або паперова серветка, ступка із товкачиком, склянки, скляні палички, штатив для пробірок, пробірки, тримач, спиртівка, сухий спирт, сірники, пляшки, скотч, ручка.

Реагенти: вода, спирт або олія, цедра мандарина (апельсина, грейпфрута), м'ята (або інша духмяна рослина — суха чи свіжа), гвоздика (або інші прянощі)

Гіпотеза (висуньте припущення щодо чинників, які можуть вплинути на склад добутого екстракту й перевірте його експериментально): _____

ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ ЕКСПЕРИМЕНТУ

1. Повтори правила техніки безпеки.

1. Починай роботу тоді, коли зрозумієш усі дії. Перед початком досліду уважно прочитай описання від початку і до кінця. Зручно розмісти на робочому столі усе, що пригодиться для досліду: посуд, реактиви, ганчірку. Точно дотримуйся рекомендацій вчителя.

2. Ніколи не пий і не їж речовин, які використовуєш в своїх дослідах, а також не дозволяй їм потрапляти тобі в очі, рот.

3. Нюхай їх обережно, поступово підносячи речовину до носа, до моменту відчуття запаху.

4. Після закінчення роботи наведи порядок на робочому місці, вимий руки.

Підписи: _____

2. Виконай завдання. Оформи звіт, заповнивши таблицю.

ХІД РОБОТИ

Хід роботи	Спостереження	Висновок
1. Виготовлення приладдя для фільтрації: Візьміть пластикову пляшку, ножиці та зробіть із них склянку та лійку. Із марлі або паперової серветки зробіть фільтр.		Вкажіть переваги та недоліки матеріалу, з якого виготовлене дане приладдя: _____ _____ _____ Як називається цей спосіб виготовлення приладдя? _____

2. Виготовлення косметичної продукції: 2.1. Подрібніть і розтріть товкачиком у ступці духмяну сировину (у кожній групі своя — м'ята, цедра мандарина або гвоздика). Висипати у склянку.		Як називається метод екстрагування запашних речовин леткими та нелеткими розчинниками? Як називається метод екстрагування запашних речовин з допомогою олії?
2.2. Відміряти приблизно $\frac{2}{3}$ частини пробірки води (або олії чи спирту — у кожній групі своя речовина). Закріпити у тримачі. Запалити спиртівку, у верхній частині полум'я прогріти спочатку всю пробірку під кутом, а потім саму речовину довести до кипіння.		Поясніть, чому нагріваємо речовину у верхній частині полум'я та прогріваємо спочатку всю пробірку?
2.3. Підігріту рідину додати до сировини у склянці та ретельно перемішати. Дати настоятися, періодично збовтуючи.		Чому змінився колір рідини? Чи з'явився запах? Від чого залежить інтенсивність коліру та запаху?
2.4. Вважайте, що ваш екстракт настоявся, тепер потрібно його профільтрувати. Обережно виливайте отриманий продукт на край лійки, щоб не порвати фільтр. Отриманий фільтрат перевірте на запах та колір. Перелийте у пляшку, закрийте та підпишіть.		Порівнюючи з результатами інших груп, напишіть який метод екстрагування запашних речовин був кращий.

Зробіть висновок: використовуючи вивчений теоретичний матеріал та ресурси інтернет поясніть:

1. Які методи отримання екстракту були використані в роботі?
2. Де можна застосувати отримані під час роботи знання?
3. Які принципи інженерного дизайну важливі у створенні саморобних виробів?
4. Як оптимізувати добирання матеріалів для виготовлення саморобного обладнання з огляду на його властивості та призначення?
5. Зробіть ефективний менеджмент своєму прототипу продукту, щоб розроблене приладдя та екстракт знайшли своїх споживачів і споживачок. Створіть рекламний слоган.

Оцініть участь кожного учасника групи у роботі:

Підчас роботи учні отримали багато нових знань та задоволення.

Презентацію до роботи а також фото саморобного посуду можна переглянути за **посиланням**.

*Людмила Рак,
методист НМЦ професійного розвитку
педагогічних працівників, старший викладач
кафедри природничо-математичної освіти і технологій Інституту після-
дипломної освіти Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка*

Організація освітнього процесу в 2024/2025 навчальному році із трудового навчання і технологій

У складних умовах сьогодення, спричинених повномасштабною війною, перед вчителями стоїть складне завдання — забезпечити якісний освітній процес у школах в умовах режиму воєнного стану та створення безпечних умов навчання для всіх учасників освітнього процесу.

Особливості організації нового навчального року в умовах правового режиму воєнного стану Міністерство освіти і науки зазначені у листі МОН № 1/12186-23 від 16.08.23 року «Про організацію 2023/2024 навчального року в закладах загальної середньої освіти», який ще є актуальним на цей час [14].

Цьогоріч, напевно як і минулий, освітній процес буде організований у трьох форматах: **очному, дистанційному та змішаному**. У якій формі проходитиме освітній процес 2024/2025 навчального року в Україні залежить від того, чи має певний освітній заклад облаштоване укриття. Відповідне рішення про формат навчання приймають обласні військові адміністрації та керівництво освітніх закладів. Тривалість та структуру уроків, освітнього дня та тижня визначає педагогічна рада навчального закладу. Для цього потрібно враховувати навчальне навантаження, вікові особливості, фізичний, психічний та інтелектуальний розвиток учнів, особливості регіону, в якому знаходиться освітній заклад. Якщо під час уроку оголошують повітряну тривогу, навчальний процес має перерватися, а його учасники — пройти в укриття і перебувати там до скасування тривоги.

Організація освітньої діяльності у 5–7-х класах закладів загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році здійснюватиметься відповідно до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (*схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р.*), Державного стандарту базової середньої освіти (*затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898*) [1, 3, 4, 6].

Учні 8–9-х класів продовжать навчання за Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти (*затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392, із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ від 7 серпня 2013 р. № 538*) [2]. Даний стандарт поступово втрачає чинність з 01.09 2026 року.

Виконання державних стандартів початкової, базової і профільної загальної середньої освіти є обов'язковим для закладів освіти, що забезпечують здобуття освіти на відповідному рівні освіти.

Вивчення предмета Технології/Трудове навчання рекомендовано здійснювати в навчальних майстернях. Поділ класів на групи технічних і обслуговуючих видів праці має відбуватися за бажанням учнів та здійснюється відповідно до нормативів, затверджених *наказом МОН від 20.02.2002 № 128*: за наявності в класі більше ніж 27 учнів для міських шкіл та більше ніж 25 — для сільських. Крім того, важливо враховувати що «приміщення навчальних майстерень повинні бути розраховані на 13–15 робочих місць», про що йдеться у третьому розділі санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти, затвердженого *наказом Міністерства охорони здоров'я України 25 вересня 2020 року № 2205*. Відповідно до цих норм, рекомендується здійснювати поділ класу на групи на основі інтересів і можливостей учнів.

Звертаємо увагу, що відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 16.09.2022 № 1/10848-22 «Щодо поділу на групи при вивченні навчального предмета «Технології» у 5 та 10–11 класах закладів загальної середньої освіти» навчальний предмет «Технології» є сучасною назвою предмета «Трудове нав-

чання», тому Міністерство освіти і науки України рекомендує всі нормативні документи щодо врегулювання питань освітньої діяльності з предмета «Трудове навчання» застосовувати і до предмета «Технології», зокрема і норму щодо поділу класів на групи, передбачену наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128 (текст листа: <https://drive.google.com/drive/folders/1tSR3PqLmnjFu3XAApv4YWlF8ymvgUo4T?usp=sharing>).

Методичні рекомендації щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні затверджені наказом Міністерства освіти і науки № 563 від 15 травня 2023 року «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні» [12].

Інститут педагогіки НАПН України підготував посібник «Загальна середня освіта України в умовах воєнного стану та відбудови: реалії, досвід, перспективи» із методичними рекомендаціями для вчителів закладів середньої освіти на 2023–2024 навчальний рік. У посібнику докладно проаналізовані інноваційні зміни в організації освітнього процесу та вплив реформи на навчання в умовах війни, враховуючи реформу «Нова українська школа». Посібник містить рекомендації щодо організації освітнього процесу з більшості освітніх галузей не лише за підручниками, а й за іншими навчально-методичними матеріалами, а також: цифрові додатки, відеотеки, інтерактивні вправи, додаткові матеріали для учнів і вчителів. Зі змістом посібника можна ознайомитися на сайті НАПН [7].

Навчальні програми

У 2024/2025 навчальному році учні **5–6-х класів** НУШ навчаються за модельними навчальними програмами адаптаційного циклу (чотири програми для 5–6 кл.) (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795), а **учні 7-х класів** розпочинають навчання за модельними навчальними програмами відповідно циклу базового предметного навчання (чотири програми для 7–9 кл.) (накази Міністерства освіти і науки України від 24.07.2023 р. №883, від 16.08.23 р. №1001, 27.12.23 р. №1575).

8-мі (пілотні) класи закладів загальної середньої освіти, які є учасниками інноваційного освітнього проєкту всеукраїнського рівня за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти» продовжують навчання відповідно другого циклу базової середньої освіти — базове предметне навчання (7–9 рік навчання).

З усіма модельними навчальними програмами для 5–6-х та 7–9-х класів та презентаціями авторськими колективами цих програм можна ознайомитися на сайті ІМЗО та сайті Міністерства освіти і науки України [9],

а саме:

➤ **чотири Модельні навчальні програми** для 5–6-х класів авторів:

1. Кільдеров Д. Е., Мачача Т. С., Юрженко В. В., Луп'як Д. М.
2. Терещук А. І., Абрамова О. В., Гащак В. М., Павич Н. М.
3. Туташинський В. І.
4. Ходзицька І. Ю., Горобець О. В., Медвідь О. Ю., Пасічна Т. С., Приходько Ю. М.

➤ **чотири Модельні навчальні програми** для 7–9-х класів авторів:

1. Мачача Т. С.
2. Туташинський В. І.
3. Ходзицька І. Ю., Горобець О. В., Медвідь О. Ю., Пасічна Т. С., Приходько Ю. М.
4. Гащак В. М.

Учні 8–9-х класів закладів освіти (крім пілотних) продовжують навчання за програмою «Навчальна програма з трудового навчання для закладів загальної середньої освіти 5–9 класи» (оновлена) (наказ МОН України від 07.06.2017 № 804) [10].

У **10–11-х класах** Типовими освітніми програмами навчальний предмет «Технології» віднесено до вибірково-обов'язкових, на вивчення яких навчальним планом передбачено 105 годин на 2 роки навчання. Навчання здійснюється за програмами: «Технології, 10–11 класи (рівень стандарту)»; «Технології, 10–11 класи (профільний рівень)» (наказ МОН України від

23.10.2017 № 1407), яка розміщена на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки [11].

Предмет «Технології», 5–6-ті та 7-й класи

Особливістю навчання предмету «Технології» у 2024/2025 навчальному році є навчання учнів 7-х класів за новим стандартом базової середньої освіти. Для навчання за цим Державним стандартом створено Типову освітню програму для закладів загальної середньої освіти (наказ МОН від 19.02.2021 № 235).

Типовою освітньою програмою передбачено на вивчення предмету «Технології» обсяг тижневого навчального навантаження:

- **для учнів 5—6-х класів;**
 - мінімальна — 1 год.;
 - рекомендована — 2 год.;
 - максимальна — 3 год.
- **для учнів 7-го класу;**
 - мінімальна — 1 год.;
 - рекомендована — 1 год.;
 - максимальна — 2 год.

Але нині до даної програми вносяться зміни, які можливо будуть затверджені до нового навчального року.

Академічна свобода учителя дає змогу обирати модельну програму на власний розсуд. Учитель на основі обраної модельної навчальної програми, моделює навчальний процес/укладає власну навчальну програму, в якій формує змістове наповнення відповідно до актуальних потреб і матеріально-технічних ресурсів закладу освіти, інтересів, можливостей і здібностей учнів.

Метою технологічної освітньої галузі, визначеною державним стандартом, є:

- реалізація творчого потенціалу учня;
- формування критичного та технічного мислення;
- готовності до зміни навколишнього природного середовища без заподіяння йому шкоди засобами сучасних технологій і дизайну;
- здатності до підприємливості та інноваційної діяльності;

- партнерської взаємодії;
- використання техніки і технологій для задоволення власних потреб; культурного та національного самовираження.

Компетентнісний потенціал технологічної освітньої галузі та базові знання відображено в *Додатку 11* Державного стандарту базової середньої освіти [1].

Відповідно до мети технологічної освітньої галузі, **метою навчального предмету «Технології»**, є розкриття та розвиток творчого потенціалу особистості учня, здатності застосовувати знання на практиці, розв'язувати практичні завдання в побуті через практичне засвоєння основ дизайну, технологій та декоративно-ужиткового мистецтва.

Державним стандартом передбачено, що учні мають опанувати базові знання технологічної освітньої галузі за такими напрямками: проектування, основи графічної грамотності, технології виготовлення виробу, оцінювання і презентація результатів, декоративно-ужиткове мистецтво, сучасна техніка і технології, самозарадність у побуті.

Досягнення мети технологічної освітньої галузі забезпечується засобами формування ключових компетентностей і наскрізних умінь в учнів, визначених Державним стандартом базової середньої освіти.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів у технологічній освітній галузі визначено в *Додатку 12* до Державного стандарту і передбачають, що учень:

1. Формулює ідею та втілює задум у готовий продукт за алгоритмом проектно-технологічної діяльності.
2. Творчо застосовує традиційні і сучасні технології.
3. Ефективно використовує техніку, технології та матеріали без заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу.
4. Турбується про власний побут, задоволення власних потреб та потреб інших осіб.

Вчитель самостійно визначає шлях досягнення результатів відповідно до матеріально-технічного забезпечення навчальної майстерні, інтересів і здібностей учнів, професійної майстерності учителя.

Навчальний предмет «Технології» має практико-орієнтовану спрямованість і в вчителю необхідно враховувати, що навчання має спиратися на освітній досвід учнів, зокрема, отриманий на рівні початкової школи з технологічної освіти; їхні потреби, інтереси, вікові особливості й індивідуальні можливості.

Вимоги до чотирьох обов'язкових результатів навчання в межах технологічної освітньої галузі визначені в *загальних, конкретних результатах навчання* та *орієнтирах для їх оцінювання* з Державного стандарту [1]. Перший обов'язковий результат навчання технологічної базової освіти передбачає виконання проєктів за алгоритмом проєктно-технологічної діяльності. Для ефективного виконання проєктів учням необхідно опанувати базові знання другого, третього і четвертого обов'язкових результатів навчання.

Модельні навчальні програми відрізняються одна від одної і вчитель має це враховувати під час її вибору. У всіх програмах не передбачений розподіл навчальних годин для вивчення кожної окремої теми, а тому вчителі, маючи академічну свободу, розподіляють їх на власний розсуд. На основі модельної та/або затвердженої педагогічною радою навчальної програми навчального предмета (інтегрованого курсу) вчитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів класу.

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя.

Під час розроблення календарно-тематичного та системи поурочного планування вчитель, враховуючи умови роботи, моделює освітній процес — конкретизує й перетворює модельну програму відповідно до актуальних потреб і матеріально-технічних ресурсів закладу освіти, інтересів, можливостей і здібностей учнів; самостійно вибудовує послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи послідовність розгортання змісту в навчальній програмі. Учитель може упродовж навчаль-

ного року вносити зміни у календарно-тематичне планування, відповідно до того, як учні засвоїли навчальний матеріал, визначати кількість годин на вивчення окремих тем і змістових модулів [5].

Основними видами оцінювання результатів навчання учнів є **формувальне, поточне та підсумкове**: тематичне, семестрове, річне. Особлива роль відводиться формувальному оцінюванню, бо воно слугує для визначення динаміки розвитку окремого учня/учениці і класу загалом та адаптування навчального процесу до їхніх потреб.

З метою виявлення та відстеження тенденцій у розвитку якості освіти в країні, на окремих територіях чи у закладах освіти, встановлення відповідності фактичних результатів освітньої діяльності її заявленим цілям, а також оцінювання ступеня, напряму і причин відхилень від цих цілей, слугує **моніторинг якості освіти** — система послідовних і систематичних заходів [16].

Важливу роль відіграє **педагогічне діагностування** — вид діяльності, мета якої полягає у встановленні і вивченні ознак, що характеризують стан і результати процесу навчання, і що дає змогу на цій основі прогнозувати можливі відхилення, визначати шляхи їх попередження, а також коригувати процес навчання учнів з метою підвищення якості його результату.

Вчитель може здійснювати такі види діагностування:

➤ **первинне (вхідне)** діагностування освітніх втрат (на початку нового навчального року, семестру чи теми тощо);

➤ **вторинне діагностування** ефективності втручання для надолуження освітніх втрат.

Такі діагностичні роботи:

✓ мають охоплювати результати навчання за попередній період;

✓ мають забезпечувати охоплення всіх груп результатів, визначених у Державному стандарті;

✓ повинні бути зосереджені на «ядерних елементах»;

✓ мають бути функційними;

✓ повинні бути забезпечені чіткими критеріями й схемами оцінювання.

Таке тестування дозволить вчителю дізнатися, наскільки добре клас або окремі учні й учениці засвоїли матеріал. За підсумками тестування вчитель отримує загальну статистику успішності, а також визначає теми для додаткового опрацювання.

Для надолуження знань окремих учнів або група учнів матиме змогу доопрацювати надані вчителем теоретичні матеріали, відеоуроки, презентації тощо.

Наприклад, учитель може використовувати в освітньому процесі такі цифрові інструменти:

- Google-сервіси (безкоштовний онлайн-офіс, що включає в себе текстовий, табличний процесор, сервіс для створення презентацій, інтернет-сервіс хмарного зберігання файлів, набір карт тощо);

- Google-форма (онлайн-сервіс для створення тестів, опитувань, форм реєстрації на заходи та збору зворотного зв'язку);

- сервіс LearningApps (онлайновий сервіс, який дозволяє створювати інтерактивні вправи; це конструктор для розробки, зберігання інтерактивних завдань, за допомогою яких учні можуть перевірити і закріпити свої знання в ігровій формі);

- ресурс Wordwall (інтерактивний навчальний застосунок за допомогою якого можна створювати інтерактивні вправи);

- сервіс Wordart (генератор для створення хмари слів)тощо.

Особливості реалізації змісту технологічної освітньої галузі в адаптаційному циклі базової середньої освіти ґрунтовно розкрито Тетяною Мачачею, співавтором однієї з модельних програм. Ознайомитися з матеріалом варто учителям, які обрали Модельну програму для 5–6-х класів авторського колективу: Кільдеров Д. Е., Мачача Т. С., Юрженко В. В., Луп'як Д. М. [7].

Предмет «Трудове навчання», 8–9 класи

Вивчення предмета «Трудове навчання» для 8–9-х класів здійснюється за навчальною програмою, затвердженою наказом МОН України від 07.06.2017 № 804 [10].

На вивчення предмета «Трудове навчання» у 8–9-х класах відводиться по 1 години на тиждень. Кількість годин може збільшуватися за рахунок годин варіативної складової навчальних пла-

нів, передбачених на навчальні предмети, факультативи, індивідуальні заняття та консультації. За рахунок таких годин можливе й упровадження курсів за вибором технологічного спрямування.

Формування змісту технологічної діяльності здобувачів на уроках трудового навчання здійснюється на основі **об'єктів проектування**, а не опануванні окремих виробничих чи інших технологій. Перелік об'єктів проектування та технологічної діяльності учнів є орієнтовним та може бути доповнений виробами відповідно до наявної матеріально-технічної бази, доступних ресурсів, матеріалів та особистих вподобань учнів.

Очікувані результати мають бути досягнуті на кінець навчального року, тому вчитель може планувати поетапне їх досягнення під час виконання окремих проєктів. Орієнтовний перелік об'єктів проєктно-технологічної діяльності учнів — це навчальні та творчі проєкти учнів, які можна виконувати за допомогою будь-якої технології з представлених у змісті програми, із відповідним добором конструкційних матеріалів, плануванням робіт, необхідних для створення виробу від творчого задуму до його практичної реалізації.

Результатом проєктно-технологічної діяльності учнів має бути **проєкт** (спроєктований і виготовлений виріб чи надана послуга):

Розділ 1. Основи проектування, матеріалознавства та технології обробки (основні проєкти):

- у 8-му класі — 4–6 проєктів;
- у 9-му класі — 2 проєкти.

Розділ 2. Технологія побутової діяльності та самообслуговування (міні-проєкти):

- у 8-му класі — 2 проєкти;
- у 9-му класі — 1 проєкт.

Учитель під час планування освітнього процесу самостійно планує необхідну кількість навчальних годин, необхідних учням для реалізації проєктів та засвоєння відповідних процесів з технології обробки матеріалів тощо.

Обов'язково варто враховувати, що важливою складовою виконання учнівських проєктів є їх **публічний захист**, на якому

учні доносять інформацію про свою роботу (формування ідеї, процес виготовлення, апробація, удосконалення, важливість роботи, подальше застосування тощо) доступними для них засобами (презентація, графічні зображення, усне пояснення тощо).

За умов **дистанційного** або **змішаного** навчання головним критерієм добору навчального матеріалу для досягнення очікуваних результатів навчання технологічної освітньої галузі є збереження здоров'я і безпеки всіх учасників освітнього процесу. Для збереження психічного й фізичного здоров'я учнів доцільними є творчі завдання з проектування й виготовлення корисних і естетичних виробів; кулінарії; організації побуту (прибирання приміщень, догляд за особистими речами, кімнатними рослинами й тваринами, прибудинковою територією тощо). Учні повинні чітко розуміти для чого і для кого вони створюють освітні продукти.

Необхідно пам'ятати *про соціалізацію* — спрямовувати учнів на створення освітніх продуктів, які об'єднують, передбачають партнерську взаємодію, спілкування, взаємодопомогу, турботу про близьких. Це можуть бути спільні проекти, благодійні ярмарки, челенджі тощо.

Для успішного самостійного опанування учнями технологічних операцій в *індивідуальному* темпі вчителю необхідно забезпечити їх якісним навчальним контентом: відеоматеріалами, інструкціями, технологічними картками або індивідуальними консультаціями вчителя.

Орієнтовне календарно-тематичне планування для 8–9-х класів і «Банк проектів» можна знайти в Методичному кейсі на сайті ІПО за покликанням: <http://media.ippo.kubg.edu.ua/?p=1202>.

Під час складання власних календарно-тематичних планів вчителю необхідно врахувати різні форми навчання: **очне, змішане, дистанційне**.

В умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації іншого характеру внесено зміни до Санітарного регламенту МОЗ для шкіл (наказ МОЗ від 01.08.2022 р. №1371) щодо безперервної тривалості навчальних занять [17].

При організації **дистанційного навчання** у синхронному форматі тривалість не повинна перевищувати для учнів:

- 1–2 класів — 2 навч. заняття по 30 хв. або 3 — по 20 хв.;
- 3–4 класів — 2 навч. заняття по 45 хв. або 3 — по 30 хв., або 4 — по 20 хв.;
- 5–6 класів — 2 навч. заняття по 45 хв. або 3 — по 35 хв., або 4 — по 25 хв.;
- 7–9 класів — 2 навч. заняття по 45 хв., або 3 — по 40 хв., або 4 — по 30 хв., або 5 — по 25 хв.;
- 10–11 класів — 3 навч. заняття по 45 хв., або 4 — по 35 хв., або 5 — по 30 хв., або 6 — по 25 хв.

Предмет «Технології. 10–11 класи» (рівень стандарту)

У 10–11-х класах Типовими освітніми програмами навчальний предмет «Технології» віднесено до вибірково-обов'язкових. Навчання здійснюється за програмою, затвердженою наказом МОН від 23.10.2017 № 1407 [11].

Навчальна програма «Технології» (рівень стандарту) має модульну структуру і складається з десяти обов'язково-вибіркового навчальних модулів:

- «Дизайн предметів інтер'єру»
- «Техніки декоративно-ужиткового мистецтва»
- «Дизайн сучасного одягу»
- «Краса та здоров'я»
- «Кулінарія»
- «Ландшафтний дизайн»
- «Основи підприємницької діяльності»
- «Основи автоматики і робототехніки»
- «Комп'ютерне проектування»
- «Креслення»

На освоєння предмета заплановано 105 годин — 3 години на тиждень за два роки. Учні спільно з учителем обирають лише три модулі для вивчення упродовж навчального року (двох).

Можливі такі варіанти розподілу годин в 10–11 класах відповідно:

105+0; 0+105; 70+35; 35+70.

10 клас Кількість год. на тиждень	11 клас Кількість год. на тиждень
3	0
0	3
2	1
1	2
1,5	1,5

Навчальний модуль за своїм змістовим наповненням є логічно завершеним навчальним (творчим) **проектом**, який учні виконують колективно або за іншою формою, визначеною учителем. Кількість годин на вивчення кожного з трьох обраних модулів учитель визначає самостійно з урахуванням особливостей проектної діяльності учнів, матеріальних можливостей школи тощо.

Предмет «Технології. 10–11 класи» (профільний рівень)

Типовими освітніми програмами передбачається по 6 годин на вивчення предмета у 10-х та 11-х класах. Навчання здійснюється за однією з профільних програм, що розміщені на офіційному сайті Міністерства [11] чи за програмами професійного навчання, затвердженими наказом МОН від 23.09.2010 № 904 (https://zakononline.com.ua/documents/show/15048___15048) з використанням, за потреби, часу навчальної практики у 10 класі.

Здійснення професійно-технічного навчання в закладах загальної середньої освіти та міжшкільних навчально-виробничих комбінатах (міжшкільних ресурсних центрах) можливе і за іншими професіями, за умови дотримання вимог Державних стандартів професійно-технічної освіти.

У СКАРБНИЧКУ ВЧИТЕЛЯ!

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ПРОГРАМ
З ТЕХНОЛОГІЙ І ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ
ТА ЯКІСНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
В 2024/2025 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ**

1. Навчально-методичні матеріали для забезпечення реалізації змісту програм з технологій (НУШ) і трудового навчання	
• Організація освітнього процесу в 2024/2025 навчальному році (трудове навчання і технології); • Методичні матеріали Освітнього форуму; • Модельні навчальні програми «Технології. 5–6 кл.»; • Модельні навчальні програми «Технології. 7–9 кл.»; • Методичні матеріали до модельних програм, 5–9 кл.; • Підручники, посібники. НУШ, 5–6, 7 класи; • Нормативні документи; • Орієнтовні календарно-тематичні плани, 5–9 кл.; • Матеріали вебінарів; • Об'єкти праці тощо	 https://drive.google.com/drive/folders/1SwhW0wYM0QqdqUKJGvgby3sYDz-rPL4S?usp=sharing
2. Проєкт «Відкритий урок» на телеканалі ТРК Київ:	
• телеуроки з трудового навчання для учнів 7-х класів	 https://ippo.kubg.edu.ua/trudove-navch-7-klas
• телеуроки з трудового навчання для учнів 8-х класів	 https://ippo.kubg.edu.ua/trudove-navch-8-klas

3. Досвід вчителів трудового навчання і технологій щодо роботи в дис-танційному форматі:

• Візуалізація навчального контенту. Ходзицька І. Ю., вчитель трудового навчання ЗНЗ І–ІІІ ст. «СЗШ № 243» Подільського району м. Києва	 https://drive.google.com/file/d/1Ll-sM8GtNoL-GZPoQMpVzy3dPK-AAAwgal/view
• Форми контролю знань та оцінювання навчальної діяльності учнів. Кириченко О. О., вчитель трудового навчання школи І–ІІІ ст. № 238 Деснянського району м. Києва.	 https://drive.google.com/file/d/14l07q-DRvX7v6SWB_NsnhPG9-EnSGQ7b99/view
• Інтерактивна дошка «Padlet» — цікавий ресурс для мотивації учнів до навчання. Пірог А. Г., вчитель трудового навчання гімназії № 267 Дарницького району м. Києва	 https://drive.google.com/file/d/16elhDhz_V3WEq-Br8VEYObZJZnTzbHFcr/view
• Як забезпечити якість технологічної освіти в умовах війни. Презентація власного досвіду роботи. Кириченко О. О., вчитель трудового навчання школи І–ІІІ ст. № 238 Деснянського району м. Києва	 https://drive.google.com/drive/u/1/folders/1VNwQ9oV9uPjSl4L73-Qnr-kKbl9KfBitb

4. Ютуб-канали вчителів трудового навчання і технологій	
Ютуб-канал <i>Світлани Ткачової</i> , вчителя трудового навчання і технологій СШ № 202 Деснянського району м. Києва	 https://www.youtube.com/@user-jn5kw8em3f
Ютуб-канал <i>Наталії Андріяш</i> , вчителя трудового навчання гімназії 139 Дніпровського району м. Києва	 https://www.youtube.com/channel/UCgPNs0v4_CN9DU8o-YHbPQVw
5. Орієнтовне календарно-тематичне планування для 8–9-х класів і «Банк проєктів»	
• Календарно-тематичне планування для 8–9-х класів; • Банк проєктів, 8-9 класи	–
6. Навчальні дистанційні модулі з технологій/трудоного навчання на Порталі дистанційного навчання Інституту післядипломної освіти	
• Підготовка до впровадження нового Державного стандарту базової загальної середньої освіти. Модельні навчальні програми технологічної освітньої галузі НУШ	 https://elearning.ipo.kubg.edu.ua/course/view.php?id=464

• Дистанційна та змішана форми викладання предметів «Трудове навчання» і «Технології»	 https://elearning.ipokubg.edu.ua/course/view.php?id=217#coursecontentcollapse1
• Технологічна освіта: оновлений зміст програм, календарно-тематичне планування	 https://elearning.ipokubg.edu.ua/course/view.php?id=218

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти. https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>
3. Закон України «Про освіту». <https://osvita.ua/legislation/law/2231/>
4. Закон України «Про загальну середню освіту». <https://osvita.ua/legislation/law/2232/>
5. Календарне планування, що врахувати під час розробки — рекомендації МОН. <https://www.schoollife.org.ua/kalendarne-planuvannya-shho-vrahuvaty-pid-chas-rozrobky-rekomendatsiyi-mon/>
6. Концепція Нової української школи. [https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna %20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna_%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf).
7. Мачача Т. Особливості реалізації змісту технологічної освітньої галузі в адаптаційному циклі базової середньої освіти. <https://undip.org.ua/to-scientists/events/metodychni-rekomendatsii-2/>, <https://naps.gov.ua/ua/press/releases/3105/>
8. Методичні рекомендації МОН України для ПІЛОТНИХ закладів загальної середньої освіти. Лист МОН України від 11.08.2023 р.

1/11938-23 щодо особливостей організації освітнього процесу у 7–9-х класах в умовах реалізації концепції «Нова українська школа». https://drive.google.com/drive/folders/1MHWteuvupwUzRrAsSYTTZ7Zj2lUsZnnn?usp=drive_link

9. Модельні навчальні програми. Технологічна освітня галузь, 5–9 кл.

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>, <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy>

10. Навчальна програма з трудового навчання для закладів загальної середньої освіти 5–9 класи» (оновлена). <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-6-9-klasiv>

11. Навчальні програми для 10–11 класів.

Технології (рівень стандарту). Технології (профільний рівень). <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

12. Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні» <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-okremih-pitan-zdobuttya-osviti-v-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini>.

13. Про методичні рекомендації «Безпечне освітнє середовище: Надання індивідуальної підтримки учням з особливими освітніми потребами під час підготовки до реагування на надзвичайні ситуації» (розроблені ДУ «Український інститут розвитку освіти»). Лист МОН № 1/11479-23 від 03.08.2023 року. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/2023/08/04/Lyst.MON-1.11479-23.vid.03.08.2023-1.pdf>

14. Про організацію 2023/2024 навчального року в закладах загальної середньої освіти. Лист МОН № 1/12186-23 від 16.08.23 року.

https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/89791/

15. Про переліки навчальної літератури та навчальних програм, рекомендованих МОН для використання в освітньому процесі закладів освіти у 2023/2024 навчальному році у 5-11 класах закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою. Лист МОН № 1/12038-23 від 14.08.23 року. <https://goo.gl/93BNko>

16. Рекомендації МОН з надолуження освітніх втрат.

https://osvita.ua/school/89689/?fbclid=IwAR3GebFilR8S2QMmbERtvtwL3tqOWWj-_LxYfxnpnJ9GAi8X_NFNScFT6-o

17. Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти.

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text>

Громадянська та історична галузь

Оксана Салата,

завідувач кафедри історичної та громадянської освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, доктор історичних наук, професор

Виховання громадянськості учнів на ідеях української державності

Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення, першою чергою, своєї долі, долі своїх сусідів, світового порядку на планеті. У сучасних важких і болісних ситуаціях викликів та загроз і водночас великих перспектив розвитку, кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній сфері пріоритетним завданням суспільного поступу, поряд з забезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, пошуками шляхів для інтегрування в європейське співтовариство, є визначення нової стратегії виховання як багатокомпонентної та багатовекторної системи, яка великою мірою формує майбутній розвиток Української держави.

Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і ви-

кликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і майбутніх поколінь, які розглядатимуть державу (*patria*) як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, вираженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін.

Інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, європоцентричність, пробудження громадянської і громадської ініціативи, виникнення різних громадських рухів, розповсюдження волонтерської діяльності, які накладаються на технологічну і комунікативну глобалізацію, міграційні зміни всередині суспільства, ідентифікаційні і реідентифікаційні процеси в особистісному розвитку кожного українця, відбуваються на тлі сплеску інтересу і прояву патріотичних почуттів і нових ставлень до історії, культури, релігії, традицій і звичаїв українського народу. Тому нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. При цьому потрібно враховувати, що Україна має давню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання дітей і молоді. Вони уже ввійшли до освітнього простору, але нинішні суспільні процеси вимагають їх переосмислення, яке відкриває нові можливості для освітньої сфери.

В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку українського суспільства та української політичної нації. Важливу роль у просвітницькій діяльності посідає відновлення історичної пам'яті про тривалі державницькі традиції України.

Серед них Київська Русь, Велике князівство Литовське, Військо Запорозьке, Гетьманщина, Українська Народна Республіка, Гетьманат Павла Скоропадського, Західноукраїнська Народна Республіка, Карпатська Україна та інші українські визвольні проекти. На особливу увагу заслуговує формування української політичної культури в часи Речі Посполитої та Австро-Угорщини, нове осмислення ролі Кримського Ханату як держави кримсько-

татарського народу, включно з тривалим воєнним протистоянням і плідною військовою та культурною співпрацею.

Особливого значення набуває ознайомлення з історією героїчної боротьби українського народу за державну незалежність протягом свого історичного шляху, зокрема у XX–XXI століттях це ОУН, УПА, дисидентський рух, студентська Революція на граніті, Помаранчева революція, Революція Гідності та ін.

Важливим завданням є розгляд порівняльно-історичних відомостей про переривання державності в інших європейських країнах, які сьогодні представлені потужними європейськими націями. Спеціального розгляду потребують історичні обставини, що призводять до переривання державницької традиції.

Разом із тим, національно-патріотичне виховання не повинно прищеплювати ідеї культурного імперіалізму, тобто способу споглядання світу лише очима власної культури. Ця Концепція виходить з ідеї об'єднання різних народів, національних та етнічних груп, які проживають на території України, довкола ідеї української державності, українського громадянства, що виступають загальними надбаннями, забезпечують їхній всебічний соціальний та культурний розвиток. Українська держава заперечує будь-які форми дискримінації, підтримуючи всі мови і культури, що зазнали такої дискримінації в часи колоніальної залежності України.

На жаль, до сьогодні українська освіта не мала переконливої і позитивної традиції, досвіду щодо виховання патріотизму в дітей та молоді, у попередні часи боялися взагалі терміну “національний”, а “патріотичне виховання” сприймали винятково в етнонародному або неорадянському вимірі.

Протягом останніх десятиліть було розроблено низку концепцій: Концепція національної системи виховання (1996); Концепція національно-патріотичного виховання (2009); Концепція Загальнодержавної цільової програми патріотичного виховання громадян на 2013–2017 рр.; Концепція громадянської освіти та виховання в Україні (2012).

Проте жодна з них не була розгорнута і не втілювалася в конкретні кроки з реалізації через зміну векторів розвитку держави

і, відповідно, освітньої політики, через різні уявлення правлячих еліт на ідеологію і напрями розвитку освіти.

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денаціоналізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді — формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей:

- повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України);

- участь у громадсько-політичному житті країни;

- повага до прав людини;

- верховенство права;

- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей;

- рівність всіх перед законом;

- готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

Відтак, враховуючи всі обставини, виникає гостра потреба у розробленні концепції, яка б визначала нову стратегію цілеспрямованого і ефективного процесу виховання суб'єкта громадянського суспільства, громадянина-патріота України.

Рекомендована література

1. Бех І. Д., Чорна К.І. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді Київ: Світ виховання, 2007. 39 с.

2. Онищук П. В. Педагогічні засади технології формування патріотичних рис в учнів шкіл — гімназій, ліцеїв. Прикарпатський ун-т ім. В. С. Стефаника. Івано-Франківськ, 1996. 22 с.

3. Сухорукова В. М. Як виховати патріота. — Х.: Вид-во «Ранок», 2015. — С. 3–27.

4. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України: метод. посіб. Черкаси : ЧОПОПП, 2008. 40 с.

Інтернет ресурси:

1. Васильченко С. М. Форми, методи і засоби національно-патріотичного виховання дітей та молоді у сучасних умовах [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/old_rn/Natural/Vznu/.../129-135.pdf
2. Загородня А. Сучасне розуміння патріотичного виховання молоді [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.tme.umo.edu.ua/docs/10/6.pdt
3. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Затверджено наказом МОН України 06.06.2022. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2022/06/62a0421e24258666156501.pdf>
4. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. URL: <https://dspe.edu.ua/wp.pdf>
5. Про стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.Zako.rada.gov.ua/go/580/2015

Нінель Клименко,

доцент кафедри історичної та громадянської освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат історичних наук

Громадянська та історична галузь

Сьогодні зміни відбуваються у всіх сферах суспільного життя, в тому числі й у сфері освіти, яка є важливою складовою подальшого розвитку людства на всіх континентах. Не минули вони й Україну та її систему освіти. В умовах формування інформаційного суспільства головне місце посів компетентністний підхід, що став філософією Нової української школи. Тому, реформування в освіті відбувається з урахуванням тенденцій розвитку освіти на загальноєвропейському просторі. У низці

нормативно-правових актів України, таких як: Концепція Нової української школи (2016), законах України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), Державному стандарті базової середньої освіти (2020) закріплені основні ідеї, положення та поступ освітньої галузі.

Відповідно до нормативних актів під ключовими компетентностями розуміють комбінацію знань, умінь та цінностей/ставлень. Знання складаються з фактів і цифр, концепцій, ідей та теорій, які підтримують розуміння певної галузі чи предмета; уміння визначаються як здатність здійснювати процеси та використовувати наявні знання для досягнення результату; цінності/ставлення описуються як схильності та образ мислення, щоб діяти/реагувати на ідеї, людей чи ситуації.

У Державному стандарті базової середньої освіти, зокрема, передбачено розвиток таких ключових компетентностей:

- вільне володіння державною мовою;
- здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами;
- математична компетентність;
- компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій;
- інноваційність;
- екологічна компетентність;
- інформаційно-комунікаційна компетентність;
- навчання впродовж життя;
- громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомлення мрієвих прав і можливостей;
- культурна компетентність;
- підприємливість та фінансова грамотність.

Звернемо увагу на той факт, що громадянська компетентність у вищезазначених документах відноситься саме до ключових.

Для всіх ключових компетентностей визначено вміння, що є наскрізними. Це, зокрема, читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно й письмово, критичне та системне

мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, уміння конструктивно керувати емоціями, оцінювання ризиків, розв'язування проблем, здатність співпрацювати з іншими людьми.

Ключові компетентності й наскрізні вміння розвиватимуть у межах дев'яти предметних галузей: мовно-літературна, математична, природнича, технологічна, інформатична, соціальна і здоров'язбережувальна, громадянська та історична, мистецька, фізкультурна.

Для громадянської та історичної галузі визначено мету, компетентнісний потенціал, тобто здатність галузі формувати всі ключові компетентності, вимоги до результатів навчання й кількість годин за циклами навчання (5–6-й і 7–9-й класи).

Громадянська та історична освіта здобувачів освіти має на меті розвиток особистості учня на основі осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності громадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до корупції.*

Формування і розвиток у громадян України громадянських компетентностей, спрямованих на утвердження і захист державності та демократії, здатності відстоювати свої права, відповідально ставитися до громадянських обов'язків, брати відповідальність за своє власне життя, за налагодження гармонійних стосунків між членами своєї сім'ї та за життя територіальної громади є метою громадянської освіти України.** У Концепції розвитку громадянської освіти в Україні також чітко визначені складові громадянських компетентностей. Зміст громадянської

* Держстандарт стандарт базової середньої освіти (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898) URL: <https://cutt.ly/zRNIn6G>

** Концепції розвитку громадянської освіти в Україні (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>

освіти знайшов своє відображення в Державному стандарті базової середньої освіти, а саме в обов'язкових результатах навчання та орієнтирах для оцінювання результатів учнів з громадянської та історичної освітньої галузі (додатки 17 та 18).

Навчальний курс громадянської та історичної освітньої галузі в п'ятому класі є пропедевтичним та ґрунтується на досягнутих у першому-четвертому класах Нової української школи результатах навчання та закладає основи для вивчення історії у циклі 7–9 класів. Курс має сприяти тому, щоб здобувачі освіти успішно адаптувалися до умов і вимог нового освітнього середовища та здійснили успішний перехід від початкової до базової середньої освіти.

Для реалізації громадянської та історичної освітньої галузі Державного стандарту базової середньої освіти (5–6 клас) з переліку назв навчальних предметів та інтегрованих курсів, визначених Типовою освітньою програмою, різними авторськими колективами створено 13 модельних навчальних програм для 5-6 класів, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Модельні навчальні програми слугують основою для розроблення навчальних програм, навчальної та навчально-методичної літератури й уможливають реалізацію закладами освіти академічної свободи. Згадані вище модельні навчальні програми та навчально-методичне забезпечення до них розміщено на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkolizaprovdzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>) й офіційному веб-сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/modelni-navchalni-prohramy/hromadians-ka-ta-istorychna-osvitnia-haluz/>).

Слід звернути увагу на те, що відповідно до статті 11 Закону України «Про повну загальну середню освіту» педагогічні працівники закладу освіти обирають модельні навчальні програми на певний цикл повної загальної середньої освіти і не можуть змінювати їх в середині циклу, зокрема при переході від 5-го

до 6-го класу, оскільки кожна з модельних навчальних програм має особливості щодо реалізації вимог стандарту до результатів навчання на адаптаційному циклі. Ця норма закріплена і в листі МОНУ від 12.09.2023 №1/13749-23 «Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у ЗЗСО у 2023/2024 н.р. в якому зазначається, що: «педагогічні працівники закладу освіти обирають модельні навчальні програми на певний цикл повної загальної середньої освіти і не можуть змінювати їх в середині циклу, зокрема при переході від 5-го до 6-го класу». Водночас, для класів, які розпочали навчання на адаптаційному циклі повної загальної середньої освіти у 2023 році (і в подальших роках), можуть бути обрані модельні навчальні програми інших авторів.

Міністерство освіти і науки України затвердило модельні навчальні програми для 7–9 класів Нової української школи. За цими програмами 2023/2024 навчального року почнуть навчатися сьомі класи, які пілотують Стандарт базової середньої освіти. Зокрема, у другому циклі базової середньої освіти (7–9 класи) школи можуть використовувати такі програми: одна програма з предмета «Історія України» (7–9 класи); одна програма з предмета «Всесвітня історія» (7–9 класи); дві програми з інтегрованого курсу «Історія: Україна і світ» (7–9 класи)*.

Особливої слід звернути увагу на те, щопід час організації освітнього процесу помічається несформованість в учнів уміння читання з розумінням, Найбільш влучний час початку вирішення означеного — адаптаційний цикл базової середньої освіти (5–6 класи).

Упродовж цього періоду необхідно навчити їх читати саме науковий історичний текст, зокрема визначати ключові слова, змістовні частини тексту, робити висновки, розділяти факти та судження, групувати інформаційні одиниці, встановлювати зв'язки між блоками згрупованої інформації, декодувати та кодувати представлену у тексті інформацію, схематизува-

* Модельні навчальні програми для 7–9 класів НУШ. URL: <https://mon.gov.ua/news/zatverdzheno-modelni-navchalni-programi-dlya-79-klasiv-nush>

ти її. Формування та розвиток в учнів цієї навички відбувається за систематичної роботи пов'язаної з виконання ними відповідних завдань до змісту історичного тексту які формуються від простого до складного.

Нова українська школа розглядає читання з розумінням (як одне із наскрізних умінь) як багатогранне явище коли здобувач освіти сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію в текстах різних видів, використовує її для збагачення власного досвіду. На уроках історії учень має не просто можливість, а потребу опрацьовувати тексти різних епох, жанрів, зіставляти позиції різних учасників подій чи дослідників на ті самі історичні факти, явища, виявляти закономірності і значущі деталі в різноманітних історичних контекстах. Тому, вчителі мають зосередитися на формуванні в школярів навичок читання як багатогранного явища і формувати вміння працювати з текстами різного формату та типу.

Важливою для класифікації текстів є різниця між цілісними й перерваними текстами. Цілісні тексти зазвичай складаються з речень, які своєю чергою організовані в абзаци. Останні ж можуть об'єднуватися в ще більші структури, такі як розділи, глави й книги.

Перервані тексти організовані інакше, ніж цілісні, отже, потребують іншого підходу до читання. Більшість перерваних текстів складається з певної кількості списків. Деякі з них одиничні, прості, але більшість складається з декількох поєднаних простих. Приклади перерваних текстів — це списки, таблиці, графіки, діаграми, рекламні оголошення, розклади, каталоги, покажчики й бланки. Змішані тексти — цетиповий формат журналів, довідників і звітів, де автори застосовують різні варіанти подачі й подання інформації. У категорії динамічних текстів представлені авторські веб-сторінки, які є зазвичай змішаними текстами з комбінаціями списків, прозових абзців, часто — графічних елементів. Тексти на основі повідомлення, наприклад онлайн-форуми, електронні повідомлення/листи й форуми, також поєднують тексти, які є цілісними й перерваними за форматом.

Визначаючи типи текстів, можна додатково описати їх розма-

їття так, щоб охопити широкий спектр типів читання, із якими можуть стикнутися учні, а саме: опис, розповідь, роз'яснення, аргументація, інструкція або трансакція. Зазвичай у реальному житті тексти не підпадають під якісь конкретні чіткі категорії, адже їх пишуть, не керуючись визначеними правилами щодо різних типів текстів, а тому вони переважно мають розмиті класифікаційні ознаки. Наприклад, розділ із підручника може включати певні визначення (роз'яснення) або вказівки, як вирішити конкретні проблеми (інструкція), стислий історичний огляпошу крішення (розповідь) та описякихось типових елементів, уключених у це рішення (опис). Тому учителю корисно саме поділити тексти на категорії за типами, відштовхуючись від основних характеристик тексту, щоб забезпечити використання цього інструмента в усіх текстах, які представляють різні типи читання.

Ольга Дудар,

доцент кафедри історичної та громадянської освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат історичних наук

Діяльнісний підхід на уроках історії

Уміння аналізувати історичні події та процеси є важливою складовою розвитку особистості, в умовах гібридної війни це необхідна навичка, яка дозволяє ефективно протистояти маніпуляціям та пропаганді. Важливо не тільки вивчити дати, розрізняти поняття, характеристики подій відповідно до шкільної програми з історії, потрібно вміти досліджувати історичний матеріал і робити власні аргументовані висновки. Зважаючи на використання інформації про минуле для збурення суспільства, роздмухування конфліктів та ворожнечі, учительство має стимулювати учнівство критично ставитися до історичних до-

сліджень, уважно вивчати першоджерела, розуміти причини появи певних історичних міфів.

Діяльнісний підхід у вивченні історії дозволяє реалізувати ці складні завдання. Організація такої роботи на уроці сприяє ефективній актуалізації попередньо засвоєного матеріалу, застосування різних завдань формує критичне ставлення до джерел інформації, суджень чи характеристик. Важливо використовувати такі завдання, які спрямовані на розширення досвіду самостійного пошуку інформації, її критичну перевірку та використання їх в умовах реалізації проєктів, творчих завдань, задач чи проблемних ситуацій. Також використання діяльнісного підходу допомагає формувати пізнавальні цінності, підвищувати рівень відповідальності та самоконтролю.

Одним із видів використання діяльнісного підходу можна вважати дослідницьке навчання. Організація роботи за принципами дослідження передбачає, що діти не лише застосовуватимуть набуті знання на практиці, а й формуватимуть історичну компетенцію, аналізуючи різні джерела інформації та формуючи власні висновки. Такий підхід сприяє розвитку критичне мислення, мотивує до дослідницької діяльності не тільки у сфері громадянської та історичної освіти, стимулює учнівську винахідливість, допомагає вчителю налагоджувати роботу учнів та учениць у співпраці з іншими, формує підґрунтя для інтеграції знань та досвіду з різних галузей.

Методика формування історичної компетенції учнів шляхом залучення їх до дослідження на уроках полягає в тому, що школярі знайомляться з етапами та методами наукових досліджень (спостереження та експеримент, аналіз, висловлювання припущення та їх перевірка), а також з практичною, пошуковою та творчою діяльністю.

На уроках учні та учениці не лише отримують інформацію про деякі історичні поняття, факти та явища, під керівництвом вчителя/вчительки чи самостійно встановлюють властивості цих понять, формулюють гіпотези, наводять приклади, обґрунтовують твердження, формують власні визначення і перевіряють їхній зміст.

Методика передбачає використання різних елементів дослідження, проведення «мозкових штурмів», аналіз текстової та візуальної інформації, вирішення проблемних дослідницьких завдань і введення нових понять дослідницьким шляхом.

Основні етапи здійснення навчально-дослідницької діяльності:

- створення позитивної мотивації для дослідницької діяльності на уроці.
- Ознайомлення зі змістом навчально-дослідницького завдання та його значенням.
- Виконання окремих дослідницьких дій і формування відповідного дослідницького вміння в цілому.
- Використання навчально-дослідницьких завдань на застосування сформованих умінь у нових умовах.

Використання дослідницького методу вимагає терпіння (не усі наші задуми здійсняться одразу), значних затрат часу, енергії та зусиль як педагога/педагогині, так учнівства. Процес співпраці має відбуватись у формі діалогу.

Важливо пам'ятати, що у дослідницькому навчанні процес є так само важливим, як і результат. Учні повинні зрозуміти, як ведеться дослідження, щоб у майбутньому вони критично ставилися до ідеологічних чи політичних маніпуляцій. Тому на уроках має вітатися ініціативність, бажання висловлювати власні думки, формуватись гіпотези. Кожен має право помилятися, і завдання вчителя — не сварити за неуважність, а підвести до правильних висновків.

Для ефективної реалізації дослідницького методу навчання вчитель/вчителька повинні:

- підтримувати інтерес і стимулювати бажання учнів висловлювати власні думки. Не забувайте, що для дослідника важливо не боятися припускати помилок, тому заохочуйте учнів обговорювати завдання і спрямовуйте їх у потрібне русло додатковими запитаннями, а не зауваженнями;
- використовувати таку інформацію, яка суперечить уявленням учнів і цим спонукає їх до аналізу, порівняння, переосмислення власних міркувань;

Аналіз зображень

Розгляньте та проаналізуйте ілюстрації. Що ми можемо дізнатися про життя людей, які виготовляли та використовували предмети, зображені на світлинах? Чи можемо ми пояснити призначення усіх об'єктів, зображених на фото? Чому? Які спільні риси ви можете визначити у всіх цих предметах?

Детальніше ознайомитися з особливостями діяльнісного підходу можна за посиланнями:

Пометун О. Гупан Н. Методологія створення інтегрованого курсу з історії та громадянської освіти для 5-го класу (на прикладі модельної програми й підручника «Досліджуємо історію і суспільство»)

<https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/196/204>

Бабенко Л.Г. Діяльнісний підхід на уроках історії

https://bilyky-one.at.ua/MetodRozrobky/babenko_l-g-dijalnisnij_pidkhid_na_urokakh_istorij.pdf

Юрій Беззуб,

старший викладач кафедри історичної та громадянської освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Навчально-методичний путівник (модельні навчальні програми, підручники, посібники, інформаційні ресурси)

Модельні навчальні програми

Модельна навчальна програма — це документ, який визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета/інтегрованого курсу та види навчальної діяльності учнів. Модельні програми розробляються для окремих предметів чи інтегрованих курсів з громадянської та історичної освітньої галузі. Вони створюються на основі Державного стандарту базової середньої освіти і містять пояснювальну записку (містить мету і завдання предмета / інтегрованого курсу), перелік очікуваних результатів навчання (базові знання, уміння, ставлення), зміст навчально-пізнавальної діяльності (опис пропонованого змісту предмета/інтегрованого курсу), види навчальної діяльності.

Модельні програми з навчальних предметів та інтегрованих курсів громадянської та історичної освітньої галузі запроваджуються з 2022 р.

Модельні навчальні програми слугують основою для розроблення навчальних програм, навчальної та навчально-методичної літератури для 5–9 класів і уможливають реалізацію закладами освіти академічної свободи. Попри те, що кожен автор/колектив авторів модельної програми спираються на Державний стандарт базової середньої освіти, вони пропонують власний шлях, бачення й ідеї для досягнення його вимог. Тож варто спершу ретельно розглянути чинні модельні програми і обрати ту, яка відповідає вашим вимогам та навчальним потребам учнів.

На основі обраної модельної навчальної програми ЗЗСО розробляє навчальну програму предмета або інтегрованого курсу. Послідовність вивчення тем чи розділів, перелік очікуваних результатів та видів діяльності у модельній програмі є пропонуваними (орієнтовними), отож учитель має певну свободу творчого самовираження, використовуючи її для досягнення мети — отримання базових знань, формування умінь та ставлень.

Освітні програми з окремих предметів/інтегрованих курсів у окремих ЗЗСО (і навіть в різних класах на одній паралелі одного ЗЗСО) можуть відрізнятися, зокрема передбачати різну кількість годин на їхнє вивчення. Їх затверджує педагогічна рада ЗЗСО, додаткових схвалень вони не потребують.

Для реалізації громадянської та історичної освітньої галузі Державного стандарту базової середньої освіти **станом на червень 2024 р. розроблено сім типів модельних програм для закладів загальної середньої освіти:**

1. Вступ до історії України та громадянської освіти (5 клас).
2. Інтегрований курс «Досліджуємо історію і суспільство» (5–6 класи).
3. Інтегрований курс «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти» (5–6 класи).
4. Інтегрований курс «Історія України. Всесвітня історія» (6 клас).
5. Історія України (7–9 класи).
6. Всесвітня історія (7–9 класи).
7. Інтегрований курс «Історія: Україна і світ» (7–9 класи).

Для навчальних предметів та інтегрованих курсів, визначених Типовою освітньою програмою, різними авторськими колективами **створено 21 модельну навчальну програму для 5–6 і 7–9 класів, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України».**

Усі модельні навчальні програми розміщені на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України (далі наводимо посилання на чинні модельні програми НУШ для закладів загальної середньої освіти).

5 клас

- Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас (автори Гісем О. В., Мартинюк О. О.), 2021.<http://surl.li/uspov>
- Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас (автори Бакка Т. В., Желіба О. В., Мелещенко Т. В., Щупак І. Я.), 2021.<http://surl.li/uspox>
- Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас (автори Бурлака О. В., Власова Н. С., Желіба О. В., Майорський В. В., Піскарьова І. О., Щупак І. Я.), 2021.<http://surl.li/uspqb>
- Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас (автори Желіба О. В., Мокрогуз О. П.), 2021.<http://surl.li/usppeg>

5–6 класи

- Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи (інтегрований курс) (автори Васильків І. Д., Димій І. С., Шеремета Р. В.), 2021.<http://surl.li/uspri>
- Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи (інтегрований курс) (автори Пометун О. І., Ремех Т. О., Малієнко Ю. Б., Мороз П. В.), 2021.<http://surl.li/usppl>
- Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи (інтегрований курс) (автори Гісем О. В., Мартинюк О. О., Гісем О. О., Охредько О. Е.), 2021.<http://surl.li/usppe>

5–6 класи

- Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5–6 класи (інтегрований курс) (автори Кафтан М. В., Козорог О. Г., Костюк І. А., Мудрий М. М., Селіваненко В. В.), 2021.<http://surl.li/uspri>
- Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти. 5–6 класи (інтегрований курс) (автори Власова Н. С., Желіба О. В., Кронгауз В. О., Секиринський Д. О., Щупак І. Я.), 2021.<http://surl.li/usprrx>
- Україна і світ. Вступ до історії України та громадянської освіти. 5–6 класи (інтегрований курс) (автори Даниленко В. М., Гісем О. В., Мартинюк О. О., Охредько О. Е., Тарасюк Т. Д.), 2022.<http://surl.li/uspqf>

- Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти. 5–6 класи (інтегрований курс) (автори Аркуша О. Г., Дяків В. Г., Мудрий М. М., Пастушенко Р. Я., Хлипавка Л. М.), 2023.<http://surl.li/uspqj>

6 клас

- Історія України. Всесвітня історія. 6 клас (автори Піскарьова І. О., Бурлака О. В., Майорський В. В., Мелещенко Т. В., Щупак І. Я.), 2021.<http://surl.li/uspqm>

- Історія України. Всесвітня історія. 6 клас (автори Гісем О. В., Мартинюк О. О., Сорочинська Н. М., Гісем О. О., Василенко Я. Л.), 2022.<http://surl.li/uspqq>

7–9 класи

- Історія України. 7–9 класи (автори Бурлака О. В., Желіба О. В., Павловська-Кравчук В. А., Худобець О. А., Черкас Б. В., Щупак І. Я.), 2023.<http://surl.li/uspqt>

- Історія України. 7–9 класи (автори Пометун О. І., Ремех Т. О., Гупан Н. М., Малієнко Ю. Б., Серова Г. В.), 2023.<http://surl.li/uspqy>

- Історія України. 7–9 класи (автори Гісем О. В., Бойко В. І., Василенко Я. Л., Даниленко В. М., Мартинюк О. О., Охредько О. Е., Сирцова О. М., Тарасюк Т. Д.), 2023.<http://surl.li/uspqz>

- Всесвітня історія. 7–9 класи (автори Щупак І. Я., Посунько А. С., Бакка Т. В., Бурлака О. В., Власова Н. С., Желіба О. В., Махонін О. О., Мелещенко Т. В., Павловська-Кравчук В. А., Піскарьова І. О., Худобець О. А.), 2023.<http://surl.li/usprr>

- Всесвітня історія. 7–9 класи (автори Пометун О. І., Ремех Т. О., Малієнко Ю. Б., Мороз П. В.), 2023.<http://surl.li/usprr>

- Всесвітня історія. 7–9 класи (автори Гісем О. В., Бойко В. І., Василенко Я. Л., Даниленко В. М., Мартинюк О. О., Охредько О. Е., Сирцова О. М.), 2023.<http://surl.li/uspri>

7–9 класи

- Історія: Україна і світ. 7–9 класи (інтегрований курс) (варіант 1) (автори Секиринський Д. О., Власова Н. С., Желіба О. В., Кронгауз В. О., Щупак І. Я.), 2023.<http://surl.li/usprm>

- Історія: Україна і світ. 7–9 класи (інтегрований курс) (варіант 2) (автори Власова Н. С., Желіба О. В., Кронгауз В. О., Секиринський Д. О., Щупак І. Я.), 2023.<http://surl.li/usprrw>

Підручники, навчально-методичні посібники

У систематизованому вигляді перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників для вивчення предметів/інтегрованих курсів з громадянської та історичної освітньої галузі, рекомендованих МОН України для використання в 5–11 класах закладів загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році, розміщені на вебсайті Інституту модернізації змісту освіти. До початку 2024/2025 навчального року вони будуть доповнені новими створеними і затвердженими складниками.

«Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН України для використання в 5–11 класах закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою. (Історія)». <http://surl.li/usprrw>

Основою навчально-методичних комплексів вивчення предметів/інтегрованих курсів з громадянської та історичної освітньої галузі залишаються підручники. Із текстами підручників для 5–6 класів НУШ та чинних підручників для 7–11 класів можна ознайомитися на вебсайті Інституту модернізації змісту освіти. <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/>

Для вивчення предметів/інтегрованих курсів з громадянської та історичної освітньої галузі корисними є онлайн ресурси, зокрема відеоматеріали (відеосюжети) до окремих тем з історії, розроблені фахівцями «Всеукраїнської школи онлайн» та інших дистанційних платформ, розміщені на популярному відеохостингу YouTube. Окремі відеоматеріали зібрані на неофіційних вебсайтах, наприклад:

- Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас.
https://znayshov.com/OnlineResource/5klas/vstup_istoriia_hromadosvita
- Історія (Вступ до історії). 5 клас.
https://znayshov.com/OnlineResource/5klas/istoriia_vstup_do_istorii

- Всесвітня історія. Історія України (інтегрований курс). 6-й клас.

https://znayshov.com/OnlineResource/6klas/vsesvitnia_istoriia_istoriia_ukrainy_intehrovanyi_kurs

- Історія України. 7 клас.

https://znayshov.com/OnlineResource/7klas/istoriia_ukrainy

- Всесвітня історія. 7 клас.

https://znayshov.com/OnlineResource/7klas/vsesvitnia_istoriia

- Історія України. 8 клас.

https://znayshov.com/OnlineResource/8klas/istoriia_ukrainy

- Всесвітня історія. 8 клас.

https://znayshov.com/OnlineResource/8klas/vsesvitnia_istoriia

- Історія України. 9 клас.

https://znayshov.com/OnlineResource/9klas/istoriia_ukrainy

- Всесвітня історія. 9 клас.

https://znayshov.com/OnlineResource/9klas/vsesvitnia_istoriia

- Історія України. 10 клас.

https://znayshov.com/OnlineResource/10klas/istoriia_ukrainy

- Всесвітня історія. 10 клас

https://znayshov.com/OnlineResource/10klas/vsesvitnia_istoriia

- Громадянська освіта. 10 клас (Освіторія, Медіа-Інформ)

https://znayshov.com/OnlineResource/10klas/hromadianska_osvita

- Історія України. 11 клас.

https://znayshov.com/OnlineResource/11klas/istoriia_ukrainy

- Всесвітня історія. 11 клас

https://znayshov.com/OnlineResource/11klas/vsesvitnia_istoriia

Фелікс Левітас,

професор кафедри історичної та громадянської освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, доктор історичних наук

Олександр Трухан,

доцент кафедри історичної та громадянської освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук

Освітня стратегія

Кожен новий етап розвитку суспільства спонукає до пошуку нових моделей освітнього процесу. Не випадково в умовах модернізації загальної середньої освіти актуальним постає питання пошуку інноваційних навчальних стратегій в історичній освіті. Сенс цих пошуків визначає думка справжнього будівничого української історичної науки М. С. Грушевського: «Історія рідного краю й рідної історії не перестає бути осередком історичного научання і наслідком того культу рідної традиції, рідної сторони, культу моральних вартостей, виявлених нею — дія попередніх поколінь, котрі своїми жертвами, стражданнями і подвигами, працею мислі і працею рук привели на нинішній щабель життя нинішнє громадянство, — все буде центром історичної уваги, історичного виховання».

Розробка нових освітніх стратегій вимагає:

- а) вдосконалення і популяризацію вже існуючого успішного педагогічного досвіду;
- б) постійний пошук ефективних шляхів підвищення якості історичної освіти;
- в) апробація та впровадження інноваційних педагогічних виходів.

Успішними є ті навчальні стратегії, які роблять учнів активними учасниками освітнього процесу, викликають у них інтерес до навчання, особисті рефлексії та емоції.

У сучасній освітній стратегії історичної освіти ми визначаємо як мінімум три її складові: а) навчально-теоретичний рівень; б) навчально-практичний рівень; в) виховний аспект у сучасному навчанні.

У загальних рисах навчально-теоретичний рівень передбачає:

- знання учнями основних історичних фактів, подій, зв'язків між ним, причинно-наслідкових зв'язків, закономірностей;
- розуміння історичного процесу в його хронологічній послідовності (дати, події, наслідки тощо);
- свідоме розуміння учнями основних історичних понять, термінів, дефініцій;
- обізнаність учнів у основних контрверсійних версіях історії, знання думок провідних істориків, їх наукових доробків (оглядово).

В узагальненні науково-практичний рівень визначається:

- умінням учнів працювати з різноманітними джерелами знань;
- давати короткі чи розгорнуті відповіді на історичні запитання (спираючись на знання і власні оцінки);
- готувати індивідуальні чи групові навчальні проекти;
- здійснювати аналіз, висновки, узагальнення історичного матеріалу;
- працювати в групах, комунікувати з учнівським колективом та педагогами.

Виховні сенси у навчанні історії передбачають:

- формування громадянської свідомості і патріотизму;
- шанобливе ставлення до історичних традицій свого народу, толерантність до інших людей, їх культурних здобутків, гуманістичний світогляд як спосіб поведінки в суспільстві;
- готовність відстоювати ідеали добра, демократії, свободи і справедливості, служити громаді, суспільству, Батьківщині;
- виявляти високу особисту соціальну активність і відповідальність у повсякденному житті.

Сучасні стратегії історичної освіти складаються з різноманітних технологій, які використовуються в навчальному процесі та інтерактивних методик.

Застосування художніх творів на уроках суспільних дисциплін сприяє формуванню та удосконаленню загальних і предметних компетентностей вчителя і учнів.

Використання художніх творів можливе у три основні способи: по-перше, як джерела знань при підготовці до уроку; по-друге, як органічної частини історичного навчального матеріалу, що викладається вчителем, по-третє, як засобу організації самостійної пізнавальної діяльності. Можна залучати учнів до словникової роботи з такою літературою, пропонуючи завдання на пошуки значення нових понять, порівняння визначень чи ознак понять, точок зору щодо тих чи інших подій і явищ.

Опрацювання таких видів текстів у навчанні історії є обов'язковою умовою підвищення предметної компетентності учнів.

Тексти художніх творів для використання на уроках варто адаптувати відповідно до вікової категорії учнів, вони повинні бути короткими, влучними та яскраво характеризувати епоху, подію, явище чи історичну персоналію.

Організуючи на уроках історії роботу учнів з уривками художніх творів доцільним буде запропонувати, як на першому уроці так і в подальшій роботі, певні шаблони/схеми аналізу тексту чи фільму.

Пропонуємо орієнтовну схему аналізу/систематизації отриманої інформації

Назва твору	Автор/и	Яка інформація отримана	Ваші враження	Співвідношення з текстом іншого джерела

Таким чином учні продовжать відпрацювання навичок критичного мислення, будуть формувати особистісне сприйняття подій та явищ як в історії так і в повсякденному житті.

Розглянемо найбільш оптимальні прийоми роботи з художніми творами на уроці історії.

Включення уривків художніх творів до лекції вчителя для більш яскравого висвітлення чи візуалізації події/явища, істо-

ричної персоналії. Або обговорення під час онлайн уроків прочитаних/переглянутих художніх творів.

Уривки творів дуже ефективно допоможуть учителю описати зовнішній вигляд історичної персоналії, побут чи озброєння які характерні відповідній епосі. Але можливо наштовхнутися на створення автором певних художніх образів на тлі епохи. Тому доречним буде запропонувати учням, як домашнє завдання, написати *есе*, виконати міні проект («Образ... художнє відображення та історична реконструкція»). Що без сумніву можливе в процесі організації дистанційного та змішаного навчання історії. Досить ефективно можна організувати роботу з художніми творами використавши методи і технології

«Фішбоун», «Сторітеллінгу», «Шести капелюшків».

Самостійно опрацювавши певні відео учні можуть візуалізувати зміст окремих питань:

— події в історії України. Зможуть ознайомитись, а потім обговорити під час онлайн уроків учні 5-х класів переглянувши мультфільми з

Книги-мандрівки «Україна»;

— запропонуємо учням розповісти про природу Індії, згадавши повість, переглянувши мультфільм за твором Р. Кіплінга «Мауглі»;

— страшні 1932–1933 роки;

— історія Української повстанської армії.

Запропонуємо вчителям переглянути — Освіторія / Журнал / Виховання /.

Альтернативна освіта / 10 фільмів, за якими можна вчити історію України.

Власне бачення, власна оцінка, обговорення. Вони допоможуть/вплинуть на розвиток світогляду і патріотизму молодого покоління.

Конкретизація «оживлення» історії. Фрагмент художнього твору допоможе доповнити і конкретизувати використані на уроці документи про реформацію та селянську війну в Німеччині. У книзі німецького письменника Р. Швейхеля «За волю» описується враження, яке справило на селян читання «Дванад-

цяти статей»: «Усюди цей маніфест селянських прав потрясав монастирі й абатства, замки і ворожі селянам міста. Затріщали, захиталися, завалилися грізні стіни, і небо почервоніло кривавою загравою пожеж, і навіть колиска гордого імперського роду, замок Гогенштауфен, під натиском селян запалав гігантським смолоскипом волі, опромінюючи шлях повсталому народу далеко по всій країні».

Історичні романи є результатом творчої діяльності авторів у пізніший час. До прикладів таких робіт можемо віднести «Я — Богдан» П. Загребельного, твори Генрика Сенкевича. У них яскраво висвітлені історичні персоналії, характерні риси епохи. Але працюючи з цими творами варто дотримуватись комплексного аналізу текст художнього твору і автентичних історичних джерел.

Починати цей аналіз необхідно за наступним шаблоном:

— хто автор документа, що ми про нього знаємо чи можемо сказати (політична позиція, соціальний статус тощо); чи є він учасником подій; наскільки ми можемо йому довіряти (які інтереси він має чи представляє);

— коли було створено документ, як це впливає з його змісту, яке значення має час написання; для чого призначено документ;

— де відбувалися події, про які йдеться в документі, як це впливає з його змісту, яке це має значення;

— які факти наведені (відображені) в документі, яку інформацію ми можемо з нього «витягти», які висновки зробити;

— чому і для кого було створено цей документ, як це відобразилося на його змісті і ступені нашої довіри до нього;

— про що «мовчить» даний документ, як він співвідноситься з іншими.

Наступним кроком навчальної діяльності буде вилучення, співставлення, класифікація і обговорення отриманої інформації. При організації змішаного навчання впродовж онлайн уроку йде обговорення отриманої інформації чи аналіз виконання міні проектів. Таким чином, ми уникаємо суб'єктивних оцінок продовжуємо ефективно розвивати критичне мислення учнів.

Художня література є одним з найефективніших методичних засобів, який допомагає вчителю виробити в учнів правильне розуміння історії.

Художній образ вводиться для того, щоб допомогти пізнанню історичного минулого, тобто для розв'язання освітньої та виховної мети.

Реклама є складовою масової культури і відповідно цінним джерелом інформації про повсякденне життя людей того часу, їхні звички, устремління, моду.

Крім того, чимало завдань ЗНО потребують від випускників шкіл повноти навичок роботи з таким історичним джерелом.

Використання художніх творів на уроках історії зробить їх цікавими, захоплюючими, наповненими яскравими образами. Опрацювання художніх творів допоможуть учням «зануритись» у відповідну історичну епоху, краще зрозуміти її, ознайомитися з тими сторінками історії, які з різних причин не потрапили у поле зору авторів підручників і програм, розвинути навички критичного мислення.

Сучасне інформаційне суспільство вимагає пошуку нових форм організації навчально-виховного процесу, який повинен бути зорієнтована на виховання та розвиток учнів шляхом формування компетентностей, необхідних для успішної самореалізації, а також розвиток їх інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей.

Для вирішення даної проблеми необхідне впровадження в навчальний процес методу проектів.

Сутність проектної технології — у функціонуванні цілісної системи дидактичних засобів (змісту, методів, прийомів тощо), що адаптує освітній процес до структурних і організаційних вимог навчального проектування.

Існує багато думок щодо типів, структури і алгоритмів створення початкових проектів.

- «Реалізація проектних технологій при вивченні історії»

<https://naurok.com.ua/realizaciya-proektnih-tehnologiy-pri-vivchenni-istori-13439.html>

- «Класифікація навчальних проектів»
<http://ipvid.org.ua/upload/iblock/20c/20c207b21906f87eb050de396d9b5a55.pdf>
- «Проектні технології як засіб формування предметної компетентності учнів на уроках історії в ПТНЗ»
[https://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/5497/1/Tyutyunnik %20I.S..pdf](https://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/5497/1/Tyutyunnik%20I.S..pdf)
- «Метод проектів — ефективна технологія навчання»
<https://ru.osvita.ua/school/method/technol/1415/>
- «Типи проектів. Алгоритм роботи над проектом»
<https://studfile.net/preview/5537983/page:8/>

Запропонуємо комплексний підхід до висвітлення цього питання.

Щодо типів проектів їх можна запропонувати у наступній класифікації:

а) за обсягом контактів: — класні, шкільні, міські, обласні, всеукраїнські, міжнародні;

б) за кількістю учасників проекту: — індивідуальні, парні, групові;

в) за рівнем реалізації міжпредметних зв'язків: — монопредметні, міжпредметні, надпредметні;

г) за тривалістю проведення:

— мініпроекти (1-2 уроки);

— середньотривалі (тиждень-місяць);

— довготермінові (місяць-рік).

д) за провідним видом діяльності:

— **Дослідницькі** — наукові дослідження, що вимагають добре продуманої структури, актуальності предмета, використовуються такі методи, як лабораторний експеримент, моделювання, соціологічне опитування.

— **Творчі** — не мають детально опрацьованої структури спільної діяльності учасників, розвивається, форма їх представлення — есе, журнал, колаж, відеофільм, газета.

— **Інформаційні** — покликані навчити здобувати та аналізувати інформацію про об'єкт, узагальнювати її і розтлумачувати

для широкої аудиторії. Результат: стаття, реферат, доповідь, відеофільм.

— **Ігрові** — учасники беруть на себе певні ролі, зумовлені характером і змістом проекту. Приклади: історична реконструкція, моделювання проведення ток-шоу, суспільної акції.

— **Практично-орієнтовані** — результат орієнтований на соціальні інтереси учасників (програма, словник, рекомендації, проект закону).

— **Мультимедійні** — навчально-пізнавальна творча або ігрова діяльність учнів-партнерів, організована на основі комп'ютерної телекомунікації.

Теми проектів з історії

<https://obuchonok.com.ua/node/163>

<https://www.slideshare.net/Katerina27/ss-56432711>

Метод проектів у наш час вважається технологією XXI століття, адже дає змогу ефективно формувати в учнів ключові компетентності: вміння вчитися, інформаційно-комунікативну, загальнокультурну, здоров'язбережувальну, громадянську, соціальну; дає можливість залучати до науково-дослідної та пошукової діяльності, створювати додаткову мотивацію до навчання, а також вже у ранньому віці найбільш повно визначати та розвивати інтелектуальні та творчі здібності дитини. Використання проектних технологій є можливим і буде ефективним при організації змішаного та дистанційного навчання.

Сучасна педагогічна думка розглядає поняття «освітньої стратегії» як сукупність методичних дій в єдності зі змістом і засобами навчання, які зорієнтовані на результати навчання учнів, а саме оволодіння учасниками освітнього процесу компетентностями: знаннями, вміннями, цінностями.

ПОЗАКЛАСНА ТА ПОЗАШКІЛЬНА РОБОТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Світлана Хімко,

*методист НМЦ професійного розвитку
педагогічних працівників Інституту після-
дипломної освіти Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка*

**Про проведення I, II та III етапів Всеукраїнських
учнівських олімпіад з навчальних предметів
у місті Києві та результати участі предметних команд
у IV (фінальному) етапі олімпіад у 2023/2024 н.р.**

*Якщо в часи випробувань для нас і нашої Батьківщини ми
приділяємо час плеканню талантів і організовуємо пред-
метні змагання, то у нас є майбутнє...*

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 року № 711 «Про початок навчального року під час правового режиму воєнного стану в Україні», Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22 вересня 2011 року № 1099, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 17 листопада 2011 року за № 1318/20056, на виконання наказу Міністерства освіти і науки України від 31 жовтня 2023 року № 1330 «Про проведення Всеукраїнських учнівських олімпіад і турнірів з навчальних предметів у 2023/2024 навчальному році» та на-

казів Департаменту освіти і науки виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) від 03 листопада 2023 року № 124 «Про проведення I(шкільного) та II(районного) етапів Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів у 2023/2024 навчальному році», від 15 січня 2024 року № 08 «Про проведення III (міського) етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів у 2023/2024 навчальному році», ураховуючи Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, Указ Президента України від 26 липня 2023 року № 451/2023 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні», затверджений Законом України від 27 липня 2023 року № 3275-IX, та з метою з метою пошуку, підтримки та розвитку творчого потенціалу обдарованої учнівської молоді в місті Києві у визначеному закладами освіти форматі з урахуванням забезпечення укриття всіх здобувачів освіти та працівників з дотриманням законодавства України в частині забезпечення заходів безпеки, пов'язаних із запровадженням правового режиму воєнного стану в Україні протягом листопада 2023 року, проведено і (шкільний) етап Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів, в листопаді-грудні 2023 року — II (районний) етап у дистанційному форматі, а протягом січня-лютого 2024 року — III (міський) етап учнівських олімпіад у «змішаному» форматі.

II (районний) та III (міський) етапи Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів проведено за сприяння Департаменту освіти і науки виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації), технічної підтримки EDDY PLATFORM та відповідно до Умов проведення і (шкільного), II (районного) та III (міського) етапів Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів у дистанційному / очному форматі у 2023/2024 навчальному році.

Учніські олімпіади I–III етапів Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів проводилися у другій половині навчальних днів й у вихідні дні.

У **I (шкільному) етапі** Всеукраїнських учнівських олімпіад учні закладів загальної середньої освіти столиці взяли участь у 23 учнівських олімпіадах з: української мови і літератури, англійської мови, іспанської мови, німецької мови, французької мови, історії, правознавства, математики, інформатики, фізики, астрономії, хімії, біології, екології, географії, економіки, трудового навчання, новогрецької мови і літератури, польської мови і літератури, мови іврит та єврейської літератури, інформаційних технологій у номінації «Офісні технології», зарубіжної літератури та східних мов (арабська, китайська, перська, турецька, корейська, японська, хінді).

У **II (районному) етапі** 27 424 учні міста Києва брали участь у 18 учнівських олімпіадах з: української мови і літератури, англійської мови, іспанської мови, німецької мови, французької мови, історії, правознавства, математики, інформатики, інформаційних технологій, фізики, астрономії, хімії, біології, екології, географії, економіки і трудового навчання. Переможцями стали 11 113 учасників.

Найбільш численними у районному етапі були учнівські олімпіади з:

- англійської мови (5 125 учасників);
- української мови і літератури (3 572 учасники);
- біології (2 906 учасників);
- історії (2 812 учасників);
- математики (2 773 учасники);
- хімія (2 249 учасників);
- географії (2 144 учасники);
- фізики (1 351 учасник).

Відповідно до пункту 3.1. Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади з навчальних предметів до участі у III (міському) етапі було допущено тільки тих учнів, які стали переможцями районного етапу змагань.

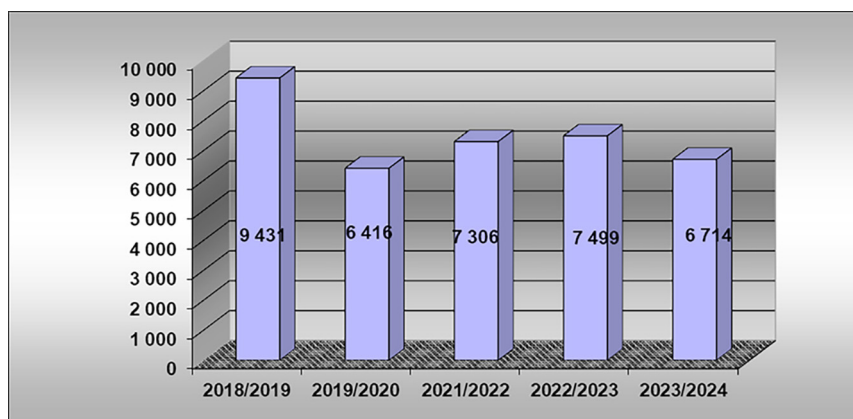
У **III (міському) етапі** Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів 6 714 учнів міста Києва взяли участь у 21 учнівській олімпіаді з: української мови і літератури, англійської мови, іспанської мови, німецької мови, французької мови,

історії, правознавства, математики, інформатики, інформаційних технологій у номінації «Офісні технології», фізики, астрономії, хімії, біології, екології, географії, економіки, трудового навчання, новогорецької мови і літератури, польської мови і літератури, мови іврит та єврейської літератури, де переможцями стали 3 152 учасники.

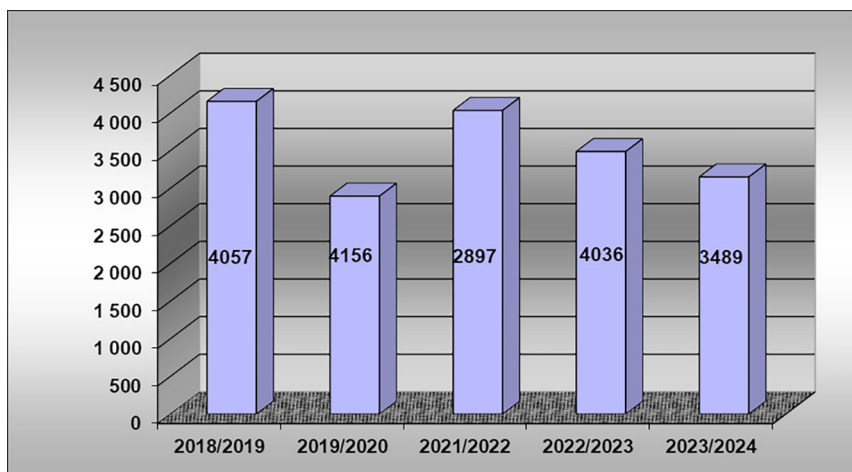
Найбільш численними у міському етапі були учнівські олімпіади з:

- англійської мови (1238 учасників);
- української мови і літератури (1024 учасники);
- історії (951 учасник);
- біології (744 учасники);
- математики (467 учасників);
- німецька мова (358 учасників).

*Динаміка участі учнів міста Києва
у III (міському) етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад
з навчальних предметів у 2019–2024 н.р.*

*Динаміка досягнень учнів міста Києва
у III (міського) етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад
з навчальних предметів у 2019–2024 н.р.*

Завідувачами кафедр і методистами-предметниками Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка розроблено та оприлюднено Умови проведення II (районного) етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів у дистанційному форматі та Умови проведення III (міського) етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів у 2023/2024 н.р. у «змішаному» форматі й затверджено їх на засіданнях предметних організаційних комітетів; сформовано персональний склад організаційних комітетів, журі та персональний склад предметно-методичних комісій зі складання завдань II (районного) і III (міського) етапів, підготовлено завдання для проведення II (районного) і III (міського) етапів Всеукраїнських учнівських олімпіад, відповіді до завдань та критерії їх оцінювання.

Завданням II (районного) етапу забезпечено наступність із завданнями III (міського) етапу, науковий рівень змісту та нерозголошення їх змісту до моменту оприлюднення.

До складу журі ввійшли досвідчені фахівці закладів загальної середньої освіти столиці, науковці, вчені Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Національного університету біоресурсів і природокористування України, Національного транспортного університету, Інституту педагогіки та Інституту проблем виховання НАПН України, спеціалісти Українського центру оцінювання якості освіти та співробітники громадських організацій.

У роботі журі та предметно-методичних комісій II (районного) етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад було задіяно 310 фахівців, III (міського) етапу — 528.

Інформацію про перебіг, проведення та остаточні результати учнівських олімпіад з навчальних предметів було висвітлено на офіційному вебсайті Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, враховуючи ст. 8 Закону України «Про захист персональних даних».

Учасники III (міського) етапу олімпіад мають можливість самостійно отримати диплом переможця відповідно до наказу Департаменту освіти і науки виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) від 28 лютого 2024 року № 30 «Про підсумки III (міського) етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів у 2023/2024 навчальному році».

Педагогічним працівникам міста Києва, науковцям, які брали участь у складі оргкомітету та журі Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів у 2023/2024 навчальному році, оголошено подяку від імені Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка за виявлений високий професіоналізм і особистий внесок у проведення міського етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів.

На виконання наказу Міністерства освіти і науки України від 12 березня 2024 року № 314 «Про проведення IV етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів у 2023/2024 на-

вчальному році» з 17 березня по 08 квітня 2024 року 107 переможців III (міського) етапу міста Києва взяли участь у 12 Всеукраїнських учнівських олімпіадах IV (фінального) етапу в очній формі з: української мови і літератури, історії, правознавства, математики, інформатики, інформаційних технологій, астрономії, фізики, хімії, біології, географії та новогрецької мови і літератури. На двох олімпіадах юні кияни виконували завдання в дистанційній формі — з польської мови і літератури, мови іврит та єврейської літератури.

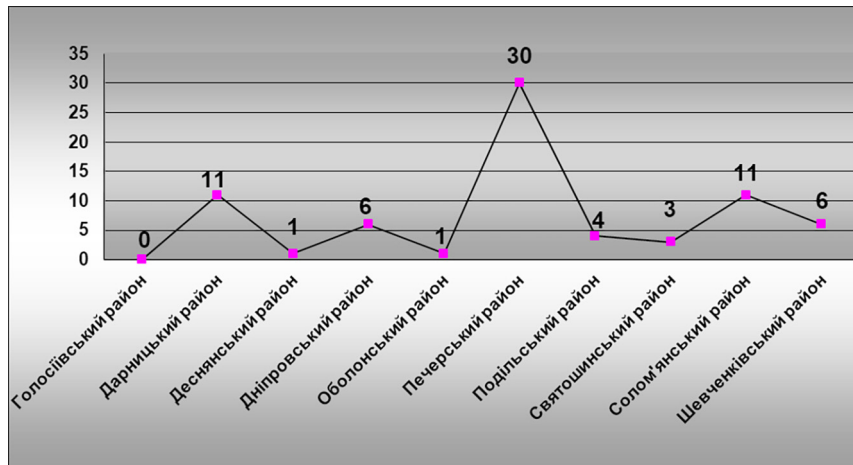
73 київських школярі столиці повернулися з дипломами переможців, із них:

дипломів I ступеня — 21;

дипломів II ступеня — 26;

дипломів III ступеня — 26.

*Результати участі команд м. Києва
у IV (фінальному) етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад
з навчальних предметів у 2023/2024 н. р. (за районами)*

Блискучу перемогу здобула київська команда учасників на **Всеукраїнській учнівській олімпіаді з інформатики**, яка відбулася в м. Чернівці. Усі 13 учасників здобули 13 дипломів переможців, з них:

дипломів I ступеня — 4;
дипломів II ступеня — 5;
дипломів III ступеня — 3.

Успішно виступила команда юних киян на **Всеукраїнській учнівській олімпіаді з математики**, яка відбулася в м. Ужгород, де з 17 учасників 16 вибороли дипломи переможців, з них:

дипломів I ступеня — 5;
дипломів II ступеня — 6;
дипломів III ступеня — 5.

Високі результати та **Кубок олімпіади за перше місце в рейтингу** завоювали учасники змагань на **Всеукраїнській учнівській олімпіаді з хімії**, де з 11 можливих — 10 дипломів з перемогою, з них:

дипломів I ступеня — 3;
дипломів II ступеня — 6;
дипломів III ступеня — 1.

10 дипломів переможців з 12 можливих виборола команда учасників **Всеукраїнської учнівської олімпіади з фізики**, яка відбулася в м. Івано-Франківськ, з них:

дипломів I ступеня — 1;
дипломів II ступеня — 5;
дипломів III ступеня — 4.

Високі результати та **Кубок олімпіади за перше місце в рейтингу** завоювали учасники змагань на **Всеукраїнській учнівській олімпіаді з біології**, де з 9 можливих — 8 дипломів з перемогою, з них:

дипломів I ступеня — 5;
дипломів II ступеня — 1;
дипломів III ступеня — 2.

Один диплом I ступеня та чотири дипломи III ступеня з 9 можливих отримали учасники **Всеукраїнської учнівської олімпіади з географії**, яка відбулася в м. Луцьк.

На **Всеукраїнській учнівській олімпіаді з української мови і літератури**, яка відбулася в м. Рівне, команда у складі 4 учасників посіла одне друге та два третіх місця і виборола один диплом II ступеня й два дипломи III ступеня.

Два дипломи III ступеня з 9 можливих здобула київська команда учасників **Всеукраїнської учнівської олімпіади з історії**, яка відбулася в м. Чернівці.

На **Всеукраїнській учнівській олімпіаді з інформаційних технологій**, яка відбулася в м. Ужгород, учасники змагань отримали 1 диплом III ступеня з 3 можливих.

Один диплом III ступеня з 4 можливих отримали учасники **Всеукраїнської учнівської олімпіади з правознавства**, яка відбулася в м. Львів.

На **Всеукраїнській учнівській олімпіаді з новогрецької мови і літератури**, яка відбулася в Києві, учасники змагань здобули два дипломи і ступеня та один — II ступеня.

На **Всеукраїнській учнівській олімпіаді з польської мови та літератури**, яка відбулася у дистанційному форматі, учасники змагань вибороли 1 диплом II ступеня з 3 можливих.

Не здобули дипломів з перемогою команди учасників на Всеукраїнській учнівській олімпіаді з астрономії та Всеукраїнській учнівській олімпіаді з мови іврит і єврейської літератури.

Інститутом післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка на IV (фінальному) етапі було забезпечено організацію та проведення двох Всеукраїнських учнівських олімпіад — з новогрецької мови і літератури в очній формі та мови іврит і єврейської літератури в дистанційній формі: створено належні умови для роботи учасників змагань, керівників команд, експертів-консультантів, членів організаційного комітету і журі.

На відкритті Всеукраїнської учнівської олімпіади з мови іврит і єврейської літератури Олександра Дідур, заступник голови організаційного комітету, зауважила, що «...якщо в часи випробувань для нас і нашої Батьківщини ми приділяємо час плеканню талантів і організовуємо предметні змагання, то у нас є майбутнє».

Її позицію підтримали Анна Грітчина, заступник директора з методичної роботи Національного центру «Мала академія наук України», кандидат педагогічних наук й методист відділу змісту та якості освіти Національного центру «Мала академія наук України» Ольга Горбунова і побажали учасникам рухатися впе-

ред, здійснювати задумане, мотивації до удосконалення майстерності в різних навчальних дисциплінах.

Наталія Бакуліна, заступник Ради представників громадських об'єднань корінних народів, національних меншин при Міністерстві освіти і науки України, кандидат педагогічних наук, голова журі Всеукраїнської учнівської олімпіади з мови іврит і єврейської літератури, зазначила, що вони отримали спільну перемогу, адже всі доклали зусиль, щоб олімпійський рух продовжувався, а це потужна команда дорослих. Вона висловила вдячність членам журі за плідну роботу, членам оргкомітету за якісну організацію, учителям за фахову майстерність і педагогічний талант.

Атмосфера, яка панувала в спеціалізованій школі «Еллада» № 94, сприяла злагодженій роботі учасників Всеукраїнської учнівської олімпіади з новогрецької мови і літератури, журі й організаційного комітету.

Теплі слова емоційної підтримки та побажання успіхів і перемог висловили: грецький дипломат, Повірений у справах Греції в Україні Еммануїл Андрулакис, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат філологічних наук, голова журі Андрій Олександрович Савенко, методист відділу змісту та якості освіти Національного центру «Мала академія наук України», координатор IV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з новогрецької мови та літератури, заступник голови організаційного комітету Лебедева Тетяна Петрівна.

Лунало багато подяк та добрих слів за невтомну працю тим, завдяки кому ці заходи відбулися — співробітникам керівних державних установ та Інститутів післядипломної освіти, командам членів журі, учителям закладів освіти і, безумовно, — талановитим, наполегливим учням і їхнім батькам.

Належний організаційний рівень IV (заключного) етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів забезпечували: Міністерство освіти і науки України, Національний центр «Мала академія наук України», Департамент освіти і науки виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації), Інститут післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Під час виконання завдань у очному і дистанційному форматах учасники Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів й педагогічні працівники працювали у спеціально підготовлених приміщеннях (укриттях) та з дотриманням законодавства України в частині забезпечення заходів безпеки, пов'язаних із запровадженням правового режиму воєнного стану в Україні. Всі відчували себе спокійно, впевнено та в безпеці.

Олена Герасимович,

методист НМЦ професійного розвитку педагогічних працівників Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Створення умов для зростання майбутньої наукової еліти України

Пандемія, повномасштабне вторгнення росії суттєво обмежили доступ учнів до розширення знань та перевели навчання в укриття. Або в дистанційну, чи, у кращому випадку, змішану форму. Це стосується і математичної освіти, зокрема підготовки до математичних олімпіад та конкурсів.

Рекомендуємо перелік гуртків міста Києва, які дають можливість обдарованій дитині поглибити математичні знання, розвинути наукове мислення, в умовах воєнного стану.

Гурток з математики та програмування «Кванта»

<https://kvanta.xyz/>

Гурток для учнів 5–9 класів був створений у 2016 році з головною метою: навчити тих, хто має бажання, нестандартно мислити. Проводяться заняття з:

- олімпіадної математики для учнів 5–8 класів;
- математичної статистики та теорії ймовірності (англійською мовою) для учнів 9–11 класів;

- програмування для учнів 5–9 класів;
- астрономії для учнів 5–9 класів.

Заняття проводяться **в онлайн форматі** на інтерактивній платформі Gather.Town. Серед викладачів — медалісти International Mathematical Olympiad, Romanian Master in Mathematics, European Girls' Mathematical Olympiad, переможці IV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з математики, інформатики та студенти Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Літній **безкоштовний** табір гуртка «Кванти» буде проводитися онлайн з *18 по 27 червня 2024 року* (<https://kvanta.xyz/news/summer-camp-0nxelv>). Табір організовано для учнів 5–8 класів. На учасників чекають математичні заняття, олімпіади, курс з програмування та захоплюючі лекції з астрономії!

Центр дитячої наукової творчості «Цифра»

<https://www.cyfryata.com.ua/>

Центр дитячої наукової творчості «Цифра» створений для додаткової математичної освіти та розвитку наукового мислення учнів початкових та середніх класів загальноосвітніх шкіл. Організатором і керівником є Попов Веніамін Євгенійович. Заняття проводять викладачі провідних ВУЗів та визнані вчителі міста Києва. Навчання ведеться у гуртках за темами, які зазвичай не входять до стандартизованої шкільної програми.

Профільними дисциплінами розвиваючих занять є:

- математика та математична логіка (гурток математики);
- фізика/природознавство;
- шахи.

Програми навчання рекомендовані Міністерством освіти і науки України (лист №1/11-4277 від 11.09.08 р.)

Заняття проходять **онлайн** у групах:

- у формі лекцій, семінарів та ігр з акцентом на вирішення олімпіадних та нестандартних завдань (математика),
- з демонстраційними фізичними, хімічними явищами та їх подальшим обговоренням (фізика/природознавство),
- в ігровій формі з теоретичними розборами шахових комбінацій (шахи).

Для вступу до Цифри необхідно пройти тестування, яке відбудеться 24 серпня 2024 року.

Літня математична школа для учнів, які закінчили 1–7 класи, буде проводитися з 16 по 26 липня 2024 року онлайн у програмі Zoom.

Гурток олімпіадної та поглибленої математики «Vector»

<https://vector-math.com.ua/>

Заняття проводяться для учнів 1 — 11 класів онлайн на платформі Zoom.

Викладачі, **Андрій Уразовський та Артем Уразовський**, багаторазові переможці Всеукраїнської олімпіади з математики, є співзасновниками та ідеологами гуртка. Працюють також у Всеукраїнській літній математичній школі «Математичний олімп».

Пропонуються чотири групи: тематична, олімпіадна, шкільна алгебра і шкільна геометрія.

Тематична група розрахована на тих, хто хоче отримати якісну позашкільну математичну освіту. В цій групі розповідається теорія, потрібна для задач, потім на прикладах демонструється як застосовувати деякі нові ідеї, після чого учням дається можливість спробувати зробити завдання самостійно.

Олімпіадна група розрахована на тих, хто хоче активно брати участь та перемагати на олімпіадах. В цій групі розглядаються задачі, не пов'язані спільною темою, багато з яких пропонувалися на реальних олімпіадах різного рівня.

Групи зі **шкільної алгебри і шкільної геометрії** розраховані на тих, хто хоче отримати якісну шкільну освіту поглибленого рівня.

Влітку пропонується інтенсив з олімпіадної математики для тих, хто тільки збирається приєднатися до гуртка «Vector», або пропустив частину занять упродовж року.

Математична школа Symplex

www.symplex.education

Школа Symplex для учнів 5–11 класів була заснована у 2019 році, як спільний проект визнаних освітян України та молодих ентузіастів математичного руху.

Організаторами школи є Рубльов Богдан, професор КНУ ім. Тараса Шевченка, доктор ф.-м. наук, голова журі Всеукраїнської олімпіади з математики, та Тихонравова Юлія, викладач гуртків, член журі, волонтерка та співорганізаторка математичних змагань. Допомогають створювати навчальні програми та проводять заняття як запрошені лектори визнані вчителі міста Києва та студенти-олімпіадники.

Заняття проводяться **онлайн** двічі на тиждень. Групи організуються за трьома рівнями складності: поглиблена шкільна математика, олімпіадна математика для початківців, олімпіадна математика для олімпіадників.

Поглиблена шкільна математика:

- для учнів, які без зусиль опановують базову шкільну програму і бажають здобути більш ґрунтовний рівень знань;
- для учнів математичних класів, які потребують додаткових занять для опанування шкільних тем.

Олімпіадна математика для початківців:

- ідеально підходить для учнів, які ще не відвідували гуртки з математики та не брали активну участь в олімпіадах;
- для тих, хто бажає покращити загальне розуміння математики;
- для учнів, які бажають навчитися мислити аналітично і розв'язувати нестандартні задачі.

Олімпіадна математика для олімпіадників:

- найкраще підходить для учнів, які є учасниками олімпіад і бажають покращувати свої результати на змаганнях;
- для учнів, які зацікавлені в опануванні олімпіадної програми та/або подальшій участі в олімпіадах.

**Всеукраїнська літня
математична школа «Математичний олімп»**

<https://matholymp.com.ua/circles-schools/perse-povidomlennya-pro-viii-vseukrayinsku-litnyu-matematicnu-skolu-matematicnii-olimp-2vvv02>

Всеукраїнська літня математична школа «Математичний олімп» буде проводитися в очному та онлайн форматі з *09 по 22 серпня 2024 року* **на базі Українського фізико-математичного ліцею** Київського національного університету імені Тараса Шевченка за підтримки керівництва університету. Організаторами ВЛМШ є члени журі IV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з математики.

**«Вовк, коза і капуста»
Літня STEM програма**

<https://vovkkozaikapusta.wixsite.com/homepage>

«Вовк, коза і капуста» — це **безкоштовний** літній табір для старшокласників, зацікавлених у STEM. Табір буде проводитися **онлайн** з *24 по 30 липня 2024 року*. Орієнтований на 9–11 клас, проте може подаватися будь-хто не старше 18 років. Мета табору: ознайомити учасників з темами на межі декількох наук, з ідеями, про які важко дізнатися в школі. Також це чудова можливість по-знайомитися з новими людьми, цікаво й продуктивно провести час!

Програма табору доволі інтенсивна: 5–7 годин лекцій щодня на різноманітні технічні теми, такі як: біоінформатика, криптографія, штучний інтелект, хімія, фізика, комп'ютерна лінгвістика та багато математики.

Співорганізатори: Марія Міхновська та Єлизавета Горох, випускниці Природничо-наукового ліцею № 145 міста Києва. Лекторами будуть переможці Міжнародних і Всеукраїнських учнівських олімпіад, випускники київських шкіл.

Міжнародний математичний конкурс «Кенгуру»

<https://www.kangaroo.com.ua/>

Конкурс «Кенгуру» — міжнародний математичний конкурс, який проводиться з метою зацікавлення школярів математикою. Учасниками Конкурсу є учні 2–11 класів загальноосвітніх та учні професійно-технічних навчальних закладів усіх типів і форм власності. Міжнародна асоціація «KANGOUROU SANS FRONTIERES» («Кенгуру без кордонів»), яка опікується координацією проведення Конкурсу в країнах світу, налічує на сьогодні 46 країн.

Конкурс проводиться щорічно у третій четвер березня. У 2022 — 2024 роках Україні надали можливість брати участь у Конкурсі **безкоштовно** в **онлайн** форматі. У березні 2023 року кількість учасників міста Києва становила **10793** учнів а в березні 2024 року — **7191** учень.

Для переможців конкурсу «Кенгуру» проводяться міжнародні математичні літні табори, під час яких учні мають нагоду взяти участь у літньому турі конкурсу «Кенгуру», а також різного роду вікторинах та змаганнях. Переможців нагороджують спеціальними призами. У 2023 році міжнародний літній табір відбувся у мальовничому містечку Закопане (Польща) і представляла Україну команда міста Києва, учні Києво-Печерського ліцею № 171 «Лідер».

Ми маємо кожній обдарованій дитині дати можливість проявити себе, поглибити її математичні знання, розвинути наукове мислення. Діти — майбутнє нашої країни!

*Лариса Дейдиш,
методист НМЦ професійного розвитку
педагогічних працівників Інституту післядипломної освіти Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка*

Позашкільна освіта: завдання на наступний навчальний рік

Цінність позашкільної освіти в сучасних умовах набуває особливих сенсів. Адже, загальний психологічний стан дітей під час війни погіршився, вони частіше відчують страх за життя — своє та близьких, тривожність. У дослідженні *«Підлітки та їхнє життя під час війни»* (<https://osvitoria.media/opinions/chym-ukrayinski-pidlitky-osoblyvi-velyke-doslidzhennya-tynejdzheriv-pid-chas-vijny/>) підлітки зазначали, що спілкування та хобі мають важливе значення для покращення їхнього психологічного стану та допомагають відволікатися від хвилювання, поганих новин, тривоги у складні часи війни.

Спільне дозвілля і живе спілкування з ровесниками та педагогами, згуртовані однаковими інтересами в творчих об'єднаннях закладів позашкільної освіти допомагає дітям соціалізуватися та важливе для їх всебічного розвитку.

В умовах війни заклади позашкільної освіти стали прихистком для цивільних, потужними осередками волонтерства.

В аналітичній довідці *«Позашкільна освіта — проблеми, пропозиції та нові формати роботи»* (<https://eo.gov.ua/pozashkilna-osvita-problemy-propozytsii-ta-novi-formaty-roboty/2023/09/19/>) освітній омбудсмен звертає увагу на **недостатню комунікацію можливостей та пропозицій щодо позашкільної освіти**. Батьки неодноразово повідомляють про те, що вони взагалі або не повністю інформовані про наявні гуртки та інші творчі об'єднання, які забезпечують позашкільну освіту, а також про напрями, пропозиції, можливості позашкільної освіти в цілому.

Між тим якісна комунікація між закладами та батьками популяризує позашкільну освіту, формує довіру до закладів, установ,

творчих об'єднань позашкільної освіти та забезпечує підтримку цієї сфери й, найголовніше — відкриває нові можливості особистісного розвитку для дітей.

Ефективними інструментами для популяризації можливостей у позашкільній освіті можуть бути інформування на офіційних сайтах закладів освіти, на сайтах засновників, у соціальних мережах закладів, реклама в закладах загальної середньої освіти, зокрема через буклети, презентації від педагогів позашкільної освіти — представників гуртків, закладів позашкільної освіти, творчих об'єднань тощо. Відсутність якісної комунікації перешкоджає формуванню ефективної мережі системи позашкільної освіти та залучення дітей до гуртків, секцій та інших творчих об'єднань.

Дані Інституту освітньої аналітики показують(<https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/informatsijni-byuleteni/>), що з кожним роком відсоток вихованців, охоплених позашкільною освітою, зменшується. **Моніторингове дослідження Державної служби якості освіти** (далі — ДСЯО) (<https://sqe.gov.ua/diyalnist/monitoringovi-doslidzhennya/>) визначає, що кількість здобувачів позашкільної освіти скоротилася насамперед через:

- виїзд за кордон України;
- неможливість здійснювати очне навчання та водночас відсутність умов для дистанційного навчання;
- небезпеку освітнього процесу в онлайн-режимі.

Багато талановитої молоді, зокрема переможців Малої академії наук виїжджають за кордон та продовжують розвивати себе там.

Під час повномасштабної війни **зменшилася кількість педагогічних працівників** закладів позашкільної освіти. Це також пов'язано з виїздом частини працівників за кордон або в інший регіон України, мобілізацією, переведенням педагогів на простій або звільненням через неможливість організувати для таких працівників роботу дистанційно.

Серед проблемних аспектів позашкільля варто відзначити **відсутність посади практичного психолога** в частині закладів позашкільної освіти.

Наявність такої посади в закладі позашкільної освіти дуже важлива, особливо під час війни. Адже діти, а ще більше діти з особливими освітніми потребами, потребують психологічної підтримки, а у вільній атмосфері позашкільної освіти діти можуть бути більш відкритими, щоб виявити в них психологічні проблеми та надати допомогу психолога. За даними дослідження *«Підлітки та їхнє життя під час війни»*, 19 % підлітків зазначили, що хотіли б отримувати психологічну допомогу.

Серед факторів, що впливають **на рівний доступ** до позашкільної освіти в умовах воєнного стану — територіальна розгалуженість та недостатня доступність до позашкільної освіти з урахуванням щільності забудови в місті Києві.

За даними дослідження *«Підлітки та їхнє життя під час війни»*, 9 % підлітків зазначили, що самореалізуватися їм заважають недостатні матеріальні статки їх родин.

Ускладнений доступ до позашкільної освіти дітей з **особливими освітніми потребами** (далі — діти з ООП). Непередбачені фахівці для роботи з цими дітьми, не всі заклади позашкільної освіти належно облаштовані, щоб приймати та навчати цих дітей. Необхідно здійснювати навчання педагогів для роботи з дітьми з особливими потребами.

Зарахування до закладів позашкільної освіти дітей з ООП і створення для них комфортних умов здобуття освіти регламентує Порядок, ухвалений Кабінетом Міністрів України (постанова КМУ від 21.08.2019 № 779 зі змінами згідно з постановою КМУ від 21.07.2021 № 765).

Потреба формування недискримінаційного, безбар'єрного, інклюзивного середовища у закладах позашкільної освіти, дружнього до сімей з дітьми та молодіжних груп населення не втрачає своєї актуальності.

Застарілий підхід до позашкільної освіти

Змінюються ринок праці, професії, технології, а формати роботи у частині закладів позашкільної освіти залишаються застарілими. Тому необхідно оновлювати зміст позашкільної освіти, робити його сучасним та цікавим для дітей. У дослідженні *«Під-*

літки та їхнє життя під час війни” 5 % підлітків зазначили про відсутність цікавих для них секцій та гуртків.

Моніторинг вебсайтів закладів позашкільної освіти дозволяє зробити висновки, що діти перевантажені різними конкурсами та дослідженнями, які були популярні ще в радянські часи.

Водночас повномасштабна війна також впливає на зміст позашкільної освіти, спонукає створювати нові формати для підтримки дітей, для розвитку навичок та ідей, які можуть стати корисними, щоб розвивати себе і країну.

В умовах сьогодення, значна увага має приділятися **безпосередній організації освітнього процесу** у закладах позашкільної освіти та має здійснюватися очно та/або з використанням дистанційних технологій навчання та/або з урахуванням змішаного формату.

Зміст і методика позашкільної освіти мають базуватися на основі компетентнісного підходу, що включає формування пізнавальної, практичної, творчої та соціальної компетентностей.

В умовах воєнного стану важливим постає розвиток військово-патріотичного, наукового-технічного, пластового, скаутського, дослідницько-експериментального, туристсько-краєзнавчого, соціально-реабілітаційного, еколого-натуралістичного, оздоровчого та інших напрямів позашкільної освіти.

У реалізації змісту і методики освіти необхідним постає питання щодо **змістового наповнення навчальних програм**, підручників, посібників тощо, спрямованих на формування української національної та громадянської ідентичності, здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, формування громадянина-патріота з активною позицією, який діє згідно з національними та європейськими цінностями; зміцнення статусу української мови в закладах позашкільної освіти; формування оборонної свідомості. Зокрема, робота має бути спрямована і включати наступний зміст:

- початкова військова підготовка;
- професійна орієнтація на військову службу;
- професійно-технічна і спеціалізована військова підготовка;

- військово-прикладний і службово-прикладний спорт;
- сприяння розвитку військово-промислового комплексу.

Окрема увага у змісті позашкільної освіти має приділятися профорієнтації, профільному навчанню, учнівському самоврядуванню, волонтерській роботі, STEM, STEAM, STREAM, психологічній підтримці, супроводу і реабілітації учасників освітнього процесу в закладах позашкільної освіти, формуванню навичок роботи зі штучним інтелектом, кібербезпеки. Це не лише важливо для розвитку навичок, які дитина може використати в майбутній професії, а й у здійсненні внеску в перемогу та розбудову країни (**Концепція ПО в умовах воєнного стану, розроблена МАПО** <https://pou.org.ua/2023/04/kontseptsiya-pozashkilnoyi-osvity-v-umovah-voennogo-stanu/>).

Важливими фактором розвитку позашкільної освіти в столиці на сучасному етапі є активне впровадження **інноваційної та дослідницької діяльності** в освітній і управлінський процеси ЗПО. Адже, застосування інновацій, інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі та управлінні розширяють можливості педагогів і сприятимуть формуванню у здобувачів освіти технологічних компетентностей та науково-дослідницьких навичок, здатності до критичного мислення, вихованню освіченої, інноваційної, конкурентоспроможної особистості (**Комплексна міська цільова програма «Освіта Києва. 2024-2025 роки»** <https://kmr.gov.ua/sites/default/files/7508-7549.pdf>)

Ще один важливий напрям роботи, який мають здійснювати заклади системи позашкільної освіти, зумовлений повномасштабним вторгненням, — **це компенсація освітніх втрат**. Це можуть бути додаткові заняття, створення спеціальних програм у закладах позашкільної освіти, щоб компенсувати втрачені знання у формі гри, подкастів, проєктів, гуртків при школі для компенсації освітніх втрат тощо. Також можна залучати грантодавців та розробляти проєкти для компенсації освітніх втрат на рівні системи позашкільної освіти. Це можуть бути безоплатні онлайн-заняття у групах за шкільною програмою тощо.

Ще один напрям — це **взаємодія закладів освіти, установ та організацій та позашкільної освіти**. Варто організовувати ро-

боту гуртків, секцій, класів у закладах та установах, де є укриття, щоб діти могли займатися позашкільною освітою в очній формі.

Також варто налагодити взаємодію щодо зарахування результатів навчання, отриманих у закладі позашкільної освіти. Згідно з наказом МОН від 15.05.2023 №563, який затверджує «Методичні рекомендації щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні», за рішенням педагогічної ради під час шкільного оцінювання дозволяється враховувати результати навчання із відповідних предметів (музика, фізична культура та інші), отримані учнями у закладах позашкільної освіти.

Важливим є **охоплення позашкільною освітою**, закладами позашкільної освіти **українських дітей, які перебувають за кордоном, у інших державах.**

Галина Лінчевська,

методист НМЦ професійного розвитку педагогічних працівників Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Інна Прохорова,

вчитель географії Київського військового ліцею імені Івана Богуна

Поради класним керівникам закладів загальної середньої освіти з національно — патріотичного виховання учнів

«Виховати патріота — означає наповнити повсякденне життя підлітка благородними почуттями, які забарвлювали б усе, що людина в цьому віці пізнає і робить».

В. О. Сухомлинський

Національно-патріотичне виховання — наскрізний виховний процес, спрямований на утвердження української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей України, соціальної активності та відповідальності, готовності до дієвого виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, державної незалежності і територіальної цілісності України. Тому організація освітнього процесу з національно-патріотичного виховання передбачає виховання на засадах національної гідності, високої самосвідомості та активної громадянської позиції, здорового способу життя духовно багатой та фізично розвиненої особистості, яка здатна брати участь у суспільному житті, проявляти соціальну активність та ініціативність, усвідомлювати свою роль у житті держави, бути відданою її інтересам та готовою до її захисту.

Для досягнення зазначеної мети рекомендуємо такі напрями роботи:

- формування української національної ідентичності,

- вивчення державної та етнічної території українського народу,
- військово-патріотичне виховання.

З метою посилення національно-патріотичного виховання здобувачів освіти пропонуємо проводити тематичні просвітницькі заходи, які передбачають увічнення пам'яті воїнів, загиблих захищаючи Батьківщину; формування розуміння кожним громадянином своєї ролі і місця в служінні Україні; особистої відповідальності за для виконання військового обов'язку в рядах Збройних Сил України; формування глибокої пошани до України та її символів, історичних святинь.

Актуальними заходами є Уроки мужності, зустрічі з учасниками російсько-Української війни, волонтерами, відвідування військовослужбовців, які отримали поранення та проходять реабілітацію у медичних закладах, написання листів у рамках Всеукраїнської акції «Лист пораненому».

При відзначенні національних свят та пам'ятних дат, зокрема Дня захисника та захисниці України, Дня Гідності і Свободи, Дня Збройних Сил України, Дня Соборності України, Дня повномасштабного вторгнення російських військ на територію України тощо, варто організовувати та провести науково-практичні конференції, семінари, круглі столи; військово-спортивні змагання, фестивалі-конкурси патріотичної пісні, прози і поезії, творів образотворчого мистецтва; відвідувати музеї бойової слави; вшановувати сучасних героїв-захисників України та пам'ять загиблих за свободу, єдність та незалежність Українського народу. Вважаємо за доцільне також провести конференцію на теми: «Україна — європейська держава», «Героїзм українців у творчості українських письменників» тощо.

Реалізуючи мету національно-патріотичного виховання, доцільно використовувати різні форми та методи. Звичайно, це можуть бути традиційні: бесіди, диспути, зустрічі, лекції тощо. Однак звертаємо увагу педагогів, що пріоритет надається методикам, які базуються на демократичній взаємодії, спрямовані на самостійне відшукування істини і сприяють формуванню самокритичності, творчості та ініціативи, а саме: ситуаційно-рольові та імітаційні ігри, соціально-проектна діяльність, інтелектуальні

аукціони, соціально-психологічні тренінги, проблемні соціальні та політичні ситуації, ситуації успіху, аналіз конфліктів і стилів поведінки, використання засобів комунікації, демократичний діалог, колективні творчі справи, використання інформаційних технологій тощо. Рекомендуємо сприяти творчій діяльності, адже учні не споживачі, а співтворці життя, свідки й подеколи учасники подій. Тому як під час підготовки заходів, так і повсякденного спілкування з учнями варто звертати увагу на ставлення до подій довкола, робити спроби критично оцінювати, установлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Заходи мають бути спрямовані на формування у здобувачів освіти почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності, готовності у майбутньому до виконання обов'язків із захисту незалежності та територіальної цілісності держави, усвідомлення громадянського обов'язку із розвитку успішної країни та забезпечення власного добробуту в ній, сповідування європейських цінностей.

Під час проведення заходів рекомендуємо залучати до обговорення нагальних питань з патріотичного виховання молоді ветеранів війни, волонтерів, лідерів та активістів громадських організацій.

Доцільним є використання відеоматеріалів, перегляд віртуальних екскурсій та виставок; організація створення серії мотивувальних відеороликів, участь в акціях, флешмобах, конкурсах тощо. Це зробить захід цікавим та ефективним, допоможе кращому сприйняттю учнями.

Обираючи форми, методи та прийоми роботи **з дітьми молодшого шкільного віку** варто враховувати, що їх провідною діяльністю є гра. Також слід зважати на:

- психологічні особливості,
- рівень розвитку мовлення,
- особливості мислення,
- сприймання інформації.

Метою проведення заходу **для підліткового та юнацького віку** є виховання у дусі патріотичного обов'язку, поваги до військової служби та готовності до захисту Вітчизни, до чинного за-

конодавства й засад демократичної, правової держави. Такі заходи мають бути спрямовані на формування оборонної свідомості, підвищення соціальної активності для участі у громадсько-політичному житті країни, мотивації молоді до набуття необхідних компетентностей у сфері безпеки й оборони. Варто наголосити на понятті територіальної цілісності держави, згідно з яким територія держави є недоторканою від посягань з боку інших держав.

Важливим напрямом роботи національно-патріотичного виховання зі здобувачами освіти також є організація та активна участь у Всеукраїнській дитячо-юнацькій військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура»),

Однією з основних тенденцій сьогодні має стати пошук нових втілень так званого «діяльного патріотизму», конструктивних проектних форм патріотичного виховання. Відтак змістовим наповненням проектної діяльності можуть стати інформаційний проект «Україна — козацький край»; соціальний проект «Зроби іграшку — підтримай воїна»; творчий проект «Я — українець! Я — патріот!»; проект милосердя «Родина і Україна»; волонтерський проект «Волонтер і сучасність» тощо.

У важкі для всієї України часи, через військове вторгнення росії, здобувачі освіти можуть бути корисними, залучившись до благодійної діяльності та волонтерства. Кожен учень, хто відчуває потребу допомагати, може обрати цікаву або близьку йому сферу діяльності: онлайн-волонтерство, або е-волонтерство. Ця діяльність реалізується вільно і свідомо на користь інших людей із єдиною умовою — реалізуватися за допомогою інтернету. Наприклад, адміністративні завдання (модерація, координація), збирання пожертв, креативні завдання (створення вебсторінок, дизайн, редагування), реклама, інформаційне розповсюдження, долучення до українського кібервійська: приєднання до чатботів у Telegram, за допомогою яких можна блокувати канали розповсюдження дезінформації, розвінчувати міфи та фейки; віртуальне партизанство — надсилення скарг на прокремлівських агітаторів до адміністраторів соцмереж і чатів.

Доброчинна діяльність формує в учнів почуття відповідальності за доручену справу й тих людей, які потребують допомоги

та підтримки, надає значущості їхній участі, допомагає на конкретних справах переконатися у власній спроможності розв'язувати проблеми своєї громади та згуртовувати небайдужих громадян і громадянок навколо їх розв'язання, знаходити ефективне партнерство. Таким чином зростає виховна ефективність праці, адже учні самі є її організаторами, а не лише виконавцями. Тому педагогам варто залучати школярів до пошуків об'єктів такої праці, її планування та організації колективу на її виконання. Це сприяє зацікавленості учнів у своєчасності та якості виконання трудових завдань; формуванню ініціативності, самостійності та відповідальності. Виховна цінність полягає ще в тому, що школярі вчаться безкорисливо робити добрі справи, усвідомлюють необхідність поєднання суспільних та особистих інтересів.

Інформацію про проведені заходи радимо висвітлювати на інтернет-ресурсах: офіційних сайтах закладів освіти, в соціальних мережах тощо. Відповідне інформаційне забезпечення сприятиме посиленню національно-патріотичного виховання здобувачів освіти, приверненню уваги міжнародної спільноти до подій в Україні, популяризації історії українського народу та української національної культури.

Використані джерела:

1. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». Документ 2834-IX від 13.12.2022. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t222834?an=1&ed=2022_12_13

2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України, затверджена наказом МОН від 06.06.2022 № 527, зі змінами від 23.06.2022 № 586. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-vnesennya-zmini-do-nakazu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-vid-06-cherwnya-2022-roku-527>:

3. Лист МОН України від 10.06.2022 № 1/6267-22 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України». URL: <https://imzo.gov.ua/2022/06/13/lyst-mon-vid-10-06-2022-1-6267-22-prodeiaki-pytannia-natsional-no-patriotychnoho-vykhovannia-v-zakladakh-osvityukrainy/>.

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 30 червня 2021 р. № 673. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2021-%D0%BF#n11>.

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020–2025 роки» від 9 жовтня 2020 р. № 932. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text>.

6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках» від 15 грудня 2023 р. № 1322. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-strategii-utverdzhennia-ukrainskoi-na-a1322>

Вадим Закорко,

член Ради молодих учених ГО «Національна академія наук вищої освіти України», учитель української мови і літератури ліцею № 243

Науково-методична робота ліцею як складник національного виховання

Гібридна війна росії проти України з 2014 року і повномасштабна агресія з 2022 року кидають Українській державі нові виклики, котрі мають і освітні виміри. Сучасна українська освіта має бути максимально інтегрованою в комплексний процес зміцнення держави та її безпеки, і молодому поколінню в цьому процесі належить особлива роль. А формування молодого покоління — це винятково відповідальна справа патріотично-державницького навчально-виховного процесу.

Наука, особливо сучасна міждисциплінарна наука — невіддільний компонент навчального процесу не тільки у вищому,

а й у середньому закладі освіти. Психологія формування особистості учня як громадянина-патріота має базуватися на потужних наукових засадах. Слід брати до уваги потужний експериментально-презентаційний потенціал наук — так, досвід практичних робіт успішно використовують у курсах фізики, хімії та біології.

Важливе місце в українській освіті, насамперед шкільній, посідає концепція навчальних технічних музеїв, успішно розроблювана під керівництвом академіка Станіслава Довгого. Система начальних музеїв результативно взаємодіє з такою потужною структурою, як Мала академія наук. Упродовж десятиліть ця структура дала не тільки всеукраїнський, а й міжнародний старт багатьом тисячам школярів та їхніх проєктів. Успішна співпраця МАН із ЮНЕСКО та практичне застосування результатів багатьох проєктів — свідчення високого рівня досліджень та широких можливостей їх упровадження. Важливий компонент цієї роботи — публікаційна активність молодих учених починаючи зі шкільної лави.

В умовах війни за виживання держави, незалежність та ідентичність особлива роль належить гуманітарним наукам та відповідним навчальним дисциплінам — українській мові, українській літературі, фольклористиці, історії, культурології, етнології та ін. Саме ці дисципліни формують українську ідентичність, відрізняють освітню систему України від освітніх систем інших країн. Викладачі цих дисциплін мають особливу відповідальність перед державою та її майбутнім — не випадково саме вони максимально ризикують під час війни, будучи особливо небезпечними ворогові як носії, дослідники та пропагандисти української ідентичності, української історико-культурної тяглості від Трипілья через Київську Русь до сучасності.

У гуманітарній сфері відповідальну роль на всеукраїнському та міжнародному рівнях відіграє збірник наукових праць «Мова та історія», що виходить з 1993 року. Нині видано вже понад 500 його випусків. Сотні школярів та студентів побачили свої перші публікації — поезію, прозу, дослідження — саме на сторінках цього періодичного видання.

Основний виклад. Перехід від методичної до науково-методичної роботи є чи не найважливішим етапом функціонування закладу, починаючи з рівня ліцею, бо саме цей складник забезпечує умови ефективного розвитку всіх учасників освітнього процесу. Запорукою якісної освіти та високих результатів у позашкільлі є успішна **науково-методична стратегія** закладу.

Науково-методична, організаційна та навчальна робота з педагогами міста реалізується відповідно до Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Указів Президента «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні», «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування і розвитку освіти в Україні», Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Державної національної програми «Освіта» (Україна ХХІ століття), розпоряджень Київської міської голови з питань освіти.

Науково-методична робота є засобом постійного розвитку творчої особистості педагога, підвищення фахового рівня, **реалізації концепції індивідуальної педагогічної діяльності**. Учитель має чітко усвідомлювати системність своєї роботи, її навчально-виховні орієнтири, тому таку діяльність слід ідейно обґрунтувати. Вирішальним є саме формування **образу сучасного вчителя**, який є не лише частиною педагогічного механізму, а перш за все яскравою потужною особистістю, фахівцем та наставником.

Пріоритетними видаються такі **напрями діяльності**:

- забезпечення регулярного підвищення рівня науково-педагогічної обізнаності педагогічних працівників;

- систематичне діагностування роботи предметних кафедр у різних формах (самооцінювання, зрізи знань, моніторинги тощо) ;

- залучення досвіду фахівців профільних галузей, співпраця з науковими закладами, що мають вищий рівень наукової бази;

- організація першого (шкільного) етапу конкурсів Малої академії наук та інших, що передбачають позапрограмову підготовку учнів;

- надання консультацій керівникам робіт (учителям-предметникам);
- вироблення єдиної методичної траєкторії для злагодженої діяльності методичних об'єднань;
- розроблення та втілення індивідуального методичного плану, визначення перспектив розвитку ліцею;
- проведення районних, міських заходів на базі закладу з метою обміну досвідом та апробації науково-педагогічних здобутків учасників освітнього процесу;
- щорічна атестація педагогічних кадрів відповідно до Типового положення про атестацію, законів «Про освіту», «Про загальну середню освіту».

Надважливим є управлінський аспект досліджуваного питання, адже успіх реалізації поставлених перед сучасною школою завдань залежить від того, наскільки раціонально сплановано в навчальному закладі організаційно-педагогічні, науково-методичні заходи. Організацію навчально-методичної роботи більшою мірою забезпечує заступник директора з цієї частини та **науково-методична рада (НМР)** ліцею — професійний орган управління ліцею, діяльність якого спрямована на розвиток науково-педагогічного та методичного забезпечення освітнього процесу.

Тож саме освітянам належить роль формувати майбутнє нації, що є вирішальним кроком у сьогоднішній війні за ідентичність. Якість розроблення та успішність реалізації націєцентричної моделі науково-методичної, навчально-виховної роботи закладів освіти забезпечить підвищення рівня національної свідомості, громадянської відповідальності, сформує здорове покоління українців з високим рівнем критичного осмислення та почуттям національної гідності.

Навчально-методичне видання

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ КИЄВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Методичні рекомендації

Порадник розроблено
керівниками, учителями, методистами закладів освіти за участю
Департаменту освіти і науки виконавчого органу Київської міської ради
(Київської міської державної адміністрації) та Інституту післядипломної освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

За загальною редакцією
Олени ФІДАНЯН, Михайла ВОЙЦЕХІВСЬКОГО

У виданні з навчальною метою
(п. 6 ст. 15, ст. 23 Закону України «Про авторське право і суміжні права»)
використані матеріали, в тому числі ілюстративні,
що містяться в Інтернеті у вільному доступі

Матеріали подано в авторській редакції

Науково-методичний центр видавничої діяльності
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Завідувачка НМЦ видавничої діяльності Марія ПРЯДКО
Відповідальна за випуск Антоніна ДАНИЛЕНКО
Над виданням працювали Людмила ПОТРАВКА,
Тетяна НЕСТЕРОВА, Вікторія СКРЯБІНА

Погоджено до оприлюднення в Інтернеті 27.08.2024 р.

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8052 від 29.01.2024 р.

Попередження! Згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена на будь-яких носіях, розміщена в Інтернеті без письмового дозволу Київського столичного університету імені Бориса Грінченка й авторів. Порушення закону призводить до адміністративної, кримінальної відповідальності.